

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 2 การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

The Study of Canal Tourism Potential in Thailand
: Northern and North Eastern Regions

โดย
ผศ. ดร.ประทีป วชิทองรัตนา และคณะ

พฤษภาคม 2563

เลขที่สัญญา RDG62T0151
รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 2 การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

The Study of Canal Tourism Potential in Thailand
: Northern and North Eastern Regions

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทีป	วจิตองรัตน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ดร.กฤษณะ	เชื้อชัยนาท	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
นายชินกฤต อุดมลาภไพศาล		มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ดร.ประจวบ	จันทร์หมื่น	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ดร.ทวีสินธุ์	ตั้งเซ่ง	มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
ดร.ปัญญา	พูลทรัพย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

พฤษภาคม 2563

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัย การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายใต้แผนงานวิจัย การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2562 จากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และขอขอบพระคุณคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งให้คำปรึกษาในการวิจัยครั้งนี้ นอกจากนี้แล้วการศึกษาวิจัยตลอดโครงการวิจัยนี้ ได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งตัวแทนผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวทั้งในและนอกพื้นที่เป็นอย่างดี พร้อมกันนี้ขอขอบคุณอธิการบดี และผู้บริหารทุกฝ่ายของ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ที่ได้อนุญาตให้บุคลากรในสังกัดได้ทำงานศึกษาวิจัยอย่างเต็มกำลังความสามารถในครั้งนี้

หากโครงการงานวิจัยฯ ที่เกิดจากศึกษาค้นคว้านี้เกิดประโยชน์แก่หน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลใดๆ แล้ว คณะผู้วิจัยขอมอบความดีอันพึงมีให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีคลอง สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน ชมรม สมาคม และชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวซึ่งได้ให้การสนับสนุนการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

คณะผู้วิจัย

2563

บทสรุปผู้บริหาร

รัฐบาลมอบนโยบายให้กับองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. ดำเนินการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวต้นแบบทางวัฒนธรรม “วิถีคลอง วิถีไทย ตามรอยคลองดำเนินสะดวก” ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมและเตรียมความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) จึงสนับสนุนงบประมาณการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อแสดงให้เห็นถึงฐานข้อมูลสำคัญของการทรัพยากรการท่องเที่ยวภายใต้วิถีคลอง รวมถึงมีศักยภาพที่จะสามารถพัฒนาและยกระดับเป็นการท่องเที่ยววิถีคลองที่มีความโดดเด่นและมุ่งเน้นเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของลำคลองในพื้นที่ดังกล่าวต่อไป โครงการวิจัย การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายใต้แผนงานวิจัย การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย 1) เพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 4) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนด การท่องเที่ยววิถีคลอง (Canal Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยววิถีคลองประเทศไทย เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ฐานทรัพยากรคลองหรือลำน้ำที่เชื่อมโยงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ลุ่มน้ำ 25 แหล่งของประเทศไทย และมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยววิถีคลองหรือลำน้ำบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานการเกษตร การท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานวัฒนธรรมวิถีชีวิตชุมชน การท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานศาสนา ศรัทธา ความเชื่อ และการท่องเที่ยววิถีคลองหรือลำน้ำบนฐานทรัพยากรท่องเที่ยวแบบผสมผสาน อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองหรือลำน้ำหมายรวมถึงการจัดการท่องเที่ยวที่ใช้ฐานทรัพยากรลำคลองที่เกิดจากธรรมชาติ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวจึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับเรือเนื่องจากเป็นพาหนะในการให้บริการการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง พร้อมทั้งมีอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในลำคลอง และสองฝากฝั่ง เช่น วิถีชีวิต การเกษตร สถาปัตยกรรมสิ่งปลูกสร้าง ประวัติศาสตร์ ประเพณี เป็นต้น ในการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองนั้นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ ด้านแหล่งท่องเที่ยว (Attraction) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว (Accommodations) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และบริการเสริม (Ancillary Services) ซึ่งการดำเนินการท่องเที่ยววิถีคลองบางพื้นที่อาจเป็นเส้นทางหรือกิจกรรมทั้งสองฝั่งคลอง โดยการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองนอกจากมุ่งเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่ม และฟื้นฟูวัฒนธรรมวิถีคลอง แล้วนั้น ยังเป็นการพัฒนาชุมชนและสังคมภายใต้ความสมดุลในมิติสังคม มิติสิ่งแวดล้อม และมิติเศรษฐกิจ ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนสืบไป

การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งโครงการวิจัยดังกล่าว เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) โดยใช้วิธีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการลงพื้นที่วิจัยจัดเก็บข้อมูลโดยการสำรวจ การสัมภาษณ์ ประเมิน และสังเกตการณ์ จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาและนำเสนอได้ตาม วัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.1 ลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมของกลุ่มน้ำพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่มีลำน้ำสายสำคัญที่มีต้นน้ำมาจากภูเขาสูง เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่ตั้งอยู่ทางตอนบนของประเทศไทย มีลักษณะภูมิประเทศโดยรวมส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยเทือกเขา สลับซับซ้อน ที่ต่อเนื่องมาจากทิวเขาในประเทศพม่า ประเทศลาว กัมพูชา และเวียดนาม นอกจากนี้ ต้นน้ำของลำน้ำในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอิทธิพลจากแม่น้ำโขงที่มีต้นกำเนิดจากประเทศจีน ไหลผ่านประเทศลาวและภาคเหนือตลอดจนถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ดังนั้นภาคเหนือในอดีตจึงเป็นเส้นทางคมนาคมซึ่งใช้เดินทางส่งสินค้า ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่ลำน้ำที่เกิดขึ้นจะมีความสัมพันธ์กับลำน้ำโขงที่มีมายาวนาน ส่งผลให้ลำน้ำพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประวัติศาสตร์ในอดีตที่น่าสนใจ

1.2 การจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่กลุ่มน้ำภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือเหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานการท่องเที่ยวรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดผลการศึกษาและการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ได้ดังต่อไปนี้

1.2.1 การจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่กลุ่มน้ำภาคเหนือ ลักษณะทางกายภาพของภาคเหนือ ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง และมีป่าไม้ปกคลุมส่งผลให้เกิดเป็นต้นน้ำที่ไหลรวมกันเป็นแม่น้ำหลายสาย เช่น แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง เป็นต้น ซึ่งแม่น้ำเหล่านี้มีผลต่อระดับน้ำในกลุ่มน้ำในพื้นที่ อีกทั้งยังก่อให้เกิดเส้นทางทางมากมาย ในรูปแบบคู คลอง ห้วย หนอง แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมองถึงประโยชน์หลักในการใช้เส้นทางน้ำเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้า ไม่ได้เป็นที่อยู่อาศัย หรือแหล่งท่องเที่ยวมากนัก เนื่องจากกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยว เนื่องจากไหลมาจากเทือกเขาสูง ดังนั้นจึงวิเคราะห์ได้ว่าลำคลองที่มีศักยภาพที่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวให้มีความสอดคล้องกับ แนวคิดการยกระดับการท่องเที่ยววิถีคลองเชิงวัฒนธรรมโดยส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ตอนล่างของภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มแม่น้ำสกกั๊ว จังหวัดอุทัยธานี ชุมชนหาดเสลา อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ และบ้านปากคลอง ตำบลเกลียว อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

1.2.2 การจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่กลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลำคลองที่มีศักยภาพที่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวให้มีความสอดคล้องกับ แนวคิดการยกระดับการท่องเที่ยววิถีคลองเชิงประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย ชุมชนในคลองลำน้ำพรม ชุมชนบ้านปุงสับสี อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ชุมชนในลำน้ำมูลจากชุมชนบ้านแก้ง อำเภอขามเฒ่าจังหวัดอุบลราชธานี อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ เทศบาลเมืองศรีสะเกษ

2. ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.1 ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยววิถีคลองทำการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากนักท่องเที่ยวสรุปได้ว่า โดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปท่องเที่ยวเพื่อศึกษาดูงาน และพักผ่อนหย่อนใจ เดินทางกันเป็นกลุ่มประมาณ 2-6 คน ซึ่งพาหนะในการเดินทางหากไปพักผ่อนหย่อนใจมักจะเดินทางโดยรถส่วนตัว แต่ถ้าหากเดินทางเพื่อศึกษาดูงานจะเดินทางกับรถรับจ้างไม่ประจำทาง ทั้งนี้ก็จะสอดคล้องกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานในปัจจุบัน อีกทั้งโดยส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนนักศึกษา ข้าราชการ พนักงานบริษัท ที่มีระดับการศึกษามากกว่าระดับปริญญาตรี และส่วนการศึกษาดูงานส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี แต่อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยววิถีคลองโดยส่วนใหญ่สนใจการท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานการเกษตร ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และโฮมสเตย์ ทั้งนี้ส่วนใหญ่รับรู้ข่าวสารผ่านการสื่อสารออนไลน์ ซึ่งในปัจจุบันการดำเนินงานการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในส่วนของการใช้บริการของคนในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยชาวบ้านในพื้นที่และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ซึ่งมีการต้อนรับด้วยมิตรไมตรี และการแนะนำที่ครบถ้วน ซึ่งนับได้ว่าเป็นเรื่องที่ดีเนื่องจากสามารถดำเนินการพัฒนาต่อยอดในส่วนของพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวให้มีความสะอาด ปลอดภัยได้ง่ายขึ้น แต่อย่างไรก็ตามในส่วนที่ต้องเร่งพัฒนาเพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้นั้นคือ ร้านค้า อาหาร และร้านเครื่องดื่ม ให้มีความเพียงพอภายใต้ความสะอาดและปลอดภัย และในส่วนที่ต้องพัฒนาเร่งด่วนซึ่งได้รับการเสนอแนะจากนักท่องเที่ยวคือ ความสะอาดและการจัดการขยะ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย เพื่อให้เกิดความพร้อมและสามารถสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

2.2 ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากแบบประเมินการท่องเที่ยวและเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำนวน 15 คลอง มีระดับ C จำนวน 6 คลอง ระดับ B จำนวน 5 คลอง และระดับ A จำนวน 4 คลอง โดยคณะวิจัยเลือกระดับ A มาเป็นต้นแบบการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย ชุมชนเกาะเทโพ ชุมชนหาดเสลา ชุมชนปากคลองเกยไชย ชุมชนบ้านแก้ง และชุมชนห้วยสำราญ สรุปได้ว่า ประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเร่งด่วนคือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งในปัจจุบันการดำเนินงานในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ต้องยกระดับและพัฒนาอย่างต่อเนื่องคือ การบริหารจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างระบบและยั่งยืน

3. ผลการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การจัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยววิถีคลอง ดำเนินการโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาเป็นเครื่องมือ โดยมีประเด็นในการเสนอข้อมูลประกอบด้วย ชื่อชุมชน ชื่อลำน้ำ/ลำคลอง ทรัพยากรการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว และข้อมูลการติดต่อ ซึ่ง

เน้นการให้ข้อมูลที่สำคัญและดึงดูดใจ อีกทั้งเป็นข้อมูลที่อำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งของนักท่องเที่ยวที่สนใจให้มากที่สุด

4. ผลการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4.1 ปัจจัยสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การพัฒนาคน หรือผู้รับผิดชอบอาจจะเป็นชาวบ้านในพื้นที่ และภาคีที่เกี่ยวข้อง (Host) ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเป็นการพัฒนาที่ควรดำเนินการเป็นขั้นแรกเนื่องจากคนจะเป็นตัวกำหนด การพัฒนาแหล่งและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยววิถีคลอง การบริการทางด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาการรับรู้การท่องเที่ยววิถีคลอง ภายใต้การร่วมวางแผนการดำเนินงาน ร่วมปฏิบัติตามแผน ร่วมประเมินและแก้ไขการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ดังนั้นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองประกอบด้วย 1) การพัฒนาคนหรือผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการท่องเที่ยววิถีคลอง 2) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ 3) การพัฒนาบริการทางด้านการท่องเที่ยว 4) การพัฒนาการรับรู้การท่องเที่ยววิถีคลอง

4.2 สรุปแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขั้นตอนการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองสอดคล้องกับปัจจัยสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย การพัฒนาคนหรือผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการท่องเที่ยววิถีคลอง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบริการทางด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาการรับรู้การท่องเที่ยววิถีคลอง ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.2.1 ศึกษาความพร้อมของพื้นที่ การศึกษาความพร้อมของพื้นที่ต้องดำเนินการศึกษาให้ครอบคลุมหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนในพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันเชิงบูรณาการให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์ พื้นฟู และสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้กับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรวัฒนธรรม

4.2.2 สร้างความรู้ความเข้าใจการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง เน้นการจัดการองค์ความรู้หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนในพื้นที่ ประเด็นการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เหมาะสม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยในส่วนของ การสร้างความรู้ความเข้าใจใช้กระบวนการจัดการความรู้

4.2.3 พัฒนากลไกการบริหารจัดการ โดนเริ่มจากการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ อีกทั้งยังต้องดำเนินการเชิงบูรณาการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ชาวบ้านในชุมชน รวมถึงผู้ประกอบการอย่างต่อเนื่อง โดยโครงสร้างหน้าที่การดำเนินงานภายใต้ความถนัดของแต่ละบุคคล

4.2.4 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าชุมชน คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของพื้นที่ และสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายที่พื้นที่ได้ร่วมกับกำหนดไว้ อีกทั้งเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าการท่องเที่ยววิถีคลอง ให้เป็นไปตามมาตรฐานในแต่ละด้าน

4.2.5 ตรวจสอบและแก้ปัญหาการดำเนินงาน นำข้อมูลมาจากความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการประเมินตนเอง วิเคราะห์แนวทางการแก้ไขเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นอีก

4.2.6 ยกระดับการจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง เป็นการพัฒนาการบริหารจัดการ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชน และการบริการทางด้านการท่องเที่ยววิถีคลอง โดยให้ความสำคัญกับความสะอาดและความปลอดภัย ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน

4.2.7 การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยววิถีคลอง เป็นการสร้างความร่วมมือในระบบเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งการท่องเที่ยววิถีคลอง และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินงานการท่องเที่ยววิถีคลอง

4.2.8 ระบบการตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววิถีคลอง เป็นการสร้างการรับรู้เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลให้เกิดความต้องการเดินทางเข้ามาสัมผัสและเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG62T0151
โครงการ : การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
นักวิจัย : ผศ. ดร.ประทีป วชิทองรัตน์ (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา)
ระยะเวลาโครงการ : 8 เดือน

การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายใต้แผนงานวิจัย การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย 1) เพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 4) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) โดยใช้วิธีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการลงพื้นที่วิจัยจัดเก็บข้อมูลโดยการสำรวจ การสัมภาษณ์ ประเมิน และสังเกตการณ์ โดยมีแกนนำหรือชาวบ้านในชุมชนที่จัดการท่องเที่ยววิถีคลอง เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ตัวแทนภาคเอกชน รวมถึงนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผลการดำเนินการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายใต้แผนงานวิจัย พบว่า ปัจจัยสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาคนหรือผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการท่องเที่ยววิถีคลอง 2) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ 3) การพัฒนาบริการทางด้านการท่องเที่ยว และ 4) การพัฒนาการรับรู้การท่องเที่ยววิถีคลอง จากปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้ แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) ศึกษาความพร้อมของพื้นที่ 2) สร้างความรู้ความเข้าใจ การพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง 3) พัฒนากลไกการบริหารจัดการ 4) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าชุมชน 5) ตรวจสอบและแก้ปัญหาการดำเนินงาน 6) ยกระดับการจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง 7) การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยววิถีคลอง และ 8) ระบบการตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววิถีคลอง

คำหลัก: การท่องเที่ยววิถีคลอง , คลองประเทศไทย

Abstract

Project code : RDG62T0151
Project title : The Study of Canal Tourism Potential in the Northern and Northeastern Regions of Thailand.
Investigator : Asst. Prof. Dr. Prateep Vacheethongratana (Suan Sunandha Rajabhat University)
Project duration : 8 months

This study was under the research plan of the official report of the potential of canal tourism in Thailand. The objectives of the study consist of four items, which were 1) to survey waterway tourism resources, 2) to analyze and assess the potential of the waterway touristy sites, 3) to create a database of canal tourism resources and 4) to synthesize specific guidelines for the development of canal tourism potential in the northern and northeastern regions. Mix method research has been used in this study. The methods implemented included the study of concepts, theories and related research, including field research. Empirical data were carefully collected by surveys, structured interviews, evaluations and observations. The primary informants were local leaders or villagers in the community who were canal tour managers, local government officials, private-sector representatives and academic experts.

The results show the important factors for the development of the canal touristy potential development in the northern and northeastern region as follows: 1) The development of people involved in the canal tourism operation, 2) tourism and product development, 3) tourism service development and 4) canal tourism awareness development. From the previously mentioned factors, the guidelines for the development of canal tourism potential have the following steps: 1) study the readiness of the area, 2) create knowledge and understanding of the development of canal tourism, 3) develop management mechanisms, 4) develop tourist sites and community products, 5) investigate and get over operational problems, 6) improve the management of waterway tourism, 7) build a canal tourism network and 8) marketing and public relations for canal tourism.

Keywords: Canal tourism, Thai canal

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อ	ช
ABSTRACT	ซ
สารบัญ	ฅ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญรูปภาพ	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของโครงการ	2
3. กรอบแนวคิด	3
4. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	4
5. วิธีดำเนินการวิจัย	5
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
7. การวิเคราะห์ข้อมูล	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
1. องค์ประกอบการท่องเที่ยว	8
2. การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	11
3. การท่องเที่ยวโดยชุมชน	21
4. การท่องเที่ยววิถีคลองของ อพท.	22
5. กลุ่มลุ่มน้ำประเทศไทย	31
6. การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล	35
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	37
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	40
3.1 แหล่งที่มาของข้อมูล	40
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	41
3.3 ขอบเขตการศึกษา	41
3.4 เครื่องมือการศึกษา	42
3.5 วิธีการขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล	46
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	48
3.7 ข้อจำกัด	48

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัย	49
4.1 ผลการศึกษาและสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	49
4.2 ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	108
4.3 ฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	131
4.4 แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	136
 บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ.....	143
5.1 สรุปผลการศึกษาและสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	143
5.2 สรุปผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	144
5.3 สรุปฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	145
5.4 สรุปแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	145
5.5 ข้อเสนอแนะ.....	147
 บรรณานุกรม.....	149
 ภาคผนวก	150

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 แสดงความเชื่อมโยงกลุ่มน้ำในแต่ละจังหวัดกับลำน้ำ.....	52
ตารางที่ 2 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มน้ำปิง	56
ตารางที่ 3 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มน้ำโขงวัง	58
ตารางที่ 4 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มน้ำยม	61
ตารางที่ 5 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มน้ำน่าน.....	63
ตารางที่ 6 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่างๆ กลุ่มน้ำโขงเหนือ	65
ตารางที่ 7 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มน้ำกก	68
ตารางที่ 8 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่างๆกลุ่มน้ำสาละวิน	70
ตารางที่ 9 แสดงสรุปลักษณะทางกายภาพเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือ.....	71
ตารางที่ 10 แสดงสรุปลักษณะทางวัฒนธรรมเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือ	83
ตารางที่ 11 สรุปอัตลักษณ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่กลุ่มน้ำภาคเหนือที่มีศักยภาพ ในการจัดการท่องเที่ยว.....	87
ตารางที่ 12 แสดงความเชื่อมโยงกลุ่มน้ำในแต่ละจังหวัดกับลำน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	89
ตารางที่ 13 แสดงสรุปลักษณะทางกายภาพเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	92
ตารางที่ 14 แสดงสรุปลักษณะทางวัฒนธรรมเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	96
ตารางที่ 15 ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว.....	98
ตารางที่ 16. แสดงเพศของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยว.....	108
ตารางที่ 17 แสดงช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยว	109
ตารางที่ 18 แสดงระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยว	109
ตารางที่ 19 แสดงอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยว	109
ตารางที่ 20 แสดงรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยว	110
ตารางที่ 21 แสดงสถานภาพสมรสของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยว	111
ตารางที่ 22 แสดงประเภทแหล่งท่องเที่ยวที่สนใจ.....	111
ตารางที่ 23 แสดงวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยว	112
ตารางที่ 24 แสดงการทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวผ่านช่องทางใดบ้าง	112
ตารางที่ 25 แสดงประเภทการเดินทางมาท่องเที่ยว	113
ตารางที่ 26 แสดงวิธีการเดินทางมาท่องเที่ยว	113
ตารางที่ 27 แสดงจำนวนสมาชิกที่ร่วมเดินทาง	113
ตารางที่ 28 แสดงลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลที่ร่วมเดินทาง	114
ตารางที่ 29 แสดงค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการท่องเที่ยว	114
ตารางที่ 30 แสดงความสนใจการท่องเที่ยววิถีคลอง	114
ตารางที่ 31 แสดงผลการสำรวจความพึงพอใจด้านสถานที่ท่องเที่ยว.....	115
ตารางที่ 32 แสดงผลการสำรวจความพึงพอใจด้านการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ/เอกชน....	116

ตารางที่ 33	แสดงผลการสำรวจความพึงพอใจด้านประชาชนในท้องถิ่น/แหล่งท่องเที่ยว	116
ตารางที่ 34	แสดงผลการสำรวจความพึงพอใจด้านร้านค้า ร้านอาหารและเครื่องดื่ม	117
ตารางที่ 35	แสดงผลการสำรวจความคิดเห็นแหล่งท่องเที่ยวควรปรับปรุงด้านใด.....	117
ตารางที่ 36	แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองชุมชนบ้านโรงน้ำแข็ง	118
ตารางที่ 37	สรุปผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชน บ้านโรงน้ำแข็ง	120
ตารางที่ 38	แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองชุมชนบ้านหาดเสลา	120
ตารางที่ 39	สรุปผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชน บ้านหาดเสลา	122
ตารางที่ 40	แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองชุมชนปากคลองเกไชย	122
ตารางที่ 41	สรุปผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชน ปากคลองเกไชย	124
ตารางที่ 42	แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองชุมชนบุงสิบสี	125
ตารางที่ 43	สรุปผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนบุงสิบสี ..	126
ตารางที่ 44	แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองชุมชนบ้านแก้ง	127
ตารางที่ 45	สรุปผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนบ้านแก้ง ..	128
ตารางที่ 46	สรุปปัจจัยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	129
ตารางที่ 47	แสดงฐานทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ	134
ตารางที่ 48	แสดงฐานทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	136

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย	1
ภาพที่ 2 แสดงแผนที่ตั้งของ 25 กลุ่มน้ำของประเทศไทย	6
ภาพที่ 3 แสดงลักษณะกลุ่มน้ำ	34
ภาพที่ 4 ขั้นตอนการเก็บข้อมูล	47
ภาพที่ 5 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถึคลองชุมชน บ้านโรงน้ำแข็ง.....	119
ภาพที่ 6 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถึคลองชุมชนบ้านหาดเสลา	121
ภาพที่ 7 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถึคลองชุมชน ปากคลองเกยไชย	124
ภาพที่ 8 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถึคลองชุมชนบึงสีเสี.....	126
ภาพที่ 9 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถึคลองชุมชนบ้านแก้ง.....	128
ภาพที่ 10 ปัจจัยสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถึคลองในพื้นที่ภาคเหนือและ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	139
ภาพที่ 11 แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถึคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ.....	142

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจโลกและเป็นที่ยอมรับกันเกือบทุกประเทศว่าเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้หลักเข้าสู่ประเทศอันดับต้น ๆ อีกทั้งยังมีแนวโน้มในการขยายตัวและเจริญเติบโตเพิ่มขึ้นอีกในอนาคตตามที่องค์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (United World Tourism Organization: UNWTO) ได้พยากรณ์ ในปี พ.ศ.2563 จะมีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศจำนวน 1,600 ล้านคน ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้ประเทศที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวอย่างมหาศาล ประเทศไทยเป็นอีกหนึ่งประเทศที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั่วโลก จากการคาดการณ์ในปี พ.ศ.2563 จะมีจำนวนนักท่องเที่ยว 71 ล้านคน เท่ากับจำนวนประชากรของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2563 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2558) จากการข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวสูง มีบทบาทความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากนักท่องเที่ยวให้ความสนใจและเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง เพราะทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของประเทศไทยมีความเป็นอัตลักษณ์ที่น่าค้นหา โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนไทยที่เชื่อมโยงทรัพยากรธรรมชาติกับการดำรงชีวิตประจำวันจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ลงตัว ทั้งนี้วิถีชีวิตของคนไทยที่เชื่อมโยงธรรมชาตินั้นมีหลายรูปแบบ แต่รูปแบบที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวนั้นก็คือ วิถีคลอง

สมัยอดีตแม่น้ำลำคลองนั้นมีบทบาทสำคัญมากเนื่องจากตลอดสองฝั่งคลองเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของมนุษย์ ทำให้มีการใช้เส้นทางคมนาคมขนส่งทางน้ำเป็นหลัก ทั้งยังเป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค เพื่อการเกษตร เป็นแหล่งผลิตอาหาร และยังเป็นแหล่งกำเนิดศิลปวัฒนธรรม ประเพณีทางน้ำมากมาย ซึ่งในปัจจุบันยังมีการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำอยู่บ้าง แต่ผลจากการพัฒนาเมืองในหลายด้าน ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงประวัติศาสตร์หรือภูมิหลังของแม่น้ำ ลำคลอง ส่งผลให้มีการใช้ประโยชน์แม่น้ำลำคลอง ลดน้อยลง และมีการบุกรุกและถมลำคลองเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นเพื่อเป็นการดำรงรักษาแม่น้ำ คู คลอง ให้คงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำที่เหมาะสม และเพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจึงได้ดำเนินการจัดทำนโยบายเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำ คู คลอง เนื่องจาก แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ตลอดจนแหล่งน้ำอื่นๆ เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมาแต่อดีต เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ที่สืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี เสริมสร้าง ภูมิทัศน์ให้กับชุมชน ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ที่สร้างสมสืบต่อกันมาจากชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่โบราณ ด้วยเหตุดังกล่าวส่งผลให้มีการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองอย่างแพร่หลาย จนในปัจจุบันได้บรรจุแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ เรื่อง การบริหารจัดการน้ำทั้งระบบ (พ.ศ. 2561 - 2580) ซึ่งให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำลำคลองและแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วประเทศ โดยฟื้นฟูแม่น้ำลำคลองและการป้องกันตลิ่งและฝายชะลอน้ำ มีการวางแผนการ

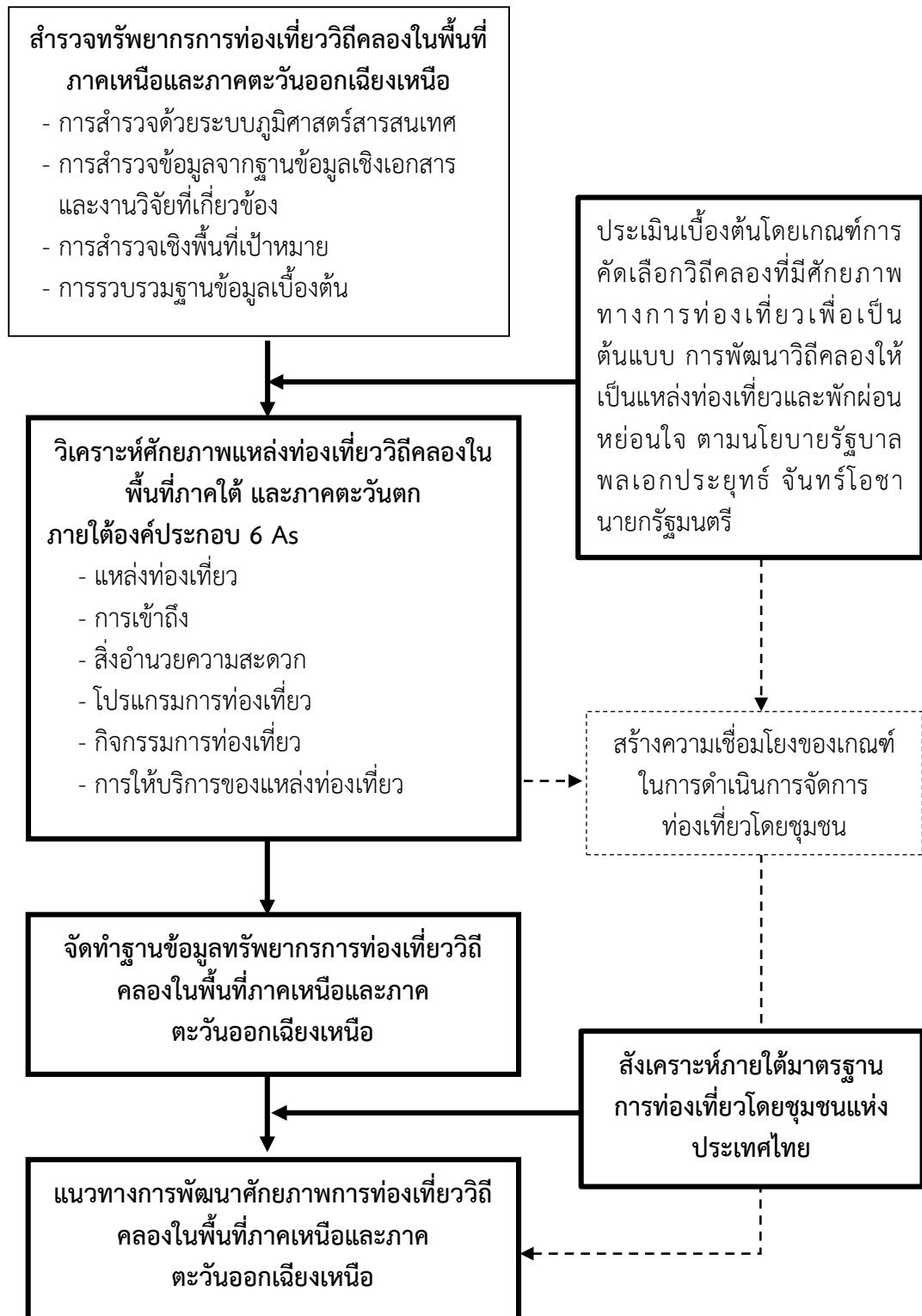
อนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำบนพื้นฐานของการรักษาสมดุลนิเวศ ส่งเสริมกลไกการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอนุรักษ์และพัฒนาแม่น้ำ คู คลองและแหล่งน้ำธรรมชาติ มีโครงข่ายการสัญจรทางน้ำที่สะดวก ปลอดภัย ประหยัดและมีประสิทธิภาพ ส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชน องค์กรเอกชน เอกชน มีความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักต่อคุณค่าและความสำคัญของแม่น้ำ คู คลอง ในพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออก มีคลองกระจายอยู่จำนวน 1,328 คลอง กอปรกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 - 2564) ได้ให้ความสำคัญ กับการวางรากฐานและแก้ไขปัญหที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ที่สำคัญเพื่อการสร้างรายได้และกระจายรายได้สู่ชุมชน และการเตรียมความพร้อมของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสู่การเติบโตในอนาคตบนพื้นฐานของการลงทุนพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการทำงานอย่างบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และระหว่างประเทศ การท่องเที่ยวทางน้ำ

รัฐบาลมอบนโยบายให้กับองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. ดำเนินการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวต้นแบบทางวัฒนธรรม “วิถีคลอง วิถีไทย ตามรอยคลองดำเนินสะดวก” โดยเร่งประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องลงพื้นที่สำรวจศักยภาพและพัฒนาพื้นที่เชื่อมต่อคลองดำเนินสะดวกในส่วนของคลองสาขา จังหวัดราชบุรี เพื่อต้องการเพิ่มพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวในบริเวณดังกล่าว ให้ขยายวงกว้างขึ้น เพื่อพัฒนาคลองของประเทศไทย ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมและเตรียมความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลอง ซึ่งมีพื้นที่กระจายอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชน ดังนั้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงฐานข้อมูลสำคัญของการทรัพยากรการท่องเที่ยวภายใต้วิถีลำคลองของทั้ง 2 ภูมิภาค ที่มีลักษณะทางกายภาพเชื่อมโยงกัน รวมถึงมีศักยภาพที่จะสามารถพัฒนาและยกระดับเป็นการท่องเที่ยววิถีคลองที่มีความโดดเด่นและมุ่งเน้นเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของลำคลองในพื้นที่ดังกล่าว ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองของทั้งสองภูมิภาค ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองในภาพรวมของประเทศให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) เพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2) เพื่อวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 3) เพื่อจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 4) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.3 กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1) ศักยภาพ (Potential) หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมในสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการ รวมถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยววิถีคลอง

2) การท่องเที่ยววิถีคลอง (Canal Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ผ่านการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งอาศัยและพึ่งพิงอยู่บนฐานของวิถีลำคลอง ซึ่งมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

3) ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หมายถึง พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยยึดหลักของพื้นที่ลุ่มน้ำที่ไหลผ่านภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเน้นศึกษาเชิงประเมินศักยภาพเจาะลึกลงไปยังพื้นที่ชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวซึ่งพึ่งพิงจากวิถีลำคลองของแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

การกำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้ฐานข้อมูลจากพื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

1) พื้นที่ลุ่มน้ำในภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วย 5 ลุ่มน้ำ

- ลุ่มน้ำสาละวิน ครอบคลุมพื้นที่ใน 3 จังหวัด คือ แม่ฮ่องสอน ตาก และเชียงใหม่
- ลุ่มน้ำโขง ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด ได้แก่ เชียงรายและพะเยา
- ลุ่มน้ำกก ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด เชียงราย และเชียงใหม่
- ลุ่มน้ำปิง ครอบคลุมพื้นที่ใน 5 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ตาก กำแพงเพชร

และ นครสวรรค์

- ลุ่มน้ำวัง ตั้งอยู่เขตตัวเมืองลำปาง
- ลุ่มน้ำยม ครอบคลุมพื้นที่ใน 3 จังหวัด คือ สุโขทัย พิษณุโลก และ พิจิตร
- ลุ่มน้ำน่าน ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด คือ พิษณุโลก และจังหวัดพิจิตร

2) พื้นที่ลุ่มน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบด้วย 3 ลุ่มน้ำ

- ลุ่มน้ำโขง ครอบคลุมพื้นที่ใน 6 จังหวัด คือ สกลนคร นครพนม เลย มุกดาหาร

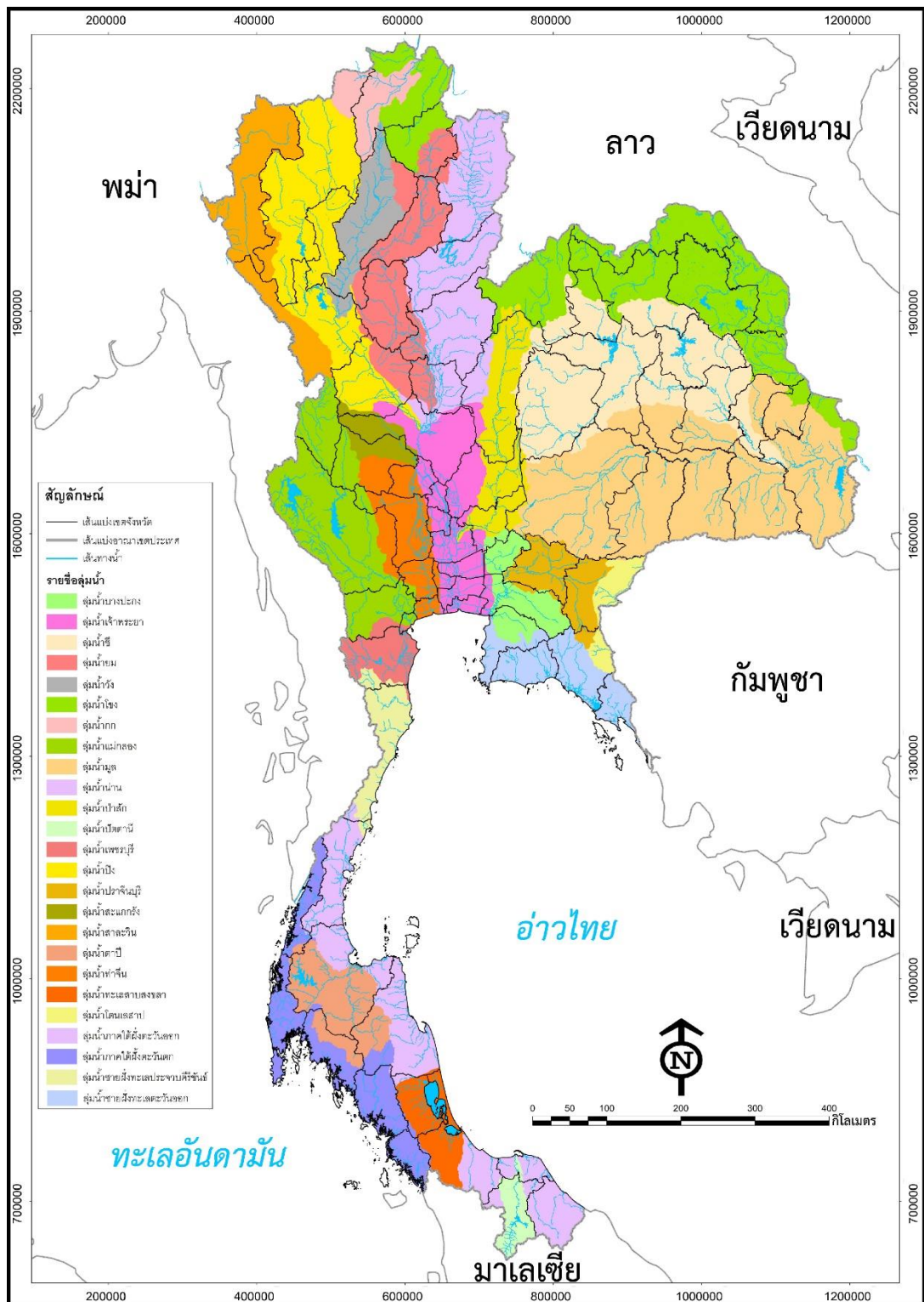
อุดรธานี และหนองคาย

- ลุ่มน้ำชี ครอบคลุมพื้นที่ใน 12 จังหวัด คือ ชัยภูมิ กาฬสินธุ์ เลย ยโสธร ขอนแก่น

นครราชสีมา มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ อุบลราชธานี อุดรธานี และหนองบัวลำภู

- ลุ่มน้ำมูล ครอบคลุมพื้นที่ใน 10 จังหวัด คือ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ อุบลราชธานี

นครราชสีมา มหาสารคาม ยโสธร ขอนแก่น ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และอำนาจเจริญ

ภาพที่ 2 แสดงแผนที่ตั้งของ 25 ลุ่มน้ำของประเทศไทย

1.5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว
- 2) การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
- 3) การท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 4) การท่องเที่ยววิถีคลองของ อพท.
- 5) กลุ่มลุ่มน้ำในประเทศไทย

1.5.3 ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรสำหรับการวิจัยในครั้งนี้กำหนดเป็นหน่วยวิจัยที่เกี่ยวข้อง (stakeholders) ดังนี้

- 1) ภาคประชาชน คือ ผู้นำชุมชน ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่น้อยกว่า ๓๐ คน
- 2) กลุ่มผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน คือ ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่น้อยกว่า ๒๐ คน
- 3) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ คือ ผู้บริหารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการที่มีความรู้และประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง ภาครัฐ และเอกชน จำนวน 10 คน

1.5.4 ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ๘ เดือน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.6.2 ฐานข้อมูลความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จำแนกออกเป็น 3 ระดับ ตามศักยภาพของแต่ละแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.6.3 แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้นำข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม มาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล คัดกรองข้อมูล และจัดแยกเป็นประเด็นต่างๆ วิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ตามประเด็นที่ค้นพบ (topic) แล้วนำมาพรรณนาเชิงอุปนัย (inductive)

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 4) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีการทบทวนวรรณกรรมแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยประเด็นดังต่อไปนี้ องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยววิถีคลองของ อพท. กลุ่มลุ่มน้ำในประเทศไทย การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในแต่ละประเด็นมีความสำคัญต่อแนวคิดการศึกษาและการสังเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

Robertson, 1979 (อ้างถึงใน Dickman, 1997) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าด้านการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ด้าน หรือองค์ประกอบ 5 As คือ 1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) 2) สิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) 3) สิ่งของอำนวยความสะดวกต่างๆ (Amenity) 4) ที่พัก (Accommodation) และ 5) กิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว (Activity)

1) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) จัดเป็นองค์ประกอบหลัก เพราะเป็นสิ่งจูงใจและดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น แหล่งท่องเที่ยวสามารถแบ่งเป็น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก ภูเขา ถ้ำ เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น วัดมัสยิด โบสถ์ กำแพงเมือง พระราชวัง เป็นต้น นอกจากนี้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน ก็สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวได้

2) สิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง (Accessibility) นับเป็นปัจจัยหลักของการท่องเที่ยว ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านั้นได้ ประกอบด้วย ผลិតภัณฑ์และบริการที่สามารถสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวทุกระดับ เช่น ระบบขนส่ง ยานพาหนะ ป้ายบอกทาง ท่าเรือ เป็นต้น

3) สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ (Amenity) ซึ่งหมายถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่อนักท่องเที่ยว เช่น สาธารณูปโภคน้ำ ไฟ โทรศัพท์ ห้องสุขา และสิ่งอำนวยความสะดวกที่นักท่องเที่ยวมีความจำเป็นต้องใช้ เช่น สถานพยาบาล ตู้เอทีเอ็ม สัญญาณโทรศัพท์ ร้านสะดวกซื้อ สำนักงานไปรษณีย์ การบริการในกรณีฉุกเฉิน เป็นต้น

4) ที่พัก (Accommodation) รูปแบบของที่พักมีความหลากหลายในปัจจุบัน โรงแรม รีสอร์ท โมเต็ล โฮมสเตย์ บ้านพักอุทยาน จุดบริการกางเต็นท์ เป็นต้น โดยมีราคาที่เหมาะสมผลกับสภาพ

5) กิจกรรมต่าง ๆ (Activity) หมายถึงสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้ทำเมื่อไปเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว เช่น เดินป่า เขียวถ้ำ ดูนก ว่ายน้ำ พายเรือ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เลือกซื้อสินค้า เป็นต้น

รัชฎาพร เลิศโกคานนท์ และ วิเชียร เลิศโกคานนท์ (2555) ได้สรุปองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวว่า นอกจากจะต้องมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว แล้วยังต้องมีองค์ประกอบต่างๆอีกหลายประการเพื่อที่จะทำให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาแวะเยี่ยมเยือนท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวตามที่มีผู้กล่าวไว้แตกต่างกัน ดังนี้

Morrison and Mill (1992) กล่าวว่า องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย ปัจจัยพื้นฐาน (Infrastructure) ในด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การขนส่ง การสื่อสาร การต้อนรับอย่างเป็นมิตร ต้อนรับด้วยใจ มีสิ่งดึงดูดใจ (attractions) มีสิ่งอำนวยความสะดวก (facilities) มารองรับทั้งในด้านร้านอาหาร ที่พัก ของที่ระลึก และสิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ มีบริการที่ประทับใจ

McIntosh and Goeldner (1995) กล่าวว่าองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวจะประกอบด้วยทั้ง สิ่งอำนวยความสะดวกที่ดี (facilities) ระบบการขนส่งที่เข้าถึงได้สะดวก (transportation) ปัจจัยพื้นฐานที่ดีและพร้อม (infrastructure) ทรัพยากรทางธรรมชาติที่ดึงดูดใจ และมีการต้อนรับที่ดีด้วยไมตรีจิต

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวจะประกอบด้วย 3 ปัจจัยคือ

- 1) มีเส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงได้ แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางถนนที่เข้าถึงได้ และสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกในการเดินทาง รวมทั้งต้องมีโครงข่ายการสื่อสารที่สามารถติดต่อได้กับแหล่งภายนอก
- 2) มีความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งไฟฟ้า น้ำประปา ที่พักค้างแรม ร้านอาหาร บริการนำเที่ยว ร้านค้าขาย สินค้าที่ระลึก ฯลฯ เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
- 3) มีสิ่งดึงดูดใจ แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะเป็นศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความงามตามธรรมชาติ กิจกรรมบันเทิงใจ ศาสนสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวตามที่กล่าวมาข้างต้นทั้งในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ระบบการคมนาคมขนส่ง ปัจจัยรองรับขั้นพื้นฐาน รวมทั้งสิ่งดึงดูดใจจากทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้น เป็นสิ่งจำเป็นที่เป็นปัจจัยที่จะทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยว นั้นๆ องค์ประกอบดังกล่าวอาจเรียกว่า 3 As ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

- 1) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) คือ แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีความสะดวกในการเข้าถึง การเข้าถึงในที่นี้จะรวมถึงเส้นทางการคมนาคมขนส่งระยะทางระหว่างต้นทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว และการติดต่อสื่อสารในแหล่งท่องเที่ยวไปยังสถานที่อื่นๆ ที่ต้องการ
- 2) สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน (Amenities) สิ่งอำนวยความสะดวกในที่นี้จะหมายถึง ปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสะดวกสบายซึ่งจะรวมถึงไฟฟ้า น้ำประปา ที่พักแรม ร้านอาหาร สถานบันเทิง และบริการอื่นใดที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสะดวกสบาย
- 3) สิ่งดึงดูดใจ (Attractive) สิ่งดึงดูดใจในที่นี้อาจมาจากทรัพยากรที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว หรือคุณค่าและสุนทรียภาพของแหล่งท่องเที่ยว นั้นๆ ซึ่งเป็นจุดเด่นและเป็นที่น่าสนใจของ นักท่องเที่ยว

ในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งที่รองรับการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบายและปลอดภัย โดยปกติสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้รัฐบาลจะเป็นผู้จัดหาและพัฒนาเพื่อให้บริการแก่ประชาชนซึ่งปัจจัยดังกล่าวหากมีความพร้อมจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ในแนวคิดของผู้วิจัย ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวสามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ ตามที่ Morrison and Mill , McIntosh and Goeldner, บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และ มนัส สุวรรณ ได้กล่าวไว้ โดยจะประกอบด้วย

1) ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ความพร้อมในที่นี้จะประกอบด้วย 3 As คือ ความสามารถในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน สิ่งดึงดูดใจ รวมทั้งขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวความมีชื่อเสียง และสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ความพร้อมดังกล่าวมาจากองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวจะนำไปประกอบในการตัดสินใจที่จะเลือกเดินทางไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวแหล่งต่างๆ

2) องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีองค์ประกอบที่แสดงถึงศักยภาพของสถานที่ท่องเที่ยวแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับทรัพยากรการท่องเที่ยวและความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง องค์ประกอบดังกล่าวได้แก่

2.1) สิ่งอำนวยความสะดวก จะหมายถึงปัจจัยที่เป็นบริการขั้นพื้นฐานที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความสะดวกสบายในการมาท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น ๆ โดยทั่วไปสิ่งอำนวยความสะดวกที่นักท่องเที่ยวต้องการคือที่พัก สุขาที่สะอาด ร้านอาหาร ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานบริการ สถานเริงรมย์ สถานรักษาพยาบาล ร้านค้า ระบบรักษาความปลอดภัย สิ่งอำนวยความสะดวกนี้ควรมีพร้อมทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ

2.2) ความสามารถในการเข้าถึง แหล่งท่องเที่ยวที่จะสมารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวแวะมาท่องเที่ยวจะต้องมีสภาพการคมนาคมขนส่งที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สะดวก สบาย ในการเดินทาง โดยดูได้จากระยะทางที่เป็นจุดศูนย์กลางของการท่องเที่ยวมายังแหล่งท่องเที่ยวที่นั้น เช่นหมู่บ้านเหมืองกุง มีระยะทางจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยว 10 กิโลเมตร การเดินทางมาหมู่บ้านเหมืองกุงสามารถเดินทางได้โดยรถยนต์รับจ้าง และรถโดยสารประจำทาง ใช้เวลาเพียง 10 นาที จากตัวจังหวัด และหากเดินทางโดยรถยนต์โดยสารประจำทางจะเสียค่าใช้จ่ายเพียง 8 บาท การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านเหมืองกุงเมื่อลงจากรถโดยสารแล้วสามารถเดินทางได้ด้วยเท้าใช้ระยะเวลาเพียง 2 นาที

2.3) คุณค่าหรือสิ่งดึงดูดใจ คุณค่าและสิ่งดึงดูดใจนี้มาจากทรัพยากรการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวที่นั้นๆ แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีคุณค่าและสิ่งดึงดูดใจมากน้อยแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ เช่น เกาะเสม็ดจะมีหาดทรายขาวที่ขึ้นชื่อและมีชื่อเสียงเป็นที่ดึงดูดใจ ในขณะที่จังหวัดกระบี่มีทะเลแหวกที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินลงทะเลไปเที่ยวยังเกาะที่อยู่กลางทะเลได้เวลาน้ำลง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะมีประวัติศาสตร์ที่เป็นโบราณสถานแบบสถาปัตยกรรมเก่าแก่ที่สวยงามและมีชื่อเสียง ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้นับว่ามีคุณค่าในตัวแหล่งท่องเที่ยวและดึงดูด

2.4) ความมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวหลายๆแห่งเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวโดยอาจรู้จักโดยการเล่าบอกต่อๆ กันว่าสวยงาม น่าสนใจ แปลกตา เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่หาได้ยาก การบอกเล่าดังกล่าวจะทำให้สถานที่นั้นๆ กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง นอกจากการบอกเล่าแล้ว ความมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักอาจเกิดขึ้นได้จากการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานภาครัฐโดยใช้สื่อต่างๆ หรือการจัดพิมพ์โบรชัวร์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยว

2.5) สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมในที่นี้จะหมายรวมถึงทั้งสภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพอากาศ ลักษณะทางกายภาพ ระบบนิเวศ และความสะดวกสบายด้านต่างๆ ความปลอดภัยที่อยู่ในบริเวณของแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณข้างเคียง ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะเสริมหรือลดคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ

ข้อเสนอการพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยวโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท., 2554) สินค้าทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งในส่วนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ชุมชน วิถีชีวิต เทศกาลงานประเพณี กิจกรรมและการบริการที่ดึงดูดให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ โดยแบ่งกลุ่มสินค้าทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่และได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ จำแนกเป็น

- ธรรมชาติที่เป็นหาดทราย ทะเล หมู่เกาะ
- ธรรมชาติที่เป็น อุทยานแห่งชาติ ป่า เขา น้ำตก
- แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน
- วัฒนธรรม วิถีชีวิต
- สุขภาพ ความงาม (Health-Beauty & Spa)
- กีฬา
- กิจกรรม เทศกาลประเพณี
- แหล่งจับจ่ายซื้อสินค้า (Shopping Paradise)
- A place to meet
- Manmade – Entertainment, Theme Park

2. การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

การประเมินศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะเกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยเรื่องสำคัญ ดังนี้ 1) องค์การและบริหารจัดการ ทำหน้าที่ จัดการผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเป็นหุ้นส่วน การพัฒนาองค์การการประเมินโอกาส 2) การวางแผนแหล่ง เกี่ยวข้องกับขีดความสามารถในรองรับ การวางแผนนโยบาย การวิเคราะห์แหล่ง การเฝ้าระวัง การวางแผนการใช้ที่ดิน การวางแผนจราจร การประเมินผลกระทบ การมีส่วนร่วมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3) การตลาด เกี่ยวกับการทำวิจัย กลยุทธ์การตลาด ยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์ 4) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยว เกี่ยวข้องกับ การเงิน การออกแบบผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยว การวางแผนแหล่ง การวางแผนเส้นทาง การจัดการโครงการ การวางแผนสื่อความหมาย และการจัดการที่พัก 5) การปฏิบัติงานของแหล่ง ประกอบด้วย อักคิถัย ความปลอดภัย การจัดการสิ่งปฏิกูล การประปา การกำจัดขยะ คุณภาพอากาศ การกระจายข่าว การฝึกอบรม และการบริหารจัดการ

ดังนั้นในการประเมินศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรนำเครื่องมืออันหนึ่งที่ใช้เป็นหลักประกันในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ คือการมีรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ดีซึ่งจำเป็นต้องคำนึงถึงชุมชนเจ้าของท้องถิ่น สิ่งแวดล้อม และนักท่องเที่ยว และสิ่งที่ต้องความเข้าใจให้ลึกซึ้งคือ การปฏิบัติต่าง ๆ ที่ประกอบกันเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ในแผนนี้ต้องการแสดงถึงสิ่งที่เป็หัวใจของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ดี ประกอบด้วย การมีองค์การและการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีการวางแผนในด้านกายภาพและสังคมของแหล่งท่องเที่ยว ให้ความสำคัญกับเรื่องการตลาด เพื่อให้การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจและได้นักท่องเที่ยวประเภทที่ต้องการ ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยว เพื่อให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับประเภทและลักษณะของทรัพยากร และให้ความเอาใจใส่กับการวางแผนและการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวรวมไปการดำเนินกิจกรรมโครงการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ปัจจัยโดยรวมแล้วคือความซับซ้อนของกระบวนการและความจำเป็นที่ต้องพิจารณาความต้องการอันหลากหลายของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด (ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย, 2549)

แบบประเมินการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการประเมิน ใช้เกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมี คำอธิบายแบบตรวจเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เกณฑ์การประเมินชุดนี้แบ่งเป็น 5 ด้าน มีเป้าประสงค์รวมทั้งสิ้น 28 เป้าประสงค์ ดังนี้

ด้าน 1: ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เป้าประสงค์ที่ 1.1 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 5 ข้อ ดังนี้

(1) มีการจัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งได้รับการรับรองจากหน่วยงานภาครัฐ และมีโครงสร้างการทำงาน แบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละหน้าที่ชัดเจน

คำอธิบาย: สมาชิกร่วมกันจัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยเฉพาะ พร้อมทั้งมีการรับรองการจัดตั้งชมรมฯจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น เทศบาล อบต. เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น คาสั่ง หรือ ประกาศ แต่งตั้งชมรมฯ เพื่อให้มีการเชื่อมโยงระหว่างชมรมฯ และ ท้องถิ่น ทั้งนี้ ชมรมฯ ดังกล่าวควรมีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน โดยแบ่งบทบาทหน้าที่และรายละเอียดความรับผิดชอบของแต่ละหน้าที่ไว้อย่าง ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร

(2) มีกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นคนในชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบด้วยกรรมการที่เป็นคนในชุมชนเป็นส่วนใหญ่เพื่อให้เป็นการบริหารจัดการโดยคนท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

(3) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีแผนการดำเนินงานที่ครอบคลุมทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีแผนการดำเนินงานที่ประกอบไปด้วย วิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ ยุทธศาสตร์ และ แผนการดำเนินงานที่ครอบคลุมทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม โดยมีการบูรณาการการดำเนินงานทั้ง 3 มิติ เพื่อคำนึงถึงความสมดุลของ ความยั่งยืน และ สมาชิกชมรมฯมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย และ แผนการดำเนินงานร่วมกัน

(4) สมาชิกชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการทาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนทำแผนงานโดยมุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมของสมาชิก

(5) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีทะเบียนประวัติข้อมูลสมาชิกที่เป็นปัจจุบัน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการรวบรวมข้อมูลสมาชิกชมรมฯเพื่อจัดทำเป็นทะเบียนประวัติ โดยมีผู้รับผิดชอบหลักจัดการข้อมูลสมาชิกเข้า-ออก

เป้าประสงค์ที่ 1.2 ข้อตกลงร่วมกันสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 3 ข้อ ดังนี้

(6) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีข้อตกลงร่วมกันในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของการพัฒนาชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการร่วมกันกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวเข้ากองทุนส่วนกลางเพื่อประโยชน์ของชุมชนโดยมีการนำกองทุนดังกล่าวไปใช้ใน กิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้ทุกคนในชุมชนได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการท่องเที่ยว

(7) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีข้อตกลงร่วมกันในการบริหารจัดการทรัพยากรด้านสังคมประเพณีและวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการร่วมกันกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการใช้ทรัพยากรด้านสังคม ประเพณี วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะท้องถิ่น เป็นต้น โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ และ ดูแลรักษาทรัพยากรเหล่านั้นให้ไม่ถูกทำลายหรือลดคุณค่าลงจากกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ ในชุมชน

(8) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีข้อตกลงร่วมกันในการบริหารจัดการทรัพยากรด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการร่วมกันกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการใช้ทรัพยากรด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ และ ดูแลรักษาทรัพยากรเหล่านั้นให้ไม่ถูกทำลายหรือลดคุณค่าลงจากกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ ในชุมชน

เป้าประสงค์ที่ 1.3 ข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 2 ข้อ ดังนี้

(9) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการร่วมกันกำหนดข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมเยือนชุมชนโดยมีการแจ้งให้ทราบล่วงหน้าเพื่อให้เกิดพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่พึงปรารถนาสำหรับชุมชน

(10) ข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวมีการนำไปปฏิบัติจริง

คำอธิบาย: ข้อควรปฏิบัติของนักท่องเที่ยวที่ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นนั้นได้รับการนำไปใช้จริง และส่งผลให้ไม่เกิดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ต่างๆ ที่จะเป็ผลเสียต่อชุมชน

เป้าประสงค์ที่ 1.4 การพัฒนาบุคลากรในกลุ่มบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 2 ข้อ ดังนี้

(11) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในชมรมฯ ให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการพัฒนาบุคลากรผ่านการอบรมให้ความรู้ อบรมเชิงปฏิบัติการ ฯลฯ เพื่อให้สมาชิกชมรมฯ และ สมาชิกชุมชนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการบริหาร จัดการการท่องเที่ยวในชุมชน

(12) สมาชิกชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีศักยภาพ ความรู้ และ ทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

คำอธิบาย: สมาชิกชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นผู้มีความรู้ และ ทักษะด้านต่างๆสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

เป้าประสงค์ที่ 1.5 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 2 ข้อ ดังนี้

(13) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนในการรับรู้ข่าวสารการท่องเที่ยวในชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการกระจายข่าวสารการท่องเที่ยวในชุมชนให้สมาชิกชมรมฯ และคนในชุมชนได้รับทราบเป็นประจำผ่านช่องทางต่างๆ

(14) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมและการเป็นสมาชิกชมรมฯ

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการเปิดรับสมาชิกใหม่เป็นประจำ โดยให้โอกาสคนในชุมชนก่อน

เป้าประสงค์ที่ 1.6 การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 2 ข้อ ดังนี้

(15) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายต่างๆ

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการทำงานร่วมกับภาคีต่างๆ จากภาครัฐและภาคเอกชนที่จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนให้ยั่งยืน

(16) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายทางการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการทำงานร่วมกับภาครัฐหรือภาคเอกชนเพื่อการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวในชุมชนผ่านการจัดกิจกรรม หรือ ข้อตกลงร่วมมือด้านต่างๆ

เป้าประสงค์ที่ 1.7 การจัดการตลาดและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 2 ข้อ ดังนี้

(17) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการส่งเสริมการตลาดที่เหมาะสมกับชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการบริหารจัดการการส่งเสริมการตลาดที่เหมาะสมกับลักษณะกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน

(18) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านสื่อต่างๆ พร้อมทั้งมีปฏิทินกิจกรรมท่องเที่ยว และ แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวทราบข้อมูลต่างๆ

เป้าประสงค์ที่ 1.8 ระบบบัญชี การเงินมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(19) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบบริหารจัดการการเงิน การบัญชีที่มีประสิทธิภาพ

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบการบริหารจัดการการเงิน การบัญชี โดยมีบัญชีธนาคารของชมรมฯ พร้อมทั้งบุคลากรดูแลการทำบัญชีโดยสามารถตรวจสอบได้และมีความโปร่งใส

เป้าประสงค์ที่ 1.9 เยาวชนได้รับการให้ความสำคัญในการท่องเที่ยวโดยชุมชน พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(20) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการให้ความสำคัญกับเยาวชนในการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมฯ

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในชมรมฯ ผ่านกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ หรือ กิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ

ด้าน 2: ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี

เป้าประสงค์ที่ 2.1 การจัดสรรรายได้มีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(1) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดสรรรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของสมาชิกชมรมฯ และ สาธารณประโยชน์ผ่านกองทุนพัฒนาชุมชนกลางเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมวิถีชีวิต และ กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

เป้าประสงค์ที่ 2.2 การส่งเสริมยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(2) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการส่งเสริมยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เช่น การป้องกันยาเสพติด สุขอนามัย เพื่อให้การท่องเที่ยวในชุมชนช่วยให้ชุมชนมีความสามัคคี และ สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม

เป้าประสงค์ที่ 2.3 ผลผลิตชุมชนมีคุณภาพเพื่อเสริมสร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว พิจารณาจากเกณฑ์ 2 ข้อ ดังนี้

(3) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการส่งเสริมให้เกิดโอกาสในการเพิ่มรายได้จากผลิตภัณฑ์ชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว โดยมีการจัดสรรพื้นที่จัดจำหน่ายให้กับคนในชุมชน

(4) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว เช่น อาหาร การแต่งกาย การแสดง ฯลฯ ที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเน้นการใช้สินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในกิจกรรมการท่องเที่ยว

เป้าประสงค์ที่ 2.4 สิทธิมนุษยชนในการท่องเที่ยวได้รับการให้ความสำคัญ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(5) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิมนุษยชนของทุกกลุ่มคนในการท่องเที่ยว

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนของคนทุกกลุ่ม เช่น เด็ก สตรี คนชรา คนพิการ และ คนกลุ่มน้อยต่างๆ ให้มีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

ด้าน 3: ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม

เป้าประสงค์ที่ 3.1 ฐานข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวมีคุณภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(1) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการข้อมูลทางมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการสืบค้น รวบรวมข้อมูลทางมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นและมีการนำข้อมูลไปใช้ในการท่องเที่ยว

เป้าประสงค์ที่ 3.2 การเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(2) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมของชุมชนผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว หรือ สื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ

เป้าประสงค์ที่ 3.3 การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(3) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกิจกรรมต่างๆ

ด้าน 4: ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

เป้าประสงค์ที่ 4.1 การจัดการพื้นที่การท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 3 ข้อ ดังนี้

(1) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดการใช้พื้นที่ตามวัตถุประสงค์ (Zoning) เพื่อการท่องเที่ยว

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดการใช้พื้นที่ตามวัตถุประสงค์ (Zoning) เพื่อการท่องเที่ยวโดยมีการร่วมวางแผน และ จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวตามแผนผังการใช้พื้นที่ เพื่อให้การท่องเที่ยวไม่ส่งผลกระทบด้านลบกับการใช้พื้นที่เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ

(2) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity)

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) เพื่อลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในชุมชน

(3) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการพัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณชุมชนให้มีความร่มรื่น เป็นระเบียบ สวยงามตามความเหมาะสม

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการพัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณชุมชนให้มีความร่มรื่น เป็นระเบียบ สวยงามตามความเหมาะสม

เป้าประสงค์ที่ 4.2 ฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(4) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการสืบค้น รวบรวมข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและมีการนำข้อมูลไปใช้ในการท่องเที่ยว

เป้าประสงค์ที่ 4.3 การเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(5) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว และสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ

เป้าประสงค์ที่ 4.4 การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(6) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนผ่านกิจกรรมต่างๆ

เป้าประสงค์ที่ 4.5 การสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(7) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยว

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีกิจกรรมท่องเที่ยวที่ช่วยสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีภาคีต่างๆ เข้าร่วม

ด้าน 5: ด้านบริการและความปลอดภัย

เป้าประสงค์ที่ 5.1 การบริการและความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างน่าพึงพอใจ พิจารณาจากเกณฑ์ 2 ข้อ ดังนี้

(1) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการวัดระดับความพึงพอใจในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการวัดระดับความพึงพอใจในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว โดยมีการเก็บข้อมูล และนำข้อมูลมาวิเคราะห์วางแผนการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

(2) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีผลการประเมินความพึงพอใจในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเป็นที่น่าพึงพอใจ

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีผลการประเมินความพึงพอใจในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระดับที่น่าพอใจของนักท่องเที่ยว

เป้าประสงค์ที่ 5.2 นักสื่อความหมายมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(3) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีนักสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพ

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีนักสื่อความหมายที่ได้รับการพัฒนา และสามารถถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนได้อย่างถูกต้องชัดเจน

เป้าประสงค์ที่ 5.3 เส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวมีความปลอดภัย พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(4) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัย

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการประเมินความปลอดภัยในเส้นทางท่องเที่ยวเป็นประจำ และ มีมาตรการป้องกันภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้

เป้าประสงค์ที่ 5.4 จุดบริการท่องเที่ยวมีคุณภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 6 ข้อ ดังนี้

(5) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ เช่น คนพิการ ผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถเข้าถึงจุดท่องเที่ยวต่างๆ ได้

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอุปกรณ์และบุคลากรอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะต่างๆ ให้ได้รับความสะดวกในการท่องเที่ยวในชุมชน

(6) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีจุดบริการห้องน้ำที่สะอาดและเพียงพอต่อนักท่องเที่ยว

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีจุดบริการห้องน้ำที่สะอาด โดยมีการทำความสะอาดเป็นประจำทุกวัน และมีจำนวนเพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว

(7) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีจุดบริการด้านอาหารที่ถูกสุขลักษณะ

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีจุดบริการอาหารที่สะอาด ถูกสุขลักษณะ และ ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นส่วนประกอบในการประกอบอาหาร

(8) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการบริการข้อมูลท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ถูกต้อง เข้าถึงง่าย

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีจุดบริการข้อมูลท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย มีเจ้าหน้าที่ประจำจุดให้บริการที่สามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้อง และ มีการบริการที่ดี

(9) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดสรรจุดจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกของชุมชน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดสรรจุดจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกในชุมชนซึ่งมีสินค้าที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนจำหน่ายอยู่

(10) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีป้ายสื่อความหมายต่างๆ ที่ชัดเจนติดตั้งในจุดที่เหมาะสม

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีป้ายสื่อความหมายที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของชุมชนในจุดท่องเที่ยวต่างๆ สำหรับการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจน

เป้าประสงค์ที่ 5.5 การบริหารจัดการวิธีการเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(11) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีเส้นทางการเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนที่ปลอดภัย

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการวิธีและเส้นทางการเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนให้มีความสะอาด ปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว

เป้าประสงค์ที่ 5.6 การบริหารจัดการกรณีฉุกเฉินมีประสิทธิภาพ พิจารณาคะแนนจากเกณฑ์ 2 ข้อ ดังนี้

(12) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีแผนรองรับกรณีฉุกเฉินที่มีประสิทธิภาพ

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีแผน ขั้นตอน อุปกรณ์ และ มาตรการรองรับกรณีฉุกเฉิน

(13) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีโครงสร้างการบริหารจัดการในกรณีฉุกเฉินที่ชัดเจน

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีโครงสร้างการบริหารจัดการในกรณีฉุกเฉิน โดยมีผู้ประสานงาน เบอร์ติดต่อ และ สถานพยาบาลใกล้เคียงที่พร้อมให้บริการกรณีฉุกเฉิน

เป้าประสงค์ที่ 5.7 การติดต่อประสานงานด้านบริการมีประสิทธิภาพ พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ ดังนี้

(14) ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบการประสานงานด้านการบริการ

คำอธิบาย: ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีวิธี ช่องทาง และ อุปกรณ์การประสานงานด้านการบริการเพื่อใช้ประสานงานภายในชุมชนและ ติดต่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้

ดังนั้นจากที่กล่าวมาข้างการวิจัยครั้งนี้จะได้แบบประเมินการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อศึกษากับพื้นที่ ที่ได้กำหนดไว้โดยแนวทางการประเมินการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบด้วยหมวดต่าง ๆ ดังนี้

หมวดที่ 1. การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการโดยชุมชน 2) ประสิทธิภาพของข้อตกลงร่วมกันสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) ประสิทธิภาพของข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว 4) ประสิทธิภาพของกลุ่มบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการพัฒนาบุคลากรในกลุ่มฯ 5) ประสิทธิภาพของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย 6) ประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมของภาคเครือข่ายต่างๆ 7) ประสิทธิภาพด้านการจัดการการตลาดและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่าง 8) ประสิทธิภาพของระบบบัญชี การเงิน 9) การให้ความสำคัญกับเยาวชน

หมวดที่ 2. การจัดการด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี ประกอบด้วย 1) ประสิทธิภาพในการจัดสรรรายได้ 2) ประสิทธิภาพในการส่งเสริมการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดี 3) คุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการสร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว 4) การให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนในการท่องเที่ยว 5) ประสิทธิภาพในการจัดสรรรายได้

หมวดที่ 3. ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย 1) คุณภาพฐานข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว 2) ประสิทธิภาพในการเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3) ประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น

หมวดที่ 4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ประกอบด้วย 1) ประสิทธิภาพในการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว 2) คุณภาพฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) ประสิทธิภาพในการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4) ประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน 5) ประสิทธิภาพในการสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษา

หมวดที่ 5. ด้านการบริการและความปลอดภัย ประกอบด้วย 1) ระดับความพึงพอใจในการให้บริการและความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว 2) ประสิทธิภาพของนักสื่อความหมาย 3) คุณภาพของเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยว 4) คุณภาพของจุดบริการท่องเที่ยว 6) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวิธีการเดินทางท่องเที่ยวในชุมชน 7) ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการกรณีฉุกเฉิน 8) ประสิทธิภาพในการติดต่อประสานงานด้านบริการ

นอกจากนี้ในการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนจะศึกษาให้ครอบคลุมเกี่ยวข้องกับเรื่อง วิสัยทัศน์หรือเป้าหมาย แผนงานด้านการบริหารและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แผนการเงินด้านการท่องเที่ยว แผนบุคลากรด้านการท่องเที่ยว การบริหารจัดการสิ่งดึงดูดใจ การบริหารจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการรักษาความปลอดภัย ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวด้านการตลาด โฆษณา ประชาสัมพันธ์ด้านบริการนักท่องเที่ยว ด้านการบริการและความปลอดภัย

3. การท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการอาศัยทุนทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในชุมชนมาเปลี่ยนเป็นสินค้าด้านการท่องเที่ยวโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้คนที่มีอยู่ภายในชุมชนมาจัดการทรัพยากรร่วมกันและแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างเสมอภาค ซึ่งเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวทางเลือก (alternative tourism) ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันที่ต้องการแสวงหาความรู้จากการเดินทางท่องเที่ยวนอกจากความสุนทรีย์ภาพอื่นที่ได้รับระหว่างการเดินทาง นอกจากนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังช่วยพัฒนาบุคลากรในชุมชนให้มีศักยภาพอีกด้วย ซึ่งสามารถสรุปแนวคิดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนขององค์กรต่าง ๆ ได้ ดังนี้

การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยมีชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Sustainable Tourism: CBST) จากการทำงานในระดับพื้นที่ของโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (Responsible Ecological Social Tour Project: REST) ได้มีการนิยามความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิ์ในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (พจนานา สานศรี, 2546)

สินธุ์ สโรบล (2547) ได้ให้นิยามความหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า เป็นทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยว บนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่อยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถี การผลิตของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานตั้งแต่ การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียนโดยเน้นในเกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจนคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

SNV และ University of Hawaii (2007) ระบุความหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อบรรเทาความยากจน ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยมีการจัดการและการดำเนินงานในลักษณะของกลุ่มหรือองค์กร เพื่อเป็นแหล่งรายได้ทางเลือกให้กับชุมชน ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติและให้ความเคารพต่อประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจมีการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานผู้บริจาคหรือองค์กรพัฒนาเอกชน

APEC (2009) ระบุความหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถจัดการทรัพยากรด้วยตนเองได้ บนพื้นฐานการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม เป็นแหล่งรายได้ทางเลือกให้กับชุมชนเพื่อลดความยากจน ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการศึกษาของคนในชุมชนให้ดีขึ้น เกิดการรักษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัว แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากการท่องเที่ยวโดยทั่วไป (พจนานุกรม, 2546: 12-13) ซึ่งผู้ที่นำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติควรต้องทำความเข้าใจถึงเบื้องหลัง ความคิด หลักการ ความหมาย และองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย 1) ชุมชนเป็นเจ้าของ 2) ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทาง 3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจตนเอง 4) ยกระดับคุณภาพชีวิต 5) มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม 6) คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น 7) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม 8) เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ 9) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมกับท้องถิ่น 10) มีการกระจายรายได้สู่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2557) ได้สรุปหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศเขียนไว้ 10 ข้อ ดังนี้

- 1) เพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการเป็นเจ้าในการบริหารจัดการทรัพยากรที่เป็นธรรม
- 2) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 3) มีการกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึง
- 4) ช่วยหนุนเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่นและให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

- 5) มีระบบในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่โปร่งใสและเป็นธรรม
- 6) เสริมสร้างการเชื่อมโยงเศรษฐกิจท้องถิ่นและภูมิภาค
- 7) เคารพวัฒนธรรมท้องถิ่นและประเพณีของตนเอง
- 8) การจัดการท่องเที่ยวต้องมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- 9) มุ่งเน้นการเสริมสร้างประสบการณ์ที่ดีให้กับนักท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมที่แตกต่าง
- 10) ตั้งอยู่บนพื้นฐานการทำงานที่พึ่งตนเองให้มากที่สุด

องค์ความรู้ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว สินค้าทางการท่องเที่ยว และการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สำคัญ จะถูกนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษา ศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อำเภอบ้านนา กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และอุทยานธรณีวิทยาสตูล ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว และการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4. การท่องเที่ยววิถีคลองของ อพท.

แม่น้ำ ลำคลอง เปรียบเสมือนสายชีวิตของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งมักจะยึดเกาะกับแหล่งน้ำอันเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต เกิดเป็นชุมชนขึ้นตามแนวสองฟากฝั่งแม่น้ำ และขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นชุมชนขนาดใหญ่หรือเป็นเมือง บางครั้งทำให้มีการชุดคลองธรรมชาติเดิม เพื่อใช้ประโยชน์มากขึ้น โดยเฉพาะเมืองหลวง แม่น้ำ ลำคลอง จึงกลายเป็นทั้งแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณสมบัติหรือทรัพย์สินของแผ่นดินที่ประชาชนมีสิทธิ์ใช้ร่วมกัน ใครจะเข้ายึดถือครอบครองเอาเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองไม่ได้ รัฐบาลมีหน้าที่จัดการดูแลเพื่อสาธารณประโยชน์ของประเทศ

4.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2555) ได้ให้ความหมายของ การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมผ่อนคลายความตึงเครียดจากงานประจำของมนุษย์ ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ โดยทั่วไป 3 ประการ คือ 1) เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว 2) การเดินทางต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ และ 3) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่มีใช้เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

นิศา ชัชกุล (2550) กล่าวว่า การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมการเดินทางจากจุด ๆ หนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ซึ่งนับตั้งแต่จุดเริ่มต้นไปจนถึงปลายทางจะต้องประกอบด้วยปัจจัยสามประการเป็นอย่างน้อย คือ การเดินทาง การพักค้างแรม และการกินอาหารนอกบ้าน

เพ็ญศรี คะภาพงศ์ (2550) กล่าวว่า การท่องเที่ยว เป็นเรื่องของการเดินทาง ถ้าไม่มีการเดินทาง ก็ไม่มีการท่องเที่ยว แต่ต้องเป็นการเดินทางที่เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ มิใช่ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้าง แต่เพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ เช่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน การศึกษา ศาสนา กีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อธุรกิจ การประชุมสัมมนา เป็นต้น

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมการเดินทางจากที่อยู่อาศัยไปยังสถานที่อื่นด้วยความสมัครใจ เพื่อวัตถุประสงค์ใดที่มีใช้การประกอบอาชีพหรือหารายได้ ซึ่งก่อให้เกิดความรู้หรือความสนุกสนานเพลิดเพลิน

4.2 แนวคิดของการท่องเที่ยววิถึคลอง

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 อ้างถึงใน ปวีณา โทณแก้ว, 2554) ได้กล่าวถึง แนวคิดของการท่องเที่ยววิถึคลอง ได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชนในการตระหนักถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงก่อให้เกิดกระแสเรียกร้อง 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. กระแสความต้องการของชาวโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของประชาชนทั่วโลกให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่นจนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพเอาไว้

2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการที่มีมากขึ้น สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวมากกว่าความสนุกสนานเพลิดเพลินอย่างเดียว เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวรูปแบบใหม่

3. กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

จากกระแสหลักทั้ง 3 กระแสดังกล่าวนี้อาจก่อให้เกิดความตื่นตัวในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ เพื่อมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวประเพณีนิยม การดำรงเชิงวิถีชีวิตของประชาชน อันเป็นที่มาของการเกิดแนวคิดของการท่องเที่ยววิถึคลอง

4.3 ลักษณะของการท่องเที่ยววิถีคลอง

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 อ้างถึงใน ปวีณา โทณแก้ว, 2554) กล่าวถึงแนวคิดของการท่องเที่ยววิถีคลอง นำไปสู่ลักษณะของการท่องเที่ยววิถีคลองที่สำคัญ 9 ประการ คือ

1. การท่องเที่ยววิถีคลองจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของประชาชน โดยยึดหลักว่าต้องเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบทอดถึงอนุชนรุ่นหลัง

2. การท่องเที่ยววิถีคลองจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักว่าด้วยมให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบให้น้อยที่สุด

3. การท่องเที่ยววิถีคลองจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4. การท่องเที่ยววิถีคลองจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้กับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวและได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

6. การท่องเที่ยววิถีคลองจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของการบริการการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักว่าจะต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชน

7 การท่องเที่ยววิถีคลองจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักว่าต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามคาดหวังของนักท่องเที่ยววิถีคลอง

8. การท่องเที่ยววิถีคลองจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ และความสะอาดของพื้นที่ โดยยึดหลักว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9. การท่องเที่ยววิถีคลองจะต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักว่าต้องรักษาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่น

4.4 แรงจูงใจในการท่องเที่ยววิถีคลอง

สุรรัตน์ เตชะทวีวรรณ (2552) กล่าวถึง พฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวเป็นพฤติกรรมที่มีเป้าหมายชัดเจน เพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นบางอย่างของแต่ละบุคคลทางการท่องเที่ยว พฤติกรรมที่มีเป้าหมายนี้จะมีแรงจูงใจเป็นแรงผลักดันรวมอยู่ด้วย จึงส่งเสริมให้บุคคลเดินทางมากขึ้น และยังมีอิทธิพลที่ทำให้แต่ละบุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ทั้งด้านพฤติกรรมการบริโภคสินค้าและบริการการท่องเที่ยวและพฤติกรรมทางสังคมที่ผู้ให้บริการสนใจศึกษาและมุ่งหวังที่จะตอบสนองความต้องการจำเป็นเพื่อสร้างความพอใจสูงสุดให้นักท่องเที่ยว จนมีความพร้อมและปรารถนาที่จะกลับมาเยี่ยมเยือนแหล่งท่องเที่ยวเดิมอีกครั้งหนึ่ง

1. แรงจูงใจในการท่องเที่ยว

แรงจูงใจเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวออกเที่ยวเพื่อสนองความต้องการของตนเอง ตามปกตินักท่องเที่ยวจะเดินทางหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับแรงจูงใจ 4 ประการ คือ

1.1 สิ่งจูงใจทางกายภาพ (Physical Motivation) ได้แก่ สิ่งจูงใจที่เกี่ยวกับการผ่อนคลายร่างกาย การเล่นกีฬา การสันทนาการตามชายหาด การหย่อนใจด้วยการบันเทิงและสิ่งจูงใจอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพ

1.2 สิ่งจูงใจทางวัฒนธรรม (Culture Motivation) ได้แก่ ความปรารถนาที่อยากรู้จักกับผู้อื่น เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับดนตรี ศิลปะ นาฏศิลป์ และศาสนา เป็นต้น

1.3 สิ่งจูงใจระหว่างบุคคล (Interpersonal Motivation) ได้แก่ ความปรารถนาที่อยากจะได้พบคนใหม่ ๆ

1.4 สิ่งจูงใจทางด้านสถานภาพและชื่อเสียง (Status and Prestige Motivation) ได้แก่ ความต้องการพัฒนาตนเองและแสดงความสำคัญของตนเอง เช่น การเดินทางทำธุรกิจ การประชุม และการศึกษา เป็นต้น

2. สิ่งกระตุ้นในการท่องเที่ยว (Tourist Motivation)

เป็นสิ่งต่าง ๆ อันเป็นสาเหตุที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจในความต้องการที่จะเดินทางหรือวางรูปแบบที่ใช้เพื่อการท่องเที่ยว หรือเป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบพฤติกรรมในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวให้มีความแตกต่างกัน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

2.1 สิ่งกระตุ้นที่เกิดจากภายในของนักท่องเที่ยว ได้แก่ สิ่งกระตุ้นทางด้านจิตใจ ทางด้านร่างกาย ทัศนคติ ความรู้สึก

2.2 สิ่งกระตุ้นที่เกิดจากภายนอก เช่น การให้บริการทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ความปลอดภัยในการท่องเที่ยว

3. แรงจูงใจที่ทำให้เกิดการเดินทาง

แรงจูงใจที่ทำให้เกิดการเดินทาง ประกอบด้วย

3.1 ปัจจัยดึง (Pull Factor) เป็นปัจจัยที่อยู่ภายนอกตัวบุคคลซึ่งส่งเสริมหรือดึงดูดให้คนเดินทางไปต่าง ๆ ได้แก่ 1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ 2) ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ 3) ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม 4) ปัจจัยทางการเมือง 5) ปัจจัยทางเทคโนโลยี และ 6) สื่อ

3.2 ปัจจัยผลักดัน (Push Factor) เป็นความรู้สึก ความต้องการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล และกระตุ้นให้คนมีความต้องการที่จะเดินทาง ได้แก่ 1) นักท่องเที่ยวต้องการที่จะผ่อนคลายความตึงเครียดและได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความบันเทิง ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการทางกาย 2) นักท่องเที่ยวต้องการพาหนะการเดินทาง ที่พัก สถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหารที่ปลอดภัยและสะอาด ผู้บริการที่จริงใจต่อข้อมูลต่าง ๆ ที่ถูกต้องซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกปลอดภัยและมั่นคง 3) นักท่องเที่ยวคาดหวังที่จะให้ผู้บริการทักทายหรือให้ความสำคัญกับการปรากฏตัวของคนอยู่เสมอและคาดหวังให้ผู้บริการจดจำชื่อ นามสกุล ข้อมูลส่วนตัวของตนได้อย่างถูกต้อง เพราะแสดงถึงการเป็นที่ยกย่องยอมรับนับถือในสังคมนั้น ๆ 4) นักท่องเที่ยวบางคนเดินทางท่องเที่ยวเพื่อได้เห็น ได้ยิน ได้ทดลองสิ่งแปลกใหม่ของสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ และได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่มีคุณภาพเพื่อสะสมประสบการณ์ที่เสริมสร้างความเชื่อมั่นและศักดิ์ศรีของตน 5) นักท่องเที่ยวบางคนนิยมเดินทางสำรวจท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยตนเอง นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะเรียนรู้และพยายามทำความรู้จักเข้าใจวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น เลอะมักจดจำบันทึกสิ่งที่ตนได้พบเห็นเพื่อเป็นการบันทึกประสบการณ์และความสำเร็จของตน และ 6) นักท่องเที่ยวแต่ละคนมีพฤติกรรมที่ไม่เหมือนกันและนักท่องเที่ยวคนหนึ่ง ๆ ก็อาจจะมีพฤติกรรมที่หลากหลายทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความต้องการแต่ละบุคคล

4.5 มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว

กระทรวงมหาดไทย (2555) ได้กำหนดมาตรฐานไว้เป็นแนวทางในการดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกำหนดมาตรฐาน ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่

1. มาตรฐานด้านแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวนั้น ถือได้ว่าเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว และเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว และเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทางไปเยือนหรือไปท่องเที่ยว ดังนั้นมาตรฐานด้านแหล่งท่องเที่ยวจึงประกอบด้วย 1) มีเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2) มีสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว และ 3) มีระบบดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว

2. มาตรฐานด้านการบริการการท่องเที่ยว บริการที่รองรับการท่องเที่ยว จัดเป็นอุปทาน (supply) ประเภทหนึ่ง ซึ่งไม่ได้เป็นจุดหมายปลายทางหลักของนักท่องเที่ยว แต่เป็นบริการที่รองรับให้เกิดความสะดวกสบายและความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งในบางโอกาสอาจเป็นสิ่งดึงดูดใจได้เช่นกัน ประกอบด้วย 1) มีบริการด้านความปลอดภัย 2) มีบริการภัตตาคารและร้านอาหาร 3) มีบริการสินค้าและของที่ระลึก 4) มีบริการที่พักค้างแรมสำหรับนักท่องเที่ยว 5) มีบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ 6) มีบริการด้านความบันเทิง และนันทนาการ 7) มีบริการด้านสารสนเทศ และ 8) มีบริการขนส่ง

3. มาตรฐานการตลาดท่องเที่ยว การตลาดท่องเที่ยว เป็นการแสดงออกของอุปสงค์ (demand) ซึ่งมีความปรารถนาในการท่องเที่ยวจากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่ง เพื่อร่วมในกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจและเพื่อกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งในกระบวนการได้หมายถึง การส่งเสริมและพัฒนาการขายและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ประกอบด้วย 1) มีการกำหนดแผนการตลาดท่องเที่ยว 2) มีการสร้างเส้นทางหรือกิจกรรมท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว และ 3) จัดให้มีการโฆษณาไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยว

4.6 ทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่นิยมใช้กัน คือ

1. ทฤษฎีการสร้างภาพลักษณ์องค์กรของเกรกอรี่และวิชแมน (Theory to Create a Corporate image of Gregory & Wiechmann) ทฤษฎีการสร้างภาพลักษณ์องค์กรของเกรกอรี่และวิชแมน ได้กล่าวไว้ (ชุมพล โพธิ์งาม, 2547 อ้างถึงใน นรเศรษฐ์ จันทนป ร.น., 2550) ดังนี้

1) การรับรู้ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และนำมากำหนดเป็นภาพลักษณ์ขององค์กรหรือหน่วยงาน

2) การกำหนดทิศทางให้ชัดเจนถึงเป้าหมายในการสร้างภาพลักษณ์องค์กร ผู้บริหารจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุด ในการกำหนดแนวทาง

3) การรู้จักตนเองว่าองค์กรหรือหน่วยงานมีภาพลักษณ์เป็นอย่างไร และภาพลักษณ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นนั้นคืออะไร

4) การรู้ว่าหน่วยงานกำลังทำอะไรอยู่ คือ การเข้าใจงาน บทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน

5) การสร้างสรรค์งานโดยใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายอย่างสม่ำเสมอ

6) ความคงเส้นคงวา ความสม่ำเสมอในการสร้างภาพลักษณ์

7) การประชาสัมพันธ์ในสิ่งที่ได้กระทำจริงหรือการปรับความเข้าใจเกี่ยวกับข่าวลือ ให้ถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างสม่ำเสมอ

2. ทฤษฎีคุณภาพการบริการ (Service Quality Theory)

พาราซุรามาน (Parassuraman, 1985 อ้างถึงใน นรเศรษฐ์ จันทนป ร.น., 2550) กล่าวว่า การบริการเป็นเรื่องซับซ้อน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบริการทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการ ผู้บริหารการบริการหรือผู้ปฏิบัติงานบริการ ล้วนมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการจัดการระบบการบริการทั้งสิ้น การให้ความสำคัญต่อการรับรู้คุณภาพของการบริการของผู้รับบริการ เป็นเรื่องที่มีอาจจะเลยได้ด้วยการเพิ่มพูนประสิทธิภาพของการส่งเสริมคุณภาพของการบริการอย่างทั่วถึง ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ หัวใจของการบริการที่แท้จริง พาราซุรามานจึงได้ศึกษาและพัฒนาเกณฑ์ชี้วัดเกี่ยวกับคุณภาพบริการ มีปัจจัยการกำหนดคุณภาพการบริการ ประกอบด้วยเกณฑ์ 10 ประการ ดังนี้

1) ความเป็นรูปธรรมของการบริการ (tangibles) หมายถึง ลักษณะสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพ อุปกรณ์เครื่องมือ บุคลากร และวัสดุในการติดต่อสื่อสาร

2) ความเชื่อมั่น ไว้วางใจได้ (reability) หมายถึง ความสามารถในการให้บริการตามที่สัญญาไว้ และมีความน่าเชื่อถือ

3) การตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ (responsiveness) หมายถึง ความยินดีที่จะช่วยเหลือผู้รับบริการ และพร้อมที่จะให้บริการได้ทันที

4) สมรรถนะของผู้ให้บริการ (competence) หมายถึง การเรียนรู้ ความสามารถทักษะในการบริการที่ให้ และสามารถแสดงออกมาให้ผู้รับบริการประจักษ์ได้

5) ความมีอัธยาศัยไมตรี (courtesy) หมายถึง ความสุภาพอ่อนไหว ให้เกียรติ มีน้ำใจ และเป็นมิตรต่อผู้รับบริการ

6) ความน่าเชื่อถือ (credibility) หมายถึง ความน่าไว้วางใจ เชื่อถือได้ ซึ่งเกิดจากความซื่อสัตย์ และความจริงใจของผู้ให้บริการ

7) ความมั่นคงปลอดภัย (security) หมายถึง ความรู้สึกมั่นใจในความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน ชื่อเสียง ปราศจากความรู้เสี่ยงอันตราย และข้อสงสัยต่าง ๆ รวมทั้งการรักษาความลับของผู้รับบริการ

8) การให้ผู้รับบริการเข้าถึงบริการ (access) หมายถึง การที่ผู้รับบริการสามารถเข้ารับบริการได้ง่าย และได้รับความสะดวกจากการรับบริการ

9) การติดต่อสื่อสาร (communication) หมายถึง การให้ข้อมูลต่าง ๆ แก่ผู้รับบริการใช้สื่อสารด้วยภาษาที่ผู้รับบริการเข้าใจ และรับฟังเรื่องราวต่าง ๆ จากผู้รับบริการ

10) การเข้าใจและรู้จักผู้รับบริการ (understanding/knowning the customer) หมายถึง การทำความเข้าใจ และรู้จักผู้รับบริการ รวมทั้งความต้องการของผู้รับบริการของตนเอง

3. ส่วนประสมทางตลาดสำหรับธุรกิจบริการ (The Marketing Mix for Services Businesses)

ส่วนประสมทางตลาดสำหรับธุรกิจบริการ เป็นสิ่งที่องค์กรสามารถควบคุม และจัดการ เพื่อทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน ซึ่งประกอบด้วย 7 ด้าน (ยุพาวรรณ วรรณวานิชย์, 2548 อ้างถึงใน สุดจินดา ดังก้อง, 2551) ได้แก่

1) ผลิตภัณฑ์หรือการให้บริการ (product or service) หมายถึง การให้บริการที่สอดคล้องกับลักษณะของลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย โดยที่ความต้องการของตลาดและตำแหน่งทางการแข่งขันจะเป็นตัวกำหนดการบริการหลัก บริการเสริม และคุณภาพของการให้บริการ และยังรวมถึงการบริการหลังการขาย และการรับประกันอีกด้วย

2) ราคา (price) นโยบายด้านราคาของการให้บริการจะเกี่ยวข้องกับส่วนลด ส่วนยอมให้ระยะเวลาการจ่ายเงิน และเงื่อนไขการจ่ายเงิน ซึ่งมีความซับซ้อนกว่าสินค้าโดยทั่วไป เนื่องจากบางครั้งราคาจะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่ใช้ในการบริหารจัดการความต้องการซื้อของลูกค้า

3) ช่องทางการจัดจำหน่าย (place) หมายถึง สถานที่ตั้งและช่องทางการจัดจำหน่ายของการบริการ บางครั้งการบริการจะมีการจัดการจะมีการจัดส่งถึงบ้านหรือธุรกิจด้วย การตัดสินใจขององค์กรที่จะให้บริการโดยให้ลูกค้าเดินทางมารับบริการในสถานที่ที่จัดไว้ หรือเลือกที่จะให้บริการแก่ลูกค้าตามสถานที่ที่ลูกค้าต้องการนั้น จะขึ้นอยู่กับชนิดของการบริการ ราคา ต้นทุน และคู่แข่งที่อยู่ในตลาด ซึ่งช่องทางการจัดจำหน่ายของการบริการนั้นจะรวมถึงตัวแทนจำหน่าย และแฟรนไชส์ด้วยเช่นกัน

4) ลักษณะทางกายภาพ (physical evidence) เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของส่วนประสมของการบริการ เนื่องจากโดยปกติในขณะที่ใช้บริการลูกค้าจะต้องพบกับสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อุปกรณ์ และพนักงาน ประกอบกับการให้บริการเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ จึงทำให้ประเมินผลยาก ดังนั้น ลักษณะทางกายภาพจะเป็นสิ่งที่ลูกค้าใช้ในการประเมินคุณภาพของการบริการก่อนที่จะใช้บริการจริง

5) ผู้มีส่วนร่วมหรือพนักงาน (participants) ผู้มีส่วนร่วมนี้จะหมายถึงพนักงานทุกคนที่มีบทบาทในการให้บริการแก่ลูกค้า ซึ่งทัศนคติและการกระทำของพนักงานจะมีผลกระทบต่อความสำเร็จของการให้บริการ พฤติกรรมของพนักงานจะต้องมุ่งเน้นที่การให้บริการลูกค้าให้ดีที่สุด ในด้านการให้บริการนั้น งานด้านการตลาดจะเป็นหน้าที่ของทุกคนในองค์กร ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่พนักงานในองค์กรจะต้องมีทักษะ ทัศนคติ ความเชื่อถือได้ และความสามารถต่าง ๆ ในการให้บริการแก่ลูกค้า

6) การส่งเสริมการตลาด (promotion) การบริการก็ต้องใช้วิธีการส่งเสริมการตลาดแบบดั้งเดิมให้เป็นประโยชน์ด้วยเช่นกัน ซึ่งประกอบด้วย การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการขาย และการใช้พนักงานขาย แต่อย่างไรก็ตามจากการที่บริการเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ดังนั้น วิธีการในการส่งเสริมการตลาดจึงมีบางส่วนที่ต่างจากการส่งเสริมการตลาดโดยทั่วไป การใช้พนักงานขายเป็นเรื่องปกติมากในการส่งเสริมการตลาดของบริการ เนื่องจากพนักงานทุกคนที่ติดต่อกับลูกค้าจะเป็นจุดขายของบริการและองค์กร ดังนั้น ต้องมีการอบรมพนักงานในการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า

7) ขั้นตอนของการให้บริการ (process) เกี่ยวข้องกับการออกแบบขั้นตอนและระบบในการจัดส่งการให้บริการแก่ลูกค้า ถ้าองค์กรไม่ให้ความสนใจกับขั้นตอนของการให้บริการอย่างเพียงพอจะทำให้คุณภาพการบริการตกต่ำ และทำให้ลูกค้าไม่พอใจได้ สิ่งที่สำคัญในองค์กรที่ทำการผลิตสินค้าก็คือ ผลสำเร็จที่ได้จากขั้นตอนการผลิตนั้น แต่สำหรับองค์กรที่เป็นผู้ให้บริการแล้ว ขั้นตอนของการให้บริการและผลสำเร็จที่ออกมาจะมีความสำคัญเท่า ๆ กัน ดังนั้น นักการตลาดจะต้องออกแบบขั้นตอนของการให้บริการ เพื่อเป็นการควบคุมคุณภาพในการให้บริการ

4.7 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สำหรับแนวคิดของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน นอกจากความคุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจและสังคมแล้ว นักท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี การดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน การเปลี่ยนในชุมชนอาจทำให้รูปแบบและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ขึ้นมา จากกระแสการอนุรักษ์และความต้องการที่จะคืนสภาพความสมบูรณ์ธรรมชาติ พร้อมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว นักพัฒนาการท่องเที่ยวจากองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) และสมาคมการส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association: PATA) ได้มีการคิดรูปแบบการบริการที่มีความสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยใช้หลักแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนตามแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยมีความหมายรวมถึงการพัฒนาที่มุ่งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเท่าเทียมกัน

หลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี หมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่ดูแล รับผิดชอบ การพัฒนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวต้องมีวิธีการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติและ วัฒนธรรมที่มีอยู่ให้เพียงพอ ประหยัดและมีประสิทธิภาพอย่างสูงสุด
2. การลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น กับการลดการก่อของเสีย ผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและมี ประสิทธิภาพหรืออาจจะหาทรัพยากรที่มีความเหมาะสม/เหมือนกันมาใช้ทดแทน
3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ผู้รับผิดชอบ การพัฒนาต้องมีการวางแผนที่สามารถขยายฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ โดยการเพิ่มคุณค่า และการเพิ่มมาตรฐานการบริการ
4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องมีการประสานงานร่วมกับหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องควบคู่กันไปด้วย อาทิ แผนการพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แผนการ พัฒนาของสำนักงานนโยบายและสิ่งแวดล้อม และแผนพัฒนาจังหวัด
5. ต้องใช้การท่องเที่ยวขยายเศรษฐกิจของท้องถิ่น ด้วยการสรรหาทรัพยากรที่โดดเด่นของ ท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เป็นที่รู้จักมากขึ้น อีกทั้ง ยังเป็นการกระจายรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่น
6. การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นการทำงานร่วมกัน ระหว่างท้องถิ่นแบบเป็นองค์กรรวม โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ที่ เป็นประโยชน์ต่อชุมชน
7. การจัดเตรียมข้อมูลหรือคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม ด้วยการทำงานร่วมกัน กับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดเตรียมเอกสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของสถานที่ต่าง ๆ ให้พร้อมและเพียงพอ ต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือน เพื่อความสะดวกในการศึกษาของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยว

4.8 ท่องเที่ยววิถีคลอง วิถีไทย

ในช่วงปีที่ผ่านมา นายทวีพงษ์ วิชัยดิษฐ ผู้อำนวยการองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. (ประชาชาติธุรกิจ, 2019) ให้ความสำคัญ กับการพัฒนาพื้นที่คลองเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ช่วงปี พ.ศ. 2562 ที่ผ่านมา อพท. ดำเนิน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับคลองดำเนินภายใต้แนวคิด “วิถีคลอง วิถีไทย ตามรอย เสด็จคลองดำเนิน” โดยเส้นทางที่ อพท. ร่วมกับชุมชนกำหนดเป็นเส้นทางเดินเรือด้วยเรือพายและเรือ ยนต์ในระยะทาง 10 กิโลเมตร ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ 4 จุด จุดแรกคือ วัดโชติทายกา ราม วัดราษฎร์เก่าแก่ที่ได้รับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินมาแล้วถึง 2 รัชกาล ถัดไปคือ บ้านมหาดเล็กเจ้า กษัตริย์ ที่เจ้าของบ้านเคยรับเสด็จและถวายพระกระยาหารพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ขณะเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรอย่างไม่เป็นทางการจนได้กลายเป็น “มหาดเล็กเพื่อนต้น” ต่อไปคือ สวนเกษตรผสมผสานแม่ทองหยิบ สวนเกษตรผสมที่แม่ทองหยิบใช้เลี้ยงดูลูกชายหญิงทั้ง 7 คน พร้อมเปิดให้เรียนรู้วิถีชาวสวน และสัมผัสกับคุณค่าของดินดี น้ำดี อาหารดี และที่สุดท้าย ตลาด น้ำตักลัก ตลาดน้ำดั้งเดิมแห่งแรกของราชบุรีที่มีก่อนการขุดคลองดำเนินสะดวกเส้นทางดังกล่าวมี

คุณค่าทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิต ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ที่มีพระราชดำริให้ชุดคลองดำเนินสะดวก จนกลายเป็นเส้นทางการค้าที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจใน 3 จังหวัด คือ ราชบุรี สมุทรสงคราม และ สมุทรสาคร

นอกจากนั้น ยังมีเรื่องราวการเสด็จประพาสต้นของรัชกาลที่ 5 และการเสด็จพระราชดำเนินของรัชกาลที่ 9 เพื่อตรวจเยี่ยมราษฎรและบำเพ็ญราชกุศลที่วัดโชติทายการามในปี 2510 ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นที่พร้อมบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น

สำหรับรูปแบบในการพัฒนาพื้นที่ริมคลองดำเนินสะดวกนั้น อพท.ได้ทำงานบนพื้นฐานของการพัฒนาภายใต้กรอบเกณฑ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (CBT Thailand) ที่อยู่ภายใต้เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC) เพื่อพัฒนาชุมชนให้ผ่านเกณฑ์อย่างน้อย 50% ซึ่งระยะเวลาในการพัฒนาพื้นที่ให้แล้วเสร็จทั้งหมดกินเวลาทั้งสิ้นประมาณ 3 ปี เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายเพิ่มรายได้ให้ชุมชน 20% จากของเดิม

จะเห็นว่านิเวศวิทยาลุ่มน้ำ โดยเฉพาะคลอง ซึ่งเป็นหน่วยทรัพยากรธรรมชาติพื้นฐานที่มีความสำคัญหน่วยหนึ่งของสังคมไทย สามารถสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี อีกทั้งสามารถสร้างรายได้ในระดับครัวเรือน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดีและได้มาตรฐานเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหน่วยทรัพยากรธรรมชาติพื้นฐานที่สำคัญ คือ คลอง

การท่องเที่ยววิถีชุมชน จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คนและสร้างความตระหนักในการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติเอาไว้ นอกจากนี้ ปัจจุบันยังมีหน่วยงานภาครัฐ คือ อพท. ให้การสนับสนุนการสร้างแหล่งท่องเที่ยว “วิถีไทย วิถีคลอง” จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะสร้างฐานข้อมูล คลอง ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว “วิถีไทย วิถีคลอง” เพิ่มเติม การสร้างโอกาสดังกล่าวจะนำมาซึ่งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้ในระดับครัวเรือนของคนไทยต่อไปในอนาคต

5 กลุ่มลุ่มน้ำในประเทศไทย

ประเทศไทยประกอบไปด้วยลุ่มน้ำสายสำคัญ จำนวนทั้งสิ้น 25 ลุ่มน้ำ (สำนักงานบริหารโครงการกรมชลประทาน.2560) โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

1. ลุ่มน้ำสาละวิน มีพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมด 29,500 ตร.กม. เฉพาะที่อยู่ในประเทศไทย 17,920 ตร.กม. ครอบคลุมพื้นที่ใน 3 จังหวัด คือ แม่ฮ่องสอน ตาก และเชียงใหม่

2. ลุ่มน้ำโขง มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 57,422 ตร.กม. แยกเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 46,670 ตร.กม. ครอบคลุมพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ สกลนคร นครพนม เลย มุกดาหาร อุดรธานี และหนองคาย พื้นที่ครอบคลุมทางภาคเหนือ 7,752 ตร.กม. ครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย และพะเยา

3. ลุ่มน้ำกก ลุ่มน้ำกม มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 10,785 ตร.กม. มีพื้นที่ลุ่มน้ำอยู่ในประเทศไทย 7,895 ตร.กม. ครอบคลุมพื้นที่ใน จ.เชียงราย และเชียงใหม่ แม่น้ำกกแบ่งออกเป็น 4 ลุ่มน้ำย่อย

4. กลุ่มน้ำชี มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 49,477 ตร.กม.หรือประมาณ 30.92 ล้านไร่คิดเป็น 9.7 % ของพื้นที่ทั้งประเทศครอบคลุมพื้นที่ 12 จังหวัด ในบางส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางและตอนบน จังหวัดที่มีพื้นที่ทั้งจังหวัดอยู่ในลุ่มน้ำมี 2 จังหวัด ได้แก่ ชัยภูมิและกาฬสินธุ์ ส่วนจังหวัดที่มีพื้นที่บางส่วนของจังหวัดอยู่ในลุ่มน้ำมี 10 จังหวัด ได้แก่ เลย ยโสธร ขอนแก่น นครราชสีมา มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ อุบลราชธานี อุตรธานี และหนองบัวลำภู

5. กลุ่มน้ำมูล กลุ่มน้ำมูลมีพื้นที่ลุ่มน้ำ 69,700 ตร.กม. หรือ 43-56 ล้านไร่ (หรือ13.6% ของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งประเทศ) ครอบคลุมพื้นที่ 10 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างและบางส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง จังหวัดที่มีพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในลุ่มน้ำ มี 2 จังหวัดได้แก่ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ จังหวัดที่มีพื้นที่บางส่วนอยู่ในลุ่มน้ำมี 3 จังหวัด ได้แก่ อุบลราชธานี นครราชสีมา มหาสารคาม ยโสธร ขอนแก่น ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และอำนาจเจริญ

6. กลุ่มน้ำปิง กลุ่มน้ำปิงมีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณน้ำ33,898 ตร.กม ครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 5 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ตาก กำแพงเพชร และ นครสวรรค์

7. กลุ่มน้ำวัง อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่รับน้ำฝน 10,791 ตร.กม. มีปริมาณน้ำไหลผ่านเฉลี่ยปีละ 1,103.6 ล้าน ลบ.ม. สภาพภูมิประเทศในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังตอนบนเป็นเทือกเขาและมีที่ราบ ในหุบเขาส่วนพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังในเขตตัวเมืองลำปาง

8. กลุ่มน้ำยม อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่รับน้ำฝน 23,616 ตร.กม. ลักษณะทั่วไปสภาพภูมิประเทศตอนบนเป็นเทือกเขา และมีที่ราบในหุบเขา พื้นที่ลุ่มน้ำยมตอนล่างเป็นที่ราบบริเวณจังหวัดสุโขทัย พิษณุโลกและ พิจิตร

9. กลุ่มน้ำน่าน อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่รับน้ำฝน 34,330 ตร.กม. ปริมาณน้ำไหลผ่านเฉลี่ยปีละ 9,158.0 ล้าน ลบ.ม. ลักษณะทั่วไป สภาพภูมิประเทศในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่น้ำน่านตอนบน เป็นเทือกเขาและมีที่ราบในหุบเขาส่วนพื้นที่ลุ่มน้ำแม่น้ำน่านตอนล่าง เป็นที่ราบพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดพิจิตร

10. กลุ่มน้ำเจ้าพระยา มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 20,125 ตร.กม. ครอบคลุมพื้นที่ 11 จังหวัดในภาคกลาง ได้แก่ นครสวรรค์ ชัยนาท สิงห์บุรี ลพบุรี อ่างทอง อยุธยา สระบุรี ปทุมธานี นนทบุรี สมุทรปราการ และ กรุงเทพฯ

11. กลุ่มน้ำสะแกกรัง มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 5,192 ตร.กม. ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดอุทัยธานี บางส่วนของ จ.นครสวรรค์ และกำแพงเพชร

12. กลุ่มน้ำป่าสัก มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 16,292 ตร.กม แม่น้ำป่าสักเป็นแม่น้ำสายหลักในลุ่มน้ำนี้ไหลจากเหนือสู่ใต้ มีต้นกำเนิดอยู่บริเวณเทือกเขาเพชรบูรณ์ในเขตอ.ด่านซ้าย จ.เลยและ ไหลผ่าน จ.เพชรบูรณ์ ลพบุรี สระบุรี และบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่ จ.พระนครศรีอยุธยา

13. กลุ่มน้ำท่าจีน มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 13,682 ตร.กม. กลุ่มน้ำท่าจีนมีแม่น้ำสำคัญเพียงสายเดียวคือ แม่น้ำท่าจีน (ตอนต้นน้ำเรียกว่าแม่น้ำสุพรรณบุรี) โดยมีพื้นที่ลุ่มน้ำเริ่มต้นที่จังหวัดนครสวรรค์ แยกออกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ทางฝั่งขวาเหนือเขื่อนเจ้าพระยาที่ ต.มะขามเต่า อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท ไหลผ่านเขต จ.สุพรรณบุรี นครปฐม และออกสู่อ่าวไทยบริเวณ จ.สมุทรสาคร

14. กลุ่มน้ำแม่กลอง มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 30,837 ตร.กม. หรือ 19.45 ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม บางส่วนของ จ.สุพรรณบุรี นครปฐม สมุทรสาคร อุทัยธานี และ ตาก

15. กลุ่มน้ำปราจีนบุรี พื้นที่ส่วนใหญ่ครอบคลุมจังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดสระแก้ว มีพื้นที่ลุ่มน้ำ ประมาณ 9,651.38 ตารางกิโลเมตร ลักษณะลุ่มน้ำวางตัวอยู่ในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก

16. กลุ่มน้ำบางปะกง มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 8,679 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมจังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัด ปราจีนบุรี และจังหวัดสระบุรี มีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยรายปี 3,712 ล้าน ลบ.ม. สามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มน้ำย่อย ได้แก่ แม่น้ำนครนายก คลองท่าลาด คลองหลวง และแม่น้ำบางปะกงสายหลัก

17. กลุ่มน้ำโตนเลสาป เป็นกลุ่มน้ำขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศไทย มีพื้นที่ลุ่ม น้ำรวมประมาณ 4,093.47 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2,558,421 ไร่พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขต จังหวัดสระแก้วและจันทบุรี

18. กลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 13,830 ตร.กม. มีน้ำท่าเฉลี่ยรายปี 11,115 ล้าน ลบ.ม. สามารถแบ่งออกเป็น 12 กลุ่มน้ำย่อย ครอบคลุมจังหวัด ตราด ระยอง ส่วนใหญ่ของจังหวัด ชลบุรี และบางส่วนของจังหวัดจันทบุรี

19. กลุ่มน้ำเพชรบุรี มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 5,600 ตร.กม. หรือ 3.9 ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของ จ.เพชรบุรี ประกอบด้วย 3 กลุ่มน้ำย่อย

20. กลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลประจวบคีรีขันธ์ มีพื้นที่ประมาณ 7,100 ตร.กม. หรือ 4044 ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เกือบทั้งหมด ประกอบด้วย 5 กลุ่มน้ำย่อย

21. กลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันออก มีพื้นที่รับน้ำ 26,352 ตร.กม.หรือ 16.5 ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัดได้แก่ จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส แม่น้ำส่วนใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำจะเป็นแม่น้ำสายสั้น ๆ ไหลลงสู่อ่าวไทย ประกอบด้วย 13 กลุ่มน้ำย่อย

22. กลุ่มน้ำตาปี มีพื้นที่รับน้ำ 12,225 ตร.กม. หรือ 7.6 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ป่า 2.3 ล้านไร่และ พื้นที่เกษตรกรรม 4 ล้าน ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และกระบี่ ประกอบด้วย 9 กลุ่มน้ำย่อย

23. กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีพื้นที่รับน้ำ 8,495 ตร.กม. หรือ 5.31 ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ใน จังหวัดสงขลาและนครศรีธรรมราช จากการพิจารณาสภาพอุทกวิทยา ประกอบด้วย 9 กลุ่มน้ำย่อย

24. กลุ่มน้ำปัตตานี มีขนาดพื้นที่รับน้ำ 3,858 ตร.กม.หรือ 2.4 ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัด ยะลาและปัตตานีมีแม่น้ำปัตตานี

25. กลุ่มน้ำภาคใต้ฝั่งตะวันตก มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 21,172 ตร.กม. หรือ 13.2 ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 7 จังหวัด คือ ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ นครศรีธรรมราช ตรังและสตูล ประกอบด้วย 13 กลุ่มน้ำย่อย

หลักการแบ่งลุ่มน้ำและคลอง

ศ.ดร. เกษม จันทรแก้ว ได้ให้ความหมายของลุ่มน้ำไว้ในปี 2539 ว่าหมายถึง “หน่วยของพื้นที่หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำโดยเฉพาะ มีขนาดตามความต้องการของแต่ละบุคคลและประเภทการศึกษา” ในขณะที่ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ระบุว่าลุ่มน้ำ คือ บริเวณพื้นที่ซึ่งครอบคลุมลำน้ำธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งที่รวมน้ำให้ไหลลงสู่ลำน้ำหนึ่งพื้นที่ลุ่มน้ำแต่ละแห่งจะมีขนาดไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์และวัตถุประสงค์ในการจัดแบ่งพื้นที่เพื่อบริหารจัดการ พื้นที่ลุ่มน้ำจะกำหนดบริเวณใดก็ได้โดยผู้จัดการลุ่มน้ำกำหนดขอบเขตที่ผู้จัดการสามารถทราบข้อมูลของน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำที่กำหนด (น้ำฝนที่ตกลงมาและ/หรือน้ำที่สูบเข้ามาจากลุ่มน้ำใกล้เคียง และน้ำที่ไหลออกนอกลุ่มน้ำ)

รูปภาพที่ 3 แสดงลักษณะพื้นที่ลุ่มน้ำ

จะเห็นว่าคำว่า “ลุ่มน้ำ” มีความหมายกว้างขวางกว่าคำว่า “แม่น้ำ” ซึ่งกินความแค่ลำน้ำหรือร่องน้ำที่เป็นลำน้ำประธานสายหลักหรือลำน้ำสาขา แต่ลุ่มน้ำครอบคลุมแผ่นดินทั้งหมดที่รองรับและให้น้ำแก่ลุ่มน้ำนั้น ๆ อย่างไรก็ตามการแบ่งลุ่มน้ำอาจใหญ่เล็กตามวัตถุประสงค์การจัดการ เช่น ในกรณีลุ่มน้ำท่าจีน ได้พิจารณาเอาสิ่งก่อสร้างเป็นตัวกำหนดพรมแดนด้วย เช่น ประตูเขื่อนกั้นน้ำระหว่างเจ้าพระยากับท่าจีน เพราะน้ำต้นทุน ท่าจีนมาจากน้ำฝนของพื้นที่ภายในลุ่มน้ำเองเพียงร้อยละ 30 และมาจากน้ำที่ผันมาจากลุ่มน้ำแม่กลองและเจ้าพระยาถึงร้อยละ 70 นอกจากนี้ ข้อคำนึงถึงการแบ่งเขตลุ่มน้ำยังสามารถครอบคลุมการกำหนดการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดยใช้ปัจจัยทางสังคมได้ด้วย เช่น ข้อคิดที่ว่าลุ่มน้ำขนาดใหญ่เล็กเท่าใดที่พอเหมาะในการเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียเป็นไปได้ด้วยดี

คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ได้กล่าวถึง กลุ่มน้ำ (Watershed, Basin, Catchment) คือ พื้นที่รับน้ำตามธรรมชาติ จากฝนที่ตกลงในพื้นที่นั้นแล้วไหลลงสู่ที่ต่ำ ไปรวมตัวกันเป็นลำน้ำสายเล็ก และไหลรวมตัวกันลงสู่ลำน้ำสายใหญ่ขึ้นไป จนในที่สุดไหลออกจาก พื้นที่กลุ่มน้ำที่จุดหนึ่งของลำน้ำ โดยขอบเขตพื้นที่กลุ่มน้ำกำหนดได้ด้วยแนวเส้นสันปันน้ำที่เริ่มตรงจุดไหลออกของกลุ่มน้ำแล้วแผ่ครอบคลุมทั้งสองด้านของลำน้ำไปจนถึงต้นน้ำลำธาร ขนาดของพื้นที่กลุ่มน้ำจะใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเลื่อนจุดไหลออกไปทางท้ายน้ำ จนในที่สุดพื้นที่กลุ่มน้ำจะใหญ่ที่สุดที่จุดไหลออกสู่ทะเล ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มน้ำออกเป็น 3 ขนาด คือ

1) กลุ่มน้ำขนาดใหญ่ เป็นหน่วยพื้นฐานของทรัพยากรน้ำ และสิ่งแวดล้อม เพื่อการวางแผนระดับประเทศ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มน้ำลำดับที่ 7 ขึ้นไป หรือบริเวณพื้นที่กลุ่มน้ำชายฝั่ง โดยพื้นที่ประเทศไทยสามารถแบ่งเป็นกลุ่มน้ำขนาดใหญ่ได้ 25 กลุ่มน้ำ

2) กลุ่มน้ำขนาดกลาง มีพื้นที่ประมาณ 1,000 - 5,000 ตารางกิโลเมตร เหมาะสำหรับการวางแผนระดับจังหวัด โดยทั่วไปมีลำน้ำหลักเป็นลำน้ำลำดับที่ 5 และ 6 เกิดจากกลุ่มน้ำขนาดเล็กหลายกลุ่มน้ำมารวมกัน ดังนั้น การพัฒนากลุ่มน้ำของจังหวัดจึงเป็นการพัฒนากลุ่มน้ำขนาดกลาง

3) กลุ่มน้ำขนาดเล็ก มีพื้นที่ประมาณ 200 - 400 ตารางกิโลเมตร หรือมีหมู่บ้านประมาณ 40 - 50 หมู่บ้าน จะมีลำน้ำสายหลักเป็นลำน้ำลำดับที่ 4 กลุ่มน้ำขนาดเล็กเหมาะกับการวางแผนพัฒนาแหล่งน้ำระดับอำเภอ

6.การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล

แนวความคิดการพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล หรือการพัฒนาสารสนเทศมีหลากหลายรูปแบบ แต่ที่ได้รับความนิยมและมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้มีความสำเร็จและสามารถใช้งานระบบได้นานจะต้องดำเนินงานตามวงจรการพัฒนา ระบบ SDLC (System Development Life Cycle) มีขั้นตอนโดยสังเขปดังนี้ (กิตติ ภักดีวัฒนกุล และ พนิดา พานิชกุล, 2546)

1. การค้นหาและเลือกสรรโครงการ (Project Identification and Selection) เป็นขั้นตอนที่อธิบายถึงการค้นหาโครงการที่ต้องการพัฒนา และพิจารณาเลือกโครงการที่จะทำให้องค์กรได้รับผลตอบแทนมากที่สุด

2. การเริ่มต้นและวางแผนโครงการ (Project Initiating and planning) รวบรวมข้อมูลเกี่ยวโครงการโดยเริ่มจากการจัดตั้งทีมงาน จากนั้นร่วมกันค้นหา สร้างแนวทาง และเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดในการนำระบบใหม่มาใช้งาน เมื่อได้ทางเลือกที่ดีและเหมาะสมที่สุดแล้วทีมงานจึงเริ่มวางแผน ดำเนินงานโครงการ โดยศึกษาความเป็นไปได้ กำหนดระยะเวลาดำเนินงานแต่ละขั้นตอนและ กิจกรรม เพื่อนำเสนอต่อผู้บริหารพิจารณาอนุมัติให้ดำเนินการในขั้นตอนต่อไป

3. การวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) รวบรวมความต้องการของระบบจากผู้ใช้ระบบ จากนั้นศึกษาและวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยการใช้แบบจำลองต่าง ๆ โดยอาจจะมี การใช้เทคนิคในการรวบรวมข้อมูล เช่น การออกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ด้วยการจำลองแบบข้อมูลเหล่านั้น ได้แก่ แบบจำลองขั้นตอนการทำงานของระบบ (Process Model) แบบจำลองข้อมูล (Data Model) โดยมีการใช้เครื่องมือในการจำลองแบบชนิดต่าง ๆ เช่น แผนภาพกระแสข้อมูล (Data Flow Diagram) แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล (Entity Relationship Diagram) เป็นต้น

4. การออกแบบเชิงตรรกะ (Logical Design) เป็นขั้นตอนในการออกแบบลักษณะการทำงานของระบบ โดยการออกแบบในเชิงตรรกะนี้ยังไม่ได้มีการระบุถึงคุณลักษณะของอุปกรณ์ที่จะนำไปใช้ เพียงแต่กำหนดถึงลักษณะของรูปแบบรายการที่เกิดจากการทำงานของระบบ ลักษณะของการนำข้อมูลเข้าสู่ระบบและผลลัพธ์ที่ได้จากระบบขั้นตอนการออกแบบเชิงตรรกะจะสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับขั้นตอนการวิเคราะห์ระบบเป็นอย่างมาก เนื่องจากอาจจะมีการนำแผนภาพที่แสดงถึงความต้องการของผู้ใช้ระบบที่ได้จากขั้นตอนการวิเคราะห์ระบบมาทำการแปลงเพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะของการออกแบบ (System Design Specification) ที่สามารถนำไปเขียนโปรแกรมได้สะดวกขึ้น เช่น การออกแบบส่วนนำเข้าข้อมูลและผลลัพธ์นั้นต้องอาศัยข้อมูลที่เป็น Data Flow ที่ปรากฏอยู่บนแผนภาพกระแสข้อมูลในขั้นตอนการวิเคราะห์ระบบ

5. ขั้นตอนการออกแบบเชิงกายภาพ (Physical Design) เป็นขั้นตอนที่ระบุถึงลักษณะการทำงานของระบบกายภาพหรือเทคนิค โดยระบุถึงคุณลักษณะของอุปกรณ์ที่จะนำมาใช้ เทคโนโลยีโปรแกรมภาษาที่จะนำมาเขียนโปรแกรม ฐานข้อมูล ระบบปฏิบัติการ และระบบเครือข่ายที่เหมาะสมกับระบบ สิ่งที่ได้จากการออกแบบกายภาพนี้จะเป็นข้อมูลเฉพาะของการออกแบบ (System Design Specification) เพื่อส่งมอบให้กับโปรแกรมเมอร์เพื่อใช้เขียนโปรแกรมตามลักษณะการทำงานของระบบที่ได้ออกแบบและกำหนดไว้ ทั้งนี้ในการออกแบบที่นอกเหนือจากที่กล่าวมานี้ ขึ้นอยู่กับระบบขององค์กรว่าจะต้องมีการเพิ่มเติมรายละเอียดส่วนใดบ้างแต่ควรจะมีการออกแบบระบบความปลอดภัยในการใช้ระบบด้วย โดยกำหนดสิทธิในการใช้งานข้อมูลที่อยู่ในระบบของผู้ใช้ตามลำดับความสำคัญ เพื่อป้องกันการนำเอาข้อมูลไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้อง นอกจากนี้นักวิเคราะห์ระบบอาจจะมีการตรวจสอบความพึงพอใจในรูปแบบและลักษณะการทำงานที่ออกแบบไว้ โดยอาจจะมีการสร้างตัวต้นแบบ (Prototype) เพื่อให้ผู้ใช้ได้ทดลองใช้งาน

6. การพัฒนาและติดตั้งระบบ (System Implementation) เป็นขั้นตอนในการนำข้อมูลเฉพาะของการออกแบบมาทำการเขียนโปรแกรมเพื่อให้ได้เป็นไปตามคุณลักษณะ และรูปแบบต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ หลังจากเขียนโปรแกรมเรียบร้อยแล้ว นักวิเคราะห์จะต้องทำการทดสอบโปรแกรม ตรวจสอบข้อผิดพลาดของโปรแกรมที่พัฒนาขึ้นมา และสุดท้ายคือการติดตั้งระบบไม่ว่าจะเป็นระบบใหม่หรือเป็นการพัฒนาระบบเดิมที่มีอยู่แล้วโดยการติดตั้งตัวโปรแกรม ติดตั้งอุปกรณ์ พร้อมจัดทำคู่มือและจัดเตรียมหลักสูตรอบรมให้แก่ผู้ใช้งานที่เกี่ยวข้องเริ่มจากการเขียนโปรแกรมซึ่งโปรแกรมเมอร์จะได้รับชุดเอกสารที่เกิดขึ้นตั้งแต่ตอนแรกจนถึงขั้นตอนการออกแบบ โดยเฉพาะข้อมูลส่วนของการออกแบบที่จะช่วยให้การเขียนโปรแกรมง่ายขึ้น หลังจากนั้นจะต้องมีการทดสอบโปรแกรมเพื่อหาข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นและแก้ไขในเบื้องต้น เมื่อโปรแกรมผ่านการทดสอบแล้ว กิจกรรมต่อไปคือติดตั้งระบบใหม่ พร้อมจัดทำคู่มือประกอบการใช้โปรแกรม จัดหลักสูตรอบรมผู้ใช้งานระบบและคอยช่วยเหลือระหว่างการทำงาน

7. ขั้นตอนการซ่อมบำรุง (System Maintenance) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของวงจรการพัฒนา (SDLC) หลังจากระบบใหม่ได้เริ่มดำเนินการ ผู้ใช้ระบบอาจจะพบปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากความไม่คุ้นเคยกับระบบใหม่ และค้นพบวิธีการแก้ไขปัญหานั้นเพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้เอง ดังนั้นนักวิเคราะห์ระบบและโปรแกรมเมอร์จะต้องคอยแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบที่ทำการพัฒนาขึ้นจนกว่าจะเป็นที่พอใจของผู้ใช้ ระบบมากที่สุด ปัญหาที่ผู้ใช้ระบบค้นพบระหว่างการดำเนินงานนั้นเป็นผลดีในการทำให้ระบบใหม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้ใช้ระบบเป็นผู้ที่เข้าใจในการทำงานทางธุรกิจเป็นอย่างดีเริ่มจากการมีการใช้ระบบใหม่ที่ได้ติดตั้งแล้วในระยะแรก ผู้ใช้จะพบกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะมีการทำการบันทึกปัญหาเหล่านั้นไว้ส่งให้กับนักวิเคราะห์ระบบและโปรแกรมเมอร์ทำการแก้ไขต่อไป ซึ่งเป็นเรื่องปกติที่จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและแก้ไขระบบที่เพิ่งมีการติดตั้งใช้งานในระยะต้น โดยนักวิเคราะห์ระบบจะทำการพิจารณาถึงปัญหาเหล่านั้นเพื่อหาแนวทางแก้ไขต่อไป

วิจัยฉบับนี้จึงใช้วงจรการพัฒนา SDLC เป็นแนวทางการพัฒนาระบบสารสนเทศในครั้งนี้ แต่เพื่อลดความซับซ้อนในการดำเนินงาน จึงทำการลดขั้นตอนการดำเนินงานให้มี 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1. การวางแผนโครงการ เป็นการเตรียมความพร้อมและติดต่อประสานงานผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาระบบในทุกลำดับขั้นตอน รวมถึงการศึกษาปัญหาและประเมินความเป็นได้ในการพัฒนาระบบสารสนเทศ

2. การวิเคราะห์ระบบ เป็นการกำหนดความสามารถในการทำงานของระบบสารสนเทศให้สามารถตอบสนองตามความต้องการ และแก้ปัญหาในขั้นตอนการวางแผนโครงการ 3. การออกแบบระบบ เป็นการออกแบบระบบเทคโนโลยีสารสนเทศใหม่เพื่อให้ตรงตามความต้องการและสามารถแก้ปัญหาแก่ผู้งาน และเป็นขั้นตอนในการออกแบบลักษณะการนำข้อมูลเข้าและผลลัพธ์ที่ได้จากระบบ รวมถึงระบุคุณลักษณะของอุปกรณ์ที่นำมาใช้ เพื่อส่งมอบให้กับนักพัฒนาระบบ (Developer) 4. การพัฒนาระบบ เป็นขั้นตอนในการนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และออกแบบมาทำการเขียนโปรแกรมเองให้ได้ตามความต้องการที่กำหนดไว้และทำการประเมินความถูกต้องให้ได้ตามความต้องการ และ 5. การบำรุงรักษาระบบ เป็นการดูแลให้ระบบสารสนเทศสามารถใช้งานได้เป็นปกติอยู่ตลอดเวลา รวมถึงการแก้ไขข้อผิดพลาดในการทำงานของระบบสารสนเทศ

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นราวดี บัวขวัญ (2556) ได้ศึกษา รูปแบบการจัดการตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตลาดน้ำคลอง อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยและองค์ประกอบของการจัดการตลาดน้ำคลองแหเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงเสนอแนะรูปแบบการจัดการตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่คลองแห ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยและองค์ประกอบของการจัดการตลาดน้ำคลองแหเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ 1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 2) กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 3) บริการท่องเที่ยว 4) การส่งเสริมการตลาด ซึ่งมีค่าความชัดเจนขององค์ประกอบสูงสุด คือ 11.538 5) การมีส่วนร่วม 6) กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อม และ 7) องค์กรในการดำเนินงาน นอกจากนี้ในส่วนของการจัดการตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบท

ของคลองแห่งนี้ ควรมีองค์การจัดการในลักษณะ “ประชาคมตลาดน้ำคลองแห” ซึ่งประกอบด้วยทุกภาคีที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว โดยมีการกำหนดเป้าหมาย การวางแผน เพื่อนำไปสู่การจัดการตลาดน้ำคลองแหที่มุ่งเน้นการสร้างเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรม และวิถีชีวิตผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม และการบูรณาการความร่วมมือกับภาคีที่มีส่วนเกี่ยวข้องในลักษณะเครือข่าย โดยใช้ตลาดน้ำเป็นกลยุทธ์ในการจัดการเพื่อพัฒนาและเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ใกล้เคียง

นราวดี บัวขวัญ (2559) ได้ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) และ 4 รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย โดยมีวัตถุประสงค์คือ ศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สอดคล้องกับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ศึกษาองค์ประกอบการท่องเที่ยว และกำหนดมาตรฐานการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ กับชุมชนใน 4 รัฐ ประเทศมาเลเซีย เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ กับชุมชนใน 4 รัฐ ของประเทศมาเลเซีย และเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนระหว่างเมืองชายแดนไทยและมาเลเซีย ซึ่งผลจากการศึกษา พบว่า ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 ชุมชน ภายใต้องค์ประกอบ 4 ด้าน อยู่ในระดับขีดความสามารถในการรองรับได้โดยไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและนักท่องเที่ยว และเพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดความยั่งยืน จึงเสนอให้มีแนวทางในการจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับขีดความสามารถรองรับด้านการท่องเที่ยวของชุมชน โดยชุมชนควรมีการวางกฎระเบียบเพื่อกำกับดูแลอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในส่วนขององค์ประกอบการท่องเที่ยว และมาตรฐานการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้กับชุมชนใน 4 รัฐของมาเลเซีย ชุมชนมีความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันโดยรวม และแตกต่างกันในส่วนการให้ลำดับความสำคัญกับตัวชี้วัดมาตรฐานในบางประเด็น เช่น กลุ่มองค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวกฎระเบียบการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เป็นต้น สำหรับการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนระหว่างสองพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายการจัดการความรู้ โดยการเชื่อมโยงเครือข่ายผ่านคนกลางหรือหน่วยงานกลาง ดังนั้นเพื่อเป็นการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนระหว่าง 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 4 รัฐของมาเลเซีย ควรจะมีการพัฒนาเพื่อเชื่อมโยงเส้นทางเที่ยว การประชาสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การพัฒนามาตรฐาน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม

ปริญญากรณ์ ไชยคช และคณะ (2559) ได้ ศึกษาวิจัย โครงการเปรียบเทียบมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) และ 4 รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 2 ประเทศ เปรียบเทียบมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกำหนดมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกันระหว่างชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 4 รัฐ ประเทศมาเลเซีย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การสำรวจ การสังเกต การจัด ประชุม กลุ่มย่อย และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสอบถามมาตรฐานด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 7

ด้าน ประกอบด้วย 1) แนวคิด เป้าหมายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 3) การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต 4)การบริหารจัดการอย่างยั่งยืน 5) การบริการท่องเที่ยว 6) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว 7) การประชาสัมพันธ์และการตลาด ผลการวิจัยพบว่า ทรพยากรท่องเที่ยวทั้ง 2 ประเทศไม่แตกต่างกัน ชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีวัตถุประสงค์การจัดการท่องเที่ยวอย่างหลากหลาย ชุมชนมาเลเซียมีโครงสร้างการบริหารองค์กรรูปแบบเดียวกัน ทั้ง 2 ฝ่ายใช้วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนและฐานทรัพยากรธรรมชาติมาให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ผลการเปรียบเทียบมาตรฐานพบว่า ชุมชนฝ่ายไทยมีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันออกไป เปิดโอกาสให้ทุกคนเป็นแกนนำในการบริหารจัดการท่องเที่ยว มีโปรแกรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเลือกหลากหลาย ส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนชุมชนใน 4 รัฐ มีการจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นระบบโดยได้รับอนุมัติจากรัฐก่อนดำเนินการ ใช้หลักศาสนาที่กำหนดคกฏกติกา ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามทำงานเป็นทีม มีการจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายอย่างชัดเจน มีมาตรฐานด้านการดูแลรักษาความปลอดภัย แก่นักท่องเที่ยว ทั้ง 2 ฝ่าย มีมาตรฐานด้านที่พักเหมือนกันและใช้ สื่อสังคมออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว แต่มีปัญหาด้านการใช้ภาษาต่างประเทศในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวเหมือนกัน ทั้ง 2 ประเทศเห็นชอบร่วมกันทั้ง 7 มาตรฐาน 33 เกณฑ์ชี้วัด แต่ให้ความสำคัญต่างกัน 16 เกณฑ์ชี้วัดชุมชนใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ควรมีมาตรฐานที่เป็นจุดเด่น 10 ข้อ ของชุมชนมาเลเซียมาพัฒนาและยกระดับมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัย การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) โดยใช้วิธีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการลงพื้นที่วิจัยจัดเก็บข้อมูลโดยการสำรวจ การสัมภาษณ์ ประเมิน และสังเกตการณ์ จากนั้นดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ภายใต้วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย 1) เพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 4) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถนำเสนอขั้นตอนและวิธีการวิจัยดังนี้

- 3.1 ที่มาของข้อมูล
- 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 ขอบเขตการศึกษา
- 3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
- 3.5 วิธีการขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ที่มาของข้อมูล

การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้วิธีการจำแนกข้อมูลตามแหล่งที่มาได้ 2 ลักษณะ คือ

3.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้มาจากการสำรวจภาคสนาม (Field Survey) การสัมภาษณ์บุคคล และประเมิน แหล่งท่องเที่ยว เพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองและจัดทำฐานข้อมูลพร้อมทั้งกำหนดแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ ตำรา บทความ รายงานการวิจัย และเว็บไซต์ ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคลองบนฐานลุ่มน้ำในประเทศไทย เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและเชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับทฤษฎีอย่างเป็นเหตุเป็นผลต่อไป

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 ประชากร

การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีกลุ่มประชากรสำหรับการวิจัยในครั้งนี้กำหนดเป็นหน่วยวิจัยที่เกี่ยวข้อง (stakeholders) ดังนี้

1) ภาคประชาชน คือ ผู้นำชุมชน ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่น้อยกว่า 30 คน

2) กลุ่มผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน คือ ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่น้อยกว่า 20 คน

3) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ คือ ผู้บริหารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการที่มีความรู้และประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง ภาครัฐ และเอกชน จำนวน 10 คน

3.2.2 กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลัก

การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ดังนี้

1) ภาคประชาชน คือ ผู้นำชุมชน ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่น้อยกว่า 30 คน

2) กลุ่มผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน คือ ผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่น้อยกว่า 20 คน

3) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ คือ ผู้บริหารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการที่มีความรู้และประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง ภาครัฐ และเอกชน จำนวน 10 คน

3.3 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตในการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย

3.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ การกำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้ฐานข้อมูลจากพื้นที่ลุ่มน้ำซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ภาคใต้ และภาคตะวันตก โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

1) พื้นที่ลุ่มน้ำในภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วย 5 ลุ่มน้ำ

- ลุ่มน้ำสาละวิน ครอบคลุมพื้นที่ใน 3 จังหวัด คือ แม่ฮ่องสอน ตาก และเชียงใหม่
- ลุ่มน้ำโขง ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด ได้แก่ เชียงรายและพะเยา
- ลุ่มน้ำกก ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด เชียงราย และเชียงใหม่
- ลุ่มน้ำปิง ครอบคลุมพื้นที่ใน 5 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ตาก กำแพงเพชร

และ นครสวรรค์

- ลุ่มน้ำวัง ตั้งอยู่เขตตัวเมืองลำปาง
- ลุ่มน้ำยม ครอบคลุมพื้นที่ใน 3 จังหวัด คือ สุโขทัย พิษณุโลก และ พิจิตร
- ลุ่มน้ำน่าน ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด คือ พิษณุโลก และจังหวัดพิจิตร

2) พื้นที่ลุ่มน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบด้วย 3 ลุ่มน้ำ

- ลุ่มน้ำโขง ครอบคลุมพื้นที่ใน 6 จังหวัด คือ สกลนคร นครพนม เลย มุกดาหาร อุตรธานี และหนองคาย
- ลุ่มน้ำชี ครอบคลุมพื้นที่ใน 12 จังหวัด คือ ชัยภูมิ กาฬสินธุ์ เลย ยโสธร ขอนแก่น นครราชสีมา มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ อุบลราชธานี อุตรธานี และหนองบัวลำภู
- ลุ่มน้ำมูล ครอบคลุมพื้นที่ใน 10 จังหวัด คือ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ อุบลราชธานี นครราชสีมา มหาสารคาม ยโสธร ขอนแก่น ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และอำนาจเจริญ

3.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเนื้อหาประกอบด้วย

- 1) สำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2) ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 3) จัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 4) สังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.3.3 ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย 8 เดือน

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

3.4.1 แบบประเมินคัดกรองแหล่งท่องเที่ยววิถีคลอง

แบบประเมินคัดกรองแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองใช้เพื่อคัดกรองคลองที่มีความเป็นไปได้สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเบื้องต้น พร้อมทั้งจัดเก็บในฐานข้อมูล โดยการประเมินแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองภายใต้แนวคิดองค์ประกอบการท่องเที่ยว ซึ่งประเด็นการประเมินประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) การให้บริการที่พัก (Accommodation) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity) และบริการเสริมในแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary service) พร้อมทั้งประเมินคัดกรองการบริหารจัดการเชื่อมโยงแนวคิดเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งประเด็นการประเมินประกอบด้วย ด้านการจัดการท่องเที่ยวในภาพรวมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ด้านการจัดการท่องเที่ยวที่มีการกระจายผลประโยชน์ลงสู่ชุมชน ท้องถิ่น และสังคม เพื่อสร้างให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู

และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ด้านการอนุรักษ์ พื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และด้านการบริการและดูแลความ ปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว แบบประเมินคัดกรองแหล่งท่องเที่ยววิถีคลอง มีขั้นตอนในการออกแบบ และพัฒนาเครื่องมือ ดังต่อไปนี้

1) ศึกษาแนวทางการพัฒนาแบบประเมินคัดกรองแหล่งท่องเที่ยววิถีคลอง พร้อมทั้ง แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับองค์ประกอบการท่องเที่ยว และเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2) กำหนดข้อคำถามภายใต้ความเชื่อมโยงของแนวคิดองค์ประกอบการท่องเที่ยว และ แนวคิดเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนแห่งประเทศไทย

3) ร่างแบบประเมินเพื่อนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยววิถีคลอง เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษา พร้อมปรับปรุงตามคำแนะนำ

4) นำแบบประเมินที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความ เทียงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามกับ เนื้อหาของแบบประเมินที่ต้องการวัด โดยผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านพิจารณาถึงความเห็นและให้คะแนน และแปลความหมายดังนี้

+1 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่เห็นว่าเหมาะสม

0 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่ไม่แน่ใจ

-1 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่เห็นว่าไม่เหมาะสม ควรปรับปรุง

นำคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับ เนื้อหาโดยใช้สูตร IOC สำหรับเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาคือ ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป เป็นข้อคำถามที่ใช้ได้ ส่วนข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ลงมาเป็นข้อคำถามที่ต้องปรับปรุง หรือตัด ออก (พิสนุ พงศรี, 2549)

5) ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และสร้างแบบประเมินเพื่อนำไปใช้สัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริง

3.4.2 แบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลอง

แบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลอง ใช้เพื่อประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว และ นำข้อมูลวิเคราะห์ สังเคราะห์ ระดับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว และแนวทางการ พัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง โดยการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองได้นำเกณฑ์มาตรฐาน การท่องเที่ยวโดยชุมชน 5 ด้าน เพื่อการพัฒนาสู่ความยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย ด้านการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านการอนุรักษ์และ ส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน ด้านการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็น ระบบและยั่งยืน และด้านคุณภาพการบริการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

- 1) ศึกษาแนวทางการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยว โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยว โดยชุมชนประเทศไทย
- 2) ทดลองนำเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนประเทศไทย กับชุมชนท่องเที่ยวที่ไม่ใช่กลุ่มชุมชนเป้าหมาย
- 3) นำเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนประเทศไทยประเมินกลุ่มเป้าหมาย และวิเคราะห์ผลการประเมินเพื่อสังเคราะห์ผลการวิจัยต่อไป

3.4.3 แบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยว

แบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยวสำหรับแหล่งท่องเที่ยววิถีคลอง ใช้เพื่อสอบถามข้อมูลจากและพฤติกรรมนักท่องเที่ยว จากนั้นดำเนินการวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง โดยแบบสอบถามจะแบ่งออกเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว พฤติกรรมนักท่องเที่ยว ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และข้อเสนอแนะ ซึ่งขั้นตอนการพัฒนาแบบสอบถามพฤติกรรมนักท่องเที่ยวมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) ศึกษาแนวทางการพัฒนาแบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยว พร้อมทั้งแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมการท่องเที่ยววิถีคลอง
- 2) กำหนดข้อคำถามภายใต้ความเชื่อมโยงของแนวคิดพฤติกรรมการท่องเที่ยว
- 3) ร่างแบบประเมินเพื่อนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยววิถีคลอง เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษา พร้อมปรับปรุงตามคำแนะนำ
- 4) นำแบบประเมินที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาของแบบประเมินที่ต้องการวัด โดยผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านพิจารณาถึงความเห็นและให้คะแนนและแปลความหมายดังนี้

+1 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่เห็นว่าเหมาะสม

0 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่ไม่แน่ใจ

-1 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่เห็นว่าไม่เหมาะสม ควรปรับปรุง

นำคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับเนื้อหาโดยใช้สูตร IOC สำหรับเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาคือ ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไปเป็นข้อคำถามที่ใช้ได้ ส่วนข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ลงมาเป็นข้อคำถามที่ต้องปรับปรุง หรือตัดออก (พิสนุ พงศรี, 2549)

- 5) ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และสร้างแบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยวเพื่อนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริง

3.4.4 แบบสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง

แบบสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองเป็นประเด็นคำถามเพื่อใช้ในการสนทนากลุ่มย่อยการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย จากนั้นดำเนินการวิเคราะห์สังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง โดยขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง

- 1) ศึกษาแนวทางการพัฒนาแบบสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง พร้อมทั้งแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง
- 2) กำหนดข้อคำถามภายใต้ความเชื่อมโยงของแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง
- 3) ร่างแบบประเมินเพื่อนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยววิถีคลอง เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษา พร้อมปรับปรุงตามคำแนะนำ
- 4) นำแบบประเมินที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาของแบบประเมินที่ต้องการวัด โดยผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านพิจารณาถึงความเห็นและให้คะแนน และแปลความหมายดังนี้

+1 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่เห็นว่าเหมาะสม

0 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่ไม่แน่ใจ

-1 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่เห็นว่าไม่เหมาะสม ควรปรับปรุง

นำคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับเนื้อหาโดยใช้สูตร IOC สำหรับเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาคือ ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป เป็นข้อคำถามที่ใช้ได้ ส่วนข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ลงมาเป็นข้อคำถามที่ต้องปรับปรุง หรือตัดออก (พิสนุ พงศรี, 2549)

- 5) ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และสร้างแบบสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองเพื่อนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริง

3.4.5 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกด้านการท่องเที่ยววิถีคลอง

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกด้านการท่องเที่ยววิถีคลองเป็นประเด็นคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย จากนั้นดำเนินการวิเคราะห์สังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง ขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกด้านการท่องเที่ยววิถีคลองมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) ศึกษาแนวทางการพัฒนาแบบสัมภาษณ์เชิงลึกด้านการท่องเที่ยววิถีคลองพร้อมทั้งแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง
- 2) กำหนดข้อคำถามภายใต้ความเชื่อมโยงของแนวคิดการท่องเที่ยววิถีคลอง
- 3) ร่างแบบประเมินเพื่อนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยววิถีคลองเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษา พร้อมปรับปรุงตามคำแนะนำ
- 4) นำแบบประเมินที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาของแบบประเมินที่ต้องการวัด โดยผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านพิจารณาถึงความเห็นและให้คะแนนและแปลความหมายดังนี้

+1 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่เห็นว่าเหมาะสม

0 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่ไม่แน่ใจ

-1 หมายถึง สำหรับข้อคำถามที่เห็นว่าไม่เหมาะสม ควรปรับปรุง

นำคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับเนื้อหาโดยใช้สูตร IOC สำหรับเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาคือ ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไปเป็นข้อคำถามที่ใช้ได้ ส่วนข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ลงมาเป็นข้อคำถามที่ต้องปรับปรุง หรือตัดออก (พิสนุ พงศรี, 2549)

- 5) ปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกด้านการท่องเที่ยววิถีคลองเพื่อนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริง

3.5 วิธีการขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

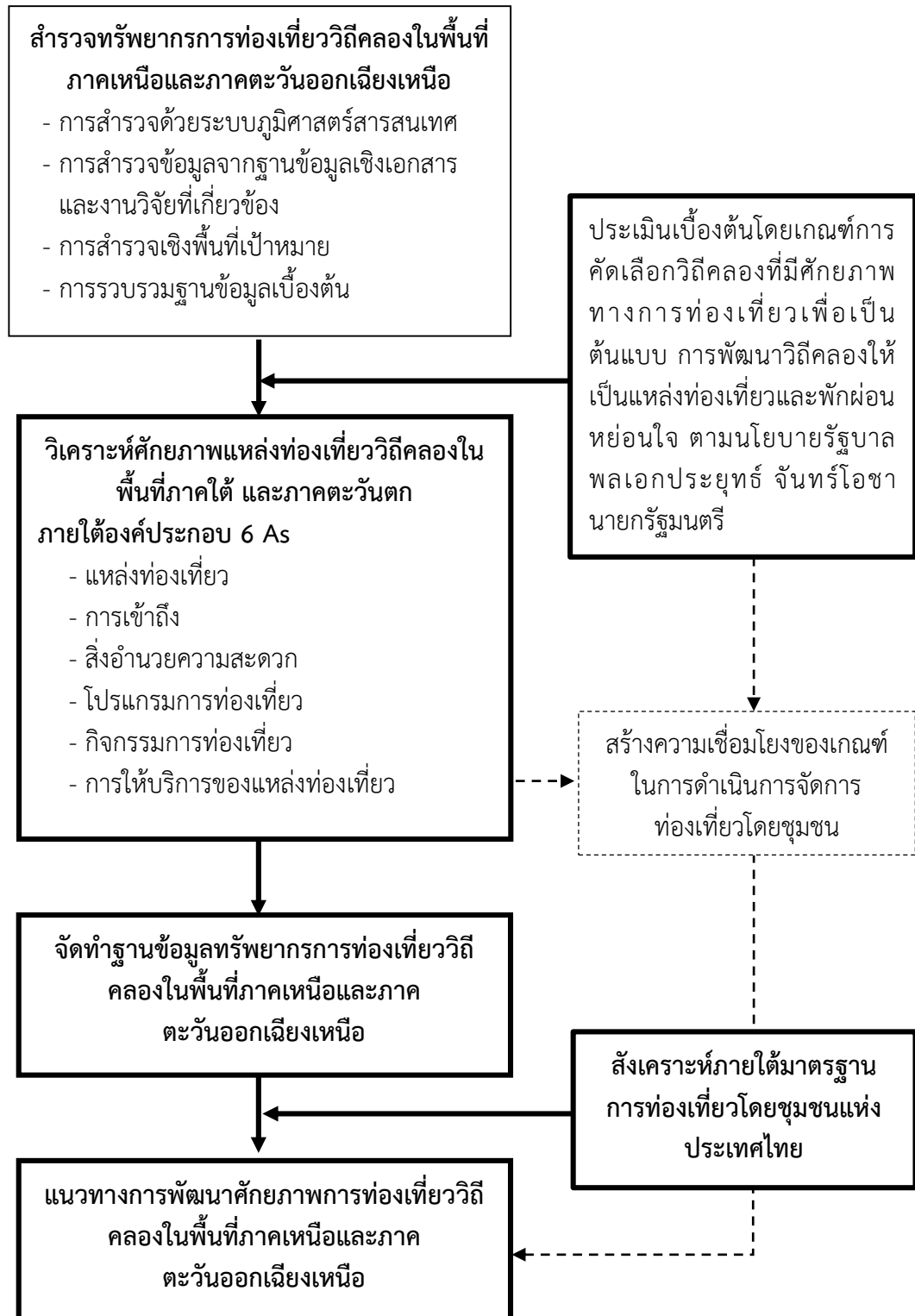
3.5.1 การศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แหล่งข้อมูล เช่น วารสาร เอกสาร ตำรา งานวิจัย สื่อสารสนเทศ เมื่อได้ดำเนินการรวมข้อมูลต่างๆ

3.5.2 การศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ลงพื้นที่ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สนทนาร่วมกับชุมชน สร้างความเข้าใจและการยอมรับ เพื่อให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่น

3.5.3 ประชุมภาคประชาชน กลุ่มผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน กลุ่มผู้บริหารและกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ SWOT

3.5.4 ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์ในพื้นที่นำร่องที่มีศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคใต้ และภาคตะวันตก

3.5.5 ทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปเป็นข้อมูลสารสนเทศ พร้อมทั้งดำเนินการจัดทำข้อมูลในรูปแบบของเอกสารรายงาน

ภาพ 4 ขั้นตอนการเก็บข้อมูล

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.6.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากตำรา เอกสาร บทความ งานวิจัย และสิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยววิถีคลอง องค์ประกอบการท่องเที่ยว และมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมถึงผลการวิจัยด้านการท่องเที่ยว การจัดการลำน้ำ เพื่อจัดทำฐานข้อมูลคลองที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว จากนั้นสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองร่วมกับข้อมูลจากการประเมินและสัมภาษณ์

3.6.2 การวิเคราะห์เนื้อหาจากการบันทึกการสำรวจ การบันทึกข้อเสนอแนะจากการประเมินการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์บุคคล เพื่อนำมาถอดข้อมูลและทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งผู้วิจัยจะเริ่มวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่วันแรกของการเก็บรวบรวมข้อมูลจนกระทั่งเก็บข้อมูลเสร็จสิ้น โดยผู้วิจัยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1) นำเอกสาร ข้อมูล ที่ได้จากการจัดบันทึก การบันทึกเสียง การบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว มาอ่านและฟังโดยละเอียดเพื่อทำความเข้าใจในข้อมูลทั้งหมด

2) ดำเนินการแยกและวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการจัดการความรู้เพื่อระบุประเด็นหลักหรือข้อความเชิงวิเคราะห์ที่มีความสอดคล้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ของชุมชนการท่องเที่ยวในพื้นที่

3) นำประเด็นที่ได้มาเขียนเรียบเรียงพรรณนาให้เป็นคำอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยถ้อยคำที่มีความต่อเนื่องและสละสลวย (expansive description) และความครอบคลุมประเด็นการวิเคราะห์ที่กำหนด

3.6.3 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินการท่องเที่ยววิถีคลองจากนักวิจัย และจากการประเมินของบุคคลภายนอก โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ที่ประมวลผลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่

1) ร้อยละ (Percentage)

2) ค่าเฉลี่ย (Mean)

3) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ 1) การทดสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) และ 2) การวิเคราะห์หาความน่าเชื่อถือ ใช้การพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alpha-Coefficient)

3.6.4 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทฤษฎี ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา และข้อมูลจากการใช้สถิติ สังเคราะห์เชื่อมโยงเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองสืบไป

3.7 ขอบจำกัดงานวิจัย

เนื่องจากเป็นงานวิจัยเร่งด่วน จึงทำให้การวิจัยครั้งนี้ต้องใช้กระบวนการวิจัยทั้งการสำรวจจากระบบฐานข้อมูลและการทบทวนเอกสาร จึงเป็นข้อจำกัดบางประการในกรณีการอธิบายพื้นที่ลำคลองทั่วประเทศ เนื่องจากต้องใช้ระบบอ้างอิงจากแหล่งที่มาจากหลายแหล่ง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัย

โครงการศึกษาวิจัย “การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 4) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งโครงการวิจัยดังกล่าว เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) โดยใช้วิธีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการลงพื้นที่วิจัยจัดเก็บข้อมูลโดยการสำรวจ การสัมภาษณ์ ประเมิน และสังเกตการณ์ จากการศึกษาค้นคว้าสามารถสรุปผลการศึกษาและนำเสนอได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาและสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การศึกษาและสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลและสารสนเทศจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการวิจัยเอกสาร (documentary research) ทั้งนี้เอกสารที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย หนังสือ งานวิจัย นิตยสารการท่องเที่ยว และเอกสารอื่น ๆ ทั้งรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และลุ่มน้ำที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตของคนในพื้นที่กับลำน้ำสายต่าง ๆ ที่ไหลผ่าน จนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจ มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดผลการศึกษาและการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ดังต่อไปนี้

4.1.1 ลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมของกลุ่มน้ำพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่ตั้งอยู่ทางตอนบนของประเทศไทย มีลักษณะภูมิประเทศโดยรวมส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยเทือกเขาสลับซับซ้อน ที่ต่อเนื่องมาจากทิวเขาในประเทศพม่า ประเทศลาว กัมพูชา และเวียดนาม บางส่วนของทั้งสองภูมิภาคมีภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้าสะวันนา และมีระดับน้ำทะเลสูงและมีเส้นละติจูดอยู่ตอนบนทำให้สภาพอากาศเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากมีฤดูหนาวที่หนาวเย็นกว่าภูมิภาคอื่น อีกทั้งยังเป็นต้นน้ำของประเทศซึ่งมีอิทธิพลจากแม่น้ำโขงที่มีต้นกำเนิดจากประเทศจีน ไหลผ่านประเทศลาวและภาคเหนือตลอดจนถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

ดังนั้นโดยส่วนใหญ่ด้วยลักษณะภูมิประเทศและภูมิศาสตร์ของภาคเหนือนั้นแม่น้ำที่เกิดขึ้นจะเป็นต้นน้ำในพื้นที่สูงส่งผลให้กระแสน้ำไหลแรงในอดีตจึงเป็นเส้นทางคมนาคมซึ่งใช้เดินทางส่งสินค้า ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่ลำน้ำที่เกิดขึ้นจะมีความสัมพันธ์กับลำน้ำโขงที่มีมายาวนาน ส่งผลให้ลำน้ำพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประวัติศาสตร์ในอดีตที่น่าสนใจ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้ดำเนินศึกษาภาพรวมของพื้นที่ภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือผ่านเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบการดำเนินการสำรวจทดลองในพื้นที่สืบไป สามารถนำเสนอรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1) ลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมของกลุ่มน้ำพื้นที่ภาคเหนือ

ภาคเหนือตั้งอยู่บนสุดของประเทศไทยมีเทือกเขาสลับซับซ้อนต่อเนื่องมาจากทิวเขาฉานโยมาในประเทศพม่า และประเทศลาว และมีพื้นที่สำคัญของประเทศหลายจุด เช่น พื้นที่ทางด้านตะวันตกสุดของประเทศที่อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พื้นที่ทางด้านเหนือสุดของประเทศที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จุดสูงสุดของประเทศที่ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้ ภาคเหนือยังเป็นพื้นที่แรกของประเทศที่แม่น้ำโขงไหลผ่าน โดยจุดแรกที่แม่น้ำโขงไหลผ่านประเทศไทยอยู่บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ดังนั้นกลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือจึงมีลักษณะคล้ายตามแนวเชิงเขา และมีกระแสน้ำที่ไหลค่อนข้างแรง เนื่องจากการไหลจากพื้นที่ภูเขาสูงลงพื้นที่ต่ำ ดังนั้นลำน้ำในภาคเหนือจะมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มน้ำที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มน้ำปิง กลุ่มน้ำวัง กลุ่มน้ำยม กลุ่มน้ำน่าน กลุ่มน้ำโขง (ภาคเหนือ) กลุ่มน้ำกก และกลุ่มน้ำสาละวิน โดยสามารถนำเสนอรายละเอียดที่ตั้งกลุ่มน้ำและลำน้ำที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภาคเหนือได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงความเชื่อมโยงกลุ่มน้ำในแต่ละจังหวัดกับลำน้ำ

กลุ่มน้ำ	ครอบคลุมจังหวัด	คลองหรือแม่น้ำสายสำคัญ
ลุ่มน้ำปิง	เชียงใหม่ ลำพูน ตาก กำแพงเพชร และ นครสวรรค์	การแบ่งลุ่มน้ำสาขาลุ่มน้ำปิง แบ่งเป็น 2 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำปิงตอนบน มีลุ่มสาขาแบ่งออกเป็น 14 ลุ่มน้ำสาขา คือ ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ลุ่มน้ำแม่ จืด ลุ่มน้ำแม่แตง ลุ่มน้ำแม่ปิงส่วนที่ 2 ลุ่มน้ำแม่ ริม ลุ่มน้ำแม่กวง ลุ่มน้ำแม่ขาน ลุ่มน้ำแม่ลี ลุ่ม น้ำแม่กลาง ลุ่มน้ำแม่ปิงส่วนที่ 3 ลุ่มน้ำแม่แจ่ม ตอนบน ลุ่มน้ำแม่แจ่มตอนล่าง ลุ่มน้ำแม่หาด และลุ่มน้ำแม่ตื่น และลุ่มน้ำปิงตอนล่าง มีลุ่มน้ำ สาขาแบ่งออกเป็น 6 ลุ่มน้ำสาขา คือ ลุ่มน้ำปิง ส่วนที่ 4 ลุ่มน้ำห้วยแม่ท้อ ลุ่มน้ำคลองวังเจ้า ลุ่ม น้ำคลองแม่ระกา ลุ่มน้ำคลองสวนหมาก และลุ่ม น้ำแม่ปิงตอนล่าง
ลุ่มน้ำวัง	เขตตัวเมืองลำปาง	ลุ่มน้ำวัง มีลุ่มน้ำสาขาแบ่งออกเป็น 7 ลุ่มน้ำ สาขา คือ ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ลุ่มน้ำแม่ สวย ลุ่มน้ำแม่ต๋อย ลุ่มน้ำแม่วังตอนกลาง ลุ่มน้ำ แม่จาง ลุ่มน้ำแม่ต้า และลุ่มน้ำแม่ปิงตอนล่าง
ลุ่มน้ำยม	สุโขทัย พิษณุโลก และ พิจิตร	ลุ่มน้ำยมประกอบด้วยลำน้ำสาขาที่สำคัญ ได้แก่ ลำน้ำควน ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอ จังหวัดพะเยา ลำน้ำปี่ ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำ ยมที่อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ลำน้ำจาว ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมในเขตจังหวัดแพร่ แม่น้ำสองบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอสอง จังหวัดแพร่ แม่น้ำคำมีไหลมาบรรจบกับแม่น้ำ ยมที่อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ แม่น้ำต้า ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอลอง ห้วยแม่ สินไหลมาบรรจบแม่น้ำยมที่อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย แม่น้ำมอกไหลมาบรรจบกับ แม่น้ำยมที่อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัด สุโขทัย แม่น้ำรำพันบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอ เมือง จังหวัดสุโขทัย และแม่น้ำพิจิตรไหลมา บรรจบกับแม่น้ำยมที่บ้านบางคลาน อำเภอ โพทะเล จังหวัดพิจิตร

ลุ่มน้ำ	ครอบคลุมจังหวัด	คลองหรือแม่น้ำสายสำคัญ
ลุ่มน้ำน่าน	พิษณุโลก และจังหวัดพิจิตร	ลำน้ำสาขาที่สำคัญ ได้แก่ น้ำว่า มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาหลวงพระบางไหลมาบรรจบทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำน่านที่อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน น้ำปาด ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาสายใหญ่ มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาหลวงพระบางเช่นกัน ไหลมาบรรจบทางฝั่งซ้าย ที่จังหวัดอุตรดิตถ์ แม่น้ำแควน้อย ลำน้ำสาขาที่ใหญ่ที่สุด ไหลมาบรรจบที่อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก และแม่น้ำวังทอง ไหลมาบรรจบทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำน่านที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิจิตร
ลุ่มน้ำโขง (ภาคเหนือ)	เชียงรายและพะเยา	ลุ่มน้ำโขง แบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำออกเป็น 8 ลุ่มน้ำสาขา คือ ลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน ลุ่มน้ำแม่จัน(น้ำคำ) ลุ่มแม่น้ำอิงตอนบน ลุ่มแม่น้ำอิงตอนกลาง ลุ่มแม่น้ำพุง ลุ่มน้ำแม่ลาว ลุ่มแม่น้ำอิงตอนล่าง และลุ่มแม่น้ำโขงส่วนที่ 2
ลุ่มน้ำกก	เชียงราย และเชียงใหม่	ลุ่มน้ำกกแบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาออกเป็น 4 ลุ่มน้ำสาขา คือ ลุ่มน้ำแม่ฝาง ลุ่มน้ำแม่ลาว ลุ่มน้ำแม่สรวย และลุ่มน้ำน้ำกกตอนล่าง
ลุ่มน้ำสาละวิน	แม่ฮ่องสอน ตาก และเชียงใหม่	ลุ่มน้ำสาละวิน แบ่งลุ่มน้ำสาขาลุ่มน้ำสาละวิน (ในประเทศไทย) มีลุ่มน้ำสาขาแบ่งออกเป็น 9 ลุ่มน้ำสาขา คือ ลุ่มแม่น้ำปายตอนบน ลุ่มน้ำห้วยแม่สา ลุ่มน้ำของ ลุ่มน้ำแม่ปายตอนล่าง ลุ่มน้ำแม่สะมาด ลุ่มน้ำแม่สุรินทร์ ลุ่มน้ำแม่ยมตอนบน ลุ่มน้ำแม่ลาหลวง และลุ่มน้ำยมตอนล่าง

ลุ่มน้ำพื้นที่ภาคเหนือส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นลำน้ำทอดยาวและมีต้นกำเนิดลุ่มน้ำบนเทือกเขาสูง อีกทั้งยังมีกระแสน้ำที่ไหลผ่านจังหวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนจรดภาคเหนือตอนล่าง ครอบคลุมทั้งภูมิภาค ซึ่งเป็นลำน้ำที่มีการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ด้วยลักษณะการไหลของน้ำในแต่ละลุ่มน้ำที่ค่อนข้างแรง ส่งผลให้ลำน้ำไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์ได้ จึงส่งผลให้เกิดระบบการจัดการน้ำโดยการกั้นเขื่อนเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเกษตร การสร้างกระแสไฟฟ้า เป็นต้น อย่างไรก็ตามด้วยความแตกต่างของขนาดแต่ละลุ่มน้ำจึงขอเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของลุ่มน้ำพื้นที่ภาคเหนือดังต่อไปนี้

1.1) ลักษณะทางกายภาพของลุ่มน้ำพื้นที่ภาคเหนือ

ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของลุ่มน้ำพื้นที่ภาคเหนือสามารถนำเสนอข้อมูลทางกายภาพในพื้นที่ ลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำวัง ลุ่มน้ำยม ลุ่มน้ำน่าน ลุ่มน้ำโขง (ภาคเหนือ) ลุ่มน้ำกก และลุ่มน้ำสาละวิน ดังต่อไปนี้

1.1.1) ลุ่มน้ำปิง

ลุ่มน้ำปิง หรือ แม่ระมิงค์ ครอบคลุมพื้นที่ใน 5 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ตาก กำแพงเพชร และ นครสวรรค์พื้นที่ป่าไม่มีพื้นที่ประมาณ 23,511.48 ตารางกิโลเมตร รองลงไปเป็นการใช้ที่ดินประเภทเกษตรกรรมมีพื้นที่ประมาณ 15,906.02 ตารางกิโลเมตร ส่วนพื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่จะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ราบแม่น้ำปิงมีสัดส่วนการใช้ที่ดินร้อยละ 4.27 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ลุ่มน้ำปิง เป็นลุ่มน้ำในลำดับที่ 6 จากจำนวน 25 ลุ่มน้ำหลักของประเทศ มีต้นกำเนิดในทิวเขาผีปันน้ำในเขตอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ไหลจากทิศเหนือลงมาทางทิศใต้ ผ่านพื้นที่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน ไหลผ่านพื้นที่ราบหุบเขาก่อนไหลลงอ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก และบรรจบกับแม่น้ำวัง ที่จังหวัดตาก และไหลผ่านจังหวัดกำแพงเพชร ไปบรรจบกับแม่น้ำน่านที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 33,896 ตารางกิโลเมตรครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัดมีความยาวประมาณ 740 กม.ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงในแต่ละปีได้รับอิทธิพลจากพายุดีเปรสชันซึ่งมาจากทะเลจีนใต้ ในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายนทำให้พื้นที่ลุ่มน้ำปิงมีฝนตกชุก ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึง เดือนตุลาคม การแบ่งลุ่มน้ำสาขา แบ่งเป็น 2 ลุ่มน้ำ คือ ลุ่มน้ำปิงตอนบน มีลุ่มสาขาแบ่งออกเป็น 14 ลุ่มน้ำสาขา คือ ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน ลุ่มน้ำแม่จืด ลุ่มน้ำแม่แตง ลุ่มน้ำแม่ปิงส่วนที่ 2 ลุ่มน้ำแม่มริม ลุ่มน้ำแม่กว้ง ลุ่มน้ำแม่ขาน ลุ่มน้ำแม่ลี ลุ่มน้ำแม่กลาง ลุ่มน้ำแม่ปิงส่วนที่ 3 ลุ่มน้ำแม่แจ่มตอนบน ลุ่มน้ำแม่แจ่มตอนล่าง ลุ่มน้ำแม่หาด และลุ่มน้ำแม่ตื่น และลุ่มน้ำปิงตอนล่าง มีลุ่มน้ำสาขาแบ่งออกเป็น 6 ลุ่มน้ำสาขา คือ ลุ่มน้ำปิงส่วนที่ 4 ลุ่มน้ำห้วยแม่ท้อ ลุ่มน้ำคลองวังเจ้า ลุ่มน้ำคลองแม่ระกา ลุ่มน้ำคลองสวนหมาก และลุ่มน้ำแม่น้ำปิงตอนล่าง

(1) สภาพภูมิประเทศ ตอนบนของกลุ่มน้ำเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนต้นกำเนิดของแม่น้ำปิงเกิดจากเทือกเขาผีปันน้ำในเขตอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ แล้วไหลผ่านหุบเขาลงมาสู่ที่ราบลุ่ม กว้างใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ผ่านจังหวัดลำพูน จากนั้นไหลไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ผ่านอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วไหลลงทิศใต้ผ่านอำเภอฮอดก่อนจะลงสู่อ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล ส่วนแม่น้ำปิงตอนล่างใต้เขื่อนภูมิพล จะไหลผ่านที่ราบมาบรรจบกับแม่น้ำวัง และไหลผ่านที่ราบกว้างใหญ่ในเขตจังหวัดกำแพงเพชร ก่อนจะไปบรรจบกับแม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน รวมเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ลักษณะกลุ่มน้ำเรียกว่าวางตัวในแนวเหนือ-ใต้

(2) สภาพภูมิอากาศ โดยทั่วไปสภาพภูมิอากาศ มีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี 25.4 องศาเซลเซียส โดยมีอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 31.8 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 20.1 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดปีร้อยละ 72 สภาพภูมิอากาศอยู่ภายใต้อิทธิพลลมมรสุม 2 ชนิด คือลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ยังมีลมประจำถิ่นคือ ลมภูเขาและหุบเขา ที่ช่วยส่งผลต่อการหมุนเวียนของอากาศ แบ่งภูมิอากาศออกได้ 3 ฤดู ประกอบด้วย (2.1) ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม จนถึงเดือนตุลาคม โดยได้รับอิทธิพลจาก ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (2.2) ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ และ (2.3) ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ จนถึง กลางเดือนพฤษภาคม ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

(3) แหล่งน้ำต้นทุน โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในปัจจุบัน ของกลุ่มน้ำปิงขนาดใหญ่จำนวน 4 แห่ง เช่น เขื่อนภูมิพล ตั้งอยู่ที่อำเภอสามเงา จังหวัดตาก และฝายแม่แฝก ที่ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย เป็นต้น ขนาดกลาง 168 แห่ง และขนาดเล็ก 1,984 แห่ง แหล่งเก็บกักน้ำ ความจุรวมทั้งสิ้น 14,266 ล้านลูกบาศก์เมตร นอกจากนี้ น้ำต้นทุนของกลุ่มน้ำยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่มีพื้นที่ผิวขนาดมากกว่า 50 ไร่ อยู่ 10 แห่ง สถานีสูบน้ำบนดิน 190 แห่ง และบ่อบาดาลทั้งสิ้น 10,865 แห่ง คิดเป็นปริมาณที่สูบน้ำจากบ่อบาดาล 180 ล้านลูกบาศก์เมตร

(4) สถานการณ์คุณภาพน้ำ ปัญหาด้านคุณภาพน้ำในพื้นที่กลุ่มน้ำปิง คุณภาพน้ำผิวดินในกลุ่มน้ำสาขาต่าง ๆ ของกลุ่มน้ำปิงอยู่ในเกณฑ์ดีถึงดีมากมีเพียงบางลุ่มน้ำย่อยที่เริ่มประสบปัญหาความเสื่อมโทรม ได้แก่ ลุ่มน้ำแม่กวัง จากเขตอำเภอสันทราย ถึงอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีปัญหาเรื่องสารปนเปื้อนของสารอินทรีย์สูง รวมถึงสารปนเปื้อนของจุลชีพในระดับสูงเกินกว่ามาตรฐาน และในลำน้ำปิง บริเวณที่รับน้ำทั้งจากเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ทั้งนี้มีผลมาจากน้ำทิ้งจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ ชุมชนอุตสาหกรรม และพื้นที่เกษตร

(5) สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ พื้นที่ทางเกษตรของกลุ่มน้ำ รวมทั้งสิ้น 4.8 ล้านไร่ คิดเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการชลประทาน 1.4 ล้านไร่ โดยมีพื้นที่ชลประทานที่พัฒนาไปแล้ว 2.0 ล้านไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพัฒนานอกพื้นที่ที่มีศักยภาพ อย่างไรก็ตามยังมีพื้นที่เกษตรที่มีศักยภาพทางการชลประทานที่ยังไม่ได้พัฒนาอีก 0.8 ล้านไร่

ตารางที่ 2 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มน้ำปิง

ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มน้ำปิง				
ลำดับ	รายการ	ฤดูฝน พ.ค.-ต.ค. ล้าน ลบ. ม.	ฤดูแล้ง พ.ย.-เม.ย ล้าน ลบ. ม.	
1.	การเกษตร (นอกเขตชล. ปลูกพืชตามฤดู)	1,643	1,852	
2.1	ความต้องการน้ำภาคเกษตรในเขตชล.	796	1,621	
2.2	ปริมาณส่งน้ำชลประทาน (ในเขตชล.)	1,448	2,948	
3	อุปโภค บริโภค /ท่องเที่ยว		157.6	
4	อุตสาหกรรม		101.2	
5	ปศุสัตว์		13	
6	รักษาระบบนิเวศ(ฤดูแล้ง)		2,412	
รวมทุกกิจกรรม รวมส่งน้ำชล./ไม่รวมรักษานิเวศ			8,163	
รวมทุกกิจกรรม ยกเว้นในเขตชล./ไม่รวมรักษานิเวศ			3,767	

ที่มา : โครงการจัดทำข้อมูลกลุ่มน้ำ ภายใต้แผนการพัฒนาชลประทาน กลุ่มน้ำภาคเหนือ 2557

กลุ่มน้ำปิงมีต้นกำเนิดอยู่ทางภาคเหนือตอนบน ซึ่งมีเทือกเขาสลับซับซ้อนและมีสภาพภูมิอากาศภายใต้อิทธิพลลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งภูมิอากาศออกได้ 3 ฤดู ประกอบด้วย ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน ทั้งนี้ด้วยสภาพที่ตั้งที่มีเขาสลับซับซ้อนจึงจำเป็นต้องมีเขื่อนกันเพื่อเป็นแหล่งน้ำต้นทุน คุณภาพน้ำผิวดินในกลุ่มน้ำปิงอยู่ในเกณฑ์ดี ถึงดีมากมีเพียงบางลุ่มน้ำย่อยที่เริ่มประสบปัญหาความเสื่อมโทรม ได้แก่ กลุ่มน้ำแม่กวัง จากเขตอำเภอสันทราย ถึงอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีปัญหาเรื่องสารปนเปื้อนของสารอินทรีย์สูง รวมถึงสารปนเปื้อนของจุลชีพในระดับสูงเกินกว่ามาตรฐาน และในลุ่มน้ำปิง บริเวณที่รับน้ำทั้งจากเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ทั้งนี้มีผลมาจากน้ำที่มาจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ ชุมชนอุตสาหกรรม และพื้นที่เกษตร ทั้งนี้การใช้ประโยชน์จากกลุ่มน้ำปิงส่วนใหญ่ใช้ในพื้นที่ทางเกษตรเป็นหลัก

1.1.2) กลุ่มน้ำวัง

ตั้งอยู่เขตตัวเมืองลำปางสภาพการใช้ที่ดินป่าไม่มีพื้นที่ประมาณ 6,511.17 ตารางกิโลเมตร เนื่องจากแม่น้ำวังเป็นแม่น้ำสายสั้นๆพื้นที่ชุมชนตามที่ราบแม่น้ำวังมีสัดส่วนร้อยละ 2.90 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมมีพื้นที่ประมาณ 1,854.29 ตารางกิโลเมตร กลุ่มน้ำวัง เป็นลุ่มน้ำในลำดับที่ 7 จากจำนวน 25 ลุ่มน้ำหลักของประเทศ มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาผีปันน้ำ บริเวณดอยหลวง บ้านป่าหุง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ในเขตอำเภอ รอยต่อระหว่าง จังหวัดลำปาง พะเยา และเชียงราย ไหลผ่านหุบเขาสู่ที่ราบในเขตตัวเมืองจังหวัดลำปาง และ ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำปิง ด้านท้ายน้ำเขื่อนภูมิพล ที่บ้านปากกว้าง ตำบลตากออก อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 10,791 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัด คือจังหวัดลำปาง และ จังหวัดตาก มีความยาวประมาณ 460 กม. กลุ่มน้ำวัง มีลุ่มน้ำสาขาแบ่งออกเป็น 7 ลุ่มน้ำสาขา คือ ลุ่มน้ำแม่น้ำวังตอนบน ลุ่มแม่น้ำ แม่สวอย ลุ่มน้ำแม่ต๋อย ลุ่มแม่น้ำวังตอนกลาง ลุ่มน้ำแม่จาง ลุ่มน้ำแม่ต้า และลุ่มแม่น้ำวังตอนล่าง

(1) สภาพภูมิประเทศ ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำวังตัวตามแนวเหนือ - ใต้ มีเทือกเขาล้อมรอบตลอดแนวทางทิศตะวันตกของกลุ่มน้ำ คือ เทือกเขาขุนตาล ส่วนทางทิศตะวันออกคือเทือกเขาผีปันน้ำและมีที่ราบลุ่มสลับกับที่ราบแคบ ๆ ตามหุบเขามีพื้นที่ลุ่มน้ำแคบและมีความยาวของแม่น้ำสั้นกว่าแม่น้ำอื่นๆ ในภาคเหนือ แม่น้ำวังมีต้นมาจากเทือกเขาผีปันน้ำ ไหลผ่านหุบเขาบริเวณอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง แล้วไหลไปทางทิศใต้เข้าสู่ที่ราบในอำเภอแจ้ห่ม อำเภอเมือง อำเภอเกาะคา อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปางก่อนจะไหลผ่านที่ราบแคบๆ ตามหุบเขา ในอำเภอเถิน อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง และไหลลงสู่ที่ราบในจังหวัดตากก่อนจะบรรจบกับแม่น้ำปิง อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

(2) สภาพภูมิอากาศ พื้นที่ลุ่มน้ำวังตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดลำปางเป็นส่วนใหญ่ และลักษณะพื้นที่เป็นแอ่งคล้ายก้นกะทะ จึงทำให้อากาศร้อนอบอ้าวเกือบตลอดปี ฤดูร้อนร้อนจัด และหนาวจัดในฤดูหนาว มีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด 41.6 องศาเซลเซียส เฉลี่ยต่ำสุด 10.5 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนวัดได้ 1,105.0 มิลลิเมตรต่อปี ลักษณะภูมิอากาศ แบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ (2.1) ฤดูร้อน เริ่มประมาณต้นเดือน มีนาคม จนถึงกลางเดือน พฤษภาคม อากาศจะร้อนอบอ้าวมากเดือนที่มีอากาศร้อนที่สุด คือ เดือนเมษายน (2.2) ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือน พฤษภาคม (2.3) และ ฤดูหนาว เริ่มประมาณเดือน พฤศจิกายน จนถึงเดือน กุมภาพันธ์ อากาศจะหนาวเย็นมาก ช่วงที่มีอากาศหนาวจัดคือเดือนมกราคม

(3) แหล่งน้ำต้นทุน โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในปัจจุบัน : ของลุ่มน้ำวัง ขนาดใหญ่ จำนวน 2 แห่ง คือ เขื่อนกิ่วคอหมา และเขื่อนกิ่วลม ขนาดกลาง 16 แห่ง และขนาดเล็ก 384 แห่ง แหล่งเก็บกักน้ำ ความจุรวมทั้งสิ้น 499 ล้าน ลูกบาศก์เมตร นอกจากนี้ น้ำต้นทุนของลุ่มน้ำ ยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่มีพื้นที่ผิวขนาดมากกว่า 50 ไร่ อยู่ 11 แห่ง สถานีสูบน้ำบนดิน 80 แห่ง และ บ่อบาดาล ทั้งสิ้น 2,956 แห่ง คิดเป็นปริมาณน้ำที่สูบน้ำจากบ่อบาดาล 37 ล้านลูกบาศก์เมตร

(4) สถานการณ์คุณภาพน้ำ ปัญหาด้านคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำวัง ว่าเป็น ปัญหาน้ำเน่าเสีย สาเหตุมาจากการปล่อยน้ำเสียจากชุมชน แบบที่เรียจากน้ำทิ้งของชุมชนบริเวณ เทศบาลนครลำปาง จังหวัดลำปาง

(5) สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ สภาพการใช้ ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ พื้นที่ทางการเกษตร ของลุ่มน้ำ รวมทั้งสิ้น 0.80 ล้านไร่ เป็น พื้นที่ที่มีศักยภาพทางการชลประทาน 0.34 ล้านไร่ โดยมีพื้นที่ ชลประทานที่พัฒนาไปแล้ว 0.44 ล้าน ไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพัฒนา นอกพื้นที่ที่มีศักยภาพ อย่างไรก็ตาม ยังมีพื้นที่เกษตรที่มีศักยภาพทาง การชลประทานที่ยังไม่ได้พัฒนาอีก 0.25 ล้านไร่

ตารางที่ 3 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ ลุ่มน้ำโขงวัง

ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ ลุ่มน้ำโขงวัง			
ลำดับ	รายการ	ฤดูฝน พ.ค.-ต.ค. ล้าน ลบ. ม.	ฤดูแล้ง พ.ย.-เม.ย ล้าน ลบ. ม.
1.	การเกษตร (นอกเขตชล. ปลูกพืชตามฤดู)	228	219
2.1	ความต้องการน้ำภาคเกษตรในเขตชล.	162	207
2.2	ปริมาณส่งน้ำชลประทาน (ในเขตชล.)	294	376
3	อุปโภค บริโภค /ท่องเที่ยว	22.8	
4	อุตสาหกรรม	25.0	
5	ปศุสัตว์	4	
6	รักษาระบบนิเวศ(ฤดูแล้ง)	108	
รวมทุกกิจกรรม รวมส่งน้ำชล./ไม่รวมรักษานิเวศ		1,169	
รวมทุกกิจกรรม ยกเว้นในเขตชล./ไม่รวมรักษานิเวศ		499	

ที่มา : โครงการจัดทำข้อมูลลุ่มน้ำ ภายใต้แผนการพัฒนาชลประทาน ลุ่มน้ำภาคเหนือ 2557

ลุ่มน้ำวังตั้งอยู่เขตตัวเมืองลำปางโดยมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาผีปันน้ำ บริเวณดอยหลวง บ้านป่าหุง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ในเขตอำเภอ รอยต่อระหว่าง จังหวัด ลำปาง พะเยา และเชียงราย ไหลผ่านหุบเขาสู่ที่ราบในเขตตัวเมืองจังหวัดลำปาง และ ไหลไปบรรจบ กับแม่น้ำปิง ด้านท้ายน้ำเขื่อนภูมิพล ที่บ้านปากกว้าง ตำบลตากออก อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำวางตัวตามแนวเหนือ - ใต้ มีเทือกเขาล้อมรอบตลอดแนวทางทิศตะวันตกของกลุ่มน้ำ ด้วยพื้นที่ลุ่มน้ำวางตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดลำปางเป็นส่วนใหญ่ และลักษณะพื้นที่เป็นแอ่งคล้ายกันกะทะ จึงทำให้อากาศร้อนอบอ้าวเกือบตลอดปี ฤดูร้อนร้อนจัด และหนาวจัดในฤดูหนาว และสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และ ฤดูหนาว แหล่งน้ำต้นทุนในปัจจุบันคือ เขื่อนกิ่วคอหมา และเขื่อนกิ่วลม ทั้งนี้ปัญหาด้านคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำวาง ว่าเป็นปัญหาน้ำเน่าเสีย สาเหตุมาจากการปล่อยน้ำเสียจากชุมชน แบบที่เริ่จากน้ำทิ้งของชุมชนบริเวณเทศบาลนครลำปาง จังหวัดลำปาง โดยสวใหญ่สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ พื้นที่ทางการเกษตร

1.1.3) ลุ่มน้ำยม

ครอบคลุมพื้นที่ใน 3 จังหวัด คือ สุโขทัย พิษณุโลก และ พิจิตร พื้นที่ป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารมีพื้นที่ประมาณ 10,827.69 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เกษตรกรรมมีสัดส่วนร้อยละ 42.28 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นที่ชุมชนมีพื้นที่ประมาณ 587.27 ตารางกิโลเมตรหรือร้อยละ 2.43 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ การตั้งถิ่นฐานจะหนาแน่นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยม ลุ่มน้ำยมประกอบด้วยลำน้ำสาขาที่สำคัญ ได้แก่ ลำน้ำครว ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอปาง จันทบุรีพะเยา ลำน้ำปี้ ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ลำน้ำจาว ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมในเขตจังหวัดแพร่ แม่น้ำสองบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอสอง จังหวัดแพร่ แม่น้ำคำมีไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ แม่น้ำต้าไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอลอง ห้วยแม่สินไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย แม่น้ำมอกไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย แม่น้ำรำพันบรรจบกับแม่น้ำยมที่อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย และแม่น้ำพิจิตร ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำยมที่บ้านบางคลาน อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร

(1) สภาพภูมิประเทศ มีต้นกำเนิดจากดอยขุนยวมในทิวเขาผีปันน้ำอยู่ในเขตอำเภอปางและ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ไหลผ่านหุบเขาที่มีความลาดชันมาก เมื่อ ไหลเข้าสู่เขตจังหวัดแพร่จะไหลออกสู่ที่ราบผืนใหญ่ ผ่านอำเภอสอง อำเภอสูงเม่น อำเภอเด่นชัย จากนั้น จะไหลเข้าหุบเขาทางตะวันตกผ่านอำเภอสอง อำเภอวังชิ้น แล้วไหล 4 ลงทางใต้เข้าสู่ที่ราบในเขตอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ในช่วงนี้ “ แม่น้ำยมจะเริ่มมีความลาดชันลดลง จากนั้นจะไหลผ่านอำเภอสวรรคโลก อำเภอศรีสำโรง อำเภอกงไกรลาศ และไหลผ่านอำเภอบางระกำ จังหวัด พิษณุโลกเข้าสู่อำเภอสากเหล็ก จังหวัดพิจิตร ผ่านอำเภอโพทะเล จนเข้าเขตจังหวัดนครสวรรค์แล้วไหลมาบรรจบกับแม่น้ำน่านที่บ้านเกยชัย อำเภอชุมแสง นครสวรรค์ รวมความยาวตลอดลำน้ำประมาณ 735 กม.

(2) สภาพภูมิอากาศ พื้นที่ลุ่มน้ำยมอยู่ภายใต้อิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ปริมาณน้ำฝนมากที่สุดที่อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่ และน้อยที่สุดที่อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ลุ่มน้ำยมตอนบนในเขตจังหวัดแพร่มีอุณหภูมิเฉลี่ยวัดได้ 26.2 องศาเซลเซียส และในลุ่มน้ำยมตอนล่างจังหวัดนครสวรรค์ อุณหภูมิเฉลี่ยวัดได้ 28.3 องศาเซลเซียส

เซียส ลักษณะภูมิอากาศ แบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ (2.1) ฤดูร้อน เริ่มประมาณต้นเดือน มีนาคม จนถึงกลางเดือน พฤษภาคม อากาศจะร้อนอบอ้าวมาก เดือนที่มีอากาศร้อนที่สุด คือ เดือนเมษายน (2.2) ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือน พฤษภาคม (2.3) และ ฤดูหนาว เริ่มประมาณเดือน พฤศจิกายน จนถึงเดือน กุมภาพันธ์ อากาศจะหนาวเย็นมาก ช่วงที่มีอากาศหนาวจัดคือเดือนมกราคม

(3) แหล่งน้ำต้นทุน โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในปัจจุบัน ของลุ่มน้ำยม ขนาดใหญ่ จำนวน 3 แห่ง คือ โครงการน้ำใต้ดินสุโขทัย ฝ่ายแม่ยม โครงการดงเศรษฐี ขนาดกลาง 40 แห่ง และขนาดเล็ก 1,021 แห่ง แหล่งเก็บกักน้ำ ความจุรวมทั้งสิ้น 472 ล้านลูกบาศก์เมตร นอกจากนี้ น้ำต้นทุนของลุ่มน้ำ ยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีพื้นที่ผิวขนาดมากกว่า 50 ไร่ อยู่ 80 แห่ง สถานีสูบน้ำ บนดิน 125 แห่ง และบ่อบาดาล ทั้งสิ้น 10,870 แห่ง คิดเป็นปริมาณน้ำที่สูบน้ำจากบ่อบาดาล 138 ล้าน ลูกบาศก์เมตร

(4) สถานการณ์คุณภาพน้ำ จากข้อมูลการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำ บริเวณอำเภอบึง จังหวัดพะเยา พบว่า บริเวณที่มีคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์ดี-พอใช้ ส่วนบริเวณอำเภอบึง จังหวัด สุโขทัย โดยในช่วงฤดูหนาว (เดือนธันวาคม) คุณภาพน้ำส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ดี ช่วงฤดูร้อน (เดือนมีนาคม) คุณภาพน้ำส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์พอใช้ ส่วนในฤดูฝน (เดือนพฤษภาคม และ สิงหาคม) คุณภาพน้ำส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรมพบว่า คุณภาพน้ำในแม่น้ำยมในลุ่มน้ำย่อยแม่น้ำ ยมตอนล่างทั้งหมดบริเวณจังหวัด พิษณุโลก และจังหวัดพิจิตร มีคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม มากทั้งหมด ส่วนใหญ่เกิดจากการระบายน้ำทิ้งจากกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะชุมชน และพื้นที่ เกษตรกรรม ซึ่งเป็นสภาพการใช้ที่ดินที่พบบริเวณริมแม่น้ำยม โดยน้ำทิ้งดังกล่าว ส่วนใหญ่ไม่ได้ผ่าน กระบวนการปรับปรุงคุณภาพน้ำให้ได้มาตรฐานก่อนปล่อยลง สู่แหล่งน้ำ และพบปัญหาด้านคุณภาพ น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม ในปัจจุบันกลับพบ ปัญหาน้ำเน่าเสียในเขต อำเภอบึง จังหวัดแพร่ เพิ่มขึ้นอีก

(5) สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ สภาพการใช้ ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ พื้นที่ทางการเกษตร ของลุ่มน้ำ รวมทั้งสิ้น 5.55 ล้านไร่ โดย ส่วน ใหญ่เป็นการปลูก ข้าว ไม้ผล และพืชไร่ ตามลำดับ คิดเป็นพื้นที่ที่มี ศักยภาพทางการชลประทาน 3.03 ล้านไร่ โดยมีพื้นที่ชลประทานที่ พัฒนาไปแล้ว 09 ล้านไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพ อย่างไร ก็ตามยังมีพื้นที่เกษตรที่มีศักยภาพทางการชลประทานที่ยังไม่ได้พัฒนา อีก 2.06 ล้านไร่

ตารางที่ 4 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มน้ำยม

ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มน้ำยม					
ลำดับ	รายการ	ฤดูฝน พ.ค.-ต.ค. ล้าน ลบ. ม.	ฤดูแล้ง พ.ย.-เม.ย ล้าน ลบ. ม.		
1.	การเกษตร (นอกเขตชล. ปลูกริมตามฤดู)	2,021	1,680		
2.1	ความต้องการน้ำภาคเกษตรในเขตชล.	427	1,272		
2.2	ปริมาณส่งน้ำชลประทาน (ในเขตชล.)	775	2,313		
3	อุปโภค บริโภค /ท่องเที่ยว	62.1 18.0 12 160 6,681 3,793			
4	อุตสาหกรรม				
5	ปศุสัตว์				
6	รักษาระบบนิเวศ(ฤดูแล้ง)				
รวมทุกกิจกรรม รวมส่งน้ำชล./ไม่รวมรักษานิเวศ					
รวมทุกกิจกรรม ยกเว้นในเขตชล./ไม่รวมรักษานิเวศ					

ที่มา : โครงการจัดทำข้อมูลลุ่มน้ำ ภายใต้แผนการพัฒนาลุ่มน้ำภาคเหนือ 2557

ลุ่มน้ำยมครอบคลุมพื้นที่ใน 3 จังหวัด คือ สุโขทัย พิษณุโลก และ พิจิตร พื้นที่ป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร มีต้นกำเนิดจากตอยขุนยวมในทิวเขาผีปันน้ำอยู่ในเขตอำเภอปาง และ อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ลุ่มน้ำยมอยู่ภายใต้อิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และ ฤดูหนาว แหล่งน้ำต้นทุนที่สำคัญคือ โครงการน้ำใต้ดินสุโขทัย ฝ่ายแม่ยม โครงการดงเศรษฐี ส่วนคุณภาพน้ำในแม่น้ำยมในลุ่มน้ำย่อยแม่น้ำยมตอนล่างทั้งหมดบริเวณจังหวัด พิษณุโลก และจังหวัดพิจิตร มีคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรมมากทั้งหมด ส่วนใหญ่เกิดจากการระบายน้ำทิ้งจากกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะชุมชน และ พื้นที่ เกษตรกรรม เนื่องจากสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำส่วนใหญ่ใช้ในพื้นที่ยการเกษตร

1.1.4) ลุ่มน้ำน่าน

ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด คือ พิษณุโลก และจังหวัดพิจิตรพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่ลุ่มน้ำน่าน มีพื้นที่โดยประมาณ 17,462.62 ตารางกิโลเมตร พื้นที่เกษตรกรรม มีพื้นที่ประมาณ 15,906.02 ตารางกิโลเมตร เนื่องจากพื้นที่ลุ่มน้ำน่านมีพื้นที่ราบค่อนข้างกว้างทำให้มีพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรมมากกว่าพื้นที่ลุ่มน้ำอื่นๆ ส่วนพื้นที่ชุมชนมีสัดส่วน 6.16 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาหลวงพระบาง ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตแดนไทย-ลาว มีความสูงอยู่ที่ระดับ 220 ม.รทก. จากนั้นไหลผ่านที่ราบระหว่างหุบเขาในเขตอำเภอเมือง และอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน

หุบเขาทางด้านตะวันตกและตะวันออกทั้งสองด้านนี้เป็นต้นกำเนิดของลำน้ำสาขาหลายสาย ที่ราบบริเวณนี้จะมีระดับความสูงประมาณ 180-220 ม.รทก. จากนั้นแม่น้ำน่านจะไหลผ่านหุบเขาสูงสู่อ่างเก็บน้ำสิริกิติ์ พื้นที่ตอนล่างของกลุ่มน้ำน่านจะเป็นที่ราบสองฝั่งแม่น้ำ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นทุ่งราบผืนใหญ่ที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย จากจังหวัดพิษณุโลก แม่น้ำน่านจะไหลเคียงคู่กับแม่น้ำยมลงมาจนบรรจบกันที่อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ จากนั้นจะไหลผ่านบึงบอระเพ็ดทางฝั่งซ้าย ก่อนจะบรรจบกับแม่น้ำปิง ที่อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของแม่น้ำเจ้าพระยา ลำน้ำสาขาที่สำคัญ ได้แก่ น้ำว่า มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาหลวงพระบางไหลมาบรรจบทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำน่านที่อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน น้ำปาด ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาสายใหญ่ มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาหลวงพระบางเช่นกัน ไหลมาบรรจบทางฝั่งซ้าย ที่จังหวัดอุตรดิตถ์ แม่น้ำแควน้อย ลำน้ำสาขาที่ใหญ่ที่สุด ไหลมาบรรจบที่อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก และแม่น้ำวังทอง ไหลมาบรรจบทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำน่านที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิจิตร

(1) สภาพภูมิประเทศ ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำ วางตัวตามแนวทิศเหนือ - ใต้ แม่น้ำ น่านมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขา หลวงพระบาง ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตแดน ไทย-ลาว มีความสูงอยู่ที่ระดับ 1,400 ม.รทก. ไหลผ่านที่ราบระหว่างหุบเขา ในเขตอำเภอเมือง และอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน หุบเขาทางด้านตะวันตก และตะวันออกทั้งสองด้านนี้ เป็นต้น กำเนิดของลำน้ำสาขาหลายสายที่ราบ บริเวณนี้จะมีระดับความสูงประมาณ 180-220 ม.รทก. จากนั้นแม่น้ำน่าน จะไหลผ่านหุบเขาสูงสู่อ่างเก็บน้ำ สิริกิติ์พื้นที่ตอนล่างของกลุ่มน้ำน่าน จะเป็นที่ราบสองฝั่งแม่น้ำ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นทุ่งราบผืนใหญ่ที่สำคัญที่สุดของ ประเทศไทย แม่น้ำน่านจะไหลเคียงคู่ กับแม่น้ำยมและบรรจบกันที่อำเภอ ชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ จากนั้น จะไหลผ่านบึงบอระเพ็ดทางฝั่งซ้าย ก่อนจะบรรจบกับแม่น้ำปิงที่อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นจุด เริ่มต้นของแม่น้ำเจ้าพระยา

(2) สภาพภูมิอากาศ พื้นที่กลุ่มน้ำน่านอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ยังมีพายุดีเปรสชันและพายุไต้ฝุ่น ซึ่งมาจากทะเลจีนใต้พัดผ่านเข้ามาเป็นครั้งคราว ซึ่งส่งผลทำให้เกิดฤดูกาลต่างๆ ได้แก่ ฤดูฝนจะเกิดในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ฤดูหนาวจะเกิดในช่วงปลายเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ และฤดูร้อนจะเกิดในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 26.3 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดในเดือนเมษายนวัดได้ 36.6 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุดในเดือนธันวาคมวัดได้ 15.3 องศาเซลเซียส ช่วงพิสัยของค่าเฉลี่ยรายเดือน 22.1-29.3 องศาเซลเซียส

(3) แหล่งน้ำต้นทุน โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในปัจจุบันของกลุ่มน้ำน่านขนาดใหญ่ ประกอบด้วย เขื่อนสิริกิติ์ อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก (แม่น้ำแควน้อย) และเขื่อนนเรศวร อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก แห่ง แหล่งน้ำขนาดกลาง 53 แห่งและขนาดเล็ก 959 แห่ง แหล่งเก็บกักน้ำ ความจุรวมทั้งสิ้น 10,503

ล้านลูกบาศก์เมตร นอกจากนี้ต้นทุนของกลุ่มน้ำยังมี แหล่งน้ำธรรมชาติ ที่มีพื้นที่ผิวขนาดมากกว่า 50 ไร่ อยู่ 67 แห่ง สถานีสูบน้ำบนดิน 316 แห่ง และบ่อบาดาล ทั้งสิ้น 10,826 แห่ง คิดเป็นปริมาณ น้ำที่สูบน้ำจากบ่อบาดาล 157 ล้านลูกบาศก์เมตร

(4) สถานการณ์คุณภาพน้ำ ปัญหาด้านคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำน่าน เป็น ปัญหาน้ำเสียที่มีสาเหตุมาจาก น้ำเสียจากชุมชน โดยในบริเวณชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน น้ำเสียเหล่านี้ถูกระบายลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้เกิดการเน่าเสียจากแบคทีเรีย ใน น้ำทิ้งของชุมชน โดยมีความรุนแรงของคุณภาพน้ำอยู่ในระดับปานกลาง ช่วง เวลาที่เกิดอยู่ประมาณ ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ เดือนพฤษภาคม และ เดือนสิงหาคม

(5) สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ พื้นที่ทาง การเกษตร ของกลุ่มน้ำ รวมทั้งสิ้น 7.6 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการชลประทาน 3.1 ล้านไร่ โดยมีพื้นที่ชลประทานที่พัฒนาไปแล้ว 1.7 ล้านไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพัฒนานอกพื้นที่ที่มีศักยภาพ อย่างไรก็ตามยังมีพื้นที่เกษตรที่มีศักยภาพทางการชลประทานที่ยังไม่ได้พัฒนาอีก 2.3 ล้านไร่สภาพ การใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ

ตารางที่ 5 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ ลุ่มน้ำน่าน

ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ ลุ่มน้ำน่าน			
ลำดับ	รายการ	ฤดูฝน พ.ค.-ต.ค. ล้าน ลบ. ม.	ฤดูแล้ง พ.ย.-เม.ย ล้าน ลบ. ม.
1.	การเกษตร (นอกเขตชล. ปลูกพืชตามฤดู)	2,133	2,279
2.1	ความต้องการน้ำภาคเกษตรในเขตชล.	574	2,735
2.2	ปริมาณส่งน้ำชลประทาน (ในเขตชล.)	1,043	4,974
3	อุปโภค บริโภค /ท่องเที่ยว		44.3
4	อุตสาหกรรม		9.3
5	ปศุสัตว์		28
6	รักษาระบบนิเวศ(ฤดูแล้ง)		2,716
รวมทุกกิจกรรม รวมส่งน้ำชล./ไม่รวมรักษานิเวศ			10.511
รวมทุกกิจกรรม ยกเว้นในเขตชล./ไม่รวมรักษานิเวศ			4,494

ที่มา : โครงการจัดทำข้อมูลลุ่มน้ำ ภายใต้แผนการพัฒนาชลประทาน ลุ่มน้ำภาคเหนือ 2557

ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด คือ พิษณุโลก และจังหวัดพิจิตรพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่ลุ่มน้ำน่านลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำ วางตัวตามแนวทิศเหนือ - ใต้ แม่น้ำ น่านมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขา หลวงพระบาง ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตแดน ไทย-ลาว พื้นที่ลุ่มน้ำน่านอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งส่งผลทำให้เกิดฤดูกาลต่างๆ ได้แก่ ฤดูฝนจะเกิดในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ฤดูหนาวจะเกิดในช่วงปลายเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ และฤดูร้อน แหล่งน้ำต้นทุน โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในปัจจุบันของกลุ่มน้ำน่าน ขนาดใหญ่ ประกอบด้วย เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน และเขื่อนนเรศวร ทั้งนี้ปัญหาด้านคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำน่าน เป็นปัญหาน้ำเสียที่มีสาเหตุมาจาก น้ำเสียจากชุมชน โดยในบริเวณชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ พื้นที่ทางการเกษตร

1.1.5) ลุ่มน้ำโขง (ภาคเหนือ)

ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด ได้แก่ เชียงรายและพะเยามีพื้นที่เกษตรกรรม มีเนื้อที่ประมาณ 5,588.62 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 4,142.95 ตารางกิโลเมตร ร้อยละ 35.97 ของพื้นที่ทั้งหมดส่วนพื้นที่ชุมชนซึ่งตั้งอยู่ตามที่ราบแม่น้ำโขงและลำน้ำสาขามีพื้นที่ประมาณ 379.46 ตารางกิโลเมตรคิดเป็นร้อยละ 3.48 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ลุ่มน้ำโขงเป็นลุ่มน้ำลำดับที่ 2 จาก จำนวน 25 ลุ่มน้ำหลักของประเทศ เป็นแม่น้ำนานาชาติ มีต้นกำเนิดจากที่ราบสูงธิเบต ไหลผ่านตอนใต้ของประเทศจีน ผ่านตะวันออกของสหภาพเมียนมาร์ ภาคเหนือที่อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ อำเภอเวียงแก่น และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ไหลผ่านประเทศลาว และ ประเทศกัมพูชา ก่อนจะไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ในภาคใต้ของเวียดนาม สำหรับพื้นที่ลุ่มน้ำโขง(เหนือ)ในประเทศไทยล้อมรอบไป ด้วยเทือกเขาครอบคลุมพื้นที่ จังหวัดเชียงราย และ พะเยามีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 10,027.93 ตารางกิโลเมตร แบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำออกเป็น 8 ลุ่มน้ำสาขา คือ ลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน ลุ่มน้ำแม่จัน(น้ำคำ) ลุ่มน้ำแม่จันตอนบน ลุ่มน้ำแม่จันตอนกลาง ลุ่มน้ำแม่ปง ลุ่มน้ำแม่ลาว ลุ่มน้ำแม่จันตอนล่าง และลุ่มน้ำโขงส่วนที่ 2

(1) สภาพภูมิประเทศ ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำแม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำนานาชาติที่มีต้นกำเนิดมาจากที่ราบสูงธิเบต ไหลผ่านตอนใต้ของประเทศจีน ผ่านตะวันออกของสหภาพเมียนมาร์ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผ่านประเทศลาวและประเทศกัมพูชา ก่อนจะไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ในภาคใต้ของเวียดนาม แม่น้ำโขงจัดเป็นแม่น้ำสายที่ยาวที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเป็นแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดสายหนึ่งของโลก สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของกลุ่มน้ำโขง(เหนือ) ในประเทศไทยล้อมรอบไปด้วยเทือกเขามีระดับความสูงระหว่าง 300-1,550 ม.รทก. เทือกเขาที่สำคัญได้แก่ เทือกเขาดอยภูลังกา ดอยสันปันน้ำ ดอยแม่สูก ดอยขุนแม่ต้า และดอยขุนแม่ต๋อย

(2) สภาพภูมิอากาศ เนื่องลุ่มน้ำโขงตอนเหนือตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคเหนือสุดของประเทศไทย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้และมีภูเขา ล้อมรอบ จึงทำให้มีอากาศหนาวเย็นในฤดูหนาว อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 24.4 องศาเซลเซียส ใน ฤดูร้อนมีอากาศร้อน อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 31.1 องศาเซลเซียส โดยในเดือนเมษายนมีอากาศร้อนที่สุด อุณหภูมิสูงที่สุดที่เคยตรวจวัดได้ 41.8 องศาเซลเซียส ฤดูกาลของจังหวัดเชียงราย พิจารณาตาม ลักษณะลมฟ้าอากาศของประเทศไทย แบ่งออกเป็น 3 ฤดู ดังนี้ (2.1) ฤดูร้อน เริ่มประมาณกลางเดือน กุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคมมีอากาศร้อนอบอ้าวทั่วไป โดยเฉพาะในเดือนเมษายนเป็นเดือนที่มีอากาศร้อนอบอ้าวมากที่สุดในรอบปี (2.2) ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือน ตุลาคม ซึ่งเป็นระยะที่มรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดปกคลุมประเทศไทย อากาศจะเริ่มชุ่มชื้นและมีฝนตก ชุกตั้งแต่ประมาณกลางเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป เดือนที่มีฝนตกมากที่สุดคือเดือนสิงหาคม และ (2.3) ฤดูหนาว เริ่มประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงที่มรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุมประเทศไทย อากาศโดยทั่วไปจะหนาวเย็นและแห้ง เดือนที่มีอากาศ หนาวที่สุดคือเดือนมกราคม

(3) แหล่งน้ำต้นทุน ลุ่มน้ำโขงเหนือไม่มีโครงการขนาดใหญ่ มีโครงการ ขนาดกลาง 16 แห่ง และขนาดเล็ก 588 แห่ง แหล่งเก็บกักน้ำ ความจุรวมทั้งสิ้น 105 ล้านลูกบาศก์ เมตร นอกจากนี้ น้ำต้นทุนของลุ่มน้ำ ยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่มีพื้นที่ผิวขนาดมากกว่า 50 ไร่ อยู่ 12 แห่ง และบ่อบาดาล 4,865 แห่ง คิดเป็นปริมาณน้ำที่สูบจากบ่อบาดาล 54 ล้านลูกบาศก์เมตร

(4) สถานการณ์คุณภาพน้ำ ปัญหาคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือ ที่ เป็นปัญหาน้ำเน่าเสีย มีสาเหตุมาจากการเกษตรกรรมมากที่สุด รองลงมาคือ จากแหล่งชุมชน และอุตสาหกรรม ตามลำดับ ลุ่มน้ำสาขาที่มีปัญหาคุณภาพน้ำเสียมากที่สุด คือ ลุ่มน้ำสาขาน้ำแม่จัน (น้ำแม่คำ) แม่น้ำพุง และลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำอิงตอนกลางตามลำดับ นอกจากนี้ปัญหาคุณภาพน้ำผิวดิน ที่พบในลุ่มน้ำโขงเหนือ บางส่วนเกิดจากการกัดเซาะและการชะล้างตะกอนหน้าดินของน้ำฝนในช่วง ต้นฤดูฝนทำให้น้ำมีความขุ่นสูงและพัดสารเคมีที่ตกค้างบนผิวดินรวมถึงสิ่งเจือปนต่าง ๆ จากบริเวณ พื้นที่การเกษตรไหลลงมาแหล่งน้ำด้วย

(5) สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ พื้นที่ทางเกษตร ของลุ่มน้ำ รวมทั้งสิ้น 2.5 ล้านไร่ คิดเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการชลประทาน 1.5 ล้านไร่ โดยมีพื้นที่ ชลประทานที่พัฒนาไปแล้ว 0.4 ล้านไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการชลประทานที่ยัง ไม่ได้พัฒนาอีก 1.2 ล้านไร่

ตารางที่ 6 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่างๆ กลุ่มน้ำโขงเหนือ

ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่างๆ กลุ่มน้ำโขงเหนือ			
ลำดับ	รายการ	ฤดูฝน พ.ค.-ต.ค. ล้าน ลบ. ม.	ฤดูแล้ง พ.ย.-เม.ย ล้าน ลบ. ม.
1.	การเกษตร (นอกเขตชล. ปลูกพืชตามฤดู)	797	1,092
2.1	ความต้องการน้ำภาคเกษตรในเขตชล.	122	233
2.2	ปริมาณส่งน้ำชลประทาน (ในเขตชล.)	258	425
3	อุปโภค บริโภค /ท่องเที่ยว		14.1
4	อุตสาหกรรม		3.6
5	ปศุสัตว์		5
6	รักษาระบบนิเวศ(ฤดูแล้ง)		3.78
รวมทุกกิจกรรม รวมส่งน้ำชล./ไม่รวมรักษานิเวศ			2,595
รวมทุกกิจกรรม ยกเว้นในเขตชล./ไม่รวมรักษานิเวศ			1,912

ที่มา : โครงการจัดทำข้อมูลลุ่มน้ำ ภายใต้แผนการพัฒนาชลประทาน ลุ่มน้ำภาคเหนือ 2557

ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด ได้แก่ เชียงรายและพะเยา ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำแม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำนานาชาติที่มีต้นกำเนิดมาจากที่ราบสูงทิเบตไหลผ่านตอนใต้ของประเทศจีน ผ่านตะวันออกของสหภาพเมียนมาร์ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผ่านประเทศลาวและประเทศกัมพูชาก่อนที่จะไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ในภาคใต้ของเวียดนาม แม่น้ำโขงจัดเป็นแม่น้ำสายที่ยาวที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเป็นแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดสายหนึ่งของโลก สภาพภูมิอากาศ แบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน กลุ่มน้ำโขงเหนือไม่มีโครงการพัฒนาการจกเก็บน้ำขนาดใหญ่ ส่วนปัญหาคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือ ที่เป็นปัญหาน้ำเน่าเสีย มีสาเหตุมาจากการเกษตรกรรมมากที่สุด

1.1.6) ลุ่มน้ำกก

ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด เชียงราย และเชียงใหม่มีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 3,860.20 ตารางกิโลเมตร รองลงมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีเนื้อที่ประมาณ 3178.91 ตารางกิโลเมตร ในพื้นที่ลุ่มน้ำกกมีพื้นที่ชุมชนประมาณ 294.05 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 4.27 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ ลุ่มน้ำกกเป็นลุ่มน้ำลำดับที่ 3 จาก จำนวน 25 ลุ่มน้ำหลัก ของประเทศ มีต้นกำเนิดมาจากภูเขาทางเหนือในรัฐเชียงตุง สหภาพเมียนมาร์ ไหลเข้าสู่ประเทศไทยที่ช่องน้ำกก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ แล้วไหลไปทางทิศตะวันออกผ่าน อำเภอแม่สาย เข้าสู่อำเภอ เมืองจังหวัดเชียงราย จากนั้นไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เข้าสู่อำเภอเชียงแสน แล้วไหลสู่แม่น้ำโขง ที่บ้านสบกก

ตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ความยาวประมาณ 285 กิโลเมตร ส่วนที่อยู่ในประเทศไทยมีพื้นที่ลุ่มน้ำ 7,300.41 ตารางกิโลเมตร แบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาออกเป็น 4 ลุ่มน้ำสาขา คือ ลุ่มน้ำแม่ฝาง ลุ่มน้ำแม่ลาว ลุ่มน้ำแม่สรวย และลุ่มน้ำน้ำกกตอนล่าง

(1) สภาพภูมิประเทศ ลักษณะภูมิประเทศของลุ่มน้ำกก ส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยเทือกเขาสูงชัน ทางทิศเหนือ คือเทือกเขาแดนลาว ทิศใต้ คือ เทือกเขาขุนตาล ทิศตะวันตก คือ เทือกเขาผีปันน้ำ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสาขาที่สำคัญมีที่ราบเชิงเขา กระจายอยู่ระหว่างหุบเขาและมีที่ราบลุ่มแม่น้ำตลอดสองข้างฝั่งลำน้ำแม่กก มีต้นกำเนิดมาจากภูเขาทางเหนือในรัฐเชียงตุงพม่า สหภาพเมียนมาร์ ไหลเข้าสู่ประเทศไทยที่ช่องน้ำแม่กก อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ แล้วไหลไปทางทิศตะวันออกผ่านอำเภอแม่อาว เข้าสู่เขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผ่านตัวเมืองเชียงราย จากนั้นไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่อำเภอเชียงแสนแล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่บ้านสบกก ตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ความยาวของแม่น้ำกกทั้งหมด 285 กิโลเมตร ช่วงแรกประมาณ 128 กิโลเมตร อยู่ในเขตสหภาพเมียนมาร์ส่วนที่อยู่ในประเทศไทยยาวประมาณ 157 กิโลเมตร

(2) สภาพภูมิอากาศ เนื่องลุ่มน้ำโขงตอนเหนือตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้และมีภูเขาล้อมรอบ จึงทำให้มีอากาศหนาวเย็นในฤดูหนาว อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 24.4 องศาเซลเซียส ในฤดูร้อนมีอากาศร้อน อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 31.1 องศาเซลเซียส โดยในเดือนเมษายนมีอากาศร้อนที่สุด อุณหภูมิสูงที่สุดที่เคยตรวจวัดได้ 41.8 องศาเซลเซียส ฤดูกาลของจังหวัดเชียงราย พิจารณาตามลักษณะลมฟ้าอากาศของประเทศไทย แบ่งออกเป็น 3 ฤดู ดังนี้ (2.1) ฤดูร้อน เริ่มประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคมมีอากาศร้อนอบอ้าวทั่วไป โดยเฉพาะในเดือนเมษายนเป็นเดือนที่มีอากาศร้อนอบอ้าวมากที่สุดในรอบปี (2.2) ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นระยะที่มรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดปกคลุมประเทศไทย อากาศจะเริ่มชุ่มชื้นและมีฝนตกชุกตั้งแต่ประมาณกลางเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป เดือนที่มีฝนตกมากที่สุดคือเดือนสิงหาคม และ (2.3) ฤดูหนาว เริ่มประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงที่มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุมประเทศไทย อากาศโดยทั่วไปจะหนาวเย็นและแห้ง เดือนที่มีอากาศหนาวที่สุดคือเดือนมกราคม

(3) แหล่งน้ำต้นทุน โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในปัจจุบัน ของลุ่มน้ำกกขนาดใหญ่ จำนวน 1 แห่ง คือโครงการฝายแม่ลาว ขนาดกลาง 4 แห่ง และขนาดเล็ก 351 แห่ง แหล่งเก็บกักน้ำ ความจุรวมทั้งสิ้น 110 ล้านลูกบาศก์เมตร นอกจากนี้ น้ำต้นทุนของลุ่มน้ำยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่มีพื้นที่ผิวขนาดมากกว่า 50 ไร่ อยู่ 6 แห่ง สถานีสูบน้ำบนดิน 12 แห่ง และบ่อบาดาลทั้งสิ้น 3,041 แห่ง คิดเป็นปริมาณน้ำที่สูบน้ำจากบ่อบาดาล 38 ล้านลูกบาศก์เมตร

(4) สถานการณ์คุณภาพน้ำ พบพื้นที่เกิดปัญหาน้ำเสีย คือ อ.เมือง จ. เชียงราย เป็นปัญหาแบบที่เรื้อรจากน้ำทิ้งชุมชน โดยมักพบปัญหาน้ำเสียในเดือนกุมภาพันธ์และเดือน สิงหาคม

(5) สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ พื้นที่ทางการเกษตรของกลุ่มน้ำ รวมทั้งสิ้น 1.5 ล้านไร่ คิดเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการชลประทาน 0.5 ล้านไร่ โดยมีพื้นที่ชลประทานที่พัฒนาไปแล้ว 0.3 ล้านไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพัฒนานอกพื้นที่ที่มีศักยภาพ อย่างไรก็ตามยังมีพื้นที่เกษตรที่มีศักยภาพทางการชลประทานที่ยังไม่ได้พัฒนาอีก 0.4 ล้านไร่

ตารางที่ 7 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มน้ำกก

ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มน้ำกก			
ลำดับ	รายการ	ฤดูฝน พ.ค.-ต.ค. ล้าน ลบ. ม.	ฤดูแล้ง พ.ย.-เม.ย ล้าน ลบ. ม.
1.	การเกษตร (นอกเขตชล. ปลูพืชตามฤดู)	491	518
2.1	ความต้องการน้ำภาคเกษตรในเขตชล.	166	348
2.2	ปริมาณส่งน้ำชลประทาน (ในเขตชล.)	366	633
3	อุปโภค บริโภค /ท่องเที่ยว	30.5	
4	อุตสาหกรรม	10.9	
5	ปศุสัตว์	10	
6	รักษาระบบนิเวศ(ฤดูแล้ง)	396	
รวมทุกกิจกรรม รวมส่งน้ำชล./ไม่รวมรักษานิเวศ		2,059	
รวมทุกกิจกรรม ยกเว้นในเขตชล./ไม่รวมรักษานิเวศ		1,060	

ที่มา : โครงการจัดทำข้อมูลกลุ่มน้ำ ภายใต้แผนการพัฒนาชลประทาน กลุ่มน้ำภาคเหนือ 2557

ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด ได้แก่ เชียงรายและเชียงใหม่ ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำแม่กก สภาพภูมิอากาศ แบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน แหล่งน้ำต้นทุน คือโครงการฝายแม่ลาว ปัญหาน้ำเสีย คือ อ.เมือง จ.เชียงราย เป็นปัญหาแบบที่เรื้อรจากน้ำทิ้งชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองเชียงรายและเชียงใหม่

1.1.7) กลุ่มน้ำสาละวิน

ครอบคลุมพื้นที่ใน 3 จังหวัด คือ แม่ฮ่องสอน ตาก และเชียงใหม่มีพื้นที่ส่วนใหญ่ของกลุ่มน้ำสาละวิน เป็นพื้นที่ป่าไม้ 16,017,94 ไร่ พื้นที่เกษตรกรรมในกลุ่มน้ำสาละวิน มี 2,289,155.77 ไร่ กลุ่มน้ำสาละวิน เป็นลุ่มน้ำลำดับที่ 1 จากจำนวน 25 ลุ่มน้ำหลักของประเทศ แม่น้ำสาละวิน เป็นแม่น้ำนานาชาติ มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาในธิเบตทางภาคเหนือตอนล่างของประเทศจีน ไหลสู่ตอนใต้ของประเทศจีน ผ่านด้านตะวันออกของพม่า ผ่านรัฐฉาน และคะยา และกลายเป็นแม่น้ำกั้นพรมแดนระหว่าง สหภาพพม่า กับประเทศไทย ช่วงจังหวัดแม่ฮ่องสอน ก่อนจะวกไหลกลับเข้าสู่ประเทศพม่าอีกครั้ง ก่อนไหลลงสู่ทะเลอันดามัน ที่อ่าวมะละเกาะ เมืองมัวเมน ความยาวประมาณ 2,200 กม. โดยช่วงที่ผ่านพรมแดนไทย-พม่าความยาวประมาณ 127 กม. กลุ่มน้ำสาละวินในประเทศไทยครอบคลุมพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน และ บางส่วนของจังหวัดตาก จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดกำแพงเพชร มีพื้นที่ประมาณ 17, 920 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน การแบ่งลุ่มน้ำสาขากลุ่มน้ำสาละวิน(ในประเทศไทย) มีลุ่มน้ำสาขาแบ่งออกเป็น 9 ลุ่มน้ำสาขา คือ ลุ่มแม่น้ำปายตอนบน ลุ่มน้ำห้วยแม่สา ลุ่มน้ำของ ลุ่มน้ำแม่ปายตอนล่าง ลุ่มน้ำแม่สะมาด ลุ่มน้ำแม่สุรินทร์ ลุ่มน้ำแม่ยมตอนบน ลุ่มน้ำแม่ลาหลวง และลุ่มน้ำยมตอนล่าง

(1) สภาพภูมิประเทศ เป็นเทือกเขาสูงชัน คดเคี้ยว ซึ่งมีแนวต่อเนื่องมาจากเทือกเขาหิมาลัย เป็นต้นกำเนิดของลำน้ำสาขาต่างๆ ที่มีลักษณะแคบและยาวตามซอกเขา มีความต่างระดับมากจากบริเวณปากแม่น้ำ ซึ่งมีความสูงประมาณ 200 ม.รทก.ทิศทางการไหลของแม่น้ำสาละวินไหลจากทิศเหนือลงทิศใต้ มีความยาวของลำน้ำประมาณ 2,200 กม. (อยู่ในเขตชายแดนไทยพม่า ประมาณ 120 กม.)

(2) สภาพภูมิอากาศ ภูมิอากาศแบบร้อนชื้น โดยในฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนจัด อากาศหนาวจัดในฤดูหนาว และฝนจะตกชุกในฤดูฝน แบ่งออกเป็น 3 ฤดู ดังนี้ (2.1) ฤดูร้อน เริ่มประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคมมีอากาศร้อนอบอ้าวทั่วไป โดยเฉพาะในเดือนเมษายนเป็นเดือนที่มีอากาศร้อนอบอ้าวมากที่สุดในรอบปี (2.2) ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นระยะที่มรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดปกคลุมประเทศไทย อากาศจะเริ่มชุ่มชื้นและมีฝนตกชุกตั้งแต่ประมาณกลางเดือนพฤษภาคมเป็นต้นไป เดือนที่มีฝนตกมากที่สุดคือเดือนสิงหาคม และ (2.3) ฤดูหนาว เริ่มประมาณกลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงที่มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุมประเทศไทย อากาศโดยทั่วไปจะหนาวเย็นและแห้ง เดือนที่มีอากาศหนาวที่สุดคือเดือนมกราคม

(3) แหล่งน้ำต้นทุน โครงการพัฒนาแหล่งน้ำในปัจจุบัน กลุ่มน้ำสาละวินไม่มีโครงการขนาดใหญ่ มีโครงการขนาดกลาง 16 แห่ง และขนาดเล็ก 355 แห่ง แหล่งเก็บกักน้ำความจุรวมทั้งสิ้น 29 ล้านลูกบาศก์เมตร บนแม่น้ำสาละวิน มีโครงการสร้างเขื่อนหลายแห่ง ซึ่งแต่ละที่ก็มักเป็นประเด็นทางด้านการเมือง ไม่ว่าจะเป็นเขื่อนท่าปาง เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำขนาด 7,110 เมกะวัตต์ ในรัฐฉาน ตรงข้าม อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ เขื่อนยวาทิด ในรัฐกะเหรี่ยง ขนาด 600 เมกะวัตต์ เขื่อนเว่ยจี (สาละวินชายแดนตอนบน) แก่งเว่ยจีบริเวณชายแดนพม่า-ไทย (เขตอุทยานแห่งชาติสาละวิน) ขนาด 4,000-5,6000 เมกะวัตต์ เขื่อนดา-กวิน (สาละวินชายแดนตอนล่าง) ในเขตอุทยานแห่งชาติสาละวิน ขนาดประมาณ 900 เมกะวัตต์ และเขื่อนฮัตจี แก่งฮัตจีในรัฐกะเหรี่ยง ขนาด 600 เมกะวัตต์

นอกจากนี้ น้ำต้นทุนของกลุ่มน้ำยังมีบ่อบาดาล ทั้งสิ้น 1,539 แห่ง คิดเป็นบริเวณน้ำที่สูบจากบ่อบาดาล 14 ล้านลูกบาศก์เมตร

(4) สถานการณ์คุณภาพน้ำ จังหวัดตากมีปัญหามลพิษทางน้ำอยู่ในเขตอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ซึ่งอยู่ในลุ่มน้ำแม่น้ำเมยตอนบนเป็นปัญหาสารแคดเมียมปนเปื้อนในแหล่งน้ำจากการที่ลำห้วยแม่ดาวไหลผ่านพื้นที่ทำเหมืองแร่ โดยลักษณะผลกระทบจะเกิดจากสารแคดเมียมที่ปนเปื้อนมากับน้ำ ตกค้างในลำห้วยแม่ดาวและในดินบริเวณพื้นที่ทำนาซึ่งอยู่ในเขต ต.แม่ดาว ต.พระธาตุผาแดง และ ต.แม่กุ อ.แม่สอด หากมีการบริโภคน้ำจากห้วยแม่ดาวหรือผลิตผลจากการเกษตรจากบริเวณดังกล่าว ทำให้สารแคดเมียมเข้าสู่คนและเกิดผลกระทบต่อสุขภาพได้ หากได้รับสารนี้เข้าไปโดยในส่วนของนี้ได้มีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจตรวจสอบ และแก้ปัญหาการปนเปื้อนของสารแคดเมียม อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวอยู่แล้ว

(5) สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ พื้นที่ทางการเกษตร ของลุ่มน้ำ รวมทั้งสิ้น 0.82 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการชลประทาน 0.06 ล้านไร่ โดยมีพื้นที่ชลประทานที่พัฒนาไปแล้ว 0.09 ล้านไร่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพัฒนานอกพื้นที่ที่มีศักยภาพ จึงยังเหลือพื้นที่เกษตรที่มีศักยภาพทางการชลประทานที่ยังไม่ได้พัฒนาอีกราว 0.06 ล้านไร่

ตารางที่ 8 ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ ลุ่มน้ำสาละวิน

ความต้องการน้ำในกิจกรรมต่าง ๆ ลุ่มน้ำสาละวิน			
ลำดับ	รายการ	ฤดูฝน พ.ค.-ต.ค. ล้าน ลบ. ม.	ฤดูแล้ง พ.ย.-เม.ย ล้าน ลบ. ม.
1.	การเกษตร (นอกเขตชลปลูกพืชตามฤดู)	276	409
2.1	ความต้องการน้ำภาคเกษตรในเขตชล.	49	75
2.2	ปริมาณส่งน้ำชลประทานในเขตชล.)	90	137
3	อุปโภค บริโภค /ท่องเที่ยว	5.3	
4	อุตสาหกรรม		
5	ปศุสัตว์		
6	รักษาระบบนิเวศ(ฤดูแล้ง)		
รวมทุกกิจกรรม รวมส่งน้ำชล./ไม่รวมรักษานิเวศ			922
รวมทุกกิจกรรม ยกเว้นในเขตชล./ไม่รวมรักษานิเวศ			695

ที่มา : โครงการจัดทำข้อมูลลุ่มน้ำ ภายใต้แผนการพัฒนาชลประทาน ลุ่มน้ำภาคเหนือ 2557

ครอบคลุมพื้นที่ใน 3 จังหวัด คือ แม่ฮ่องสอน ตาก และเชียงใหม่ สภาพภูมิอากาศ ภูมิอากาศแบบร้อนชื้น โดยในฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนจัด อากาศหนาวจัดในฤดูหนาว และฝนจะตกชุกในฤดูฝน

แหล่งน้ำต้นทุนลุ่มน้ำสาละวินไม่มีโครงการขนาดใหญ่ สถานการณ์คุณภาพน้ำ จังหวัดตากมีปัญหามลพิษทางน้ำอยู่ในเขตอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ซึ่งอยู่ในลุ่มน้ำแม่น้ำเมยตอนบนเป็นปัญหาสารแคดเมียมปนเปื้อนในแหล่งน้ำจากการที่ลำห้วยแม่ดาวไหลผ่านพื้นที่ทำเหมืองแร่ สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำส่วนใหญ่ พื้นที่ทางการเกษตร

การศึกษาลักษณะทางกายภาพเบื้องต้นเกี่ยวกับลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือ สามารถสรุปและนำเสนอในรูปแบบตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 9 แสดงสรุปลักษณะทางกายภาพเบื้องต้นเกี่ยวกับลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือ

ลุ่มน้ำ	ภูมิประเทศ	ภูมิอากาศ	แหล่งน้ำต้น	คุณภาพน้ำ	ประโยชน์
ปิง	เทือกเขา สลับซับซ้อนต้นน้ำอยู่ที่เทือกเขาผีปันน้ำในเขต อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ ไหลรวมกับแม่น้ำวังที่ อ.บ้านตาก จ.ตาก ไหลผ่านจ.กำแพงเพชร แล้วบรรจบกับแม่น้ำน่านที่ อ.เมือง จ.นครสวรรค์ ลักษณะทางกายภาพของลุ่มน้ำวางตัวตามแนวเหนือ - ใต้	มี 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน รับอิทธิพลลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ ยังมีลมประจำถิ่นคือ ลมภูเขาและหุบเขา	เขื่อนภูมิพล ตั้งอยู่ที่ อ.สามเงา จ.ตาก และฝายแม่แฝก ที่ ต.แม่แฝก อ.สันทราย จ.เชียงใหม่	คุณภาพน้ำผิวดินอยู่ในเกณฑ์ดีถึงดีมาก แต่ลุ่มน้ำแม่กวงมีปัญหาเรื่องสารปนเปื้อน และบริเวณที่รับน้ำทิ้งจากเขตเทศบาลนครเชียงใหม่	การเกษตร ประมงน้ำจืด การท่องเที่ยว และอุปโภคบริโภค
วัง	ตั้งอยู่เขตตัวเมืองลำปาง ต้นกำเนิดจากเทือกเขาผีปัน	มี 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน ซึ่งร้อนจัด	เขื่อนก๊วกอ หมา เขื่อนก๊วกลม	ปัญหาน้ำเน่าเสีย สาเหตุมาจากการปล่อย	การเกษตร

ลุ่มน้ำ	ภูมิประเทศ	ภูมิอากาศ	แหล่งน้ำต้นทุน	คุณภาพน้ำ	ประโยชน์
	น้ำ บริเวณดอยหลวง อ.พาน จ.เชียงราย ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำปิงด้านท้ายน้ำเขื่อนภูมิพล ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำวางตัวตามแนวเหนือ - ใต้	หนาวจัด เนื่องจากพื้นที่เป็นแอ่งคล้ายก้นกระทะ		น้ำเสียจากชุมชน	ประมงน้ำจืด การท่องเที่ยวและอุปโภคบริโภค
ยม	ครอบคลุม สุโขทัย พิษณุโลก และพิจิตร มีต้นกำเนิดจากดอยขุนยวมในทิวเขาผีปันน้ำอยู่ในเขต อ.ปง และ อ.เชียงม่วน จ.พะเยาลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำวางตัวตามแนวเหนือ - ใต้	อิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และ ฤดูหนาว	โครงการน้ำใต้ดิน สุโขทัย ฝ่ายแม่ยม โครงการตงเศรษฐี	คุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรมมากทั้งหมดส่วนใหญ่เกิดจากการระบายน้ำทิ้งจากกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม	การเกษตรประมงน้ำจืด การท่องเที่ยวและอุปโภคบริโภค
น่าน	ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด คือ พิษณุโลก และจังหวัดพิจิตรวางตัวตามแนวทิศเหนือ - ใต้ แม่น้ำ น่านมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาหลวงพระ	อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือมี 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน	เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน และเขื่อนนเรศวร	คุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำน่าน เป็นปัญหาน้ำเสียที่มีสาเหตุมาจากน้ำเสียจากชุมชน โดยในบริเวณชุมชน	การเกษตรประมงน้ำจืด การท่องเที่ยวและอุปโภคบริโภค

ลุ่มน้ำ	ภูมิประเทศ	ภูมิอากาศ	แหล่งน้ำต้นทุน	คุณภาพน้ำ	ประโยชน์
	บาง ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตแดน ไทย-ลาว			ในอำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	
โขง	ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด ได้แก่ เชียงรายและพะเยาลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำแม่น้ำโขง เป็นแม่น้ำนานาชาติที่มีต้นกำเนิดมาจากที่ราบสูงทิเบตไหลผ่านตอนใต้ของประเทศจีน ผ่านตะวันออกของสหภาพเมียนมาร์	มี 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน	ไม่พบแหล่งน้ำต้นทุน	คุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงเหนือ ที่เป็นปัญหาน้ำเน่าเสีย มีสาเหตุมากจากการเกษตรกรรม	การเกษตร ประมงน้ำจืด การท่องเที่ยว และอุปโภคบริโภค
กก	ครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย และ เชียงใหม่ ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำแม่กก	สภาพภูมิอากาศแบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน	แหล่งน้ำต้นทุน คือ โครงการฝายแม่ลาว	ปัญหาน้ำเสีย คือ อ.เมือง จ. เชียงราย เป็นปัญหาแบคทีเรียจากน้ำทิ้งชุมชนโดยเฉพาะในพื้นที่เมือง เชียงรายและ เชียงใหม่	การเกษตร ประมงน้ำจืด การท่องเที่ยว และอุปโภคบริโภค
สาละวิน	ครอบคลุมพื้นที่ใน 3 จังหวัด คือ	สภาพภูมิอากาศภูมิอากาศแบบร้อนชื้น โดยในฤดูร้อนจะ	ไม่พบแหล่งน้ำต้นทุน	คุณภาพน้ำ จังหวัดตากมี	การเกษตร

ลุ่มน้ำ	ภูมิประเทศ	ภูมิอากาศ	แหล่งน้ำต้นทุน	คุณภาพน้ำ	ประโยชน์
	แม่ฮ่องสอน ตาก และเชียงใหม่	มีอากาศร้อนจัด อากาศหนาวจัดในฤดูหนาว และฝนจะตกชุกในฤดูฝน		ปัญหามลพิษทางน้ำอยู่ในเขตอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก	ประมงน้ำจืด การท่องเที่ยว และอุปโภคบริโภค

1.2) ลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือ

วิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ 7 ลุ่มน้ำพื้นที่ภาคเหนือ มีความสอดคล้องภูมิประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำมักจะประกอบไปด้วยลำน้ำที่เกิดจากต้นน้ำในพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งสามารถสรุปพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดที่มีอยู่ประมาณ 82,343.57 ตารางกิโลเมตรคิดเป็นร้อยละ 58.51 ของพื้นที่ทั้งหมด รองลงไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรมมีพื้นที่ประมาณ 43,778.98 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 31.11 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนพื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ตามบริเวณที่ราบลุ่มของแม่น้ำสายหลัก มีพื้นที่ประมาณ 5,195.79 ตารางกิโลเมตรส่วนพื้นที่แหล่งน้ำมีสัดส่วน 1.38 ของพื้นที่ทั้งหมดมีเนื้อที่ประมาณ 1,679.01 ตารางกิโลเมตร เป็นที่ตั้งอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่หลายแห่ง ได้แก่ เขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ เป็นต้น ดังนั้นสามารถสรุปโดยย่อเกี่ยวกับลักษณะวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตภาพโดยรวมที่สอดคล้องกับลุ่มน้ำในพื้นที่และสามารถนำเสนอลักษณะทางกายภาพลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือได้ดังต่อไปนี้

1.2.1) ลุ่มน้ำปิง

ลุ่มน้ำปิงครอบคลุมพื้นที่ใน 5 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ตาก กำแพงเพชร และ นครสวรรค์ ซึ่งลำน้ำจะไหลผ่านจากเหนือลงใต้ ก่อให้เกิดอารยธรรมมากมาย โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดชุมชนของพื้นที่ลุ่มน้ำปิงในสมัยอดีตกาล ความยิ่งใหญ่ของสายน้ำและธรรมชาติ นอกเหนือจากยังความชุ่มชื้นให้แก่คนตั้งแต่หัวน้ำยันปลายน้ำแล้วคุณค่าของแม่น้ำยังเกี่ยวเนื่องกับระบบเศรษฐกิจของประเทศด้วย ทำให้นึกถึงงานเขียนของธีรภาพ โลหิตกุลที่บันทึกไว้ในหนังสือแม่น้ำเจ้าพระยา กล่าวถึง สุภาจิตโบราณของญี่ปุ่นบทหนึ่งว่า ยูนิคาบุเรเต้ ซางาอารี “ประเทศอาจพ่ายแพ้ แต่ภูเขาและแม่น้ำยังอยู่” ลูกอาทิตยอุทัยต้องพ่ายแพ้ยับเยินในสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่พวกเขายังมีภูเขาเป็นแหล่งทรัพยากรป่าและดิน มีแม่น้ำให้อาหารและความชุ่มชื้นแก่ชีวิต ทั้งหมดคือพลังให้พวกเขาก้าวลุกขึ้นมาจากผู้พ่ายแพ้ กลายเป็นยักษ์ใหญ่ที่กำลังเศรษฐกิจโลกไว้ในมือ ในขณะที่สยามประเทศ ซึ่งหึงหวนงตนมาตลอดว่าไม่เคยพ่ายแพ้จนตกเป็นประเทศราชใคร แต่ในเวลานี้ กำลังเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์อันเนื่องเพราะไปทำลายห่วงโซ่สัมพันธ์ทางธรรมชาติของป่าและน้ำอย่างหนักหน่วงรุนแรงที่สุด

(1) ประวัติความเป็นมา การถือกำเนิดของน้ำแม่ปิงเกิดขึ้นมาเมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏ แต่ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์เมื่อพันปีมาแล้ว พระนางจามเทวีก็ได้อาศัยน้ำแม่ปิงเดินทางจากอาณาจักรละโว้ขึ้นมาครองเมืองหริภุญไชย ย้อนขึ้นไปยังเทือกเขาแห่งหนึ่งที่อยู่ติดชายแดนประเทศพม่า ในเขตตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในหนังสือ “อักษรานุกรมทางภูมิศาสตร์” ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2527 ระบุว่า ตาน้ำเล็กๆ ที่ซึมจากซอกหินในระดับความสูง 1,824 เมตรคอยถ่วงเป็นต้นกำเนิดของต้นธารน้ำแม่ปิงหรือแม่น้ำระมิง แม่น้ำสายสำคัญของอาณาจักรล้านนาก่อนที่จะไหลผ่านบ้านเมือง เป็นแควหนึ่งของแม่น้ำที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ไหลไปบรรจบกับสายน้ำอื่นๆ อีก 3 สายที่ปากน้ำโพ หรือปากแม่น้ำโผล่ในเขตจังหวัดนครสวรรค์ ก่อนไหลกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา สายน้ำใหญ่ของประเทศที่หล่อเลี้ยงชุมชนที่ราบลุ่มภาคกลางมานานนับพันปี ในสมัยที่พญามังรายทรงพิจารณาเลือกทำเลที่ตั้งเมืองเชียงใหม่นั้น น้ำแม่ปิงถือเป็นชัยมงคลประการที่ 7 ในจำนวนชัยมงคล 7 ประการ เหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงได้เริ่มสร้างเมืองตรงสถานที่ดังกล่าว

นอกจากนั้นในอดีตน้ำแม่ปิงยังเคยเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญของอาณาจักรล้านนา ทั้งใช้สัญจรทางการค้าและการขนส่ง น้ำแม่ปิงเคยเป็นเส้นทางที่สำคัญที่สุดทางเดียวจากเมืองเชียงใหม่ถึงเมืองระแหงหรือเมืองตาก เพื่อเดินทางต่อไปยังเมืองมะละแหม่งในพม่า และจากเชียงใหม่ถึงเมืองปากน้ำโพเพื่อเดินทางต่อไปยังกรุงเทพฯ และขนส่งสินค้าหรือเดินทางขึ้นเหนือถึงเชียงใหม่ เพื่อเดินทางต่อไปยังเขตรัฐฉาน สิบสองปันนาและหลวงพระบาง ในบันทึกการเดินทางของ ดร.แดเนียล แมคกิลวารี หมอสอนศาสนาที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในล้านนา ได้กล่าวถึงความยากลำบากในการเดินทางมาเยือนเชียงใหม่ของท่านเมื่อปี พ.ศ.2407 ว่าการเดินทางขึ้นมาตามน้ำแม่ปิงในครั้งนั้นใช้เวลานานถึง 49 วัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเดินทางมีความยากลำบากเพราะในแม่น้ำจะมีเกาะแก่งโขดหินบกรวมกับกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยว เอกสารชิ้นหนึ่งของเรจินอลด์ เลอเมย์ได้บันทึกเรื่อง น้ำแม่ปิงท่วมเมืองเชียงใหม่ถึง 4 วันในช่วงเดือนกันยายน 2456 ว่า “น้ำปิงตอนนั้นลึกถึง 10 ฟุต บริเวณย่านช้างคลานกลายเป็นทะเลสาบขนาดใหญ่ ที่ริมฝั่งจะเห็นกระแสน้ำไหลเสียงครืนๆ ท่อนไม้ซุงหมุนคว้างไปกับสายน้ำทำให้เห็นพลังของกระแสน้ำอันมหาศาล”

(2) วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับลุ่มน้ำ ในสมัยที่พญามังรายทรงพิจารณาเลือกทำเลที่ตั้งเมืองเชียงใหม่นั้น น้ำแม่ปิงถือเป็นชัยมงคลประการที่ 7 ในจำนวนชัยมงคล 7 ประการ ตัวเมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของน้ำแม่ปิง บริเวณที่ราบระหว่างหุบเขาซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองนั้น ยังเป็นที่รวมของแม่น้ำสำคัญอีก 2 สายคือ น้ำแม่แตงและน้ำแม่กวง ที่ราบบริเวณนี้แม้จะไม่ใหญ่โตมากนัก แต่ก็เหมาะสมแก่การสร้างบ้านแปงเมือง ด้วยเพราะมีแหล่งน้ำสมบูรณ์ มีตะกอนปุ๋ยตามธรรมชาติพัดพามาตามสายน้ำ เหมาะอย่างยิ่งในการเพาะปลูก แต่เมื่อเมืองเชียงใหม่มีการเจริญเติบโตและขยายตัวขึ้น แม่น้ำปิงก็หมดบทบาทในการเป็นแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร เนื่องจากการขยายเขตเมือง

ไปทับพื้นที่เกษตรกรรม ช่วงปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เมืองเชียงใหม่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือ มีการซื้อขายที่ดินและก่อสร้างอาคารประเภทต่างๆ จำนวนมาก ริมแม่น้ำปิงก็เป็นบริเวณหนึ่งที่มีการก่อสร้างทั้งคอนโดมิเนียม โรงแรม ร้านอาหาร เกสต์เฮาส์ แนนอนที่สุดว่าความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลให้คุณภาพน้ำของแม่น้ำปิงเปลี่ยนไป เพราะความมั่งคั่งของเจ้าของธุรกิจดังกล่าวที่ไม่ใช่คนท้องถิ่น มีการทิ้งของเสียและปล่อยน้ำเน่าลงสู่แม่น้ำปิง แม่น้ำที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนเชียงใหม่มาเนิ่นนาน บรรพบุรุษของพวกเราจะรู้ไหมว่า แม่น้ำที่เคยมีคุณค่ามหาศาลเคยหล่อเลี้ยงเชียงใหม่มาแต่อดีตต้องต่อสู้กับชะตากรรมที่เลวร้าย

ปัจจุบันแม้ว่าน้ำแม่ปิงจะรินไหลผ่านกาลเวลามาชลายยุคหลายสมัย แม่น้ำแห่งนี้ก็ยังคงทำหน้าที่หล่อเลี้ยงลมหายใจของผู้คนสองฟากฝั่งอยู่เสมอมา ประวัติศาสตร์ของน้ำแม่ปิง น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีให้คนรุ่นปัจจุบันได้ช่วยกันหันมาสนใจและห่วงใยน้ำแม่ปิง เพราะน้ำแม่ปิงคือเส้นเลือดใหญ่และเป็นส่วนสำคัญของเมือง หากไม่มีน้ำแม่ปิงก็ไม่มีเชียงใหม่เช่นกัน

(3) ประเพณี ความเชื่อ และความศรัทธาความศรัทธา คนเมืองล้านนามักจะนิยมเรียกแม่น้ำว่า “น้ำแม่” เช่น น้ำแม่ปิง น้ำแม่ข่า น้ำแม่กวง น้ำแม่แดง เป็นต้น ด้วยความเคารพนับถือน้ำว่ามีฐานะเป็น “แม่” ผู้ให้กำเนิดสรรพชีวิตและหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของผู้คน ด้วยเหตุนี้ น้ำจึงมีคุณค่าต่อชีวิตมวลมนุษยชาติ ดังนั้นจึงมีประเพณีลอยกระทงเกิดขึ้น และประเพณีอื่น ๆ อีกมากมาย

1.2.2) กลุ่มน้ำวัง

กลุ่มน้ำปิงครอบคลุมพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง ซึ่งมีประวัติการตัดตั่งชุมชนมาอย่างช้านาน อีกทั้งยังเป็นกลุ่มน้ำที่มีพื้นประวัติศาสตร์มากกว่าร้อยปี ดังนั้นหากจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของชาวบ้านในกลุ่มน้ำวังก็จะมีหลายช่วงตอนตามยุคสมัย

(1) ประวัติความเป็นมา พื้นที่ตั้งกลุ่มน้ำวัง ซึ่งเป็นเขตอำเภอเมืองจังหวัดลำปางซึ่งมีอายุเก่าแก่และมีชื่อเรียกขานที่ปรากฏหลักฐานตามตำนานต่าง ๆ รวม 11 ชื่อ ได้แก่ กุกกุกนคร ลัมภักกับปะนคร ศรีนครชัย นครเวียงคอกว้าว เวียงดิน เขตลางค์นคร นครลำปางคำเขลางค์ อาลัมภางค์ เมืองลคร และเมืองนครลำปาง จากการที่เรียกขานกันว่า “ กุกกุกนคร ” แปลว่าเมืองไก่ ดังนั้น ตราประจำจังหวัดลำปาง คือ “ ไก่ขาว ” จากประวัติความเป็นมาพบว่า “ สุพรรณฤาษี ” สร้างเมืองเพื่อให้ เจ้าอนันตยศ โอรสพระนางจามเทวี ครองคู่กับเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) ให้ชื่อเมืองว่า “ นครเขลางค์ ” ต่อมาเปลี่ยนเป็น “ นครอัมภางค์ ” และเปลี่ยนชื่อเป็น “ นครลำปาง ” ในภายหลัง ในสมัยโยนกเชียงแสน นครลำปางเคยตกอยู่ภายใต้อำนาจของขอม เคยเป็นเมืองประเทศราชของพม่า และเมืองเชียงใหม่ ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี “ เจ้าทิพย์ช้าง ” สามารถขับไล่พวกพม่าออกจากเมืองลำปางได้สำเร็จ จึงได้รับการสถาปนาเป็น “ พระยาสุวโลไชยสงคราม ” ขึ้นครองนครลำปางในปี พ.ศ.2279 จากนั้นในปี พ.ศ.2307 “ เจ้าแก้วฟ้า ” พระโอรสของเจ้าทิพย์ช้างได้ขึ้นครองนครลำปาง

และเป็นต้นตระกูล ณ ลำปาง ณ ลำพูน รวมทั้ง ณ เชียงใหม่ ในเวลาต่อมา และมี “ เจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต ” เป็นผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้าย จากประวัติดังกล่าวจะสังเกตได้ว่าลำน้ำวังได้อยู่คู่กับลำปางมาอย่างช้านาน ดังนั้นส่งผลให้เกิดอารยธรรมอันดงามมากมาย

(2) วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับลุ่มน้ำ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นชาวบ้านลุ่มน้ำวังการใช้ประโยชน์โดยส่วนใหญ่ในการทำเกษตร และประมงน้ำจืด ซึ่งถือเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในแถวนั้น ในช่วงหลังเขตนครลำปาง หรืออำเภอเมืองลำปางได้เจริญขึ้นส่งผลให้บทบาทในการเป็นแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรและประมงน้ำจืดหายไป ส่วนใหญ่กลายเป็นที่ตั้งบ้านเรือน ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการทิ้งของเสียและปล่อยน้ำเน่าลงสู่ลำน้ำ อย่างไรก็ตามในพื้นที่ลุ่มน้ำวังยังคงหลงเหลือกลิ่นอายวัฒนธรรมในอดีตที่เป็นอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่จนได้กลายมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน เช่น (2.1) รถม้า อัตลักษณ์ของลำปาง “เมืองรถม้า” มีตำนานยาวนานมากกว่า 100 ปี (2.2) ไก่ เป็นสัญลักษณ์ของลำปางมาตั้งแต่สมัยเมืองกุ๊กกฏนคร และมีชามตราไก่อันลือชื่อ และ (2.3) วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดลำปาง สร้างขึ้นโดยจำลองคติไตรภูมิจักรวาลที่เมืองพระธาตุเป็นตัวแทนของเขาวงกตที่มีความศักดิ์สิทธิ์มาก เป็นต้น

(3) ประเพณี ความเชื่อ และความศรัทธาความศรัทธา ส่วนใหญ่ชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำวังนับถือศาสนาพุทธ ส่งผลให้วัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อความศรัทธาส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักศาสนาพุทธ และเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อในบรรพบุรุษ ส่งผลให้เกิดประเพณีต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาและมีเอกลักษณ์ เช่น งานขึ้นโตกช้าง หรือสะโตกช้าง ประเพณีไทย แห่สลุหลวง แห่เทียนพรรษา เป็นต้น

1.2.3) ลุ่มน้ำยม

ลุ่มน้ำยม มีต้นกำเนิดจากดอยขุนยวมในทิวเขาผีปันน้ำ ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดพะเยา ไหลผ่านหุบเขาที่มีความลาดชัน มีที่ราบแคบๆ ริมแม่น้ำ จากนั้นไหลออกสู่ที่ราบในจังหวัดแพร่ และไหลเข้าสู่หุบเขาทางตะวันตก แล้วไหลลงใต้เข้าสู่ที่ราบที่จังหวัดสุโขทัย แม่น้ำยมจะไหลคู่ขนานมากับแม่น้ำน่าน จากนั้นจะไหลผ่านจังหวัดพิษณุโลก จังหวัดพิจิตร แล้วไหลมาบรรจบกับแม่น้ำน่านที่บ้านเกยไชย อำเภอชุมชนแสงจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งในส่วนของกลุ่มน้ำยมตอนล่างมีพืชเศรษฐกิจที่อยู่คู่กับลุ่มน้ำมาช้านาน นั่นคือต้นตาลโตนด

(1) ประวัติความเป็นมา นักประวัติศาสตร์โบราณคดีกล่าวว่าลุ่มน้ำยมเป็นศูนย์อำนาจรัฐสุโขทัย แสดงให้เห็นว่าลุ่มน้ำยมมีความสัมพันธ์กับกรุงสุโขทัยมาตั้งแต่อดีต อีกทั้งเป็นแม่น้ำสายหลักของกรุงสุโขทัย ในอดีตมีเมืองคู่ที่ตั้งคู่กับสุโขทัย เรียกว่าเมืองศรีสัชนาลัย คำว่ายวม พ้องกับน้ำยมเมืองแกลงในประเทศเวียดนาม ซึ่งเป็นดินแดนบรรพชนในตำนานที่เล่าต่อกันมาว่า เป็นร่องรอยความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์สุโขทัยกับน่าน ทำสัตย์สาบานกัน โดยกษัตริย์น่านเป็นเครือญาติกับกษัตริย์เมืองล้านช้าง ณ หลวงพระบาง ซึ่งบรรพชนอยู่เมืองแกลง ทั้งนี้ น้ำยม ประเทศเวียดนามมี

ความเชื่อกันว่า เป็นน้ำให้กำเนิดมนุษย์ ซึ่งมีเรื่องเล่ากันว่า มีหินเป็นเบ้าคล้ายคนที่มีเพศหญิง ทั้งนี้ยังพบ น้ำยมในนิราศเมืองหลวงพระบางมีเนื้อความในนิราศหมายถึงเป็นแม่น้ำที่ใหญ่และไม่มีสิ่งกีดขวาง ดังนั้นเมื่อเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์สุโขทัยก็มีความเกี่ยวเนื่องกัน

(2) วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับลุ่มน้ำ ผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำยมประกอบอาชีพเกษตรและประมงน้ำจืดเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในส่วนของน้ำยมตอนล่างตั้งแต่จังหวัดพิจิตรเป็นต้นมาจะมีวิถีตาลโตนดที่ยังสืบทอดกันมาช้านาน

(3) ประเพณี ความเชื่อ และความศรัทธาความศรัทธา ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีประเพณีความเชื่อภายใต้หลักศาสนา อีกทั้งยังมีประเพณีลอยกระทง ประเพณีแข่งเรือ สืบชะตาแม่น้ำยม

1.2.4) ลุ่มน้ำน่าน

เส้นทางการไหลผ่านของแม่น้ำน่าน 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองพิษณุโลก อำเภอพรหมพิราม อำเภอบางกระทุ่ม ที่ตัดผ่ากลางแบ่งแยกพิษณุโลกให้เป็น 2 ฝั่ง คือ ฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก จึงทำให้เมืองพิษณุโลกถูกเรียกว่าเมืองอกแตก ทั้งยังอธิบายภูมินามของชื่อเรียกท้องถิ่นต่างๆ เช่น วัง คู้ง ท่า ย่าน โคก ปาก เกาะ เป็นต้น

(1) ประวัติความเป็นมา ประวัติศาสตร์ของชุมชนลุ่มน้ำน่าน ซึ่งเป็นที่รู้จักในนามเมืองสองแคว เริ่มมีบทบาทเป็นเมืองสำคัญของอยุธยาตั้งแต่สมัยที่พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พระยาสิทธิ) และสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่เสด็จมาปกครองเมืองเป็นเวลาหลายปี รวมถึงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์อื่นๆ เช่น การกวาดต้อนสมัยสมเด็จพระนเรศวร สงครามแผ่นดิน สมัยพระเจ้าตาก-พระเจ้าฟ้าง สงครามศึกอะแซหวุ่นกี้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำเสนอเรื่องราวการตั้งถิ่นฐานของชุมชน คือ ชุมชนโบราณ ชุมชนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และชุมชนที่ขยายตัวจากชุมชนเดิม

(2) วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับลุ่มน้ำ วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มน้ำน่านเป็นแบบพหุลักษณะ ที่อยู่ร่วมกันหลากหลายเชื้อชาติ ไม่ว่าจะเป็นชาวจีน ชาวลาวเวียงจันทร์ ปัจจุบันพบว่าชาวจีนและชาวลาวได้แต่งงานผสมผสานกันจนแยกไม่ออกนอกจากนี้ยังพบว่ามีชาวมุสลิมเคยมาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณบ้านแขก โดยลำน้ำนี้เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ของกลุ่มคนเหล่านี้ไว้ ส่งผลให้ด้าน “เศรษฐกิจ” ชุมชน โดยหลักคือ การทำนาปี 1 ครั้งต่อปี และในบางพื้นที่อาจมีการทำนาปรังอีก 3-4 ครั้งต่อปี ถือได้ว่าเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ ในส่วนของการทำไร่ทำสวนเป็นไปตามพอควรเท่านั้น เนื่องจากปริมาณน้ำที่มีมากในแต่ละปี การทำประมงลำน้ำน่าน เช่น การจับปลา การรับจ้างจับปลา การเลี้ยงปลาในกระชัง เป็นต้น เป็นอาชีพหนึ่งที่มีความนิยม เนื่องจากลำน้ำนี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่นนอกเหนือจากการเกษตรและประมง เช่น การทำตาล

เก็บของป่าขาย เก็บครั้ง เป็นต้น วิถีชีวิตในลำน้ำน่านที่โดดเด่นแต่กำลังจะสูญหายไปในปัจจุบันคือ ชุมชนเรือนแพตลอดลำน้ำ ดังนั้นจึงต้องเร่งอนุรักษ์

(3) ประเพณี ความเชื่อ และความศรัทธาความศรัทธา “วัฒนธรรม” แห่งสายน้ำนำเสนอวัฒนธรรมด้านประเพณีต่างๆที่จัดขึ้นในลุ่มน้ำน่าน เช่น ประเพณีแข่งเรือ ลอยกระทง ทำบุญสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น ด้านวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนมีทั้งความเชื่อเรื่องการนับถือผีและนับถือตัวบุคคลที่ถูกสร้างให้เป็นผู้นำทางวัฒนธรรมชุมชน ส่วนวัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัย ได้นำเสนอรูปแบบการสร้างบ้านของผู้คน 2 แบบ คือ เรือนแพ นิยมสร้างอยู่ริมน้ำ และบ้านไม้ 2 ชั้น ปล่อยชั้นล่างโล่งที่ตั้งอยู่ห่างออกจากริมน้ำเข้าไปการนำเสนอวัฒนธรรมประยุกต์ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น วัฒนธรรมทางภูมิปัญญา ด้านงานหัตถกรรมต่างๆ เช่น การจักสานไม้ไผ่ การนวดแผนโบราณ การทำขนมไทยโบราณ เป็นต้น และกล่าวถึงร่องรอยทางวัฒนธรรมที่นำเสนอวัด พิพิธภัณฑสถาน ห้างสมุด ในท้องถิ่นต่างๆของลุ่มน้ำน่าน

1.2.5) ลุ่มน้ำโขง (ภาคเหนือ)

ลุ่มน้ำโขงในพื้นที่ภาคเหนือครอบคลุมพื้นที่ใน 2 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย และพะเยา ซึ่งมีวัฒนธรรมสืบเนื่องตามลำน้ำพม่าจากประเทศจีน และไหลผ่านไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ดังนั้นวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงภาคเหนือจึงมีความสอดคล้องกับพื้นที่ลุ่มน้ำโขงภาคอีสาน

(1) ประวัติความเป็นมา ยุคสมัยการล่าอาณานิคมดินแดนแห่งลุ่มน้ำโขงเริ่มเป็นที่รู้จักของชาวตะวันตกนักล่าอาณานิคม ผู้กระหายการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติอันล้ำค่าจากซีกโลกตะวันออก โดยนักธรรมชาติวิทยาชาวฝรั่งเศสชื่อ อองรี มูโอต์ ได้เข้ามาเก็บข้อมูลสำรวจแม่น้ำโขงระหว่างปี พ.ศ. 2401 – 2404 ในสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 นั้นเป็นจุดเริ่มของการศึกษาเพื่อจะเข้ามายึดครองประเทศใหญ่ในเขตลุ่มน้ำโขง ลัทธิอาณานิคมฝรั่งเศสเข้ายึดครองประเทศเขมร ในปี พ.ศ. 2410 และบุกยึดครองประเทศเวียดนามอย่างเบ็ดเสร็จ ในปี พ.ศ. 2426 พร้อมกับการขยายอิทธิพลบุกยึดประเทศลาวในเวลาต่อมา ในปี พ.ศ. 2436 และมีเป้าหมายต่อไปคือประเทศสยาม ประเทศสยามต้องตกอยู่ในวงวนของการล่าอาณานิคมฝรั่งเศส แม้ไม่สูญเสียอธิปไตยทั้งประเทศแต่ก็สูญเสียแผ่นดิน นามแคว้นสิบสองจุไทย ในปี 2431 และดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงในปี พ.ศ. 2436 ในปี พ.ศ. 2446 ทั้งปัญหาไม่เป็นธรรมเรื่องการปักปันพรมแดนไทย – ลาว ในแนวแม่น้ำโขงที่ไม่ได้ถือร่องน้ำลึกแม่น้ำเป็นแนวเขตแต่ถือร่องน้ำที่ติดฝั่งไทยเป็นเกณฑ์

(2) วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับลุ่มน้ำ การทำการประมงและการทำการเกษตรเป็นวิถีชีวิตหลักของประชาชนในลุ่มน้ำโขง คนที่อาศัยอยู่ในที่ราบลุ่มจะปลูกข้าว ส่วนคนที่อยู่ที่สูงจะทำไร่และหาปลาจากแม่น้ำสาขา บริเวณที่ราบน้ำท่วมถึงและบริเวณปากแม่น้ำก็เป็นพื้นที่ปลูกข้าว ทำการประมงน้ำจืดเพื่อเลี้ยงชีพและขายในตลาดของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงจะมีบทบาทในการ

จัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยรูปแบบของกิจกรรมและบทบาทจะสัมพันธ์กับการผลิตอาหาร เชื้อเพลิงและน้ำ ระบบการใช้ประโยชน์จากที่ดิน การเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็นการเก็บเกี่ยวข้าว การ ประมง รวมไปถึงระบบประเพณีวัฒนธรรม เช่น การแข่งเรือ การไหลเรือไฟ จะมีความเชื่อมโยงกับ สภาพแวดล้อมและฤดูกาลขึ้นลงของแม่น้ำโขง ชาวบ้านจะใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีพื้นบ้านในการ จัดการน้ำและตะกอนดินจากทุ่งนา การทำเครื่องมือจับปลาและตาข่ายที่พัฒนามาจากการสืบทอดภูมิ ปัญญาท้องถิ่น อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตจะมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติของแม่น้ำโขงแล้ว ซึ่งมีลักษณะ เป็นแก่งหินหรือส่วนประกอบของระบบนิเวศที่เอื้อประโยชน์ต่อปลาในแม่น้ำโขง และป้องกันการ พังทลายชายฝั่งตลอดจนเป็นที่พักพิงของคนหาปลา และกักเก็บน้ำในฤดูแล้ง มีชื่อเรียกระบบนิเวศน์ ของสภาพเกาะแก่งในแม่น้ำโขง ที่มีสภาพสลับซับซ้อนและมีลักษณะเฉพาะในชื่อต่าง ๆ ที่เป็นระบบ นิเวศน์ย่อย ดังนี้ แก่ง ผา ดอน หาด คก หลง หลอง

(3) ประเพณี ความเชื่อ และความศรัทธาความศรัทธา “วัฒนธรรม” แห่ง สายน้ำโดยเฉพาะการเรียกชื่อลักษณะภูมิศาสตร์ในแม่น้ำโขงนั้นมีความแตกต่างกันไปตามภาษาถิ่น และความเชื่อของคนท้องถิ่น แก่งในแม่น้ำโขงที่เป็นพรมแดนระหว่างไทยและลาว จึงมีทั้งชื่อที่เรียก เหมือนกันและต่างกัน คอนผีหลงก็เช่นกัน เป็นชื่อแก่งที่คณะผู้สำรวจจากประเทศจีนอ้างอิงเอาตามคำ เรียกของคนลาวท้องถิ่นในบริเวณนั้น คอนผีหลงเป็นบริเวณที่อยู่ระหว่างบ้านดอนที่ บ้านผากูป บ้านเมืองกาญจน์ ต.ริมโขง อ.เชียงของ จ.เชียงราย มีความยาวตามลำน้ำประมาณสิบกิโลเมตร

1.2.6) กลุ่มน้ำกก

กลุ่มน้ำแม่กก เป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งในภาคเหนือของประเทศไทย มี ต้นกำเนิดจากทิวเขาแดนลาวและทิวเขาผีปันน้ำตอนเหนือของเมืองกก จังหวัดเชียงตุงภายในอาณา เขตของรัฐชานในประเทศพม่า ไหลเข้าสู่ประเทศไทยที่ช่องน้ำแม่กก อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ ไหลมาเรื่อย ๆ จนผ่านตัวอำเภอเมืองเชียงราย หลังจากนั้นก็ไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่บริเวณสบกก อำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีความยาว 285 กิโลเมตร (ในประเทศไทยยาว 130 กิโลเมตร ลำน้ำสาขา ที่สำคัญได้แก่ น้ำแม่ฝาง น้ำแม่ลาว และน้ำแม่สรวย

(1) ประวัติความเป็นมา ได้ขุดพบหลักฐานโบราณคดีแถบที่ราบลุ่มแม่ลาว เป็นเวียงที่น่าจะสร้างขึ้นในช่วงราชวงศ์มังรายและร่วมสมัยกับอุตสาหกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผา จากเตาเวียงกาหลง เตาที่สำรวจจากภาพถ่ายทางอากาศและการเดินสำรวจ พบเวียงที่มีคูน้ำคันดิน ล้อมรอบ ตั้งแต่ชั้นเดียวจนถึงสามชั้น อยู่ 7 แห่ง ได้แก่ เวียงป่าเป้า เวียงกาหลง วัดม่อนจอมพ้อ ดง เวียง เวียงมน เวียงฮ่อ และเวียงบนยอดดอยที่บ้านบวกขอนแก่นเจดีย์ เวียงทั้งหมดจะขุดคูน้ำคันดิน ล้อมรอบยอดดอย หรือม่อน หรือเนินเขา และมีขนาดเล็กๆ บางแห่งมีลักษณะของเวียงพระธาตุ นั้น คือขุดคูน้ำล้อมรอบพระธาตุนบนยอดดอย บางแห่งมีการสร้างคูน้ำที่เชื่อมโยงคูน้ำชั้นต่างๆเข้าด้วยกัน บางแห่งคูน้ำสูงและลึกมากทั้งที่ตั้งอยู่บนยอดดอย อันแสดงให้เห็นว่า การขุดคูน้ำเหล่านี้สัมพันธ์กับ

การกักเก็บน้ำไว้ใช้อย่างแน่นอน ที่น่าสังเกตจากการสำรวจก็คือ ภายในเวียงเหล่านี้มักไม่มีร่องรอยการอยู่อาศัยนอกจากจะเป็นพวกข้าพระในเวียงพระธาตุ ส่วนหลักฐานการอยู่อาศัยจะอยู่ด้านนอกเวียงหรือนอกคูน้ำคันดินเสียมากกว่า

(2) วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับลุ่มน้ำ การทำการประมงและการทำการเกษตรเป็นวิถีชีวิตหลักของประชาชนในลุ่มน้ำกก คนที่อาศัยอยู่ในที่ราบลุ่มจะปลูกข้าว ส่วนคนที่อยู่ที่สูงจะทำไร่และหาปลาจากแม่น้ำสาขา บริเวณที่ราบน้ำท่วมถึงและบริเวณปากแม่น้ำก็เป็นพื้นที่ปลูกข้าว ทำการประมงน้ำจืดเพื่อเลี้ยงชีพและขายในตลาดของชุมชน ระบบการใช้ประโยชน์จากที่ดิน การเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็นการเก็บเกี่ยวข้าว การประมง

(3) ประเพณี ความเชื่อ และความศรัทธาความศรัทธา เป็นพื้นที่ตั้งของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนบ้านรวมมิตร ชุมชนบ้านจะคือ และชุมชนแม่สลัก ล้วนมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตลอดจนการดำรงชีพ เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมและกสิกรรม ตลอดจนมีประเพณี พิธีกรรมทางด้านความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ และปัจจุบันชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบในด้านต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ ปัญหาด้านวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งด้านกายภาพและจิตใจ

1.2.7) ลุ่มน้ำสาละวิน

แม่น้ำสาละวิน เป็นแม่น้ำสายสำคัญอีกสายหนึ่งที่ว่ากันว่ามิต้นกำเนิดมาจากดินแดนหลังคาโลก สืบเนื่องมาจากยามฤดูร้อนหิมะที่ปกคลุมอยู่บนเทือกเขาคันหูลุนจะละลายกลายเป็นสายน้ำไหลลงมาทางใต้ ก่อนจะพักที่ทะเลสาบใหญ่แอมโดโซนิก แล้วไหลผ่านเมือง เมินดอส เมืองการ์เท็งและเมืองซาแตง จากนั้นจึงไหลเข้าไปในประเทศจีนบางช่วงของแม่น้ำสาละวินจะเคียงคู่กับแม่น้ำโขง แต่มาแยกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เข้าสู่ประเทศพม่า เลียบแนวชายแดนไทยทางทิศตะวันตกในเขตตำบลกองก่อย ตำบลแม่ยม อำเภอสะเรียง ไปสิ้นสุดชายแดนไทยที่บ้านสบเมย ก่อนที่จะไหลย้อนกลับเข้าไปในพม่าไหลลงสู่อ่าวมะตะบันในทะเลอันดามันที่เมืองมะละแหม่ง ลุ่มน้ำสาละวินเป็นสายน้ำที่งดงามมาก โดยเฉพาะในฤดูหนาวมีสายหมอกปกคลุมตลอดลำน้ำซึ่งไหลผ่านกลางป่าผลัดใบที่เริ่มเปลี่ยนสี ส่วนในฤดูร้อนสายน้ำจะใสสะอาดกว่าฤดูอื่น นอกจากนี้ในช่วงฤดูหนาวและฤดูร้อนระดับน้ำจะลดต่ำมองเห็นหาดทรายขาวละเอียดทั้งสองฝั่งสลับกับโขดหินใหญ่นักท่องเที่ยวนิยมมากางเต็นท์พักแรมบนหาดทรายริมน้ำ หรือนั่งเรือชมความงามของลำน้ำและทิวทัศน์ธรรมชาติริมสองฝั่งน้ำล่องแม่น้ำสาละวิน ในหน้าแล้งระดับน้ำของแม่น้ำสาละวินจะลดต่ำจนหาดทรายและโขดหินโผล่พ้นน้ำขึ้นมา นักท่องเที่ยวนิยมนั่งเรือหางยาวของชาวบ้านที่บ้านแม่สามแลบ ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำสาละวิน เพื่อล่องไปตามลำน้ำ

(1) ประวัติความเป็นมาแม่น้ำสาละวิน คนโบราณล้านนาเรียกว่า แม่น้ำคงตลอดแนวสองฟากฝั่งของแม่น้ำสาละวินมีผู้คนหลายเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่ บริเวณที่ราบลุ่มของพม่าตอนบนระหว่างลุ่มสาละวินกับอริขะวดี เป็นถิ่นที่อยู่ของพวกไทใหญ่ หรือ ชาวไต สมัยโบราณมี “รัฐ 9 เจ้าฟ้า” หมายถึงพวกเจ้าฟ้าไต จัดการปกครองเป็นแบบสหพันธรัฐ จากเอกสารล้านนาโบราณชื่อตำนานสิงหนวัติกุมาร ตอนหนึ่งได้เล่าเรื่องเจ้าชายสิงหนวัติ ซึ่งถือกำเนิดในดินแดนแถบนี้ว่าเป็นโอรสของกษัตริย์ที่ปกครองนครไทยเทศ แถบลุ่มแม่น้ำมาง (รัฐเมืองมางอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างจีน กับพม่า) ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำสาละวินที่ไหลไปทางทิศตะวันตก เจ้าชายสิงหนวัติ ได้เดินทางไปแสวงหาที่ทำมาหากินใหม่โดยได้ออกเดินทางจากลุ่มแม่น้ำมาง ไปทางลุ่มแม่น้ำสาละวิน แล้วข้ามฝั่งแม่น้ำสาละวินทางไปตะวันออกเฉียงใต้ จนถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงบริเวณที่เคยเป็นแคว้นสุวรรณโคมคำ ก็ได้หยุดสร้างบ้านแปงเมืองอยู่ที่นี่ ในที่สุดก็มีการพัฒนามาเป็นบ้านเมืองใหญ่แถบลุ่มแม่น้ำกก-แม่ลาว คือเมืองเชียงแสน ต่อเนื่องไปจนถึงลุ่มแม่น้ำอิงคือเมืองพะเยา

(2) วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับลุ่มน้ำ การทำการประมงและการทำการเกษตรเป็นวิถีชีวิตหลักของประชาชนในลุ่มน้ำสาละวิน ส่วนคนที่อยู่ที่สูงจะทำไร่และหาปลาจากแม่น้ำสาขากการประมงน้ำจืดเพื่อเลี้ยงชีพและขายในตลาดของชุมชน ระบบการใช้ประโยชน์จากที่ดิน การเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็นการเก็บเกี่ยวข้าว การประมง ซึ่งสมกับคำกล่าวที่ว่า "จากเทือกเขายิ่งใหญ่หิมาลายก่อนละลายเป็นสายธาร จากอริเขตเข้าสู่รัฐฉาน ผ่านชายแดนไทยเมืองแม่สะเรียง สาละวินเป็นพี่แม่น้ำโขง ไหลหล่อเลี้ยงโอบอุษาคเนย์หลากหลายชาติพันธุ์ก่อนสู่ทะเล ฝั่งอันดามันและอ่าวไทย สาละวินสายน้ำแห่งชีวิต สาละวินสายธารน้ำใจ"

(3) ประเพณี ความเชื่อ และความศรัทธาความศรัทธา เป็นพื้นที่ตั้งของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำ ทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตลอดจนการดำรงชีพ เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมและกสิกรรม ตลอดจนมีประเพณี พิธีกรรมทางด้านความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ และปัจจุบันชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบในด้านต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ ปัญหาด้านวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งด้านกายภาพและจิตใจ

การศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตเบื้องต้นเกี่ยวกับลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือ สามารถสรุปและนำเสนอในรูปแบบตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 10 แสดงสรุปลักษณะทางวัฒนธรรมเบื้องต้นเกี่ยวกับลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือ

ลุ่มน้ำ	ประวัติ	วิถีชีวิต	ความเชื่อ
ปิง	ไม่มีหลักฐานปรากฏ แต่ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์เมื่อพันปีมาแล้ว พระนางจามเทวีก็ได้อาศัยน้ำแม่ปิงเดินทางจากอาณาจักรละโว้ ขึ้นมาครองเมืองหริภุญไชย แม่ปิงเป็นแม่น้ำสายสำคัญของอาณาจักรล้านนาก่อนที่จะไหลผ่านบ้านเมืองเป็นแควหนึ่งของแม่น้ำที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ แม่ปิงถือเป็นชัยมงคลประการที่ 7 ในจำนวนชัยมงคล 7 ประการ เหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างมาก อดีตน้ำแม่ปิงยังเคยเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญของอาณาจักรล้านนา ทั้งใช้สัญจรทางการค้าและการขนส่ง น้ำแม่ปิงเคยเป็นเส้นทางที่สำคัญที่สุดทางเดียวจากเมืองเชียงใหม่ถึงเมืองระแหงหรือเมืองตาก เพื่อเดินทางต่อไปยังเมืองมะละแหม่งในพม่า	มีตะกอนปุ๋ยตามธรรมชาติพัดพามาตามสายน้ำ เหมาะอย่างยิ่งในการเพาะปลูก แต่เมื่อเมืองเชียงใหม่มีการเจริญเติบโตและขยายตัวขึ้น ดังนั้นจึงมีวิถีชีวิตทางด้านการเกษตรที่โดดเด่น	คนเมืองล้านนามักจะนิยมเรียกแม่น้ำว่า “น้ำแม่” ดังนั้นน้ำแม่ปิง จึงได้รับความเคารพนับถือว่ามีฐานะเป็น “แม่” ผู้ให้กำเนิดสรรพชีวิตและหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของผู้คน ด้วยเหตุนี้น้ำจึงมีคุณค่าต่อชีวิตมวลมนุษย์ ดังนั้นจึงมีประเพณีลอยกระทงเกิดขึ้น
วัง	มีอายุเก่าแก่และมีชื่อเรียกขานที่ปรากฏหลักฐานตามตำนานต่าง ๆ รวม 11 ชื่อ ได้แก่ กุกกุกนคร ลัมภากับปะนนคร ศรีนครชัย นครเวียงคอก วัว เวียงดิน เขलगค์นคร นครลำปาง คำเขलगค์ อาลัมภางค์ เมืองลคร และเมืองนครลำปาง จากการที่เรียกขานกันว่า “กุกกุกนคร” แปลว่า	ส่วนใหญ่ในการทำเกษตร และประมงน้ำจืด ในช่วงหลังเขตนครลำปางเจริญขึ้นจึงมีแต่ร้อยละ 10 ที่ยังคงมีชุมชนอยู่ ส่วนที่เหลือจะเป็น รถม้า สัญลักษณ์ไก่ขาว วัดพระธาตุลำปางหลวง	วัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อความศรัทธาส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักศาสนาพุทธ เช่นงานขึ้นโตกช้าง หรือสะโตกช้าง ประเพณีไทย แห่สลุงหลวง แห่

ลุ่มน้ำ	ประวัติ	วิถีชีวิต	ความเชื่อ
	เมืองไก่อ ดั้งนั้น ตราประจำจังหวัดลำปาง คือ “ ไก่อขาว ”		เที ย น พ ร ร ษ า เป็นต้น
ยม	ลุ่มน้ำยมเป็นศูนย์อำนาจรัฐสุโขทัย แสดงให้เห็นว่าลุ่มน้ำยมมีความสัมพันธ์กับกรุงสุโขทัยมาตั้งแต่อดีต อีกทั้งเป็นแม่น้ำสายหลักของกรุงสุโขทัย ในอดีตมีเมืองคู่ที่ตั้งคู่กับสุโขทัย เรียกว่าเมืองศรีสัชนาลัย คำว่ายม พ้องกับน้ำยมเมืองแกลงในประเทศเวียดนาม ซึ่งเป็นดินแดนบรรพชนในตำนานที่เล่าต่อกันมาว่าเป็นร่องรอยความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์สุโขทัยกับน่าน ทำสัตย์สาบานกัน โดยกษัตริย์น่านเป็นเครือญาติกับกษัตริย์เมืองล้านช้าง ณ หลวงพระบาง	ผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำยมประกอบอาชีพเกษตรและประมงน้ำจืดเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะใน ส่วน ของ น้ำ ยม ตอนล่างตั้งแต่จังหวัดพิจิตรเป็นต้นมาจะมีวิถีตาลโตนดที่ยังสืบทอดกันมาช้านาน	ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีประเพณีความเชื่อภายใต้หลักศาสนา อีกทั้งยังมีประเพณีลอยกระทง ประเพณี แข่งเรือ สืบชะตาแม่น้ำยม
น่าน	รู้จักในนามเมืองสองแคว เริ่มมีบทบาทเป็นเมืองสำคัญของอยุธยา ตั้งแต่สมัยที่พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พระยาลิไท)และสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่เสด็จมาปกครองเมืองเป็นเวลาหลายปี รวมถึงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์อื่นๆ เช่น การกวาดต้อนสมัยสมเด็จพระนเรศวรสงครามแผ่นดินสมัยพระเจ้าตาก-พระเจ้าฟ้าง	วิถีชีวิตในลำน้ำน่านที่โดดเด่นแต่กำลังจะสูญหายไปในปัจจุบันคือ ชุมชนเรือนแพตลอดลำน้ำ ดังนั้นจึงต้องเร่งอนุรักษ์ และวิถีตาลในส่วนลำน้ำน่านช่วงล่าง	ประเพณีแข่งเรือ ลอยกระทง ทำบุญสะเดาะเคราะห์ การนับถือผีเรือนแพ นิยมสร้างอยู่ริมน้ำ
โขง	ในสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 นั้นเป็นจุดเริ่มของการศึกษาเพื่อจะเข้ามายึดครอง	การทำการประมงและการทำการเกษตรเป็นวิถีชีวิตหลัก บริเวณที่	การเรียกชื่อลักษณะภูมิศาสตร์ในแม่น้ำโขงนั้นมีความแตกต่างกัน

ลุ่มน้ำ	ประวัติ	วิถีชีวิต	ความเชื่อ
	ประเทศไทยในเขตลุ่มน้ำโขง ลัทธิอาณานิคมฝรั่งเศสเข้ายึดครองประเทศเขมร ประเทศไทยต้องตกอยู่ในวงวนของการล่าอาณานิคมฝรั่งเศส แม้ไม่สูญเสียอิสรภาพทั้งประเทศแต่ก็สูญเสียแผ่นดิน นามแคว้นสิบสองจุไทย	ราบน้ำท่วมถึง เป็นพื้นที่ปลูกข้าว ชาวบ้านจะใช้ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำ ทำนา เครื่องมือจับปลา	ไปตามภาษาถิ่น และความเชื่อของคนท้องถิ่น
กก	จุดพบหลักฐานโบราณคดีแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำ เป็นเวียงที่น่าจะสร้างขึ้นในช่วงราชวงศ์มังรายและร่วมสมัยกับอุตสาหกรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากเตาเวียงกาหลงเท่าที่สำรวจจากภาพถ่ายทางอากาศและการเดินสำรวจ พบเวียงที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ตั้งแต่ชั้นเดียวจนถึงสามชั้น อยู่ 7 แห่ง ได้แก่ เวียงป่าเป้า เวียงกาหลง วัดม่อนจอมพ้อ ดงเวียง เวียงมน เวียงฮ่อ และเวียงบนยอดดอยที่บ้านบวกขอนแก่นเจดีย์	การทำประมงและการทำเกษตรเป็นวิถีชีวิตหลักของประชาชนในลุ่มน้ำกก บริเวณที่ราบน้ำท่วมถึงและบริเวณปากแม่น้ำก็เป็นพื้นที่ปลูกข้าว	เป็นพื้นที่ตั้งของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนบ้านรวมมิตร ชุมชนบ้านจือ และชุมชนแม่สลัก ล้วนมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำ
สาระวิน	คนโบราณล้านนาเรียกว่า แม่น้ำคงตลอดแนวสองฟากฝั่งของแม่น้ำสาละวินมีผู้คนหลายเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่ บริเวณที่ราบลุ่มของพม่าตอนบนระหว่างลุ่มสาละวินกับอิระวดี เป็นถิ่นที่อยู่ของพวกไทใหญ่ หรือ ชาวไตสมัยโบราณมี “รัฐ 9 เจ้าฟ้า” หมายถึงพวกเจ้าฟ้าไต จัดการปกครองเป็นแบบสหพันธรัฐ	อาระยธรรมทิมายีและอิเบตสู่เมืองแม่สะเรียง สาละวินเป็นพี่แม่น้ำโขง ไหลหล่อเลี้ยงโอบอุษาคเนย์หลากหลายชาติพันธุ์ สาละวินสายน้ำแห่งชีวิตธารน้ำใจ	ที่ตั้งของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำ ชุมชนส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมและกสิกรรม ตลอดจนมีประเพณี พิธีกรรมทางด้านความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ

1.3) อัตลักษณ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว

การศึกษาและสำรวจคลองในพื้นที่ภาคเหนือมีความจำเป็นต้องคัดเลือกลำน้ำที่มีความสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือ เพื่อวิเคราะห์ที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งในเบื้องต้นได้ดำเนินการศึกษาจากเอกสารและได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวลุ่มน้ำ และการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำ สามารถนำเสนอข้อมูลอัตลักษณ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

1.3.1) อัตลักษณ์ทรัพยากรทางธรรมชาติพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว

ลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือส่วนใหญ่มีจุดกำเนิดที่ภูเขาสูงส่วนใหญ่จะเกิดต้นน้ำบนดอยต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย พะเยา หรืออาจจะเกิดจากประเทศจีน แล้วไหลผ่านเข้ามาประเทศไทย ส่งผลให้ลุ่มน้ำในภาคเหนือมีลักษณะทางกายภาพวางตัวตามแนวเหนือ-ใต้ มีการไหลของน้ำในพื้นที่สูงสู่พื้นที่ต่ำกว่า โดยจะไหลมารวมกันในแต่ละจุด และมาบรรจบกันที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ จากนั้นไหลลงสู่ทะเล ดังนั้น ลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือจึงมีอัตลักษณ์ทรัพยากรทางธรรมชาติพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวในเรื่องของวิถีชีวิตทางการเกษตรเนื่องจากเป็นลำน้ำที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านในแต่ละชุมชนด้านการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในส่วนของพื้นที่ตาลโตนดในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่างที่มีอัตลักษณ์และสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่มาอย่างช้านาน

1.3.2) อัตลักษณ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว

วัฒนธรรมแห่งสายน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือมีความเกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนา เช่น กรุงสุโขทัย เมืองศรีสัชนาลัย เป็นต้น ดังนั้นส่งผลให้มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน กรอบกับคนโบราณล้านนามีความเชื่อเกี่ยวกับสายน้ำว่าเป็นแหล่งกำเนิดชีวิต ดังนั้นจึงมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นคือพิธีกรรมการบูชาสายน้ำภายใต้ความเชื่อมโยงทางศาสนาพุทธ ของคนในพื้นที่ อีกทั้งวัฒนธรรมวิถีชีวิตการสร้างเรือนแพริมน้ำเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย แม้ในปัจจุบันจะมีให้สัมผัสวิถีเรือนแพได้ยากเนื่องจากสภาพลำน้ำเกิดการแห้งขอดไปตามกาลเวลา ดังนั้นอัตลักษณ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว จึงประกอบด้วย งานประเพณีบูชาแม่น้ำ เช่น พิธีลอยกระทง พิธีแห่เรือ เป็นต้น อีกทั้งในส่วนของเรือนแพริมน้ำที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีพของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำและการเกษตร ตลอดจนในส่วนของประมงพื้นน้ำจืด

ทิวเขาภูพาน เป็นต้นกำเนิดของ แม่น้ำสงคราม น้ำอูน น้ำยาม น้ำก่ำ น้ำพุง ซึ่งไหลไปทางเหนือของภาค และเทือกเขาภูพานยังให้กำเนิดลำน้ำเซบาย ลำน้ำกก ซึ่งไหลลงไปทางทิศใต้ของภาค ทิวเขาทางตะวันตก คือ ทิวเขาเพชรบูรณ์ เป็นทิวเขาที่ใหญ่ที่สุดและกินพื้นที่มากที่สุด มียอดเขาที่สูงที่สุดคือ ภูแผงม้า มีความสูง 1,746 เมตร ทิวเขาเพชรบูรณ์ จะทอดจากทางเหนือลงมาทางใต้ มีแนวทิวเขาตะวันตกสุดเป็นเส้นแบ่งระหว่างภาคอีสานกับภาคเหนือและภาคกลาง เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำป่าสักและลำน้ำชี รวมถึงลำน้ำเหือง ลำน้ำเลย ลำน้ำเซียว ลำน้ำพรมและลำน้ำพอง ส่วนแนวทิวเขาเขตอนกลาง กำเนิดแม่น้ำโขงและแม่น้ำโสม ไหลลงสู่แม่น้ำโขง ส่วนแนวเขาภูพานน้อยให้กำเนิดลำห้วยพะเนียง สาขาของแม่น้ำพอง แม่น้ำห้วยหลวง ที่ไหลลงแม่น้ำโขง และทิวเขาสำคัญอีกทิวเขาในอีสาน คือทิวเขาพญาเย็น ทอดยาวตั้งแต่ช่องเทพสถิต อำเภอเทพสถิตจังหวัดชัยภูมิ กินพื้นที่เขตอุทยานเขาใหญ่

ทิวเขาสำคัญในภาคอีสานอีกกลุ่ม คือภูเขาทางทิศใต้ มี 2 ทิวเขา คือทิวเขาสันกำแพงและทิวเขาพนมดงรัก ซึ่งให้กำเนิดสาขาของแม่น้ำมูลมากมาย เช่น ลำตะคอง ลำพระเพลิง ลำปลายมาศ ลำทะเมนชัย ลำชี ลำห้วยทับทัน ห้วยสำราญ ลำห้วยชะยุ้ง ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย เป็นต้น พื้นที่ทิวเขาสำคัญที่กล่าวมา เป็นพื้นที่ปกคลุมด้วยป่าเขาและลำน้ำ ลำห้วย ลำคลอง ในอดีตจึงมีผู้ตั้งถิ่นฐานน้อย เพิ่งจะมีผู้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณ 3-4 ทศวรรษที่ผ่านมา ปัจจุบันในภาคอีสานมีลำน้ำสำคัญหลักๆ 4 สาย คือ สายแม่น้ำมูล เป็นแม่น้ำหลักของภาคอีสาน ยาว 641 กิโลเมตร ไหลผ่านจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ ลงไปถึงแม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีสาขาสำคัญของลำน้ำมูล คือ น้ำชี ลำโดมน้อย ลำปลายมาศ ลำเสียว ลำตะคอง ลำพระเพลิง เป็นต้น

ส่วนลำน้ำชี เป็นแม่น้ำสายหลักในอีสานกลาง สาขาสำคัญของลำน้ำชี คือ ลำน้ำพรม ลำน้ำเซียว และลำน้ำพอง รวมถึงลำน้ำปาว ลำน้ำยัง ลำน้ำชีครอบคลุมพื้นที่ 551,000 ตารางกิโลเมตร ไหลผ่านจังหวัดชัยภูมิขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ยโสธร ไปบรรจบกับลำน้ำมูลที่จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนแม่น้ำสงครามเป็นแม่น้ำสายหลักของอีสานเหนือ ต้นน้ำเกิดจากภูผาหลัก ภูผาหักและภูเพลินของเทือกเขาภูพาน ในเขตอำเภอส่องดาว ไหลผ่านจังหวัดสกลนคร อุดรธานี หนองคาย และนครพนม ไปลงแม่น้ำโขงที่อำเภอท่าอุเทน มีความยาว 420 กิโลเมตร พื้นที่ลุ่มน้ำ 42,411 ตารางกิโลเมตร มีสาขาน้ำสำคัญคือน้ำยามและน้ำมูล และในภาคอีสานมีแม่น้ำสายสำคัญคือแม่น้ำโขงไหลผ่านภาคอีสาน 850 กิโลเมตรเป็นแม่น้ำใหญ่ที่สุดในภาค เป็นแม่น้ำนานาชาติที่สำคัญเป็น 1 ใน 10 ของโลก แม่น้ำมูลและแม่น้ำสงครามล้วนไหลลงแม่น้ำโขง (สุวิทย์ ธีรศาสตร์วิต. 2546:23)

ตารางที่ 12 แสดงความเชื่อมโยงกลุ่มน้ำในแต่ละจังหวัดกับลำน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กลุ่มน้ำ	จังหวัด	ลำน้ำ
กลุ่มน้ำมูล	อุบลราชธานี	ชื่อ ตำบล อำเภอ จังหวัด -ลำมูล อ.เมือง อ.วารินชำราบ อ.สว่างวีระวงศ์ อ.ดอนมดแดง อ.ตาล ชุม อ.พิบูลมังสาหาร อ.สิรินธร อ.โขงเจียม -คลองชะยูง อ.สำโรง อ.วารินชำราบ -คลองโดมใหญ่ อ.น้ำยืน อ.นาจะหลวย อ.เดชอุดม อ.นาเยี่ย อ.พิบูลมังสา หาร อ.สว่างวีระวงศ์
	นครราชสีมา	-ลำมูล อ.วังน้ำเขียว อ.ครบุรี อ.โชคชัย อ.เฉลิมพระเกียรติ อ.โนนสูง อ.จักราช อ.พิมาย อ.ชุมพวง อ.เมืองยาง อ.ลำทะเมนชัย -
	บุรีรัมย์	-ลำมูล อ.คูเมือง อ.แคนดง อ.สตึก
	สุรินทร์	-ลำมูล อ.ชุมพลบุรี อ.ท่าตูม อ.รัตนบุรี
	ศรีสะเกษ	-ลำมูล อ.ราชบุรี อ.ยางชุมน้อย อ.กันทรารมย์
กลุ่มน้ำชี	ยโสธร	-ลำน้ำชี อ.เมือง อ.คำเขื่อนแก้ว อ.มาชนะชัย
	อำนาจเจริญ	-เซบาย อ.เสนางคนิคม อ.เมือง อ.ห้วยตะพาน
	ร้อยเอ็ด	-ลำน้ำชี อ.จังหาร อ.ธวัชบุรี อ.เชียงขวัญ อ.เสลภูมิ อ.ทุ่งเขาหลวง อ. อาจสามารถ อ.พนมไพร
	มหาสารคาม	-ลำน้ำชี อ.โกสุมพิสัย อ.เมือง อ.กันทรวิชัย
	ขอนแก่น	-ลำน้ำชี อ.โคกโพธิ์ชัย อ.เวียงใหญ่ อ.ชนบท อ.มัญจาคีรี อ.บ้านไผ่ อ. บ้านแฮด อ.พระยืน อ.เมือง
	ชัยภูมิ	-ลำน้ำชี

ลุ่มน้ำ	จังหวัด	ลำน้ำ
		อ.หนองบัวแดง อ.หนองบัวระเหว อ.บ้านเขว้า อ.จัตุรัส อ.เมือง อ.เนินสง่า อ.คอนสวรรค์ -ลำน้ำพรม อ.คอนสาร อ.เกษตรสมบูรณ์ อ.ภูเขียว อ.บ้านแท่น

2.1) ลักษณะทางกายภาพของลุ่มน้ำพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถแบ่งลำน้ำสำคัญได้ 2 ลุ่มน้ำ คือลุ่มน้ำมูลและลุ่มน้ำชี ดังที่ได้เสนอไว้ในเบื้องต้น ในส่วนต่อไป คณะวิจัยจะนำเสนอลักษณะทางกายภาพลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังต่อไปนี้

2.1.1) ลุ่มน้ำมูล

(1) สภาพภูมิประเทศ

สภาพทั่วไปของลำน้ำมูลนักวิชาการได้แบ่งลำน้ำมูลออกเป็น 3 ส่วน (ยงยุทธ ศรีวรรณและคณะ.2556) ตามสภาพกายภาพของพื้นที่ คือส่วนที่ 1 ลุ่มน้ำมูลตอนบน สภาพของแม่น้ำมีขนาดแคบกระแสน้ำไหลแรงเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของลุ่มน้ำส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ราบสูง โดยมีเทือกเขาบรรทัดและเทือกเขาพนมดงรัก เป็นแนวยาวอยู่ทางทิศใต้ มีระดับความสูงประมาณ 300 ถึง 1,350 ม.รทก. ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำมูลและลำน้ำสาขาต่างๆ ส่วนที่ 2 ลำน้ำมูลตอนกลาง สภาพของแม่น้ำมีขนาดกว้างกระแสน้ำไหลช้า เนื่องจากลักษณะพื้นที่ค่อยๆลาดต่ำจากพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนบนลงมาทางทิศเหนือสู่แม่น้ำมูลตอนกลาง สภาพภูมิประเทศทางด้านทิศเหนือของลุ่มน้ำเป็นเนินเขาระดับไม่สูงมากนัก จากนั้นพื้นที่ค่อยๆลาดต่ำลงมาทางทิศใต้ ซึ่งในฤดูน้ำหลาก น้ำจะล้นตลิ่งเข้าท่วมพื้นที่ป่าริมฝั่งซึ่งชาวบ้านเรียกว่าป่าบุ่ง-ป่าทาม ส่วนที่ 3 ลุ่มน้ำมูลตอนล่าง สภาพของแม่น้ำจะมีตลิ่งสูงมีแก่งหินกระจายอยู่ตามลำน้ำเนื่องจาก ภูมิประเทศส่วนใหญ่ ยังคงเป็นที่ราบสูงมีทิวเขาพนมดงรักเป็นแนวเขา ทอดยาวทางตอนใต้ ลำน้ำมูลตอนล่างพื้นที่จะค่อยๆลาดลงไปทางด้านตะวันออกในเขตจังหวัดศรีสะเกษ ภูมิประเทศเป็นที่ราบสลับเนินเขา ส่วนในจังหวัดอุบลราชธานี ยโสธรและอำนาจเจริญ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มสลับลูกคลื่น ลอนลาดถึงลูกคลื่นลอนชัน ความสูงพื้นที่โดยเฉลี่ย 200 ม.รทก. (เมตร/ระดับน้ำทะเลปานกลาง)

(2) สภาพภูมิอากาศ มีลักษณะสภาพภูมิอากาศลุ่มน้ำที่ตั้งอยู่ในแบบทุ่งหญ้าสะวันนา เป็นภูมิอากาศแบบร้อนชื้นสลับแห้ง และมีปริมาณน้ำฝนปานกลาง

(3) แหล่งน้ำต้นทุน ประกอบด้วย ลำตะคอง ลำพระเพลิง ลำปลายมาศ ลำทะเมนชัย ลำชี ลำห้วยทับทัน ห้วยสำราญ ลำห้วยชะยุ้ง ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย

(4) สถานการณ์คุณภาพน้ำ จากข้อมูล <http://iwis.pcd.go.th> คุณภาพน้ำของลุ่มน้ำมูลอยู่ในระดับพอใช้ ช่วงคะแนน WQI ส่วนใหญ่อยู่ที่ 61-70

(5) สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ ปลูกไร่ ข้าวโพด แตงโม

2.1.2) ลุ่มน้ำชี

(1) สภาพภูมิประเทศ

น้ำชี เกิดจากที่ราบด้านตะวันออกของเทือกเขาเพชรบูรณ์นับตั้งแต่เขา สันปันน้ำ เขาแปปันน้ำ เขาเสลียงตาเถด เขาอุ่มน้ำ เขายอดชี เขาครอก จนถึงเขาเทวดา ซึ่งเป็นแนว ภูเขาชายเขตแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดชัยภูมิ โดยมีสาขาหลัก 5 ลำน้ำซึ่งประกอบไป ด้วย ลำน้ำพรม ลำน้ำพอง ลำน้ำเซิน ลำน้ำปาว และลำน้ำยัง แม่น้ำชีถือว่าเป็นแม่น้ำที่มีความยาวมาก ที่สุดในประเทศไทย ไหลผ่านอำเภอหนองบัวแดง อำเภอบ้านเขว้า อำเภอหนองบัวระเหว อำเภอ จัตุรัส อำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ , อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัด นครราชสีมา อำเภอแวงน้อย อำเภอแวงใหญ่ อำเภอโคกโพธิ์ไชย อำเภอมัญจาคีรี อำเภอชนบท อำเภอบ้านไผ่ อำเภอบ้านแฮด อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น , อำเภอโกสุมพิสัย อำเภอ กันทรวิชัย อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม , อำเภอฆ้องชัย อำเภอกมลาไสย อำเภอร่อง คำ จังหวัดกาฬสินธุ์ , อำเภอเมืองร้อยเอ็ด อำเภอเชียงขวัญ อำเภอธวัชบุรี อำเภอทุ่งเขาหลวง อำเภอ อาจสามารถ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด , อำเภอเมืองยโสธร อำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอมหา ชนะชัย อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร , อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี , อำเภอกันทรารมย์ จังหวัด ศรีสะเกษ และไหลไปบรรจบกับแม่น้ำมูลที่บ้านวังยาง ตำบลบุ่งหวาย อำเภวารินชำราบ รอยต่อ จังหวัดศรีสะเกษ กับจังหวัดอุบลราชธานี มีความยาวทั้งสิ้น 765 กิโลเมตร

(2) สภาพภูมิอากาศ มีลักษณะสภาพภูมิอากาศลุ่มน้ำที่ตั้งอยู่ในแบบทุ่ง หญ้าสะวันนา เป็นภูมิอากาศแบบร้อนชื้นสลับแห้ง และมีปริมาณน้ำฝนปานกลาง

(3) แหล่งน้ำต้นทุน ประกอบด้วย ลำน้ำพรม ลำน้ำพอง ลำน้ำเซิน ลำน้ำ ปาว และลำน้ำยัง(4) สถานการณ์คุณภาพน้ำ จากข้อมูล <http://iwis.pcd.go.th/index.php> คุณภาพ น้ำของลุ่มน้ำมูลอยู่ในระดับพอใช้ ช่วงคะแนน WQI ส่วนใหญ่อยู่ที่ 61-70

(5) สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่ต้องมีกิจกรรมการใช้น้ำ ใช้ปลูกส้มโอ ข้าว

การศึกษาลักษณะทางกายภาพเบื้องต้นเกี่ยวกับลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสรุปและนำเสนอในรูปแบบตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 13 แสดงสรุปลักษณะทางกายภาพเบื้องต้นเกี่ยวกับลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ลุ่มน้ำ	ภูมิประเทศ	ภูมิอากาศ	แหล่งต้นน้ำ	คุณภาพน้ำ	ประโยชน์
ลุ่มน้ำมูล ลุ่มน้ำชี	ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง ในระดับความสูงระหว่าง 120-400 เมตรจากระดับน้ำทะเลลักษณะพื้นที่เป็นแอ่งจานลาดเอียงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีสันเขาเป็นขอบสูงทางทิศตะวันตกโดยเทือกเขาเพชรบูรณ์ และเทือกเขาดงพญาเย็น ทิศใต้ขอบสูงโดยเทือกเขาสนกำแพง และเทือกเขาพนมดงรักแล้วลาดลงสู่แม่น้ำโขง	ภูมิอากาศตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะสภาพภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้าสะวันนา เป็นภูมิอากาศแบบร้อนชื้นสลับแห้ง และมีปริมาณน้ำฝนปานกลาง มีทั้งหมด 3 ฤดูกาล ได้แก่ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว	แม่น้ำมูลเป็นแม่น้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาตอนใต้ของจังหวัดนครราชสีมา	อยู่ในระดับพอใช้ ช่วงคะแนน WQI ส่วนใหญ่อยู่ที่ 61-70	แหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูก การปลูกไร่ข้าวโพด แตงโม ข้าว ส้มโอ เป็นแหล่งอาหารประเภทปลา เป็นศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีน้ำให้กับชุมชนริมฝั่งลำน้ำมูล

2.2) ลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

2.2.1) ลุ่มน้ำมูล

จากลักษณะกายภาพลุ่มน้ำมูลและลักษณะพื้นที่ลุ่มน้ำดังกล่าว ซึ่งมีความแตกต่างกันหลากหลายอันเกิดจากลักษณะภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ รวมทั้งทิศทางการไหลของน้ำในลุ่มน้ำมูลและลำน้ำสาขากว่า 30 ลำน้ำได้ก่อให้เกิดภูมิฐานที่เป็นระบบนิเวศย่อยๆมากมายในพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลางซึ่งมีสภาพของลำน้ำที่มีขนาดกว้าง กระแสน้ำไหลช้า มีลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ลอนคลื่นมีที่ลุ่มต่ำสลับกับที่ดอน ประกอบกับการไหลของน้ำในฤดูน้ำหลาก ทำให้เกิดภูมิฐานเป็นระบบนิเวศย่อยๆเรียกกันในภาษาถิ่นอีสาน เช่น หนองบุง ทาม เป็นต้น และในระบบนิเวศย่อยๆก็มีสังคมพืชที่ปกคลุมในพื้นที่แตกต่างหลากหลายชนิด ที่เรียกต่างกันว่า “ป่าบุง-ป่าทาม” ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งเพาะพันธุ์และหลบภัยของสัตว์น้ำสัตว์บก สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำนานาชนิด

พื้นที่ทามในลุ่มน้ำมูล จึงเปรียบเสมือนมดลูกของภาคอีสาน เป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีพันธุ์พืชมากกว่า 118 ชนิด พันธุ์พืชที่พบในพื้นที่ทามส่วนมากเป็นพืชที่มีความทนต่อการท่วมขังของน้ำ สามารถดำรงอยู่ยืนต้นได้นานและเป็นไม้พุ่ม ซึ่งมีอยู่อย่างหนาแน่น ในลุ่มน้ำมูลตอนกลางมีปลาน้ำจืดอาศัยมากกว่า 90 ชนิด มีนกสัตว์ป่าและแมลงใช้ชีวิตอยู่ในป่าทามจำนวนถึง 85 ชนิด การดำรงอยู่ของสัตว์ป่าทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำล้วนสะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ได้เป็นอย่างดี (ยงยุทธ ศรีวรรณและคณะ.2556)

ในลุ่มน้ำมูลตอนกลาง จะมีสภาพระบบนิเวศที่คนอีสานเรียกว่า “ทาม” ลักษณะภูมิศาสตร์ฐานเป็นที่ลุ่มที่ดอนสลับกันไป บางแห่งมีพื้นที่ต่ำ มีน้ำขังตลอดปี ชาวอีสานเรียกว่า “บุง ริมสองฝั่งลำน้ำมักจะมีไม้หนานาพันธุ์ปกคลุมหนาแน่น ในพื้นที่บุงและทามของคนอีสานยังมีการทำนาที่เรียกว่าการ “ทำนาทาม” มี 2 ลักษณะในปัจจุบันคือนาดำและนาหยอด

นอกจากนี้ยังมีการทำไร่ปลูกผักต่างๆ เช่น การปลูกไร่ข้าวโพด แตงโม ในเดือนกุมภาพันธ์ มีการปลูกพืชผักต่างๆเช่น แตงกวา ถั่ว เพื่อไว้กินและขาย นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เพราะในทามมีพืชหลายชนิดเหมาะสำหรับเป็นอาหารของวัวควาย การเลี้ยงวัว ควายใน ป่าทามจึงสะดวกไม่ยุ่งยาก เนื่องจากมีพืชพันธุ์ที่สมบูรณ์ให้วัวและควายกินได้ตลอด สามารถเลี้ยงปล่อยได้ โดยไม่ต้องกลัวว่าวัวควายจะไปกินพืชพันธุ์พืชผักของชาวบ้านคนอื่น ที่สำคัญวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำมูลคือการ “หาปลา” การหาปลาของชาวบ้านลุ่มน้ำมูลในอดีตสามารถหาได้ตลอดปีตามแหล่งน้ำต่างๆ เช่น กุด หนอง ล่องในแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นถิ่นฐานของปลาหลายชนิด เครื่องมือที่ใช้ในการหาปลาแตกต่างกันออกไปตามสภาพแหล่งน้ำ เช่น แห เบ็ด สวิง เป็นต้น

คนลุ่มน้ำมูลมีช่วงระยะเวลาหาปลาแบ่งเป็น 4 ช่วงคือ ช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน เป็นช่วงน้ำน้อยหาปลาได้ง่าย ชาวบ้านจะหาปลากันมากในช่วงระหว่างเดือนนี้ มีการเก็บข้อมูลรายได้จากการขายปลาในช่วงนี้ ประมาณ 10,000 บาทต่อเดือน ต่อมาช่วงเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน เป็นช่วงน้ำขึ้น น้ำไหลลงสู่แม่น้ำ ปลาจะวิ่งทวนน้ำขึ้นมาวางไข่ในหนอง ช่วงนี้จะมีการชุดบ่อ ล่อปลา เครื่องมือหาปลา คือ ลอบ แห ไซ

เดือนสิงหาคมถึงตุลาคม เป็นช่วงน้ำลงน้ำหลากมีน้ำมาก ปลาไม่ค่อยมี ชาวบ้านจึงไม่ค่อยหาปลาในช่วงนี้ เดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม ปลาจะขึ้นตื้นหนาว ปลาจะมีรสชาติอร่อย มีความมัน ช่วงนี้ปลาในลำน้ำมูลจะมีมาก ปลาจะอยู่รวมกันและกลับลงสู่แม่น้ำ ในช่วงนี้ชาวบ้านนิยมออกหาปลากันมา นอกจากการหาปลาแล้ว วิถีของคนตามลุ่มน้ำ ยังมีการหาพืชน้ำและเผาถ่านจากพันธุ์ไม้โตเร็วที่เกิดตามริมลำน้ำ ชาวบ้านอีกกลุ่มเก็บผักตาม ธรรมชาติ ตามลำน้ำ การหาผักในทาม เช่น ผักกูด ผักกระโดน ซึ่งหาได้ตลอดปี ชาวบ้านบางกลุ่มหาหน่อไม้ ยอดไม้ในช่วงฤดูฝน คือ ช่วงเดือนพฤษภาคมถึงพฤศจิกายน “หน่อไม้” ถือว่าเป็นอาหารหลักของชาวบ้านตามลำน้ำสายต่างๆ นอกจากนั้นแล้ว วิถีคนลุ่มน้ำยังมีการหา “เห็ด” ในช่วงฤดูหนาวฝนราวเดือนพฤษภาคมจะมีเห็ดชนิดต่างๆ ให้ชาวบ้านได้เก็บทั้งเพื่อบริโภคและเพื่อขาย เช่น เห็ดสายน้ำ เห็ดผึ้ง เห็ดระโงก เห็ดปลวก เป็นต้น ช่วงในเดือนสิงหาคมถึงกันยายน ชาวลุ่มน้ำโดยเฉพาะลุ่มน้ำมูลยังมีการหา “มันแขง” เป็นอาหารยอดฮิตในป่าทามมันแขงเป็นไม้เลื้อยใบคล้ายใบตำลึงแต่มีสีเขียวแก่ จะเกี่ยวพันอยู่กับต้นไม้เล็กไม้ใหญ่อยู่ในบริเวณ ทาม ตามลำห้วยห้วยมีลักษณะกลมแต่ไม่เป็นตะปุ่มตะป่ำ ขนาดเท่าหัวแม่มือจนถึงเท่ากำปั้น

ตามลำน้ำยังมีพืชที่เรียกว่า “หวาย” หวายสามารถเกิดขึ้นในป่าทาม เป็นหวายน้ำ ชาวบ้านใช้ประโยชน์ ในการสานกระดัง สานไซเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ในการหาปลา หวายจะเกิดมากในช่วงเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม หวายที่ขายดี คนอีสานตามลุ่มน้ำเรียกว่า “หวายหางหนู” เพราะเส้นเล็กใช้แทนเชือกได้ ในลุ่มน้ำยังมี ผลผลิตจากธรรมชาติที่คนอีสานชื่นชอบนำไปประกอบอาหารเรียกว่า “ไข่มดแดง” จะหาได้ในช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคมโดยหาตามต้นไม้ในป่าทาม ต้นไม้ที่เป็นไม้พุ่มจะมีรังมดแดงอยู่ ชาวบ้านจะใช้วิธี โดยใช้ไม้ยาวผูกกับหวดหรือหม้อ ยกขึ้นไปเขย่ารังมดแดงให้ไข่มดแดงตกลงมาใส่ในหวดหรือหม้อ จากนั้นนำลงมาเทใส่น้ำให้ไข่มดแดงและมดแดงไต่ออกไป นอกจากนั้นแล้วยังมีการหา “กบและหอย” ตามลำน้ำซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ตอนกลางคืน ชาวบ้านนิยมออกไปยิงกบ ส่วนหอยนั้นมียู่มากมาย เช่น หอยขม หอยโข่ง เป็นต้น และที่สำคัญ ชาวบ้านตามลำน้ำสามารถ ล่าสัตว์เป็นอาหารได้ ซึ่งเป็นสัตว์เล็ก เช่น นก หนู พังพอน กระต่าย

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่าพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งลุ่มน้ำชี ลุ่มน้ำมูล แม่น้ำสงครามหรือลุ่มน้ำโขง ต่างมีวิถีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำที่มีระบบนิเวศ ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนลุ่มน้ำ ทั้งการหาอยู่หากิน เก็บของป่า รวมถึงการสร้างผลผลิตปลูกพืชผัก ทำนา เลี้ยงสัตว์ เพื่อขายเป็นรายได้ นอกจากนี้แล้วยังมีวัฒนธรรมที่สำคัญตามลุ่มน้ำเป็นความเชื่อของวิถีคนลุ่มน้ำ คือ มีการสร้าง “ดอนปู่ตา” สร้าง “วัด” เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งมีการจัดการ “แข่งเรือ” ประเพณีประจำปีท้องถิ่นซึ่งกล่าวได้ว่าลำน้ำต่างๆ เป็นพื้นที่ที่สร้างระบบคุณค่า ทางวัฒนธรรมประเพณีที่เกื้อกูลกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2.1) ลุ่มน้ำชี

ลุ่มน้ำชีมีนักวิชาการได้แบ่งกลุ่มน้ำชีไว้หลายตอนเช่นเดียวกันกับลำน้ำมูล นิรันดร์ คำนุและคณะ (2561) อธิบายลักษณะลุ่มน้ำชีตอนกลางและตอนล่างไว้ว่า ลุ่มน้ำชีตอนกลาง ได้แก่ บริเวณที่ลุ่มน้ำไหลผ่านจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร มีสาขาลำน้ำสำคัญ คือ ลำน้ำป่าว ไหลผ่านจังหวัดกาฬสินธุ์ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดอุดรธานี อำเภอเมือง อำเภอกมลาไสยและอำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ ไปบรรจบแม่น้ำชีอีกครั้งที่อำเภอจังหารจังหวัดร้อยเอ็ดและน้ำยาง สวนลุ่มน้ำชีตอนล่าง ได้แก่ บริเวณลำน้ำชีที่ไหลผ่านอำเภอเมือง อำเภอคำเขื่อนแก้วอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอเชียงยืน จังหวัดอุบลราชธานี บริเวณนี้ไม่มีแม่น้ำสาขา เนื่องจากถูกขนาบด้วยลำน้ำเสียวทางทิศตะวันตกและลำน้ำเซบายทางทิศตะวันออก ซึ่งลำน้ำทั้งสองเป็นส่วนหนึ่งของลำน้ำมูล ทำให้ลุ่มน้ำชีตอนล่างเป็นแนวแคบและเป็นแนวราบโล่ง ลุ่มน้ำชีตอนล่างจะไหลสู่น้ำมูลในเขตจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดศรีสะเกษ

ลุ่มน้ำชีตอนล่างมีสภาพภูมิศาสตร์กายภาพหลากหลาย ในพื้นที่จะเป็นพื้นที่ทามคล้ายกับลุ่มน้ำมูล ลำน้ำชีมักจะเกิดน้ำท่วมในช่วงฤดูน้ำหลาก สำหรับชุมชนลุ่มน้ำชีในอดีตนั้น สถานะน้ำท่วมถือว่าเป็นปกติวิสัยเป็นเรื่องธรรมชาติ ซึ่งคนในชุมชนได้ปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติมาตลอด ก่อให้เกิดภูมิปัญญาความรู้กับชุมชนชาวลุ่มน้ำชี ถึงขั้นสามารถจับชีพจรน้ำได้ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับลุ่มน้ำชี ส่งผลต่อการสร้างผลผลิตของชุมชนริมน้ำ เช่น อาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ รวมทั้งเป็นสถานเลี้ยงสัตว์สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน คล้ายกับลุ่มน้ำต่างๆ ในอีสานดังที่กล่าวถึงลุ่มน้ำมูลในส่วนที่ผ่านมา

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านลุ่มน้ำชี แม้จะหลีกเลี่ยงบริเวณน้ำท่วมถึง แต่ส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานไม่ห่างจากลำน้ำ ทั้งนี้เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ตามและฝั่งลำน้ำชี น้ำชีเป็นพื้นที่ที่ให้ประโยชน์กับชาวบ้านให้ได้พึ่งพาดำรงชีพ ขณะเดียวกันชาวบ้านต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วม น้ำหลาก อย่างไรก็ตามชาวบ้านลุ่มน้ำชีก็ใช้วิถีชีวิตสัมพันธ์กับฤดูน้ำท่วมน้ำหลากมาโดยตลอด เช่น ในฤดูปลูกมีการปลูกผัก ปลูกพืช มีการนำต้นกกไปทำเป็น เสื่อกก ห่ออาหารปลาทำเป็นแกงปลา ปิ้งปลา เพื่อกินและขายในตลาด เมื่อสถานะน้ำท่วมซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่มีมาแต่โบราณ ชาวบ้านก็จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพน้ำท่วมเก็บสิ่งของ จูงวัวควายขึ้นไปยังที่สูง เมื่อน้ำลงก็กลับมาใช้ชีวิตริมฝั่งลำน้ำชีเช่นเดิม ทำการเกษตรทำไร่ ปลูกแตงโม ถั่วลิสง เลี้ยงสัตว์

ดังนั้นลำน้ำชีจึงมีความสำคัญกับคนอีสานไม่ต่างจากลำน้ำอื่นๆ ความเชื่อของคนลุ่มน้ำชีตอนล่าง ในอดีตคนลุ่มน้ำชีจะมีความเชื่อเกี่ยวกับผีตามลุ่มน้ำเพราะชาวบ้านนับถือผีปู่ตา ชาวบ้านบางหมู่บ้านเรียกว่าหลวงพ่อใหญ่ และ ชาวบ้านจะให้ความเคารพนับถือมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันจึงมีการสร้างศาลปู่ตาไว้ ในจุดต่างๆของแต่ละหมู่บ้านมีการเลี้ยงผีปู่ตาตามความเชื่อของท้องถิ่นต่างๆจากอดีตจนถึงปัจจุบันยังคงมีให้เห็น รวมทั้งการแข่งเรือตามลำน้ำชี ก็มีเช่นเดียวกันกับลุ่มน้ำมูลและลุ่มน้ำอื่นๆ

การศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตเบื้องต้นเกี่ยวกับลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสรุปและนำเสนอในรูปแบบตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 14 แสดงสรุปลักษณะทางวัฒนธรรมเบื้องต้นเกี่ยวกับลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ลุ่มน้ำ	ประวัติ	วิถีชีวิต	ความเชื่อ
ลุ่มน้ำมูล	ลำมูลไหลมาจากเทือกเขาตงพญาเย็นที่จังหวัดนครราชสีมา ไหลผ่านจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและไปบรรจบกับลำน้ำโขงที่อำเภอโขงเจียมจังหวัดอุบลราชธานี	วิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำมูลคือการ “หาปลา” การหาปลาของชาวบ้านลุ่มน้ำมูลในอดีตสามารถหาได้ตลอดปีตามแหล่งน้ำต่างๆ เช่น กุด หนอง ล่องในแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นถิ่นฐานของปลาหลายชนิด เครื่องมือที่ใช้ในการหาปลาแตกต่างกันออกไปตามสภาพแหล่งน้ำ เช่น แห เบ็ด สวิง	คือ มีการสร้าง “ดอนปู่ตา” สร้าง “วัด” เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งมีการจัดการ “แข่งเรือ” ประเพณีประจำท้องถิ่น
ลุ่มน้ำชี	แม่น้ำชี เกิดจากที่ราบด้านตะวันออกของ <u>เทือกเขาเพชรบูรณ์</u> นับตั้งแต่เขาสนปันน้ำเขาแปปันน้ำ เขาเสลียง ตาเถา เขาอุ่มน้ำ เขา ยอดชี เขาครอก จนถึงเขาเทวดา ซึ่งเป็นแนวภูเขาชายเขตแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือของ <u>จังหวัดชัยภูมิ</u> โดยมีสาขาหลัก 5 ลำน้ำซึ่งประกอบไปด้วย ลำน้ำพรม ลำน้ำพอง ลำน้ำเซิน ลำน้ำปาว และลำน้ำยัง แม่น้ำชีถือว่าเป็นแม่น้ำที่มีความยาวมากที่สุดในประเทศไทย	วิถีคนลุ่มน้ำชี -ในฤดูปกติมีการปลูกผัก ปลูกพืช มีการนำต้นกกไปทำเป็น เสื่อ กก ห่ออาหารปลาทำเป็นแกงปลา ปิ้งปลา เพื่อกินและขายในตลาด -ทำการเกษตรทำไร่ ปลูกแตงโม ถั่วลิสง เลี้ยงสัตว์ -	เช่นเดียวกับลำน้ำมูล คือ มีการสร้าง “ดอนปู่ตา” สร้าง “วัด” เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งมีการจัดการ “แข่งเรือ” ประเพณีประจำท้องถิ่น

2.3) อัตลักษณ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคตะวันออก เฉียงเหนือที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว

2.3.1) ลุ่มน้ำมูล ลุ่มน้ำมูลไหลผ่านจังหวัดในเขตอีสานใต้ ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ธรรมชาติ มีป่าริมน้ำเป็นหย่อมๆ กระจัดกระจายอยู่ อัตลักษณ์ที่โดดเด่นทางธรรมชาติคือเป็น “แหล่งปลามูล” มีความหลากหลายของสัตว์น้ำและพืชพรรณ พบปลาอย่างน้อย 109 ชนิด หลายชนิดที่อยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (endangered) อาทิ ปลาเอนคางมู (Probarbus labeamajor) ปลาเทพา (Pangasius santiwangsei) ปลาหมากผาง (Tenuilosa thibaudeaudi) ปลาแมวหูดำ (Setpinna melanochir) ปลานวลจันทร์น้ำจืด (Cirrhinus microlepis) ปลาชะอี (Mekongina erythrospila) เป็นต้น ขณะที่ปลาเศรษฐกิจ ได้แก่ ปลาสร้อยขาว (Henicorhynchus siamensis) ปลาไส้ตัน (Cyclochilichthys repasson) ปลาช้อยอก (Mystacoleucus marginatus) ที่ชาวบ้านริมฝั่งสามารถหาเพื่อขายเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

ส่วนด้านวิถีวัฒนธรรมลุ่มน้ำ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ จึงเป็นแหล่งที่ตั้งชุมชนมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 100 ปี หลายหมู่บ้านมีอายุของชุมชนระหว่าง 300 – 500 ปี กระจายตามสายน้ำ ประชากรเกือบทั้งหมดมีบรรพชนอพยพมาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บางหมู่บ้านสืบเชื้อสายมาจากเขมร กูย (ส่วย) มีประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ อาทิ การรำผีฟ้า การทำภูน้ำ การแข่งเรือ เป็นต้น

2.3.1) ลุ่มน้ำชี อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของลำชี คือ ตั้งอยู่ในเขต ภูเขาล้อมรอบพื้นที่ราบสูงตอนกลางทางตอนเหนือของพื้นที่จะล้อมรอบด้วยเทือกเขาภูเขียวน้อย และต่อด้วยเทือกเขาภูเขียวใหญ่ ลักษณะของพื้นที่คล้ายรูปเกือกม้า บริเวณใกล้กับสันเขาจะเป็นผาชัน เกือบตั้งฉากตลอดทั้งแนว ภายในวงรอบของเทือกเขานี้ พื้นที่ส่วนใหญ่ค่อนข้างราบ มีเนินเขาขนาดเล็กปรากฏอยู่บนยอดเขาหลายลูก มีสภาพเป็นลานหิน มีพันธุ์ไม้ขนาดเล็กขึ้นห่างๆ สลับกับหญ้าและไม้พุ่ม เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง และที่ราบสูง จึงทำให้มีลำห้วย ลำธารมากมายหลายสาขา ลุ่มน้ำสำคัญ 3 สาย ได้แก่ ลุ่มน้ำพรม มีต้นกำเนิดอยู่บริเวณตอนเหนือของพื้นที่ ลุ่มน้ำสะพุงเป็นลุ่มน้ำที่ใหญ่ที่สุดในพื้นที่ และลุ่มน้ำชีซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของพื้นที่ พื้นที่ลุ่มบางตอนก่อตัวเป็นบึงซึ่งมีขนาดกว้างขึ้นเมื่อถึงฤดูฝน เช่น บึงแพน บึงยาว บึงไค้ง บึงสะพุง บึงมน และทุ่งกะมัง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมี พืชธรรมชาติประกอบด้วยป่าดงดิบเขาในระดับต่ำ ป่าดงดิบแล้ง ป่าเต็งรัง ป่าผสมผลัดใบ และทุ่งหญ้า นอกจากนี้ยังมีสังคมขนาดเล็กที่ปรากฏให้เห็นในบางพื้นที่ เช่น สังคมธารน้ำไหล สังคมผาหิน สังคมบึงและพรุ เป็นต้น ในสังคมพืชแต่ละชนิดมีพันธุ์ไม้ที่หายาก และมีความค่าอยู่มากมายหลายชนิด ตั้งแต่ไม้ขนาดใหญ่ที่มีคุณภาพด้านเนื้อไม้ และค่อนข้างหายากในปัจจุบัน เช่น ไม้หอม (Aquilaria malaccensis) อบเชย (Cinnamomum bejolghota) กายาน (Styrax apricus) รวมทั้งกล้วยไม้และพันธุ์ไม้ล้มลุกขนาดเล็กที่มีดอกสวยงาม รอบตัวทุ่งเป็นป่าดิบเขาที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้หลากชนิด นอกจากนี้ยังมีทุ่งหญ้าขนาดเล็กอีกหลายแห่งในบริเวณใกล้ๆ กันนี้ เช่น บึงยาว บึงไค้ง บึงสะพุง เป็นต้น ซึ่งบึงเหล่านี้เป็นแหล่งหากินและพักอาศัยของนกเป็ดหลายชนิดในช่วงที่โยกย้ายถิ่น

ด้านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี ชาวลุ่มน้ำชี เป็นชุมชนชาวลาวอพยพมาในช่วงประวัติศาสตร์ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีอีสานเรียกว่า ฮีต 12 อยู่ แม้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบ้าง แต่ชุมชนตามลำน้ำชีส่วนใหญ่ยังคงรักษาประเพณีอีสาน อาทิ งานบุญผะเหวด งานบุญเข้าพรรษา งานบุญประเพณีสงกรานต์ ชุมชนที่ตั้งอยู่ริมน้ำมีการจัดแข่งเรือในช่วงออกพรรษา มีการสร้างดอนปู่ตา ริมฝั่งน้ำและตั้งวัดริมฝั่งน้ำ

ตาราง สรุปอัตลักษณ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตารางที่ 15 สรุปอัตลักษณ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ลุ่มน้ำ	อัตลักษณ์ธรรมชาติ	อัตลักษณ์วัฒนธรรม
ลุ่มน้ำมูล	“แหล่งปลามูล” มีความหลากหลายของสัตว์น้ำ แหล่งนิเวศป่าบุ่ง-ทาม	วิถีลุ่มน้ำชาติพันธุ์อีสานกลุ่มอารยธรรมขอม (ลาว ส่วนเขมร เยอ ไทเบิ้ง)
ลุ่มน้ำชี	วิถีธารน้ำไหล สวนผาหิน สวนผลไม้ บึงและพรุ	วิถีลุ่มน้ำ ฮีต 12 ชาติพันธุ์ลาว

จะเห็นว่าคำว่า “ลุ่มน้ำ” มีความหมายกว้างขวางกว่าคำว่า “แม่น้ำ” ซึ่งกินความแค่ลำน้ำหรือร่องน้ำที่เป็นลำน้ำประธานสายหลักหรือลำน้ำสาขา แต่ลุ่มน้ำครอบคลุมแผ่นดินทั้งหมดที่รองรับและให้น้ำแก่ลุ่มน้ำนั้น ๆ อย่างไรก็ตามการแบ่งลุ่มน้ำอาจใหญ่เล็กตามวัตถุประสงค์การจัดการ เช่น ในกรณีลุ่มน้ำท่าจีน ได้พิจารณาเอาสิ่งก่อสร้างเป็นตัวกำหนดพรมแดนด้วย จากลักษณะและรายละเอียดของลุ่มน้ำในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถสรุปผลการจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังนี้คือ ภาคเหนือเหมาะแก่การจัดการท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานทรัพยากรวัฒนธรรมทางการเกษตรเนื่องจากมีศักยภาพสามารถฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตทางการเกษตร โดยเน้นการจัดการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมเรือนแพ และประเพณีบูชาสายน้ำเชื่อมโยงวิถีดังตาลโตนด ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหมาะกับการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานประวัติศาสตร์เนื่องจากยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ให้ถ่ายทอดเรื่องราวและเล่าประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงได้อย่างสมบูรณ์

4.1.2 การจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การศึกษาและสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้วิธีการศึกษาโดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ได้แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพตามความเหมาะสม โดยภาคเหนือคือการท่องเที่ยววิถีคลองรูปแบบการ

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ การท่องเที่ยววิถีคลองรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ นอกจากนี้พื้นที่จะตรงตามรูปแบบที่เหมาะสมแล้วนั้นยังให้ความสำคัญของศักยภาพการจัดการโดยการท่องเที่ยวโดยคนในพื้นที่ ซึ่งการเลือกยังคำนึงถึงการกระจายรายได้ในการท่องเที่ยวเมืองรองอีกด้วย เพราะศึกษาการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองนอกจากมุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวแล้วนั้นยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาลำน้ำให้มีความสมบูรณ์แบบมากที่สุด และชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความสมดุลในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนั้นสามารถเป็นต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง ซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดผลการศึกษาและการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ได้ดังต่อไปนี้

1) การจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือ

จากข้อมูลลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ภาคเหนือ กรอบกับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และชาวบ้านในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการลำคลองเชื่อมโยงการท่องเที่ยวภาคเหนือ พบว่า ลักษณะทางกายภาพของภาคเหนือ ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง และมีป่าไม้ปกคลุมส่งผลให้เกิดเป็นต้นน้ำที่ไหลรวมกันเป็นแม่น้ำหลายสาย เช่น แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง เป็นต้น ซึ่งแม่น้ำเหล่านั้นมีผลต่อระดับน้ำในลุ่มน้ำในพื้นที่ อีกทั้งยังก่อให้เกิดเส้นทางทางมากมาย ในรูปแบบคู คลอง ห้วย หนอง แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมองถึงประโยชน์หลักในการใช้เส้นทางน้ำเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้า ไม่ได้เป็นที่อยู่อาศัย หรือแหล่งท่องเที่ยวมากนัก เนื่องจากกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยว เนื่องจากไหลมาจากเทือกเขาสูง ดังนั้นจึงวิเคราะห์ได้ว่าลำคลองที่มีศักยภาพที่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวให้มีความสอดคล้องกับ แนวคิดการยกระดับการท่องเที่ยววิถีคลองเชิงวัฒนธรรมโดยส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ตอนล่างของภาคเหนือ ซึ่งสามารถแยกตามภูมิภาคได้ดังต่อไปนี้

1.1) ลุ่มแม่น้ำสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี

1.1.1) บริบทชุมชน วิถีชีวิตของคนในลุ่มแม่น้ำสะแกกรัง จากการศึกษาเอกสารวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลุ่มแม่น้ำสะแกกรัง พบว่า ชุมชนชาวแพลำน้ำสะแกกรังมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากผู้คนในอดีตต้องนำในการดำรงชีวิต เช่น การปลูกพืช การใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ส่งผลให้ผู้คนมีความผูกพันอยู่กับลำน้ำเป็นอย่างมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ลำน้ำสะแกกรังจึงนับเป็นแหล่งก่อให้เกิดวิถีชีวิตชุมชนชาวแพที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุทัยธานีมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ชุมชนชาวแพมีการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่งผลให้การดำรงชีวิตไม่มีความแปลกแยกจากชุมชนบนฝั่ง สะท้อนให้เห็นถึงระบบการปรับตัวของชุมชนชาวแพที่มีประสิทธิภาพ สถานที่ตั้งลุ่มแม่น้ำสะแกกรังอยู่ทางตอนกลางค่อนข้างไปทางทิศตะวันตกของประเทศไทย ครอบคลุมเนื้อที่ 3 จังหวัด คือ จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดกำแพงเพชร ลุ่มแม่น้ำสะแกกรังจะประกอบไปด้วย ลุ่มน้ำสาขาที่สำคัญ 3

สาขา คือ ห้วยแม่วัง คลองโพธิ์ และห้วยทับเสลา มีความกว้างของพื้นที่ลุ่มน้ำในแนวเหนือใต้ประมาณ 90 กิโลเมตร และตามแนวตะวันออก ถึงตะวันตก ประมาณ 80 กิโลเมตร

1.1.2) สภาพภูมิประเทศ ลุ่มน้ำสะแกกรังเป็นลุ่มน้ำที่ตั้งอยู่ทางตอนกลางค่อนข้างไปทางทิศตะวันตกของประเทศไทย และตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของทุ่งราบเจ้าพระยาตอนกลาง ลักษณะ ภูมิประเทศของพื้นที่ลุ่มน้ำ จะมีลักษณะความลาดเทจากทิศตะวันตกไปยังทิศตะวันออกโดยพื้นที่ ในทางทิศตะวันตกส่วนใหญ่จะเป็นเทือกเขาสูง ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำและเขตป่าสงวนแห่งชาติที่ ยังคงสภาพของป่าดงดิบ ในพื้นที่บางส่วนของลำห้วยสาขาหลักที่สำคัญได้แก่ ห้วยแม่วัง ห้วย คลองโพธิ์ และห้วยทับเสลา เทือกเขาซึ่งเป็นต้นน้ำของลำน้ำสะแกกรังคือเทือกเขาโมโกจูซึ่งมีความสูงประมาณ 1,960 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล และยังเป็นแนวแบ่งเขตของจังหวัดตากกับจังหวัดกำแพงเพชรและนครสวรรค์ ความลาดชันของลำน้ำสาขาของแม่น้ำสะแกกรังในทางด้าน ต้นน้ำของลำน้ำสาขาทั้งสามจะมีความลาดชันค่อนข้างสูง และมักจะมีลักษณะของภูมิประเทศที่เป็นภูเขา ซึ่งเหมาะกับการสร้างอ่างเก็บน้ำในบริเวณพื้นที่ส่วนนี้ จากนั้นความลาดชันจะค่อย ๆ ลดลง เมื่อลำน้ำสาขาเหล่านี้ไหลออกสู่ทุ่งราบของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของ พื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งในช่วงที่ลำน้ำสาขาเหล่านี้ไหลผ่านทุ่งราบซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมใน การเกษตร จะมีการใช้น้ำจากลำน้ำสาขาเหล่านี้ในกิจกรรมการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งลำน้ำหลัก ซึ่งเป็นต้นน้ำสะแกกรัง คือ ลำน้ำแม่วัง จะเป็นลำน้ำที่มีน้ำไหลตลอดปี จะไหลไปผ่านอำเภอมะแมวก และอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ รวมกับห้วยคลองโพธิ์ บริเวณอำเภอสว่างอารมณ์ จังหวัดอุทัยธานี แล้วจึงไหลไปรวมกับห้วยทับเสลา บริเวณอำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุทัยธานี ก่อนที่จะไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ทางตอนเหนือของเขื่อนเจ้าพระยา บริเวณอำเภอมะแมวก จังหวัด อุทัยธานี แม่น้ำสะแกกรังเป็นชื่อที่ได้จากชื่อของภูเขาในจังหวัดอุทัยธานี คือ เขาสะแกกรัง

1.1.3) ลักษณะเฉพาะของแม่น้ำสะแกกรัง แม่น้ำสะแกกรังมีต้นกำเนิดของลำน้ำคือบริเวณเทือกเขาโมโกจู ซึ่งเป็นยอดเขาหนึ่งใน เทือกเขาถนนธงชัย ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดตากและจังหวัดนครสวรรค์ ลำน้ำสาขาที่เป็นต้นกำเนิดของลำน้ำสะแกกรัง คือ ห้วยแม่วัง ซึ่งลักษณะการไหลของกระแส น้ำ จะไหลตาม ลักษณะภูมิประเทศของลุ่มน้ำสะแกกรัง คือจากจุดกำเนิดของลำน้ำจะมีความลาดชัน ค่อนข้างมากและค่อยลาดเทลงจนไหลออกสู่ทุ่งราบของแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านตะวันออกของลุ่มน้ำ ซึ่งแม่น้ำสายนี้เรียกกันหลายชื่อในพื้นที่ในแต่ละท้องถิ่นที่ไหลผ่านดังนี้

- คลองแม่แระ แม่วัง เรียกว่าช่วงที่ไหลแบ่งเขตจังหวัดกำแพงเพชร อำเภอลอง หลง อำเภอลาดยาวกับอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มาจนถึงบริเวณเขาชนกัน
- แม่น้ำวังม้า เรียกว่าช่วงที่ไหลผ่านส่วนใต้แนวของอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ จนถึง สุดเขตอำเภอสว่างอารมณ์ จังหวัดอุทัยธานี
- แม่น้ำตากแดด เรียกว่าช่วงที่แม่น้ำไหลผ่านช่วงอำเภอสว่างอารมณ์ ผ่านเขตอำเภอบึงสามพัน อำเภอมะแมวก จังหวัดอุทัยธานี จนถึงปากคลองชุมทรัพย์

แม่น้ำสะแกกรัง คือช่วงตั้งแต่ปากคลองชุมทรัพย์ (ซึ่งจะมีคลองจาก"บึงขุนหมา" ซึ่งเป็น บึงที่เชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำสะแกกรังกับแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งอยู่ใกล้กับบริเวณเกาะเทโพ ตำบล หาดทะนง อำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี ไหลมาบรรจบกัน) สายน้ำจากปากคลองจะเป็นสองสีขุ่น และใสต่างกัน เมื่อรวมกันแล้วจะไหลกันแล้วจะผ่านตัวเมืองจังหวัดอุทัยธานี ลงไปบรรจบกับ แม่น้ำ เจ้าพระยา ที่อำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท และในทางภูมิศาสตร์ที่ถือเอาชื่อของแม่น้ำ ในช่วง สุดท้ายคือ แม่น้ำสะแกกรัง เป็นชื่อเรียกอย่างเป็นทางการ และแม่น้ำสะแกกรังมีความยาว ตั้งแต่ต้น น้ำมาจนถึงสุดปลายน้ำ 225 กิโลเมตร แต่มีช่วงที่ไหลผ่านเขตจังหวัดอุทัยธานีเพียง 85 กิโลเมตร ตั้งแต่เข้าเขตอำเภอสว่างอารมณ์ จนไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตอำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งการไหลของแม่น้ำสายนี้ ได้ทำให้ประชาชนที่อยู่ริมแม่น้ำหรือใกล้เคียงได้ใช้ประโยชน์ จากแม่น้ำใน การดำรงชีวิต อุปโภคบริโภคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันแก่คนที่อยู่ในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำแห่งนี้ รวมถึงก่อให้เกิดการตั้งถิ่นฐานที่สำคัญที่เป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมอันโดดเด่นของพื้นที่นี้ด้วย ก็ คือ การตั้งถิ่นฐานแบบเรือนแพ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำสะแกกรังในบริเวณพื้นที่ เขตเทศบาลเมือง อุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี

1.1.4) วัฒนธรรมประเพณีในชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ ร้อย ละ 99 นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งนับถือ ศาสนาพุทธ มาตั้งแต่อดีต ตั้งเริ่มก่อตั้งชุมชน ก็เริ่มมีการสร้างวัด ขึ้นมาในพื้นที่ และบริเวณ ใกล้เคียงเช่น วิหารเก่าวัดพิชัยปุณาราม เป็นโบราณสถานที่เก่าแก่ที่สุดใน พื้นที่นี้ สร้างในสมัย อยุธยา ประมาณ พ.ศ. 2301 ซึ่งเป็นแหล่งศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในย่านนี้ มาตั้งแต่อดีต จึงทำให้มีการสืบทอดพุทธศาสนาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันและประเพณีที่สำคัญคืองานแห่ เจ้าของชาวจีนในจังหวัดอุทัยธานี และในพื้นที่ ศิกษานี้มีศาลเจ้าที่สำคัญคือ เจ้าพ่อกวนอู และเจ้าพ่อ หล็กเมืองมั่งเถ้ากง โดยที่การแห่เจ้าใน จังหวัดอุทัยธานี จะมีการแห่เจ้าแต่ละองค์ไม่เหมือนกัน บาง องค์ 5 ปี หรือไม่กี่ 10 ปี ในวันที่แห่ ศาลเจ้าลูกหลานชาวจีนที่อาศัยในจังหวัดอุทัยธานี จะตกแต่ง บ้านเรือนให้สวยงาม แต่งกายแบบ จีน มีการเดินขบวนเพื่ออัญเชิญศาลเจ้า รอบ ๆ เมือง และมีการ เชิดสิงโตพร้อมมีการแสดงอุปรากร จีนมากมาย เป็นที่สนุกสนานของชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวไทย เป็นอย่างมาก วัฒนธรรมและประเพณี ของชุมชนชาวแพ คนอยู่แพไม่มีพิธีขอขมาที่ระบุวันเวลาและ สิ่งใดชัดเจนเกี่ยวกับแม่ผู้ แต่จะทำและพร้อมใจทำกันในช่วงลอยกระทง การสร้างแพใหม่ต้องมีพิธี ทำเสาเอกและพิธีทำแพใหม่ ส่วนกิจวัตรประจำวันในทางศาสนา ในช่วงเช้าตรู่ทุกวันจะใส่บาตร พระสงฆ์จะมาบิณฑบาตเองทุกวัน ไม่ต้องนิมนต์" ชาวแพในด้านวัฒนธรรมประเพณี มีสิ่งที่น่าสนใจ อยู่หลายประการ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การ แห่เทียนจำนำพรรษา ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการแข่งขันเรือยาว เป็นต้น

1.1.5) กิจกรรมการท่องเที่ยวทางน้ำ การเที่ยวชมวิถีชาวแพนี้ต้องนั่งเรือชม ทิวทัศน์ไปจนถึง อ.มโนรมย์ จ.ชัยนาท จึงจะได้ภาพชีวิตเต็มอิ่ม หรือจะวนรอบตัวเกาะเทโพอย่าง เดียวก็ได้ มีเรือจ้างจากบริเวณท่าเรือตลาดสดเทศบาลเมืองอุทัยธานี ล่องไป อ.มโนรมย์ ใช้เวลา ประมาณ 2 ชั่วโมง ถ้าล่องเรือในช่วงเย็น ประมาณ 16.00 -18.00 น.จะเห็นพระอาทิตย์ตกสวยงาม มาก ในช่วงเดือนธันวาคม ถึง มกราคม จะเห็นยอดักปลาเต็มไปหมดบางครั้งอาจได้เห็นชาวบ้านพาย เรือมาเก็บผักตบชวา เพื่อนำไปโปรงแข่งปลา หรือเลี้ยงหมู และยังมีเรือล่องแม่น้ำสะแกกรัง

1.1.6) การนำเที่ยวชมวิถีชีวิตริมน้ำสะแกกรัง การท่องเที่ยวชมความงามและวิถีชีวิตชาวแพในแม่น้ำสะแกกรัง นับเป็นอีกหนึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับ ความสนใจจากนักท่องเที่ยวทุกคนที่มาเยือนอุทัยธานี ชุมชนชาวแพแม่น้ำสะแกกรัง ในเขตจังหวัดอุทัยธานีนับเป็นอีกหนึ่งวิถีชีวิตที่หาได้ยากมากแล้วในโลกยุคปัจจุบัน ถือเป็นจุดเด่นที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวในการล่องเรือในแม่น้ำสะแกกรังอยู่ที่เรือนแพที่มีชาวแพอาศัยอยู่มาหลายชั่วอายุคน โดยในสมัยก่อนจะมีอยู่ ทั้งหมดกว่า 300 หลัง ทุกเรือนแพมีบ้านเลขที่และทะเบียนบ้านรับรองการอยู่อาศัย เป็นการถือกรรมสิทธิ์ที่ถูกต้อง ตามกฎหมาย ปัจจุบันยังเหลือชาวแพที่อาศัยอยู่ในสายน้ำแห่งชีวิตสายนี้กว่า 200 หลัง โดยทางการไม่อนุญาต ให้มีการออกทะเบียนบ้านให้แพที่สร้างใหม่อีกแล้ว ซึ่งการชมวิถีชีวิตกลุ่มน้ำสะแกกรัง ควรมาชมสองช่วง คือ ช่วงเย็นตอนบ่ายแก่ๆ จะได้แสงยามเย็นที่งดงามอบอุ่น และช่วงเช้า ซึ่งจะได้ชมวิถีชีวิตของชาวบ้านที่งดงามในยามเช้า พระบิณฑบาต

1.2) ชุมชนตลาดน้ำวัดบางประมุง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

1.2.1) บริบทและสภาพด้านพื้นที่ ตั้งอยู่ริมฝั่งคลองบางประมุง บริเวณด้านหลังวัดบางประมุง เป็นตลาดน้ำแห่งเดียวของภาคเหนือซึ่งเปิดบริการในวันเสาร์-อาทิตย์ เพื่อให้ผู้ที่มาเยี่ยมชมได้พักผ่อนหย่อนใจในช่วงวันหยุด ตลาดมีลักษณะเป็นเรือนแพเรียงต่อกัน โดยชาวบ้านจะพายเรือนำสินค้าและผลิตผลทางการเกษตร ขนม และอาหารพื้นบ้านต่าง ๆ ในพื้นที่มาจำหน่ายทุกวันเสาร์-อาทิตย์ ระหว่างเวลา 07.00-16.00 น. ในวันเสาร์ช่วงบ่ายจะมีการเล่นลิเกให้ได้ชม ส่วนวันอาทิตย์จะมีการประกวดร้องเพลง ตลาดแห่งนี้ยังเหมาะแก่การมานั่งรับประทานอาหาร และเพลิดเพลินกับการให้อาหารปลาซึ่งมีอยู่มากมายในคลองแห่งนี้ ทั้งยังมีบริการนวดแผนโบราณ ล่องเรือชมทัศนียภาพริมคลองบางประมุง ชมสวนกล้วย บริการเรือพาย จักรยานน้ำ เป็นต้น คลองบางประมุงมีความเหมาะสมในการที่จะจัดตั้งเป็นตลาดน้ำ เพราะทัศนียภาพที่ยังคงไว้ซึ่งภาพลักษณ์ในอดีต การจัดตั้งตลาดน้ำมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ยกย่องบารมีของคนในชุมชนทั้งสินค้าเกษตร อาหารพื้นบ้านและหัตถกรรมพื้นเมือง โดยจุดเด่นและสิ่งดึงดูดใจของตลาดน้ำคือความงดงามของธรรมชาติสายน้ำและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

1.2.2) ประวัติความเป็นมาตลาดน้ำวัดบางประมุง ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอ โกรกพระจากการศึกษาวิจัย พบว่า เดิมอำเภอโกรกพระ ตั้งอยู่ที่ตำบลเนินศาลา เรียกว่า อำเภอเนิน ศาลา ซึ่งห่างจากพื้นที่เชิงเขาหลวงไปทางทิศตะวันออกประมาณ 3 กิโลเมตร ตามหลักฐานอำนาจ เนินศาลาตั้งขึ้นระหว่างปี ร.ศ. 113 ถึง 117 (พ.ศ. 2437 ถึง 2441) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ต่อมาได้ย้ายอำเภอเนินศาลา มาตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ที่บ้านโกรกพระ จึงได้เปลี่ยนชื่อจากอำเภอเนินศาลา เป็นชื่อใหม่ว่า อำเภอโกรกพระ ราวปี ร.ศ. 18 ถึง 120 (พ.ศ. 2442 ถึง 2444) และสาเหตุที่ย้ายอำเภอเนินศาลาตั้งอยู่ที่บ้านโกรกพระ เพราะใน สมัยนั้นการคมนาคมทางบกไม่สะดวก แต่การสัญจรไปมาทางแม่น้ำเจ้าพระยาสะดวกกว่า จึงได้ ย้ายอำเภอมาตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ณ บ้านโกรกพระ ตั้งแต่ บัดนั้นเป็นต้นมา

เริ่มแรกชุมชนตลาดน้ำวัดบางประมุง อำเภอกอกรพระ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดนครสวรรค์ ที่มีการจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชน โดยจัดอยู่ในรูปแบบ การท่องเที่ยวตลาดน้ำ ชุมชนมีพื้นฐานที่ดีได้ร่วมกันพัฒนาอาสา เพื่อให้เป็นตลาดน้ำแห่งแรกในชุมชนภาคเหนือ และมีข้อตกลงร่วมกันในเรื่องราคาสินค้า การรักษาสภาพแวดล้อม และการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม มีการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอยู่ตลอดเวลา และมีแนวนโยบายในการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางลานค้าวิสาหกิจชุมชน ชุมชนแห่งนี้มี องค์ความรู้ท้องถิ่นที่หลากหลายทั้งทางกายภาพและชีวภาพ มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

เล่าต่อกันมาว่าชุมชนบางประมุงเป็นชุมชนที่เก่าแก่ เชื่อกันว่ามีเชื้อสายชาวมอญจากหลักฐานที่พบคือวิหารขวางตะวันของวัดบางประมุงที่ยืนยง ความเก่าแก่ของชุมชนนี้และเป็นศิลปะแบบมอญที่เห็นได้ชัดและมีคลองที่ใช้เป็นเส้นทางสัญจรไป มาทำการค้าขาย และขนส่งสินค้าสู่อำเภอมือมีต้นไม้หนาทึบสองฝั่งคลองหนาแน่นมาก ชาวบ้านจึงพากันเรียกว่าบ้านป่ามุง ต่อมาเรียกเพี้ยนกันไปว่าบ้านบางประมุงจนมาถึงทุกวันนี้ และมี ชื่อเรียกอีกหลายชื่อตามสายน้ำในคลองไหลผ่าน เช่น คลองขมจินหรือคลองบางไผ่เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2543 ในวันที่ครบรอบ อำเภอกอกรพระอายุ 101 ปีประชาคม อำเภอกอกรพระได้มีมติร่วมกัน ที่จะจัดตั้งตลาดน้ำวัดบางประมุงขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ และหวนคืนสู่สายน้ำ และ วัฒนธรรมไทยดั้งเดิม อันเป็นมรดกทางสายน้ำจึงได้จัดตั้งตลาดน้ำวัดบางประมุงขึ้นเมื่อวันอาทิตย์ ที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว สินค้าทางการเกษตรอาหาร พื้นบ้าน และ ภูมิปัญญาหัตถกรรมได้สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวในความงามทรง ธรรมชาติ

1.2.3) ด้านวัฒนธรรมและประเพณี จากการศึกษาประวัติในชุมชนแห่งนี้เล่าว่า ประเพณีและวัฒนธรรมในอดีตสวยงาม มาก ชุมชนมีน้ำใจและวิถีชีวิตแห่งภูมิปัญญา เห็นได้จากประเพณีขึ้นโตกข้าวแช่ ตำบลบางมะฝ่อ ที่มีให้เห็นได้ในช่วงสงกรานต์เป็นประจำทุกปี ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า เดิมเป็นสำรับของชาวมอญ และ เป็นวัฒนธรรมที่น่าดูและอนุรักษ์รักษาไว้ นายสม อาสุรา อายุ 70 ปี เล่าให้ฟังว่าตนเองเป็นครู สอนดนตรีพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษต้นตระกูลชาวโกกรพระโดยกำเนิดกล่าว ว่า ในอดีตคลองบางประมุงแห่งนี้มีความสำคัญต่อนักเดินเรือมาก เพราะหาก แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน มีกระแสน้ำแรงจัด เรือพายที่ใช้แรงคน ไม่สามารถฝ่ากระแสน้ำให้ต้องหลบเข้าคลองบางประมุง พายขึ้นเหนือ จึงออกแม่น้ำปิง แล้วจะพายต่อไปทางเหนือถึง 1 แพงเพชรหรือออก สู่แม่น้ำเจ้าพระยาก็ได้จึงเป็นแหล่งทำบายที่สำคัญของชาวไททรงพระ เมื่อได้รับการสนับสนุนให้ ตลาดน้ำกลับมามีชีวิตชีวาย้อนอดีตอีกเช่นนี้ คนจึงขอสนับสนุนด้วยการสอนดนตรีไทยให้ลูกหลานเรียนกันโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายในทุก ๆ วันเสาร์ เด็ก ๆ ที่เคยสอนนั้นเพียงแค่ 3 เดือน ก็ สามารถออกงานได้แล้วและประสบความสำเร็จไปหลายคน คนภูมิใจที่มีส่วนช่วยสนับสนุนการ อนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติสืบไป สภาพชุมชนยังมีศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่ได้ รับการอนุรักษ์และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและภายหลังได้มีการเรียนรู้ เผยแพร่ต่อไป เช่น การแสดง ดนตรีไทยหรือลิเก หมุนเวียนเปลี่ยนกันไปทุกสัปดาห์บนแพกลางน้ำ เป็นสิ่งที่ประทับใจต่อการ อนุรักษ์วัฒนธรรมโดยแท้จริง

ประเพณีและวัฒนธรรมเดิมในอดีตชุมชนบางประมุงเป็น คนไทยเชื้อสายมอญ และมีวัฒนธรรมมอญที่สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน เช่น ประเพณีขึ้นโตก ข้าวแช่ ที่มีในช่วงวันสงกรานต์และประเพณีไทยวันสงกรานต์ เช่น การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ สรงน้ำ พระการทำบุญตักบาตร เทโวในวันออกพรรษา งานวันลอยกระทง และประเพณีทางศาสนา เช่น งานบวชนาคหมู่ และการลงแขกเกี่ยวข้าว ในการทำนา ยังมีการเล่นพื้นบ้านเช่นการแข่งขันเรือยาว เรือใบท้ายบอด แข่งเรือกระทะ เรือตะเข้ และการแสดงพื้นบ้านต่างๆ เช่น รำไท่น รำเคียวเกี่ยวข้าว และการแสดงดนตรีไทย

การจัดกิจกรรมสำหรับชุมชนในช่วงในช่วงสงกรานต์ทุกปีจะมีพิธีสงฆ์ เพื่อเป็นศูนย์รวมใจในพระพุทธศาสนาและทำให้วัด ชุมชนพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะสำหรับชุมชนตลาดน้ำวัด บางประมุง ที่ต้องใช้บริเวณริมคลองหน้าวัดในการทำกิจกรรมตลาดน้ำ จึงเป็นสิ่งที่มองเห็นความ เป็นวิถีชุมชนในชนบท การแข่งขันเรือพายประเภทต่าง ๆ การล่องเรือชมทัศนียภาพของสวนผลไม้ และสวนกล้วยไม้ตามสองฝั่งคลองหรือการแวนนมัสการพระพุทธรูปหลวงพ่อดโต หลวงปู่รอด หลวงปู่ขัน หลวงปู่ชูป ที่วัดโกรกพระเหนือ และวัดบางประมุง ชมนกพันธุ์หายาก เช่น นก แสงแขวหางห้วง นกบางกระรอกใหญ่ นกกระเด็นปีกหลัก หรือแม้แต่การให้อาหารปลานานา ชนิดนับแสนตัวที่บริเวณหน้าวัดบางประมุง พร้อมกับมีบริการนวดแผนโบราณอีกด้วย ในสภาพปัจจุบันประเพณี และวัฒนธรรม ไทยยังคงมีการอนุรักษ์ไว้ ในชุมชนบางประมุง ยังคงมีวิถีการดำรงชีวิตเช่นเดิม การจัดตั้งตลาดน้ำวัดบางประมุงขึ้นยังคงรักษาความเป็นไทยไว้ คือ การแสดงลิเก ดนตรีไทย และ การละเล่นพื้นบ้าน

1.2.4) การจัดการการท่องเที่ยว

1.การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จะต้องคำนึงถึงศักยภาพความสามารถในการรับรองของ พื้นที่และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งต้องมีแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปกับแผน พัฒนา

2.การส่งเสริม และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จะต้องอยู่ภายใต้กรอบของการอนุรักษ์ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

3.การกำหนดทิศทาง และมาตรการส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องสอดคล้องกับ บริบทของชุมชน ทั้งในด้านสังคม สภาพเศรษฐกิจพื้นฐาน ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่

4.เตรียมมาตรการป้องกัน และควบคุมปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว

5.หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว ต้องรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่ เนื่องจากการท่องเที่ยว ต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

6.จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงสมรรถนะ และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว ที่จะรองรับได้ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีความอ่อนไหวของระบบนิเวศ เช่น การกำหนดจำนวน นักท่องเที่ยวการกำหนดระยะเวลา และการจัดให้มีทางเลือกต่าง ๆ เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยว ได้รับการฟื้นฟู

7.แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีการจัดการสภาพแวดล้อมให้อยู่ในระดับมาตรฐานที่ดี มีการ บริหารการจัดการน้ำเสีย ขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลที่ถูกลักษณะ รวมทั้งควบคุมสภาพอากาศและเสียง

8.มีการกำหนดสัดส่วนรายได้ที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวมาใช้ในการดูแลรักษา พื้นฟู บูรณะจัดการสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว โดยแก้ไขปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

9.หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยวจะต้องดูแลรักษาเอกลักษณ์ และคุณค่าดั้งเดิมของแหล่งท่องเที่ยวไว้ โดยกำหนดมาตรฐานการควบคุมไม่ให้มีการดัดแปลงสภาพแวดล้อม รวมทั้งควบคุมการก่อสร้างบริการพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้กลมกลืน

10.หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยว ประสานกับหน่วยงานที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายให้มีการบังคับใช้อย่างเข้มงวด เพื่อปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมายอย่างจริงจัง และต่อเนื่องโดยเฉพาะการบุกรุกที่สาธารณะประโยชน์ และกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

1.3) บ้านปากคลอง ตำบลเกยไชย อำเภอูมแสง จังหวัดนครสวรรค์

1.3.1) บริบทและสภาพด้านพื้นที่ ศูนย์กลางทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตั้งอยู่ที่วัดเกยไชยเหนือ หมู่ 4 บ้านปากคลอง ตำบลเกยไชย อำเภอูมแสง เป็นวัดเก่าแก่ที่ตั้งอยู่บริเวณจุดบรรจบของแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน ภายในวัดมีองค์เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุทรงลังกาฐานแปดเหลี่ยม สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าเสือ แห่งกรุงศรีอยุธยา มีพระอุโบสถหลังเก่าที่มีสถาปัตยกรรมงดงาม สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน นอกจากนี้ บริเวณนี้ยังเป็นต้นกำเนิด ของตำนานของจระเข้ยักษ์ที่ชื่อไฉ่ด่างเกยไชยอีกด้วย ภายในวัดมีพิพิธภัณฑสถานเป็นอาคารทรงไทย 2 หลัง หลังแรกสร้างประมาณปี พ.ศ. 2539 ภายในจัดแสดง เครื่องปั้นดินเผาที่มได้บริเวณหน้าวัด นอกจากนี้ยังมีเครื่องเบญจรงค์ เครื่องจักสาน โทรทัศน์รุ่นเก่า เครื่องแก้ว ตะเกียง เตารีด จระเข้สตัฟฟ์ และอีกมากมาย ส่วนอาคารหลังที่สอง สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2541 ตั้งชื่อว่าพิพิธภัณฑสถานน้ำ ภายในจัดแสดง เครื่องปั้นดินเผา เครื่องแก้ว เครื่องเบญจรงค์ ธนบัตร เงินเหรียญโบราณ เครื่องทองเหลือง ปืนยาว เป็นต้น ทางโรงเรียนวัดเกยไชยเหนือได้ฝึกเด็กนักเรียนเป็นมัคคุเทศน์น้อยนำชม วัดและพิพิธภัณฑ

บ้านปากคลอง ตำบลเกยไชย อำเภอูมแสง จังหวัดนครสวรรค์ มีชื่อเสียงเกี่ยวกับวิถีตาลซึ่งมีงานฤดูกาลกินตาล รวมถึงงานประเพณีห่มผ้าพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งในส่วนของเทศกาลกินตาล ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผลผลิตตาลที่มีถึงประมาณ 24,000 ตันของตำบลเกยไชย จะออกมากในช่วงเดือนมีนาคมถึงกรกฎาคมของทุกปี และชาวชุมชนมีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตท้องถิ่น โดยเฉพาะผลผลิตจากตาล ทั้งวิธีการเก็บตาลจากต้น การผลิตน้ำตาลสด การทำน้ำตาลโดนด การทำขนมตาล การทำอาหารจากตาลการทำไอศกรีมตาล เป็นต้น มีศูนย์กลางของวิถีชีวิตชุมชนคือวัด ซึ่งชาวชุมชนร่วมใจกันเทศกาลงานประจำปี ปิดทองไหว้พระ ห่มผ้าพระบรมธาตุ (บรมธาตุ) งานเทศกาลกินตาลวัดเกยไชยเหนือ ในช่วงเดือน 5 ของทุกปี กิจกรรมภายในงานประกอบด้วยประเพณี

ห่มผ้าพระบรมธาตุเจดีย์ การแสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด การแข่งขันเฉาะตาล การประกวดการทำขนมตาล เป็นต้น นอกจากนี้ ชุมแสง ยังมีเรื่องราวที่เป็นกระแสละคร “กรงกรรม” ซึ่งมีเนื้อหาที่สะท้อนความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนแสง ในด้านการค้าทางการเกษตร การคมนาคมขนส่งทางรถไฟ ที่นักท่องเที่ยวสามารถมาสัมผัสบรรยากาศเก่าแก่ร่วมร้อยปีของชุมชนแสง ได้ในปัจจุบัน

1.3.2) สภาพทั่วไปของพื้นที่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มลาดต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ทางฝั่งตะวันออกจะเป็นที่ราบทุ่งกว้าง มีแม่น้ำน่านไหลผ่านทางด้านทิศตะวันตก ทำให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ฝั่งแม่น้ำ พื้นที่ทางด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน มีความสูงบริเวณชายฝั่งและบริเวณถัดเข้ามา สูงประมาณ 27 เมตร จากระดับน้ำทะเล ลาดมาสู่ทางแถบตะวันออกของตำบลใน ความสูง 25 เมตร จากระดับน้ำทะเล ส่วนทางด้านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน พื้นที่ของตำบลมีความ สูง 27 และ 25 เมตร จากระดับน้ำทะเล ลาดจากริมฝั่งแม่น้ำไปยังด้านตะวันตกของตำบล

ทิศเหนือ จดตำบลชุมแสง พิกุล ท่าไม้ อำเภอชุมแสง ทิศใต้ จดตำบลพัน ลาน อำเภอชุมแสง ทิศตะวันออก จดตำบลไผ่สิงห์ อำเภอชุมแสง ทิศตะวันตก จดตำบลท่าไม้ บาง เคียน โคกหม้อ อำเภอชุมแสง ทั้งนี้ปกครองโดยการบริหารส่วนตำบลเกยไชย

1.3.3) การจัดการท่องเที่ยว มีการบริหารจัดการแบบกลุ่มการท่องเที่ยวโดย ชุมชนในพื้นที่หมู่ที่ 4 ตำบลเกยไชย อำเภอชุมชน จังหวัดนครสวรรค์ และพื้นที่เชื่อมโยง โดยมีแหล่ง ท่องเที่ยวและประเพณีที่สำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

1. ประวัติวัดเกยไชยเหนือ (บรมธาตุ) วัดเกยไชยเหนือ (บรมธาตุ) ปัจจุบันตั้งอยู่ ณ เลขที่ 1/1 หมู่ที่ 4 ต.เกยไชย อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์ ริมฝั่งแม่น้ำยม ณ บริเวณสบ กันของแม่น้ำยมกับแม่น้ำน่าน มีเนื้อที่ 26 ไร่ 2 งาน 92 ตารางวา ได้ตั้งเป็นวัดเมื่อปี พ.ศ. 2390 และ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ.2400 ซึ่งเจ้าคณะผู้ปกครองฝ่ายสงฆ์ได้ปกครองดูแลตลอด มาจนถึงปัจจุบัน

2. ประเพณีห่มผ้าพระบรมธาตุเจดีย์(หลวงพ่อพระบรมธาตุ) เป็นเจดีย์ ทรงระฆังคว่ำแบบลังกา ฐานแปดเหลี่ยม ไม่ทำเสาหอน ความสูงปัจจุบันประมาณ 14 เมตร ซึ่งได้รับ สถาปติยกรรมมาจากสมัยสุโขทัย ในช่วงของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ เป็นต้นมาประมาณปี พ.ศ. 1906 – 1912 อย่างน้อยที่สุดเป็นเวลามากกว่า 656 ปีที่ผ่านมา และ เข้าใจว่าคงมีการบูรณะซ่อมแซมมาหลายครั้งแล้ว และได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ในรัชสมัยของ สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 หรือสมเด็จพระเจ้าเสือ (เสือ) กษัตริย์องค์ที่ 29 แห่งกรุงศรีอยุธยา ประมาณ ปี พ.ศ. 2246 – 2251

3. จุดนัดพบยม – น่าน เป็นจุดบรรจบระหว่างแม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน ก่อนไหลสู่มแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำทั้งสองสายมีลักษณะที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดแม่น้ำน่านจะมีสีแดง ขุ่น เนื่องจากกระยะทางที่แม่น้ำน่านไหลผ่าน ส่วนมากจะไหลผ่านบริเวณที่น้ำกัดเซาะและเกิดจากการ พังทลายของดินลูกรัง ดินดาน ทำให้มี สีแดงขุ่น ส่วนแม่น้ำยมจะมีสีเขียวใส เนื่องจากกระยะทางที่ แม่น้ำไหลผ่านจะเป็นที่ราบลุ่มดินทราย จึงทำให้น้ำมีสีเขียวใส แม่น้ำทั้งสองสายนี้เปรียบเสมือน สายโลหิตของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณ

2.2) ชุมชนในลำนํ้ามูลจากชุมชนบ้านแก้ง อำเภอยางชุมน้อยถึงลำห้วยสำราญชุมชนท่าเรือ เทศบาลเมืองศรีสะเกษ

2.2.1 ลักษณะทั่วไปและประวัติความเป็นมา ปี 2426 เอจียน แอมอนิเย เดินทางสำรวจลำนํ้ามูลจากจังหวัดอุบลราชธานี เดินทางตามลุ่มน้ำมาจนถึงแยกห้วยสำราญ และเดินทางเข้ามาสู่เมืองศรีสะเกษ เขียนประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำมูลและห้วยสำราญ มีหมู่บ้านชุมชนชาวลาว ชาวญ้อ ชาวเยอ ใช้ชีวิตตามริมฝั่งลำนํ้าบางชุมชนผลิตกระทะ ผ้าไหม มีตลาดชุมชน ใช้เงินลาดในการจับจ่ายวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำมูลและห้วยสำราญ มีการทำเครื่องมือจับปลาอาทิ มอง แห ข้องใส่ปลา มีเรือแจวใช้ในการหาปลาและสัญจรข้ามลำนํ้า ก่อนมีสะพานข้าม ในอดีตเจ้าเมืองมีเรือคนละลำมีการแข่งเรือในห้วยสำราญและลำนํ้ามูล ในช่วงฤดูน้ำหลาก

วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2471 เปิดเดินรถถึงสถานีรถไฟศรีสะเกษ มีสะพานดำข้ามห้วยสำราญเป็นสัญลักษณ์ของการเดินทางโดยรถไฟ การมีเส้นทางรถไฟและรถยนต์ทำให้การเดินทางโดยเรือลดลง แต่ชุมชนตามลำนํ้ามูลและลำห้วยสำราญยังคงดำเนินชีวิตตามลุ่มน้ำ มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญ อาทิ การทำกฐินทางน้ำ การนำปลาจากลุ่มน้ำมาทำอาหาร เป็นต้น ปัจจุบันจังหวัดศรีสะเกษมีแผนพัฒนาการท่องเที่ยววิถีน้ำลำนํ้ามูลและห้วยสำราญ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีกิจกรรมท่องเที่ยวอาทิ ลานออกทอดชมตลาดริมน้ำ กิจกรรมกฐินทางน้ำ เป็นต้น

2.2.2 กิจกรรมท่องเที่ยว ชุมชนในลำนํ้ามูลจากชุมชนบ้านแก้ง อำเภอยางชุมน้อยถึงลำห้วยสำราญชุมชนท่าเรือ เทศบาลเมืองศรีสะเกษ ประกอบด้วย

- ร่วมกิจกรรมทำบุญกฐินทางน้ำ
- นั่งเรือ วาง “มอง” เครื่องมือดักปลากับชุมชน
- ทอดลองหวานแหในลำนํ้ามูล ฝึกพายเรือในลำนํ้ามูล
- ร่วมทำอาหาร ประเพณีปลาจากลำนํ้ามูล ชมการแสดงวงสะไนใจเยอ ของกลุ่มชาติพันธุ์เยอลุ่มน้ำมูล
- ชมตัวเมืองเก่าเทศบาลเมืองศรีสะเกษ ล่องลำนํ้าห้วยสำราญผ่านตัวเทศบาลเมืองศรีสะเกษฟังประวัติศาสตร์ การขยายตัวจากตัวเมืองเก่าชุมชนท่าเรือ
- ไหว้พระทำบุญวัดป่าศรีสำราญ
- ไหว้พระทำบุญวัดบ้านโนนสำนั
- เดินตลาดออกทอดชมห้วยสำราญเพื่อซื้ออาหารการกิน ซื้อสินค้าชุมชน และการแสดงของเด็กและเยาวชน

4.2 ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ดำเนินการศึกษาและสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยการวิจัยเอกสาร จากนั้นสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวและวิเคราะห์ สังเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเป็นชุมชนต้นแบบและใช้ในการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อสร้างฐานข้อมูลการท่องเที่ยววิถีคลอง และแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ใช้แบบประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลอง และแบบสอบถามพฤติกรรมนักท่องเที่ยว สำหรับการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำ พร้อมทั้งใช้เกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการวิเคราะห์การบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชนและใช้ฐานทรัพยากรตลอดลำน้ำในพื้นที่ ดังนั้นจึงสามารถนำเสนอรายละเอียดผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ดังต่อไปนี้

4.2.1 ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากนักท่องเที่ยว

คณะผู้วิจัยได้สำรวจศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากแบบสอบถามพฤติกรรมนักท่องเที่ยว โดยมีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 390 คน สามารถสรุปผล ได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว แสดงผลการสำรวจข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และสถานภาพสมรส สามารถสรุปผลได้ดังนี้

ตารางที่ 16. แสดงเพศของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
1) ชาย	255	65.4
2) หญิง	135	34.6
3) ไม่ระบุ	0	0
รวม	390	100

จากตารางที่ 16 พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 390 คน เป็นเพศชาย จำนวน 255 คน คิดเป็นร้อยละ 65.4 เพศหญิง จำนวน 135 คน คิดเป็นร้อยละ 34.6

ตารางที่ 17 แสดงช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมทางท่องเที่ยว

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
1) ไม่เกิน 20 ปี	55	14.1
2) 21-30 ปี	80	20.5
3) 31-40 ปี	81	20.7
4) 41-50 ปี	86	22.1
5) 51-60 ปี	63	16.2
6) มากกว่า 60 ปี	20	5.1
7) ไม่ระบุ	5	1.3
รวม	390	100

จากตารางที่ 17 พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 390 คน เป็นผู้มีอายุไม่เกิน 20 ปี จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 14.1 อายุ 21-30 ปี จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 20.5 อายุ 31-40 ปี จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 20.7 อายุ 41-50 ปี จำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 22.1 อายุ 51-60 ปี จำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 16.2 อายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 5.1 และไม่ระบุ จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.3

ตารางที่ 18 แสดงระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมทางท่องเที่ยว

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1) ต่ำกว่าปริญญาตรี	122	31.3
2) ปริญญาตรี	245	62.8
3) สูงกว่าปริญญาตรี	23	5.9
4) ไม่ระบุ	0	0.0
รวม	390	100

จากตารางที่ 18 พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 390 คน เป็นผู้มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 122 คน คิดเป็นร้อยละ 31.3 ปริญญาตรี จำนวน 245 คน คิดเป็นร้อยละ 62.8 และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 5.9

ตารางที่ 19 แสดงอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมทางท่องเที่ยว

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
1) นักเรียน/นักศึกษา	67	17.2
2) ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ/พนักงานของรัฐ	52	13.3
3) พนักงานบริษัทเอกชน	40	10.2
4) ธุรกิจส่วนตัว/ประกอบอาชีพอิสระ/ค้าขาย	23	5.9
5) เกษตรกร	58	14.9
6) เกษียณ	20	5.1

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
7) อื่นๆ	130	33.3
8) ไม่ระบุ	0	0.0
รวม	390	100

จากตารางที่ 19 พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 390 คน เป็นผู้ประกอบอาชีพนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 17.2 ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ/พนักงานของรัฐ จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3 พนักงานบริษัทเอกชน จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 10.2 ธุรกิจส่วนตัว/ประกอบอาชีพอิสระ/ค้าขาย จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 5.9 เกษตรกร จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 14.9 เกษียณ จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 5.1 และอาชีพอื่นๆ จำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3

ตารางที่ 20 แสดงรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมทางท่องเที่ยว

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
1) ไม่เกิน 5,000 บาท	28	7.2
2) 5,001-10,000 บาท	75	19.2
3) 10,001-15,000 บาท	155	39.7
4) 15,001-20,000 บาท	98	25.1
5) 20,001-25,000 บาท	17	4.4
6) 25,001-30,000 บาท	7	1.8
7) มากกว่า 30,000 บาท	10	2.6
8) ไม่ระบุ	0	0
รวม	390	100

จากตารางที่ 20 พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 390 คน เป็นผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ไม่เกิน 5,000 บาท จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 7.2 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,001-10,000 บาท จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 19.2 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,001-15,000 บาท จำนวน 155 คน คิดเป็นร้อยละ 39.7 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001-20,000 บาท จำนวน 98 คน คิดเป็นร้อยละ 25.1 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 20,001-25,000 บาท จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 4.4 รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 25,001-30,000 บาท จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 1.8 และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน มากกว่า 30,000 บาท จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 2.6

ตารางที่ 21 แสดงสถานภาพสมรสของผู้ตอบแบบสอบถามพฤติกรรมการท่องเที่ยว

สถานภาพสมรส	จำนวน	ร้อยละ
1) โสด	233	59.7
2) สมรส	152	39.0
3) อื่นๆ	5	1.3
4) ไม่ระบุ	0	0
รวม	390	100

จากตารางที่ 21 พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 390 คน เป็นผู้มีสถานภาพโสด จำนวน 233 คน คิดเป็นร้อยละ 59.7 สมรส จำนวน 152 คน คิดเป็นร้อยละ 39.0 และ อื่นๆ จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.3

ส่วนที่ 2 พฤติกรรมนักท่องเที่ยว

แสดงผลสำรวจข้อมูลพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย ประเภทแหล่งท่องเที่ยวที่สนใจ วัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยว การทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวผ่านช่องทางใดบ้าง ประเภทการเดินทางมาท่องเที่ยว วิธีการเดินทางมาท่องเที่ยว จำนวนสมาชิกที่ร่วมเดินทาง ลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลที่ร่วมเดินทาง ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการท่องเที่ยว และความสนใจการท่องเที่ยววิถีคลอง สามารถสรุปผลได้ดังนี้

ตารางที่ 22 แสดงประเภทแหล่งท่องเที่ยวที่สนใจ

ประเภทแหล่งท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	35	9.0
2) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร	142	36.4
3) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์	134	34.4
4) การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี	197	50.5
5) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	37	9.5
6) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา	22	5.6
7) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย	13	3.3
8) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา	9	2.3
9) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย	79	20.3
10) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์	121	31.0
11) อื่นๆ	-	-

จากตารางที่ 22 พบว่า ผู้สนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 9.0 การท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 142 คน คิดเป็นร้อยละ 36.4 การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 34.4 การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี จำนวน 197 คน คิดเป็นร้อยละ 50.5 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 9.5 การท่องเที่ยวเชิง

พัฒนศึกษาและศาสนา จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 5.6 การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 3.3 การท่องเที่ยวเชิงกีฬา จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 2.3 การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย จำนวน 79 คน คิดเป็นร้อยละ 20.3 และการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 31.0

ตารางที่ 23 แสดงวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์	จำนวน	ร้อยละ
1) เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ	204	52.3
2) เพื่อศึกษาหาความรู้	87	22.3
3) เพื่อซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค	30	7.7
4) เพื่อประชุม สัมมนา ศึกษาดูงาน	243	62.3
5) เพื่อรักษาสุขภาพ	20	5.1
6) เพื่อเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง	40	10.3
7) อื่นๆ	-	-

จากตารางที่ 23 พบว่า ผู้มีวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ จำนวน 204 คน คิดเป็นร้อยละ 52.3 เพื่อศึกษาหาความรู้ จำนวน 87 คน คิดเป็นร้อยละ 22.3 เพื่อซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 7.7 เพื่อประชุม สัมมนา ศึกษาดูงาน จำนวน 243 คน คิดเป็นร้อยละ 62.3 เพื่อรักษาสุขภาพ 20 คน คิดเป็นร้อยละ 5.1 และเพื่อเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 10.3

ตารางที่ 24 แสดงการทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวผ่านช่องทางใดบ้าง

การทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวผ่านช่องทาง	จำนวน	ร้อยละ
1) เพื่อน	179	45.9
2) เว็บไซต์	121	30.0
3) โทรทัศน์	20	5.1
4) วิทยู	4	1.0
5) สิ่งพิมพ์	56	14.4
6) ป้ายโฆษณา และโปสเตอร์	42	10.8
7) การสื่อสารออนไลน์	153	39.2
8) อื่นๆ (หน่วยงานภาครัฐพาไปศึกษาดูงาน)	243	62.3

จากตารางที่ 24 พบว่า ผู้ทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวผ่านช่องทางเพื่อน จำนวน 179 คน คิดเป็นร้อยละ 45.9 เว็บไซต์ จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 30.0 โทรทัศน์ จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 5.1 วิทยู จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 1.0 สิ่งพิมพ์ จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 14.4 ป้ายโฆษณา และโปสเตอร์ จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 10.8 การสื่อสารออนไลน์ จำนวน 153 คน คิดเป็นร้อยละ 39.2 และอื่นๆ จำนวน 243 คน คิดเป็นร้อยละ 62.3

ตารางที่ 25 แสดงประเภทการเดินทางมาท่องเที่ยว

ประเภทการเดินทาง	จำนวน	ร้อยละ
1) เที่ยวด้วยตนเอง	112	28.7
2) บริษัทนำเที่ยว	35	9.0
3) อื่นๆ (ศึกษาดูงานโดยภาครัฐและเอกชน)	243	62.3
4) ไม่ระบุ	0	0
รวม	390	100

จากตารางที่ 25 พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 390 คน เป็นผู้มีการเดินทางมาท่องเที่ยวด้วยตนเอง จำนวน 112 คน คิดเป็นร้อยละ 28.7 บริษัทนำเที่ยว จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 9.0 และอื่นๆ (ศึกษาดูงานโดยภาครัฐและเอกชน) จำนวน 243 คน คิดเป็นร้อยละ 62.3

ตารางที่ 26 แสดงวิธีการเดินทางมาท่องเที่ยว

การเดินทางมาท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
1) พาหนะส่วนตัว	124	31.8
2) รถรับจ้าง	251	64.3
3) รถโดยสารประจำทาง	5	1.3
4) เรือรับจ้าง	0	0
5) เครื่องบิน	10	2.6
6) รถไฟ	0	0
7) อื่นๆ	0	0

จากตารางที่ 26 พบว่า ผู้มีวิธีการเดินทางมาท่องเที่ยวโดยพาหนะส่วนตัว จำนวน 124 คน คิดเป็นร้อยละ 31.8 รถรับจ้าง จำนวน 251 คน คิดเป็นร้อยละ 64.3 รถโดยสารประจำทาง จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.3 และเครื่องบิน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 2.6

ตารางที่ 27 แสดงจำนวนสมาชิกที่ร่วมเดินทาง

สมาชิกที่ร่วมเดินทาง	จำนวน	ร้อยละ
1) มาคนเดียว	5	1.3
2) 2-3 คน	92	23.6
3) 4-5 คน	102	26.2
4) 6 คนขึ้นไป	191	48.9
5) ไม่ระบุ	0	0
รวม	390	100

จากตารางที่ 27 พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 390 คน เป็นผู้มาคนเดียว จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.3 สมาชิกที่ร่วมเดินทาง 2-3 คน จำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 23.6 สมาชิกที่ร่วมเดินทาง 4-5 คน จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 26.2 และ สมาชิกที่ร่วมเดินทาง 6 คนขึ้นไป จำนวน 191 คน คิดเป็นร้อยละ 48.9

ตารางที่ 28 แสดงลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลที่ร่วมเดินทาง

ลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลที่ร่วมเดินทาง	จำนวน	ร้อยละ
1) ครอบครัว	32	8.2
2) เพื่อน/เพื่อนร่วมงาน	86	22.1
3) หน่วยงาน/องค์กร	243	62.3
4) แฟน/คนรัก	29	7.4
5) อื่นๆ	0	0
6) ไม่ระบุ	0	0

จากตารางที่ 28 พบว่า มีบุคคลที่ร่วมเดินทางกับครอบครัว จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 8.2 เพื่อน/เพื่อนร่วมงาน จำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 22.1 หน่วยงาน/องค์กร จำนวน 243 คน คิดเป็นร้อยละ 62.3 และ แฟน/คนรัก จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 7.4

ตารางที่ 29 แสดงค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการท่องเที่ยว

ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
1) ไม่เกิน 1,000 บาท	203	52.1
2) 1,001-2,000 บาท	167	42.8
3) 2,001-3,00 บาท	14	3.6
4) 3,001 ขึ้นไป	6	1.5
5) ไม่ระบุ	0	0
รวม	390	100

จากตารางที่ 29 พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 390 คน มีค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการท่องเที่ยว ไม่เกิน 1,000 บาท จำนวน 203 คน คิดเป็นร้อยละ 52.1 ค่าใช้จ่าย 1,001-2,000 บาท จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 42.8 ค่าใช้จ่าย 2,001-3,00 บาท จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 3.6 และค่าใช้จ่าย 3,001 ขึ้นไป จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 1.6

ตารางที่ 30 แสดงความสนใจการท่องเที่ยววิถีคลอง

ความสนใจการท่องเที่ยววิถีคลอง	จำนวน	ร้อยละ
1) สนใจ	388	99.5
2) ไม่สนใจ	2	0.5
รวม	130	100

จากตารางที่ 30 พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 130 คน เป็นผู้มีความสนใจ จำนวน 129 คน คิดเป็นร้อยละ 99.2 และไม่สนใจ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.8

ส่วนที่ 3 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ต่อการท่องเที่ยว

แสดงผลสำรวจความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ต่อการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 1) ด้านสถานที่ท่องเที่ยว 2) ด้านการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ/เอกชน 3) ด้านประชาชนในท้องถิ่น/แหล่งท่องเที่ยว 4) ด้านร้านค้า ร้านอาหารและเครื่องดื่ม และ 5) ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ รวมทั้งมีการวิเคราะห์และแปลผลโดยรวมคะแนนคำตอบแต่ละข้อ ในแต่ละประเด็นความคิดเห็น แล้วนำมาหาค่าเฉลี่ย ใช้เกณฑ์การวัด แบ่งเป็น 4 ระดับ กำหนดช่วงคะแนน ดังนี้

คะแนน	ระดับความคิดเห็น
4.21-5.00	พึงพอใจมากที่สุด
3.41-4.20	พึงพอใจมาก
2.61-3.40	พึงพอใจปานกลาง
1.81-2.60	พึงพอใจน้อย
1.00-1.80	พึงพอใจน้อยที่สุด

1) ด้านสถานที่ท่องเที่ยว

ตารางที่ 31 แสดงผลการสำรวจความพึงพอใจด้านสถานที่ท่องเที่ยว

รายการ	คะแนนเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
1) ความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว	4.2	0.8	พึงพอใจมาก
2) ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว	3.4	0.5	พึงพอใจปานกลาง
3) ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	3.0	0.6	พึงพอใจปานกลาง
4) ความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว	2.0	0.6	พึงพอใจน้อย
5) ความหลากหลายของกิจกรรมนันทนาการต่างๆ	2.4	0.8	พึงพอใจน้อย
รวม	3.0	0.7	พึงพอใจปานกลาง

จากตารางที่ 31 พบว่า ความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว อยู่ในระดับพึงพอใจมาก มีคะแนนเฉลี่ย = 4.2 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.8 ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว อยู่ในระดับพึงพอใจปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ย = 3.4 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.5 ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว อยู่ในระดับพึงพอใจปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ย = 3.0 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.6 ความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว อยู่ในระดับพึงพอใจน้อย มีคะแนนเฉลี่ย = 2.0 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.6 และความหลากหลายของกิจกรรมนันทนาการต่างๆ อยู่ในระดับพึงพอใจน้อย มีคะแนนเฉลี่ย = 2.4 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.8

2) ด้านการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ/เอกชน

ตารางที่ 32 แสดงผลการสำรวจความพึงพอใจด้านการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ/เอกชน

รายการ	คะแนนเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
1) การให้บริการด้านที่จอดรถ	4.0	0.6	พึงพอใจมาก
2) การทำป้ายบอกทางที่ชัดเจน	2.6	0.5	พึงพอใจน้อย
3) การจัดการด้านการจราจรภายในแหล่งท่องเที่ยว	3.4	0.5	พึงพอใจปานกลาง
4) การให้คำแนะนำหรือข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว	3.2	1.1	พึงพอใจปานกลาง
5) การดูแลความปลอดภัยการท่องเที่ยวของเจ้าหน้าที่	2.2	1.1	พึงพอใจน้อย
รวม	3.93	0.8	พึงพอใจมาก

จากตารางที่ 32 พบว่า การให้บริการด้านที่จอดรถ อยู่ในระดับพึงพอใจมาก มีคะแนนเฉลี่ย = 4.0 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.6 การจัดการด้านการจราจรภายในแหล่งท่องเที่ยว อยู่ในระดับพึงพอใจปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ย = 3.4 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.5 การให้คำแนะนำหรือข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว อยู่ในระดับพึงพอใจปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ย = 3.2 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 1.1 การทำป้ายบอกทางที่ชัดเจน อยู่ในระดับพึงพอใจน้อย มีคะแนนเฉลี่ย = 2.6 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.5 และ การดูแลความปลอดภัยการท่องเที่ยวของเจ้าหน้าที่ อยู่ในระดับพึงพอใจน้อย มีคะแนนเฉลี่ย = 2.2 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 1.1

3) ด้านประชาชนในท้องถิ่น/แหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 33 แสดงผลการสำรวจความพึงพอใจด้านประชาชนในท้องถิ่น/แหล่งท่องเที่ยว

รายการ	คะแนนเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
1) การอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ	3.2	0.8	พึงพอใจปานกลาง
2) การมีมิตรไมตรีต่อกันที่ท่องเที่ยว	4.0	0.6	พึงพอใจมาก
3) การให้คำแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว	3.9	0.6	พึงพอใจมาก
4) การประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยว	3.6	0.5	พึงพอใจมาก
5) การเป็นเจ้าบ้านที่ดีเยี่ยมแถมแถมใส	4.4	0.8	พึงพอใจมากที่สุด
รวม	3.8	0.7	พึงพอใจมาก

จากตารางที่ 33 พบว่า การเป็นเจ้าบ้านที่ดีเยี่ยมแถมแถมใส อยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด มีคะแนนเฉลี่ย = 4.4 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.8 การมีมิตรไมตรีต่อกันที่ท่องเที่ยว อยู่ในระดับพึงพอใจมาก มีคะแนนเฉลี่ย = 4.0 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.6 การให้คำแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว อยู่ในระดับพึงพอใจมาก มีคะแนนเฉลี่ย = 3.9 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.6 การประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยว อยู่ในระดับพึงพอใจมาก มีคะแนนเฉลี่ย = 3.6 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.5 และการอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ อยู่ในระดับพึงพอใจปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ย = 3.2 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.8

4) ด้านร้านค้า ร้านอาหารและเครื่องดื่ม

ตารางที่ 34 แสดงผลการสำรวจความพึงพอใจด้านร้านค้า ร้านอาหารและเครื่องดื่ม

รายการ	คะแนนเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความคิดเห็น
1) ร้านค้าต่างๆ มีความสะอาด	2.7	0.7	พึงพอใจปานกลาง
2) ร้านค้าต่างๆ ตั้งราคาที่เหมาะสม	3.2	0.8	พึงพอใจปานกลาง
3) ความหลากหลายของสินค้าของฝาก ของที่ระลึก	2.6	0.5	พึงพอใจน้อย
4) ความหลากหลายของสินค้าอาหารและเครื่องดื่ม	2.4	0.5	พึงพอใจน้อย
5) ร้านค้า ร้านอาหาร มีเพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว	2.2	0.4	พึงพอใจน้อย
รวม	2.6	0.6	พึงพอใจน้อย

จากตารางที่ 34 พบว่า ร้านค้าต่างๆ ตั้งราคาที่เหมาะสม อยู่ในระดับพึงพอใจปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ย = 3.2 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.8 ร้านค้าต่างๆ มีความสะอาด อยู่ในระดับพึงพอใจปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ย = 2.7 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.7 ร้านค้ามีความหลากหลายของสินค้าของฝาก ของที่ระลึก อยู่ในระดับพึงพอใจน้อย มีคะแนนเฉลี่ย = 2.6 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.5 ความหลากหลายของสินค้าอาหารและเครื่องดื่ม อยู่ในระดับพึงพอใจน้อย มีคะแนนเฉลี่ย = 2.4 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.5 และร้านอาหาร มีเพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว อยู่ในระดับพึงพอใจน้อย มีคะแนนเฉลี่ย = 3.82 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. = 0.839

5) ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ตารางที่ 35 แสดงผลการสำรวจความคิดเห็นแหล่งท่องเที่ยวควรปรับปรุงด้านใด

ท่านมีความเห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวควรปรับปรุงในด้านใด	จำนวน	ร้อยละ
1) ถนนทางเข้า	88	22.6
2) จำนวนที่จอดรถ	36	9.3
3) ความสะอาดขยะมูลฝอยในลำคลอง	184	47.2
4) ป้ายบอกทาง	73	18.7
5) ความสะอาดขยะมูลฝอยตามทางเดิน	194	49.7
6) การประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยว	45	11.5
7) อื่นๆ	22	5.6

จากตารางที่ 35 พบว่า ผู้มีความเห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวควรปรับปรุงในด้านถนนทางเข้า จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 22.6 จำนวนที่จอดรถ จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 9.3 ความสะอาดขยะมูลฝอยในลำคลอง จำนวน 184 คน คิดเป็นร้อยละ 47.2 ป้ายบอกทาง จำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 18.7 ความสะอาดขยะมูลฝอยตามทางเดิน 194 คน คิดเป็นร้อยละ 49.7 การประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยว จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 11.5 และอื่นๆ จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 5.6

4.2.2 ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากแบบประเมินแหล่งท่องเที่ยวและเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากแบบประเมินการท่องเที่ยวและเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำนวน 17 คลอง มีระดับ C จำนวน 6 คลอง ระดับ B จำนวน 5 คลอง และระดับ A จำนวน 4 คลอง โดยคณะวิจัยเลือกระดับ A มาเพื่อวิเคราะห์ประเมินผลดังนี้

1) ภาคเหนือ

1.1) ชุมชนบ้านโรงน้ำแข็ง เกาเทโพ แม่น้ำสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี

ชุมชนชาวแพลำน้ำสะแกกรังมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ก่อเกิดวิถีชีวิตชุมชนชาวแพที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุทัยธานีมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ทุกหลังมีสำมะโนครัว ชาวบ้านมีความผูกพันอยู่กับลำน้ำเป็นอย่างมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะชุมชนชาวแพ ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน เรือกระแซง หรือเรือลาเป็นยานพาหนะทางน้ำ ของชาวบ้านในชุมชน ในอดีตใช้บรรทุกข้าวสารโดยจากลากต่อกันคล้ายรถไฟ ปัจจุบันดัดแปลงเป็นเรือที่ใช้รองรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ

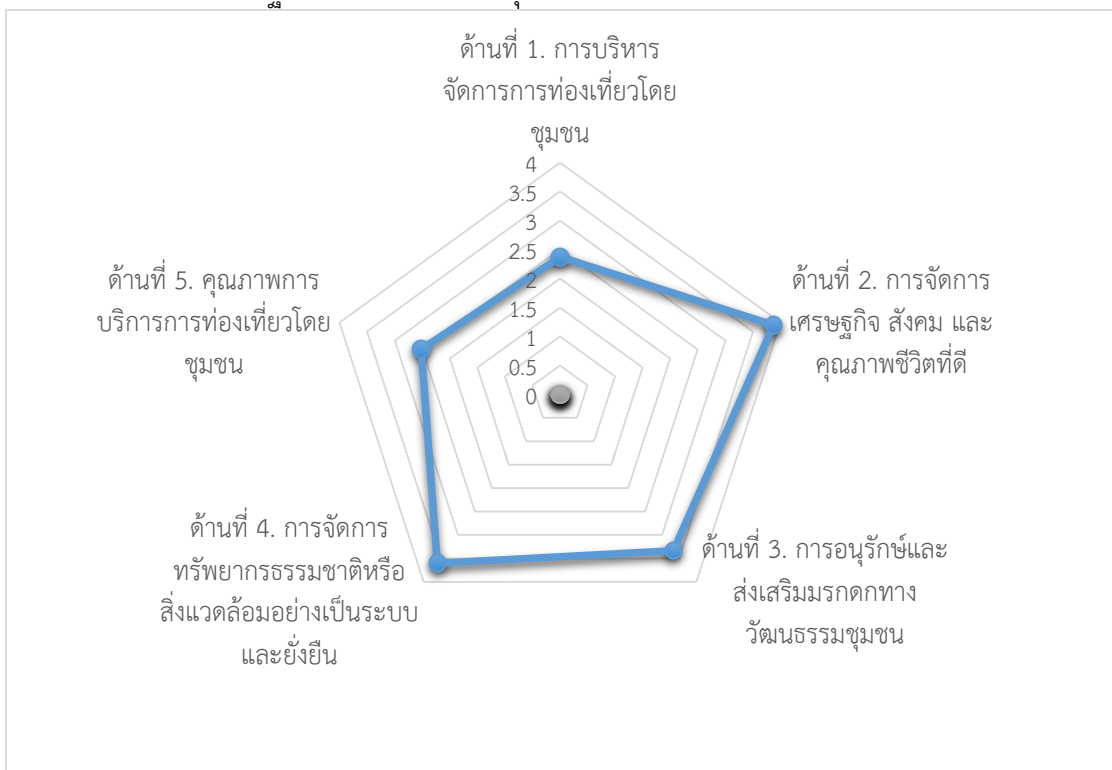
1.1.1) ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 36 แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองชุมชนบ้านโรงน้ำแข็ง

องค์ประกอบ การท่องเที่ยว	รายละเอียด
สิ่งดึงดูดใจทางการ ท่องเที่ยว (Attraction)	• วิถีชีวิตสองฝั่งแม่น้ำ เช่น กลุ่มเลี้ยงปลากระชัง สักการะศาลเจ้าต้ายาย อู่ต่อเรือโบราณ เป็นต้น • แหล่งท่องเที่ยวหลักในพื้นที่คือวัดท่าซุง ซึ่งมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก และสามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยใช้เรือเป็นยานพาหนะ
การเข้าถึงแหล่ง ท่องเที่ยว (Accessibility)	• การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีความสะดวกเดินทางโดยทางรถและทางเรือ • ระหว่างทำกิจกรรมการร่อนเรือมี 2 ประเภท ประกอบด้วยเรือของผู้ประกอบการนำเที่ยวทางน้ำ และเรือชาวบ้าน ซึ่งเป็นเรือประมงพื้นบ้านอาจจะไม่มีความสะอาด
การให้บริการที่พัก (Accommodation)	• ชาวบ้านมีโฮมสเตย์ที่ได้รับรองมาตรฐานกระจายกันอยู่บนเกาะเทโพ แต่ยังมีบางหลังที่สร้างบ้านแยกในรูปแบบรีสอร์ตเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว • ที่พักเชื่อมโยงมีความพร้อมเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในเขตเมืองที่มีโรงแรมและรีสอร์ต

องค์ประกอบ การท่องเที่ยว	รายละเอียด
สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity)	• สิ่งอำนวยความสะดวกอาจจะมีข้อจำกัดในการจัดระเบียบและความสะอาด • ทำขึ้นเรือในจุดท่องเที่ยวชุมชนยังไม่มีความสะดวกและยังไม่มีความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม
กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity)	• กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่เป็นการสัมผัสวิถีชีวิตทางด้านวัฒนธรรม และวิถีชีวิตจากอดีตจนถึงปัจจุบัน • ไม่มีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ให้นักท่องเที่ยวลงมือทำ • นักท่องเที่ยวทั่วไปเดินทางไปวัดทำซุง
บริการเสริม (Ancillary service)	• บริการเสริมในแต่ละที่พักและจุดท่องเที่ยวมีความแตกต่างกัน

1.1.2) ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่โดย
เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ภาพที่ 5 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนบ้านโรงน้ำแข็ง

ตารางที่ 37 สรุปผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนบ้านโรงน้ำแข็ง

ลำดับ	ด้าน	คะแนนที่ได้ (4)	ระดับคะแนน
1	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	2.37	ดี
2	การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี	3.87	ดีเยี่ยม
3	การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน	3.33	ดีเยี่ยม
4	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน	3.6	ดีเยี่ยม
5	คุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	2.52	ดี
ภาพรวม		78.50	ดี

1.2) ชุมชนบ้านหาดเสลา แม่น้ำท่าจีน อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์

ชุมชนติดลำน้ำ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร เช่น ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ชาวบ้านมีความผูกพันอยู่กับลำน้ำเนื่องจากเป็นเส้นทางคมนาคม ในสมัยอดีต ซึ่งใช้เดินทางจากชุมชนไปปากน้ำโพ ปัจจุบันมีการใช้สอยน้ำเพื่อการเกษตรเป็นหลัก รองลงมาคือใช้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการจำรองหาดเพื่อเล่นน้ำในฤดูร้อน และการร่อนเรือไ่ว้พระ 9 วัด ความโดดเด่นของชุมชนคือการทำเกษตร ปลอดภัยพิษ โดยเฉพาะสวนฝรั่ง สวนดอกมะลิ ส่งผลให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเสริมและหลักคือร้อยละร้อยพวงมาลัย

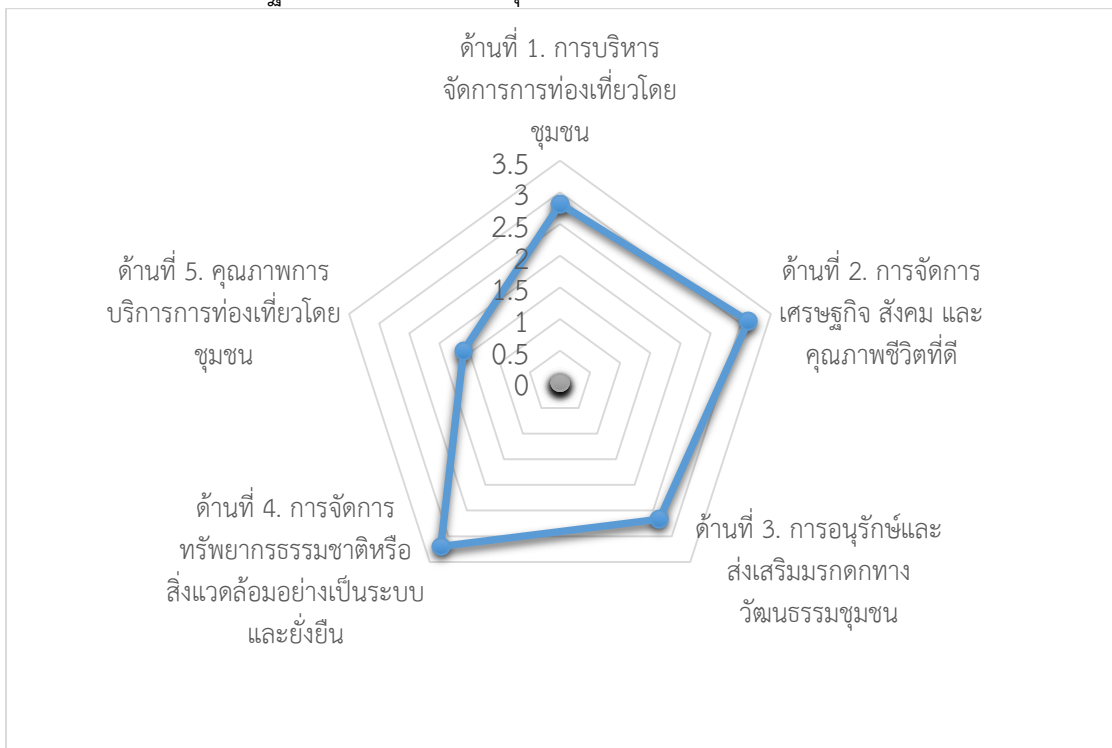
1.2.1) ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 38 แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองชุมชนบ้านหาดเสลา

องค์ประกอบ การท่องเที่ยว	รายละเอียด
สิ่งดึงดูดใจทาง การ ท่องเที่ยว (Attraction)	• ร่องเรือทำบุญ 9วัด แต่เรือร่ายยังไม่มีความเชื่อมโยงและมีความน่าสนใจให้ดึงดูดนักท่องเที่ยว • แหล่งท่องเที่ยวหลักในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ดังนั้นจึงยังเป็นที่ยอมรับเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ และกลุ่มศึกษาดูงาน
การเข้าถึงแหล่ง ท่องเที่ยว (Accessibility)	• การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสามารถเดินทางโดยทางรถ • การเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่สามารถเดินทางได้ทั้งทางรถและทางเรือ • การเดินทางท่องเที่ยวทางเรือยังมีข้อจำกัดบางแหล่งที่ต้องพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ท่าเรือ ทางเท้า เป็นต้น
การให้บริการที่พัก (Accommodation)	• ชาวบ้านมีโฮมสเตย์แต่ยังไม่ได้รับมาตรฐานโฮมสเตย์ และยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการ

องค์ประกอบ การท่องเที่ยว	รายละเอียด
	ที่พักเชื่อมโยงมีโรงแรมและรีสอร์ท จำนวนจำกัด และเป็นระดับกลาง หากต้องการที่พักที่มีคุณภาพต้องเดินทางเข้าในเมืองนครสวรรค์
สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity)	- ชุมชนยังไม่มีทำนน้ำที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว เนื่องจากไม่ได้ใช้ทางน้ำในการสัญจร - ไม่มีการจัดการด้านความปลอดภัยเป็น รวบันไลงเล่นน้ำ และทางเดินเท้าชมสวนที่มีความสะอาดปลอดภัย เป็นต้น
กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity)	- นักท่องเที่ยวเดินทางเล่นน้ำริมน้ำปิง เพื่อคลายร้อน - กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มจัดตั้งเพื่อการศึกษาดูงาน และยังไม่มีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ให้นักท่องเที่ยวลงมือทำ - สามารถพัฒนากิจกรรมให้เกิดความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตให้มีความน่าสนใจอีกมากมาย เช่น การร้อยพวงมาลัย
บริการเสริม (Ancillary service)	- บริการเสริมในชุมชนยังไม่มี เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในชุมชนชนบท - ชาวบ้านยังมีนักท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวชุมชนได้จำนวนไม่ถึง 3 คน

1.2.2) ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่โดย
เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ภาพที่ 6 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนบ้านหาดเสลา

ตารางที่ 39 สรุปผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนบ้านหาดเสลา

ลำดับ	ด้าน	คะแนนที่ได้ (4)	ระดับคะแนน
1	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	2.81	ดี
2	การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี	3.12	ดีเยี่ยม
3	การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน	2.67	ดี
4	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน	3.20	ดีเยี่ยม
5	คุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	1.60	พอใช้
ภาพรวม		60.05	พอใช้

1.3) ชุมชนปากคลองเกไชย แม่น้ำน่าน อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์

ชุมชนติดลำน้ำ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร เช่น ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ชาวบ้านมีความผูกพันอยู่กับลำน้ำเนื่องจากเป็นเส้นทางคมนาคม ในสมัยอดีต ซึ่งใช้เดินทางจากชุมชนไปปากน้ำโพ และใช้ในการเกษตร ชาวบ้านมีอาชีพเสริมจากการทำการเกษตรโดยการการทำตาลโตนด เป็นน้ำตาลส่งขาย ศูนย์กลางชุมชนอยู่ที่วัดเกไชยเหนือ เป็นวัดเก่าแก่ที่ตั้งอยู่บริเวณจุดบรรจบของแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน ภายในวัดมีองค์เจดีย์สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าเสือ แห่งกรุงศรีอยุธยา และสิ่งที่น่าสนใจอีกมากมาย การจัดการชุมชนใช้หลักบรรบวสอง (บวร+2) บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมกับภาครัฐและเอกชน

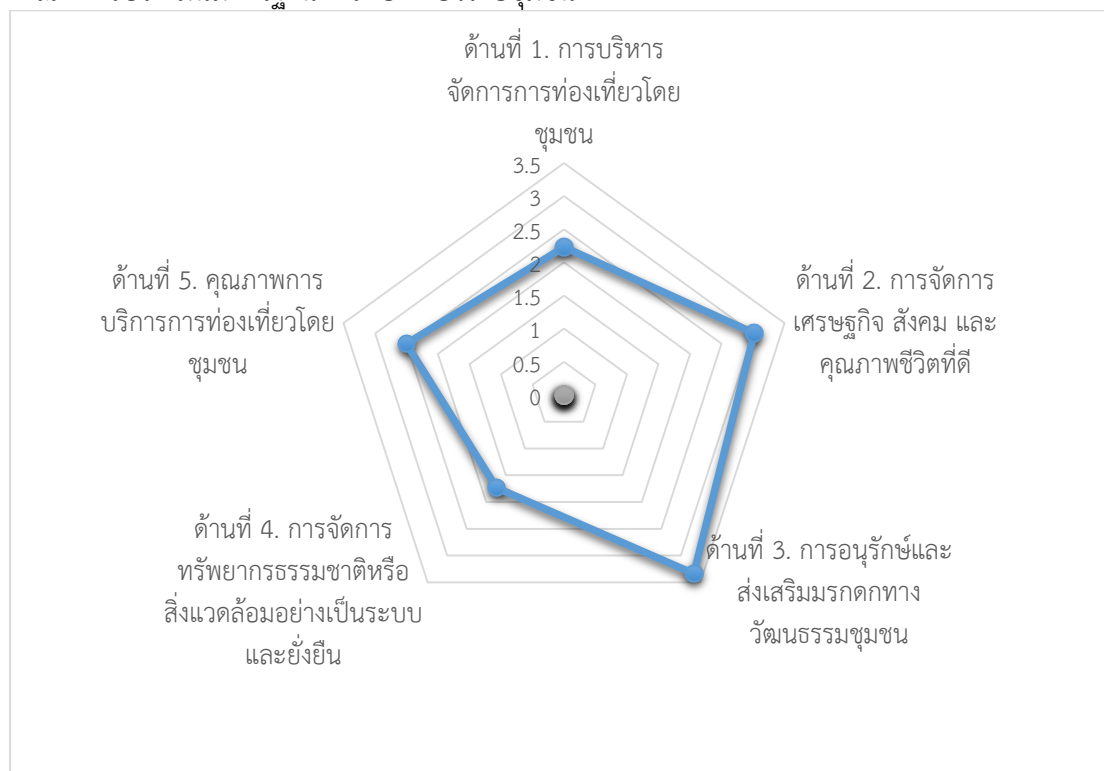
1.3.1) ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 40 แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองชุมชนปากคลองเกไชย

องค์ประกอบ การท่องเที่ยว	รายละเอียด
สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)	• เส้นทางท่องเที่ยวชัดเจน โดยเริ่มจาก ตลาดชุมชน ถึงวัดเกไชยเหนือ ซึ่งมีสิ่งที่น่าสนใจมากมาย เช่น พิพิธภัณฑ์ไธสงเกไชย พระธาตุเจดีย์ เป็นต้น • จุดนัดพบยมน่าน (แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน) • วิธีทำตาลโตนด ที่เยอะที่สุดในภาคเหนือ • ย้อนรอยละครดังเรื่อง กงกรม

องค์ประกอบ การท่องเที่ยว	รายละเอียด
การเข้าถึงแหล่ง ท่องเที่ยว (Accessibility)	• การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสามารถเดินทางโดยทางรถถึงอำเภอชุมชน และต่อเรือไปยังชุมชน หรืออาจจะนำรถไปยังชุมชนโดยตรงก็ได้ • การเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่สามารถเดินทางได้ทั้งทางรถและทางเรือ
การให้บริการที่พัก (Accommodation)	• ชาวบ้านมีโฮมสเตย์แต่ยังไม่ได้รับมาตรฐานโฮมสเตย์ และยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการ • ที่พักเชื่อมโยงมีโรงแรม และรีสอร์ทจำนวนจำกัด และเป็นระดับกลาง หากต้องการที่พักที่มีคุณภาพต้องเดินทางเข้าในเมืองนครสวรรค์
สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity)	• ชุมชนยังไม่มีท่าเรือที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว เนื่องจากไม่ได้ใช้ทางเรือในการสัญจร • ต้องดำเนินการพัฒนาความสะดวกของสิ่งอำนวยความสะดวกเช่น ความสะดวกของแหล่งประกอบกิจกรรมสาธิตการทำน้ำตาล เป็นต้น อีกทั้งยังไม่มีความปลอดภัยในการเดินทางและทำกิจกรรมการท่องเที่ยว
กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity)	• ประเพณีต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จัดขึ้นโดยวัด และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น แห่ผ้าพระบรมธาตุเจดีย์ เทศกาลกินตาล • กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มจัดตั้งเพื่อการศึกษาดูงาน และยังไม่มีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ให้นักท่องเที่ยวลงมือทำ เช่น การแปรรูปตาลโตนด
บริการเสริม (Ancillary service)	• ควรมีตู้บริการกดเงินสด หรือให้บริการจ่ายเงินออนไลน์ เนื่องจากมีการซื้อสินค้าและค่าบริการ • ชาวบ้านยังมีนักสื่อความหมายที่สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวชุมชนได้ไม่เพียง

1.3.2) ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่โดย
เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ภาพที่ 7 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนปากคลองเกไชย

ตารางที่ 41 สรุปผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนปากคลองเกไชย

ลำดับ	ด้าน	คะแนนที่ได้ (4)	ระดับคะแนน
1	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	2.23	ดี
2	การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี	3.02	ดีเยี่ยม
3	การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน	3.33	ดีเยี่ยม
4	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน	1.73	พอใช้
5	คุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	2.50	ดี
ภาพรวม		64.09	พอใช้

2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.1) ชุมชนบุงสิบสี ลำน้ำพรม อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดชัยภูมิ

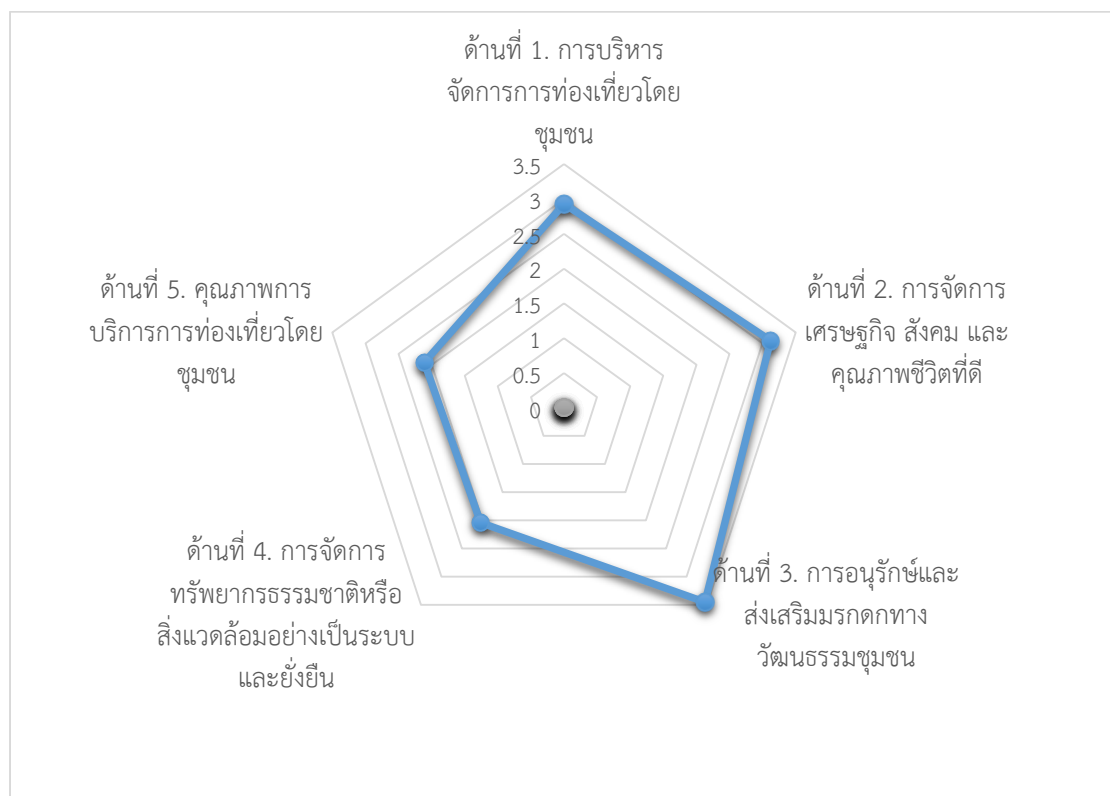
มีประวัติชุมชนประมาณ 121 ปี เป็นกลุ่มคนเชื้อสายชาติพันธุ์ลาว วิถีชีวิตดั้งเดิมคือทำไร่บริเวณกลางหุบเขา ต้นน้ำพรม บ้านบุงสิบสี หมายความว่า บุงคือหนองน้ำ สิบสี หมายถึง ความลึก สิบสีคอก เลยเป็นบ้านบุงสิบสี ผู้คนในสมัยนั้นจึงเอาสองอย่างมารวม กัน จึงใช้ชื่อว่า บ้านบุงสิบสีจนถึงปัจจุบัน

2.1.1) ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 42 แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองชุมชนบุงสิบสี

องค์ประกอบ การท่องเที่ยว	รายละเอียด
สิ่งดึงดูดใจทางการ ท่องเที่ยว (Attraction)	• สัมโอแดงภูคั้ง • เรือแกะสลัก • เสื้อเอกลักษณ์คนพรม • ผ้าขาวม้า • ผักอินทรีย์ • ขนมไทยไส้ส้มโอ • นั่งรถอีแต๊กชมสวนวิถีชาวบ้าน • ลงเรือพายชมวิถีน้ำพรม
การเข้าถึงแหล่ง ท่องเที่ยว (Accessibility)	• การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีความสะดวกเดินทางโดยทางรถและทางเรือ
การให้บริการที่พัก (Accommodation)	• ชาวบ้านมีโฮมสเตย์ที่ได้รับรองมาตรฐาน
สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity)	• สิ่งอำนวยความสะดวกอาจจะมีข้อจำกัดในการจัดระเบียบและความสะอาด
กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity)	• กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่เป็นการสัมผัสวิถีชีวิตทางด้านการเกษตร วิถีวัฒนธรรมชุมชน
บริการเสริม (Ancillary service)	• บริการเสริมในแต่ละที่พักและจุดท่องเที่ยวมีความแตกต่างกัน

2.1.2) ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่โดย
เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ภาพที่ 8 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนบุงสิบสี่

ตารางที่ 43 สรุปผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนบุงสิบสี่

ลำดับ	ด้าน	คะแนนที่ได้ (4)	ระดับคะแนน
1	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	2.52	ดี
2	การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี	3.01	ดีเยี่ยม
3	การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน	2.83	ดี
4	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน	3.04	ดีเยี่ยม
5	คุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	2.12	ดี
ภาพรวม		67.60	พอใช้

2.2) ชุมชนบ้านแก้ง ลำน้ำมูล อำเภอขามเฒ่ามีประวัติการเดินทางของนักสำรวจชาวฝรั่งเศส ชื่อ เอเจียน แอมมอนิเย (2440) เดินทางจากอุบลราชธานีถึงจังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มชาติพันธุ์ตามลำน้ำมีกลุ่มลาว ส่วย (กูย) และเยอ มีวิถีวัฒนธรรมประเพณี การดำรงชีวิตตามลำน้ำมูล เรือที่ใช้ในปัจจุบันเป็นเรือหาปลา คล้ายเรืออีโปง ปลาที่ได้ก็จะเป็นปลาขาว, ปลาทราย, ปลาเก็ด, ปลาคัง, ปลาสรวย ลำน้ำจะมีน้ำตลอดปีเนื่องจากมีฝายราชสีห์และฝายห้วยน้ำกันลำมูลบนและลำมูลล่าง ลำห้วยสำราญเชื่อมกับลำน้ำมูลไหลผ่านเทศบาลเมืองศรีสะเกษ เป็นลำน้ำที่มีประวัติศาสตร์การค้าขายทางเรือการเดินทางคมนาคมในอดีตจากศรีสะเกษถึงอุบลราชธานี

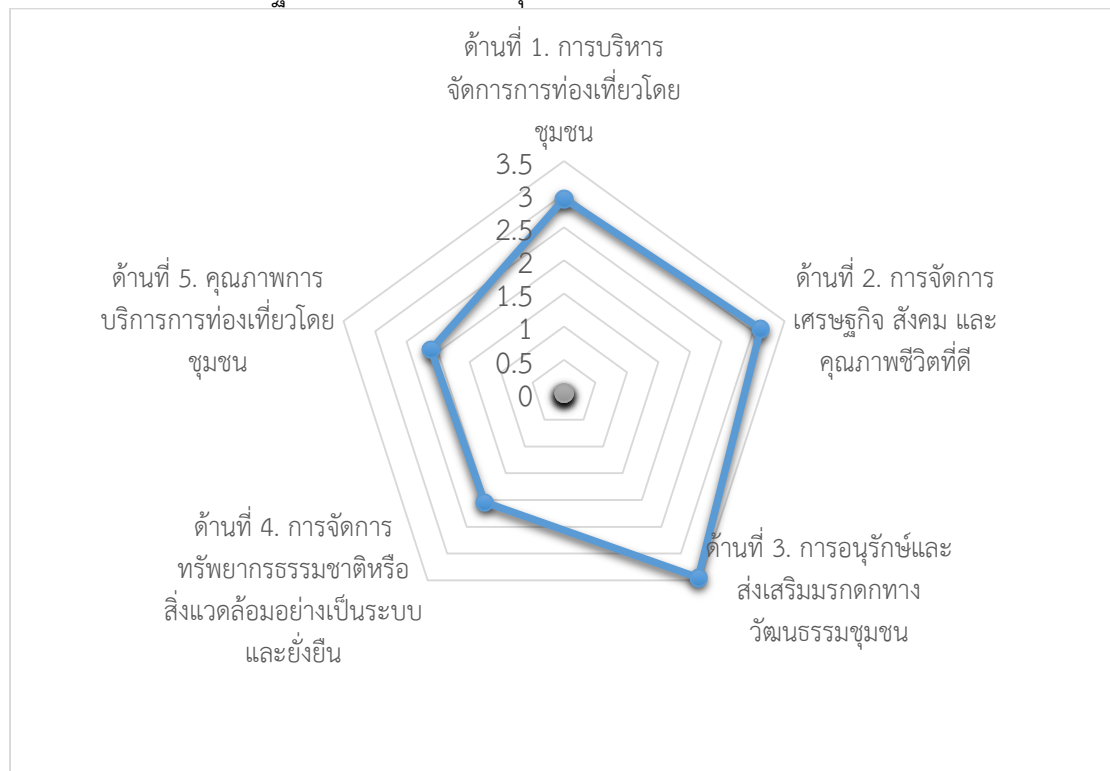
ลำน้ำมูลชุมชนบ้านแก้งและห้วยสำราญมีประวัติการเดินทางของนักสำรวจชาวฝรั่งเศส ชื่อ เอเจียน แอมมอนิเย (2440) เดินทางจากอุบลราชธานีถึงจังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มชาติพันธุ์ตามลำน้ำมีกลุ่มลาว ส่วย (กูย) และเยอ มีวิถีวัฒนธรรมประเพณี การดำรงชีวิตตามลำน้ำมูล เรือที่ใช้ในปัจจุบันเป็นเรือหาปลา คล้ายเรืออีโปง ปลาที่ได้ก็จะเป็นปลาขาว, ปลาทราย, ปลาเก็ด, ปลาคัง, ปลาสรวย ลำน้ำจะมีน้ำตลอดปีเนื่องจากมีฝายราชสีห์และฝายห้วยน้ำกันลำมูลบนและลำมูลล่าง ลำห้วยสำราญเชื่อมกับลำน้ำมูลไหลผ่านเทศบาลเมืองศรีสะเกษ เป็นลำน้ำที่มีประวัติศาสตร์การค้าขายทางเรือการเดินทางคมนาคมในอดีตจากศรีสะเกษถึงอุบลราชธานี

2.2.1) ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 44 แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองชุมชนบ้านแก้ง

องค์ประกอบ การท่องเที่ยว	รายละเอียด
สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)	• การพายเรือหาปลาตามลำน้ำมูล • ล่องเรือชมวิถีประวัติศาสตร์ชุมชนท่าเรือเขตเทศบาลเมืองศรีสะเกษจากสะพานขาวถึงท่าเรือชุมชนท่าเรือ • ไหว้พระวัดโนนสำนึก (ท่าเรือ) ซื้อสินค้าชุมชนจากชุมชนโดนสำนึกชุมชนท่าเรือ • นั่งสามล้อถีบชมเมือง ขอพรจากพระแม่ศรีสระหมม ไหว้วัดพระโตวัดมงคลประจำจังหวัดศรีสะเกษ ซื้อเสื้อแล้ว
การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)	• การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีความสะดวกเดินทางโดยทางรถและทางเรือ
การให้บริการที่พัก (Accommodation)	• มีโรงแรมที่พักในเขตเทศบาลเมืองศรีสะเกษ
สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity)	• สิ่งอำนวยความสะดวกอาจจะมีข้อจำกัดในการจัดระเบียบและความสะอาด
กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity)	• กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่เป็นการสัมผัสวิถีชุมชนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์การขยายตัวของเส้นทางรถไฟการค้าขาย อิทธิพลวัฒนธรรมกลุ่มคนจีนในเขตเทศบาลเมืองศรีสะเกษ
บริการเสริม (Ancillary service)	• บริการเสริมในแต่ละที่พักและจุดท่องเที่ยวมีความแตกต่างกัน

2.2.2) ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่โดย
เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ภาพที่ 9 ผลการวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนบ้านแก้ง

ตารางที่ 45 สรุปผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีคลองชุมชนบ้านแก้ง

ลำดับ	ด้าน	คะแนนที่ได้ (4)	ระดับคะแนน
1	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	2.93	ดี
2	การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี	3.12	ดีเยี่ยม
3	การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน	3.45	ดีเยี่ยม
4	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน	2.04	ดี
5	คุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	2.11	ดี
ภาพรวม		68.25	พอใช้

4.2.3 สรุปปัจจัยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตารางที่ 46 สรุปปัจจัยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พื้นที่	ข้อได้เปรียบ	ข้อจำกัด	แนวทางการแก้ไข
ภาคเหนือ			
ชุมชนบ้านโรงน้ำแข็ง เกาะเทโพ แม่ น้ำ สะแกกรัง จังหวัด อุทัยธานี	- แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงเมือง และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต - ลักษณะที่ตั้งสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลักได้เนื่องจากใช้ลำน้ำเดียวกันและสามารถสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำภายใต้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	- การ จัด ก าร ท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่มีการดำเนินงานต่อยอดจากการทำโฮมสเตย์ดังนั้นจึงยังขาดศักยภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความสมดุลในทุกมิติได้ - ชุมชนประสบปัญหาผักตบชวา	- การสร้างความรู้ด้านการบริหารจัดการบริการ - การ เชื่อม โย ง ระหว่างผู้ประกอบการและชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว - การประชาสัมพันธ์ในวงกว้าง
ชุมชนบ้านหาดเสลา แม่น้ำท่าจีน อำเภอกำแพงเพชร จังหวัดนครสวรรค์	- แหล่งท่องเที่ยวมีความดั้งเดิมทางวิถีการเกษตร ริม น้ำ - ผลิตภัณฑ์ชุมชนเน้นการรักษาสุขภาพและปลอดภัย - มีกลุ่มคนรุ่นใหม่ดำเนินงาน	- ผู้นำและชุมชนมีประสิทธิภาพในการเรียนรู้ต่างกัน ส่งผลให้คนในชุมชนยังขาดองค์ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน - ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกที่ อยู่ บน พื้นฐานอัตลักษณ์ชุมชน - วิถีชีวิตริม น้ำไม่ ได้ รับ การ ฟื้นฟู เน้น การเกษตรเป็นหลัก	- การสร้างความรู้ด้านการบริหารจัดการบริการ - สร้างความเชื่อมโยงของกระบวนการคิดของคนในชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน - สร้างมาตรฐานในการดำเนินงานเชื่อมโยงมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละด้าน
ชุมชนปากคลองเกไช แม่น้ำน่าน อำเภอ	วัดมีความเข้มแข็งและบูรณาการทุกภาคส่วนในการพัฒนาการ	ชุมชนมีความเข้าใจ ในการ จัด ก าร ท่องเที่ยวพอสมควร	การสร้างความรู้ด้านการต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์

พื้นที่	ข้อได้เปรียบ	ข้อจำกัด	แนวทางการแก้ไข
ชุมชนแสง จังหวัด นครสวรรค์	ท่องเที่ยว ดังนั้นจึงเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการท่องเที่ยว ได้ อ ย่ า ง มีประสิทธิภาพ ซึ่งใช้หลักการประสานงานด้วยหลักบรรบวสอง (บวร+2) บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมกับภาครัฐและเอกชน เทศบาลอำเภอชุมชนให้ความสำคัญและมีนโยบายในการฟื้นฟูวิถีริมน้ำ โดยการนำร่องเปิดเส้นทางเดินเรือจากอำเภอชุมชนไปยังแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเกษไชย และชุมชนชนปากคลอง	แต่ยังต้องดำเนินการเพิ่มศักยภาพในการบวนการคิดต่อยอดการเพิ่มมูลค่า และมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเฉพาะเรื่องรองความสะอาดและปลอดภัย - ชุมชนประสบปัญหากล้ง น้ำแห้งในบางช่วง - ยังขาดการประชาสัมพันธ์ในขณะแหล่งท่องเที่ยวมีความพร้อมและสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้	ชุมชนให้ได้รับมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง เช่น ของกิน ต้องได้รับมาตรฐาน อย. เป็นต้น - สร้างความเชื่อมโยงของกระบวนการคิดของคนในชุมชนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน - สร้างมาตรฐานในการดำเนินงานเชื่อมโยงมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละด้าน โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง ด้วยหลักบรรบวสอง (บวร+2) บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมกับภาครัฐและเอกชน แต่ให้คนในชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			
บ้านบุงสิบลี อำเภอ เกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ลำน้ำพรม	- มีเครือข่ายการท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง - มีผู้นำชุมชนที่เสียสละทุ่มเทในการพัฒนาท้องถิ่น - ด้านทรัพยากรธรรมชาติมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองคือมีลำน้ำพรมสามารถปลูกสวนส้มโอ มีปลาน้ำจืด	- การเชื่อมโยงกับผู้ประกอบการภายนอกที่จะนำนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่เป็นข้อจำกัด - กิจกรรมการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับวิถีคลองยังมีจำกัด ส่วนใหญ่กิจกรรมจะอยู่ในหมู่บ้าน	- เพิ่มเครือข่ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวจากภายนอก - เพิ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีคลอง อาทิ การสาธิตการพายเรือ การหาปลา การทำอาหารจากปลา

พื้นที่	ข้อได้เปรียบ	ข้อจำกัด	แนวทางการแก้ไข
บ้านแก้ง อำเภอยางชุมชนน้อยและชุมชนท่าเรือ เทศบาลเมืองศรีสะเกษ ลำน้ำมูลและห้วยสำราญ	- ประวัติศาสตร์ชุมชนเกี่ยวข้องกับการขยายเมืองตามทางรถไฟของภาคอีสาน การเดินทางสะดวก มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งด้านเกษตร ด้านลำน้ำคือลำน้ำมูลและลำน้ำห้วยสำราญ - จังหวัดศรีสะเกษกำหนดให้มีแผนพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองห้วยสำราญเชื่อมกับลำน้ำมูล	ชุมชนตามลำน้ำยังขาดความรู้ความเข้าใจการพัฒนาท่องเที่ยววิถีคลอง มีการจัดกิจกรรมในชุมชนตามลำน้ำ แต่ยังไม่ได้เชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยว ที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ประเพณีวัฒนธรรม	จัดกิจกรรมให้ความรู้กับชุมชน สร้างเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยววิถีคลอง โดยกำหนดพื้นที่จัดการท่องเที่ยวร่วมกับเทศบาลเมืองศรีสะเกษ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีคลองของจังหวัดศรีสะเกษ

4.3 ฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การดำเนินการสำรวจต้นแบบการท่องเที่ยววิถีคลองพบว่า ในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีต้นแบบการท่องเที่ยววิถีคลองที่สามารถเป็นกลุ่มตัวอย่างในการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1) การจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือ

จากข้อมูลลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ภาคเหนือ กรอบกับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และชาวบ้านในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการลำคลองเชื่อมโยงการท่องเที่ยวภาคเหนือ พบว่า ลักษณะทางกายภาพของภาคเหนือ ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง และมีป่าไม้ปกคลุมส่งผลให้เกิดเป็นต้นน้ำที่ไหลรวมกันเป็นแม่น้ำหลายสาย เช่น แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง เป็นต้น ซึ่งแม่น้ำเหล่านั้นมีผลต่อระดับน้ำในลุ่มน้ำในพื้นที่ อีกทั้งยังก่อให้เกิดเส้นทางทางมากมาย ในรูปแบบคู คลอง ห้วย หนอง แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมองถึงประโยชน์หลักในการใช้เส้นทางน้ำเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้า ไม่ได้เป็นที่อยู่อาศัย หรือแหล่งท่องเที่ยวมากนัก เนื่องจากกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยว เนื่องจากไหลมาจากเทือกเขาสูง ดังนั้นจึงวิเคราะห์ได้ว่าลำคลองที่มีศักยภาพที่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวให้มีความสอดคล้องกับ แนวคิดการยกระดับการ

ห้องเที่ยววิถีคลองเชิงวัฒนธรรมโดยส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ตอนล่างของภาคเหนือ ซึ่งสามารถแยกตามภูมิภาคได้ดังต่อไปนี้

4.3.1 ฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ

1) กลุ่มแม่น้ำสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี วิถีชีวิตของคนในกลุ่มแม่น้ำสะแกกรัง พบว่า ชุมชนชาวแพลำน้ำสะแกกรังมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากผู้คนในอดีตต้องนำในการดำรงชีวิต เช่น การปลูกพืช การใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ส่งผลให้ผู้คนมีความผูกพันอยู่กับลำน้ำเป็นอย่างมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ลำน้ำสะแกกรังจึงนับเป็นแหล่งก่อเกิดวิถีชีวิตชุมชนชาวแพที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุทัยธานีมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ชุมชนชาวแพมีการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่งผลให้การดำรงชีวิตไม่มีความแปลกแยกจากชุมชนบนฝั่ง สะท้อนให้เห็นถึงระบบการปรับตัวของชุมชนชาวแพที่มีประสิทธิภาพ สภาพภูมิประเทศ กลุ่มน้ำสะแกกรังเป็นลำน้ำที่ตั้งอยู่ทางตอนกลางค่อนไปทางทิศตะวันตกของประเทศไทย และตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของทุ่งราบเจ้าพระยาตอนกลาง ลักษณะ ภูมิประเทศของพื้นที่กลุ่มน้ำ จะมีลักษณะความลาดเทจากทิศตะวันตกไปยังทิศตะวันออกโดยพื้นที่ ในทางทิศตะวันตกส่วนใหญ่จะเป็นเทือกเขาสูง ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำและเขตป่าสงวนแห่งชาติที่ ยังคงสภาพของป่าดงดิบ ในพื้นที่บางส่วนของลำห้วยสาขาหลักที่สำคัญได้แก่ ห้วยแม่วงก์ ห้วย คลองโพธิ์ และห้วยทัพเสลา

วัฒนธรรมประเพณีในชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ ส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธมาตั้งแต่อดีต ซึ่งมีวิหารเก่าวัดพิชัยปุณารามเป็นโบราณสถานที่เก่าแก่ที่สุดในพื้นที่นี้ สร้างในสมัยอยุธยา ประมาณ พ.ศ. 2301 ซึ่งเป็นแหล่งศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในย่านนี้มาตั้งแต่อดีต และในพื้นที่ ศิกษานี้มีศาลเจ้าที่สำคัญคือ เจ้าพ่อกวนอู และเจ้าพ่อหลักเมืองมุงเถ้ากง โดยที่การแห่เจ้าใน จังหวัดอุทัยธานี จะมีการแห่เจ้าแต่ละองค์ไม่เหมือนกัน บางองค์ 5 ปี หรือไม่ก็ 10 ปี ในวันที่แห่ ศาลเจ้าลูกหลานชาวจีนที่อาศัยในจังหวัดอุทัยธานี จะตกแต่งบ้านเรือนให้สวยงาม แต่งกายแบบ จีน มีการเดินขบวนเพื่ออัญเชิญศาลเจ้า รอบ ๆ เมือง และมีการเชิดสิงโตพร้อมมีการแสดงอุปรากร จีนมากมาย เป็นที่สนุกสนานของชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวไทยเป็นอย่างมาก วัฒนธรรมและประเพณี ของชุมชนชาวแพ คนอยู่แพไม่มีพิธีขอขมาที่ระบุวันเวลาและสิ่งใดชัดเจนเกี่ยวกับแม่น้ำ แต่จะทำและพร้อมใจทำกันในช่วงลอยกระทง การสร้างแพใหม่ต้องมีพิธีทำเสาเอกและพิธีทำแพใหม่ ส่วนกิจวัตรประจำวันในทางศาสนา ในช่วงเช้าตรู่ทุกวันจะใส่บาตร พระสงฆ์จะมาบิณฑบาตเองทุกวัน ไม่ต้องนิมนต์ ชาวแพในด้านวัฒนธรรมประเพณี มีสิ่งที่น่าสนใจอยู่หลายประการ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การแห่เทียนจำพรรษา ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการแข่งขันเรือยาว เป็นต้น

กิจกรรมการท่องเที่ยวทางน้ำ การเที่ยวชมวิถีชาวแพนี้ต้องนั่งเรือชมทิวทัศน์ไปจนถึงอำเภอโนนรมย์ จังหวัดชัยนาท จึงจะได้พบภาพชีวิตเต็มอิ่ม หรือจะวนรอบตัวเกาะเทโพอย่างเดียวก็ได้ จะได้เห็นพระอาทิตย์ตกสวยงามมาก ในช่วงเดือนธันวาคมถึงมกราคม จะเห็นยอดักปลาเต็มไปด้วยหมดบางครั้งอาจได้เห็นชาวบ้านพายเรือมาเก็บผักตบชวา เพื่อนำไปโปรงแข่งปลา หรือเลี้ยงหมู และ

ยังมีเรือล่องแม่น้ำสะแกกรัง การนำเที่ยวชมวิถีชีวิตริมน้ำสะแกกรัง การท่องเที่ยวชมความงามและวิถีชีวิตชาวแพในแม่น้ำสะแกกรัง นับเป็นอีกหนึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับ ความสนใจจากนักท่องเที่ยวทุกคนที่มาเยือนอุทัยธานี ชุมชนชาวแพแม่น้ำสะแกกรัง ในเขตจังหวัดอุทัยธานีนับเป็นอีกหนึ่งวิถีชีวิตที่หาได้ยากมากแล้วในโลกยุคปัจจุบัน ถือเป็นจุดเด่นที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวในการล่องเรือในแม่น้ำสะแกกรังอยู่ที่เรือนแพที่มีชาวแพอาศัยอยู่มาหลายชั่วอายุคน ซึ่งการชมวิถีชีวิตลุ่มน้ำสะแกกรัง ควรมาชมสองช่วง คือ ช่วงเย็นตอนบ่ายแก่ๆ จะได้แสงยามเย็นที่งดงามอบอุ่น และช่วงเช้า ซึ่งจะได้ชมวิถีชีวิตของชาวบ้านที่งดงามในยามเช้า พระบิณฑบาต

2) บ้านหาดเสลา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ติดกับลำน้ำปิง ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีการทำสวนฝรั่ง และสวนดอกมะลิ ที่โดดเด่น นอกจากนั้นยังมีขนมไทยนับสิบชนิดและผลิตภัณฑ์จากชาวบ้าน ล่องเรือชมธรรมชาติของแม่น้ำปิง ชมวัดทางน้ำที่มีความสวยงาม มีผลไม้จากสวนจำหน่าย ลักษณะเด่นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิถีธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ต่อเนื่องและยั่งยืนเป็นหมู่บ้านที่พึ่งพาตนเองจากการร่วมมือร่วมใจพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยไม่ใช้งบประมาณจากส่วนอื่นพร้อมตอบรับนักท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีสินค้าพื้นบ้านจากชุมชนในท้องถิ่น ทั้งนี้ทางชุมชนยังมีบ้านพักโฮมสเตย์รับรองนักท่องเที่ยวชมอาหารพื้นบ้านในชุมชน พร้อมด้วยล่องเรือไหว้พระ 9 วัด

ประวัติเปิดหมู่บ้านท่องเที่ยววิถีไทย วิถีถิ่น วิถีสีแม่หนู ตำบลเขาดิน อำเภอกำแพงแสน เกิดจากชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวและตลาดชุมชนวัดมั่งศรีสุข (วัดตะคร้อ) ทุกวันเสาร์-อาทิตย์ เวลา 08.00-17.00 น. มีอาหาร ขนมไทยโบราณผักผลไม้ปลอดสารพิษ กิจกรรมล่องเรือชมธรรมชาติและไหว้พระ 9 วัด การละเล่นม้าก้านกล้วย โดยเด็กๆ ในชุมชน และมีที่พักโฮมสเตย์ เชื่อมโยงเป็นเส้นทางสายวัฒนธรรมระหว่างอำเภอมะเอนก อำเภอกำแพงแสน และอำเภอบรรพตพิสัย

3) บ้านปากคลอง ตำบลเกยไชย อำเภอลำลูกเกด จังหวัดนครสวรรค์ ศูนย์กลางทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนตั้งอยู่ที่วัดเกยไชยเหนือ เป็นวัดเก่าแก่ที่ตั้งอยู่บริเวณจุดบรรจบของแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน ภายในวัดมีองค์เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุทรงลังกาฐานแปดเหลี่ยม สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าเสือ แห่งกรุงศรีอยุธยา มีพระอุโบสถหลังเก่าที่มีสถาปัตยกรรมงดงาม สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน นอกจากนี้ บริเวณนี้ยังเป็นต้นกำเนิด ของตำนานของจระเข้ยักษ์ที่ชื่อไอ้ต่างเกยไชยอีกด้วย ภายในวัดมีพิพิธภัณฑสถานเป็นอาคารทรงไทย 2 หลัง หลังแรกสร้างประมาณปี พ.ศ. 2539 ภายในจัดแสดง เครื่องปั้นดินเผาที่มได้บริเวณทำน้ำวัด นอกจากนี้ยังมีเครื่องเบญจรงค์ เครื่องจักสาน โทรทัศน์รุ่นเก่า เครื่องแก้ว ตะเกียง เตารีด จระเข้สตัฟฟ์ และอีกมากมาย ส่วนอาคารหลังที่สอง สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2541 ตั้งชื่อว่าพิพิธภัณฑสถานน้ำ ภายในจัดแสดง เครื่องปั้นดินเผา เครื่องแก้ว เครื่องเบญจรงค์ ธนบัตร เงินเหรียญโบราณ เครื่องทองเหลือง ปืนยาว เป็นต้น ทางโรงเรียนวัดเกยไชยเหนือได้ฝึกเด็กนักเรียนเป็นมัคคุเทศน์น้อยนำชม วัดและพิพิธภัณฑสถาน

บ้านปากคลอง ตำบลเกยไชย อำเภอลำลูกเกด จังหวัดนครสวรรค์ มีชื่อเสียงเกี่ยวกับวิถีตาลซึ่งมีงานฤดูกาลกินตาล รวมถึงงานประเพณีห่มผ้าพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งในส่วนของเทศกาลกินตาล ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผลผลิตตาลที่มีถึงประมาณ 24,000 ตันของตำบลเกยไชย จะออกมากในช่วงเดือนมีนาคมถึงกรกฎาคมของทุกปี และชาวชุมชนมีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต

ท้องถิ่น โดยเฉพาะผลผลิตจากตาล ทั้งวิธีการเก็บตาลจากต้น การผลิตน้ำตาลสด การทำน้ำตาลโตนด การทำขนมตาล การทำอาหารจากตาลการทำไอศกรีมตาล เป็นต้น มีศูนย์กลางของวิถีชีวิตชุมชนคือ วัด ซึ่งชาวชุมแสงร่วมใจกันเทศกาลงานประจำปี ปิดทองไหว้พระ ห่มผ้าพระบรมธาตุ (บรมธาตุ) งานเทศกาลกินตาลวัดเกยไชยเหนือ ในช่วงเดือน 5 ของทุกปี กิจกรรมภายในงานประกอบด้วยประเพณี ห่มผ้าพระบรมธาตุเจดีย์ การแสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด การแข่งขันเฉาะตาล การประกวดการทำขนมตาล เป็นต้น นอกจากนี้ ชุมแสง ยังมีเรื่องราวที่เป็นกระแสละคร “กรงกรรม” ซึ่งมีเนื้อหาที่สะท้อนความเจริญรุ่งเรืองของชุมแสง ในด้านการค้าทางการเกษตร การคมนาคมขนส่งทางรถไฟ ที่นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสบรรยากาศเก่าแก่ร่วมร้อยปีของชุมแสง ได้ในปัจจุบัน ตารางที่ 47 แสดงฐานทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ

ชุมชน	ลำน้ำ/ลำคลอง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	รูปแบบการท่องเที่ยว
ชุมชนบ้านโรงน้ำแข็ง	แม่น้ำสะแกกรัง	- เกาะเทโพ - จักรสาน - เรือนแพ - อุตุเรือโบราณ	- ล่องเรือชมวิถีชีวิต - ทำอาหารในโฮมสเตย์ - เรียนรู้การดำเนินชีวิตเรือนแพ	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ชุมชนหาดเสลา	แม่น้ำปิง	- วัดริมน้ำ - สวนผึ้งปลอด - สารพิษ - สวนดอกมะลิ	- ล่องเรือไหว้พระ - ปลุกและเก็บฝรัง - ร้อยมาลัย	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีเกษตร
ชุมชนปากคลองเกยไชย	แม่น้ำน่าน	- วิถีตาลโตนด - จุดนัดพบยมน่าน - ย้อนรอยละครดังเรื่อง กรงกรรม - วัดเกยไชยเหนือ	- ล่องเรือชมจุดนัดพบและตลาดชุมชนแสง - เรียนรู้การทำตาลโตนด - สการะพระธาตุ - พิพิธภัณฑสถานไอ้ต่างเกยไชย	การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีเกษตร

4.3.2 ฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1) ชุมชนในคลองลำน้ำพรม ชุมชนบ้านบึงสิบสี่ อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ลักษณะทั่วไปและประวัติความเป็นมา ตั้งแต่ ประมาณ 121 ปีที่แล้ว มีชาวบ้านจากบ้านโนนทอง บ้านกุดเลาะ และบ้านเมืองเก่า เข้ามาทำไร่บริเวณกลางหุบเขา ต้นน้ำพรมและตั้งรากฐานที่บ้านหนอง

บัว ซึ่งขณะนั้นเกิดความ แห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ผู้คนชุมชนในขณะนั้นได้ปรึกษาหารือกัน ในความที่จะเป็นไปได้ จึงมีมติให้ย้ายหมู่บ้านให้ใกล้ลำน้ำพรมเพื่อความสะดวกของชุมชน เมื่อครั้งย้ายหมู่บ้าน ได้แยกกันออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ได้แยกไปทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านหนองบัว (หมู่บ้านเก่า) ได้ตั้งชื่อบ้านใหม่ว่าบ้านเล่า กลุ่มที่ 2 ได้แยกมาทางทิศตะวันตก ติดหนองบึงใกล้ลำน้ำพรมพรม (หนองน้ำสาธารณะในปัจจุบัน) โดยได้ตั้งหมู่บ้านว่าบ้านบึงสับสี่ หมายความว่า บึงคือหนอง น้ำ สับสี่ หมายถึง ความลึก สับสี่ศอก เลยเป็นบ้านบึงสับสี่ ผู้คนในสมัยนั้นจึงเอาสองอย่างมารวม กัน จึงใช้ชื่อว่า บ้านบึงสับสี่จนถึงปัจจุบัน ชุมชนดังกล่าวมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง เนื่องจากมีทรัพยากรที่น่าสนใจตามแนว “ลำน้ำพรม” กิจกรรมท่องเที่ยว ประกอบด้วย สัมผัสแดงภูคัง เรือแกะสลัก เสื้อเอกลักษณ์คนพรม ผ้าขาวม้า ผักอินทรี ขนมหอยใส่ส้มโอ นั่งรถอีแต๊กชมสวนวิถีชาวบ้าน และลงเรือพายชมวิถีน้ำพรม อย่างไรก็ตามการดำเนินการท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวควรได้รับการยกระดับเชื่อมโยงมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนประเทศไทยต่อไป

2) ชุมชนในลำน้ำมูลจากชุมชนบ้านแก้ง อำเภอยางชุมน้อยถึงลำห้วยสำราญชุมชนท่าเรือ เทศบาลเมืองศรีสะเกษ ลักษณะทั่วไปและประวัติความเป็นมา ปี 2426 เอเจียน แอมอนิเย เดินทางสำรวจลำน้ำมูลจากจังหวัดอุบลราชธานี เดินทางตามลำลุ่มมาจนถึงแยกห้วยสำราญ และเดินทางเข้ามาสู่เมืองศรีสะเกษ เขียนประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำมูลและห้วยสำราญ มีหมู่บ้านชุมชนชาวลาว ชาวกูย ชาวเยอ ใช้ชีวิตตามริมฝั่งลำน้ำบางชุมชนผลิตกระทะ ผ้าไหม มีตลาดชุมชน ใช้เงินลาดในการจับจ่าย วิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำมูลและห้วยสำราญ มีการทำเครื่องมือจับปลาอาทิ มอง แห ข้องใส่ปลา มีเรือแจวใช้ในการหาปลาและสัญจรข้ามลำน้ำ ก่อนมีสะพานข้าม ในอดีตเจ้าเมืองมีเรือคนละลำมีการแข่งเรือในห้วยสำราญและลำน้ำมูล ในช่วงฤดูน้ำหลาก วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2471 เปิดเดินรถถึงสถานีรถไฟศรีสะเกษ มีสะพานดำข้ามห้วยสำราญเป็นสัญลักษณ์ของการเดินทางโดยรถไฟ การมีเส้นทางรถไฟและรถยนต์ทำให้การเดินทางโดยเรือลดลง แต่ชุมชนตามลำน้ำมูลและลำห้วยสำราญยังคงดำเนินชีวิตตามลุ่มน้ำ มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญ อาทิ การทำกฐินทางน้ำ การนำปลาจากลุ่มน้ำมาทำอาหาร เป็นต้น ปัจจุบันจังหวัดศรีสะเกษมีแผนพัฒนาการท่องเที่ยววิถีน้ำลำน้ำมูลและห้วยสำราญ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีกิจกรรมท่องเที่ยวอาทิ ลานออกตลอดชมตลาดริมน้ำ กิจกรรมกฐินทางน้ำ เป็นต้น

กิจกรรมท่องเที่ยว ชุมชนในลำน้ำมูลจากชุมชนบ้านแก้ง อำเภอยางชุมน้อยถึงลำห้วยสำราญชุมชนท่าเรือ เทศบาลเมืองศรีสะเกษ ประกอบด้วย ร่วมกิจกรรมทำบุญกฐินทางน้ำ นั่งเรือ วาง “มอง” เครื่องมือดักปลากับชุมชน ทดลองหว่านแหในลำน้ำมูล ฝึกพายเรือในลำน้ำมูล ร่วมทำอาหารประเภทปลาจากลำน้ำมูล ชมการแสดงวงสะโนใจเยอ ของกลุ่มชาติพันธุ์เยอลุ่มน้ำมูล ชมตัวเมืองเก่าเทศบาลเมืองศรีสะเกษ ล่องลำน้ำห้วยสำราญผ่านตัวเทศบาลเมืองศรีสะเกษฟังประวัติศาสตร์ การขยายตัวจากตัวเมืองเก่าชุมชนท่าเรือ ไหว้พระทำบุญวัดป่าศรีสำราญ ไหว้พระทำบุญวัดบ้านโนนสำนั และเดินตลาดออกตลอดริมห้วยสำราญเพื่อซื้ออาหารการกิน ซื้อสินค้าชุมชน และการแสดงของเด็กและเยาวชน

ตารางที่ 48แสดงฐานทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชุมชน	ลำน้ำ/ลำคลอง	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยว	รูปแบบการท่องเที่ยว
บ้านแก้ง	ลำน้ำมูล	-วัดโนนสำนึก (ท่าเรือ) -พระแม่ศรีสระผม - จังหวัดศรีสะเกษ	-การพายเรือหาปลาตามลำน้ำมูล -ล่องเรือชมวิถีประวัติศาสตร์ -ไหว้พระวัดโนนสำนึก (ท่าเรือ) -นั่งสามล้อถีบชมเมือง -ขอพรจากพระแม่ศรีสระผม	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
ชุมชนบึงลิบสี	ลำน้ำพรม	- สัมโอแดงภูคั้ง - เรือแกะสลัก - เสือเอกลักษณะคนพรม	- นั่งรถอีแต๊กชมสวนวิถีชาวบ้าน - ลงเรือพายชมวิถีน้ำพรม	การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

4.4 แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการศึกษาการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลอง การวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองโดยการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง อีกทั้งจากการลงพื้นที่สำรวจการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ต้นแบบ ณ คลองดำเนินสะดวก รวมทั้งการจัดประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นเห็นการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองสามารถสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเบื้องต้น ได้ว่า กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีปัจจัยเกี่ยวข้องที่สำคัญด้านการพัฒนาคน ด้านการพัฒนาแหล่ง ด้านการบริหารจัดการ และด้านการพัฒนาการรับรู้

4.4.1 ปัจจัยสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงต้องคำนึงถึงการพัฒนาคน หรือผู้รับผิดชอบอาจจะเป็นชาวบ้านในพื้นที่ และภาคีที่เกี่ยวข้อง (Host) ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจใน จากนั้นดำเนินการพัฒนาแหล่งและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยววิถีคลอง การบริการทางด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาการรับรู้การท่องเที่ยววิถีคลอง ภายใต้การร่วมวางแผนการดำเนินงาน ร่วมปฏิบัติตามแผน ร่วมประเมินและแก้ไขการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยนำข้อปรับปรุงเพื่อการดำเนินงานเข้าสู่แผนการดำเนินการไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำเดิม ซึ่งการนำข้อมูลในการพัฒนาการดำเนินงานมาจากผู้ดำเนินการท่องเที่ยววิถีคลองที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลความต้องการหรือทัศนคติที่มีต้องการท่องเที่ยววิถีคลองจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยว ดังนั้นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองในแต่ละด้านสามารถนำเสนอรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1) การพัฒนาคนหรือผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการท่องเที่ยววิถีคลอง เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองเนื่องจากเป็นกระบวนการร่วมคิดเพื่อวางแผนการดำเนินงานการให้ผู้เกี่ยวข้องปฏิบัติงานตามโครงสร้างและหน้าที่ พร้อมทั้งทำการตรวจสอบความผิดพลาดและปรับปรุงการดำเนินงานการท่องเที่ยววิถีคลอง เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพภายใต้ความสมดุลในมิติสิ่งแวดล้อม มิติสังคม และมิติเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นแนวทางเบื้องต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เมื่อคนหรือผู้ดำเนินงานทุกภาคส่วนมีความรู้ความเข้าใจในทิศทางการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีเป้าหมายให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ก็สามารถร่วมกำหนดแผนการดำเนินงาน ร่วมปฏิบัติงาน และร่วมแก้ปัญหาในการดำเนินงานที่สอดคล้องกับการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองอย่างยั่งยืน ประเด็นในการพัฒนาองค์ความรู้ที่สำคัญในการดำเนินจึงต้องสอดคล้องกับการพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม และการสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจของการท่องเที่ยววิถีคลอง ซึ่งองค์ความรู้ที่สำคัญจะประกอบด้วยความรู้ทางด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยววิถีคลองโดยชุมชน ความรู้การจัดการสิ่งแวดล้อมในคลองและฝั่งคลอง ความรู้การเป็นเจ้าบ้านที่ดี ความรู้ทางด้านการสื่อสารและการสร้างการรับรู้ และความรู้ทางด้านเทคโนโลยีเพื่อการจัดการการท่องเที่ยววิถีคลอง นอกเหนือจากนั้นยังต้องพัฒนาองค์ความรู้ตามบริบทพื้นที่เพื่อในสร้างส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีคลองให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่ม การอนุรักษ์ และการฟื้นฟู ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทรัพยากรทางธรรมชาติ อีกทั้งองค์ความรู้ที่ใช้ในการแก้ปัญหาสภาพความเสื่อมโทรมในแต่ละพื้นที่ให้เกิดสายคลองที่มีความอุดมสมบูรณ์และสร้างมูลค่าเพิ่มให้ได้มากที่สุด

2) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ เป็นการดำเนินการตามแผนงานที่วางไว้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมเชิงบูรณาการในแต่ละภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง โดยในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยววิถีคลองนั้นให้ความสำคัญกับประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

2.1) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ภายใต้อัตลักษณ์ชุมชนหรือพื้นที่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าต้องสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชนทางด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ หรืออัตลักษณ์ของชุมชนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการสร้างความโดดเด่นในการดำเนินการท่องเที่ยววิถีคลองโดยชุมชน เช่น การพัฒนาท่าเรือ ของฝากของที่ระลึก อาหารในการต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ดังนั้น

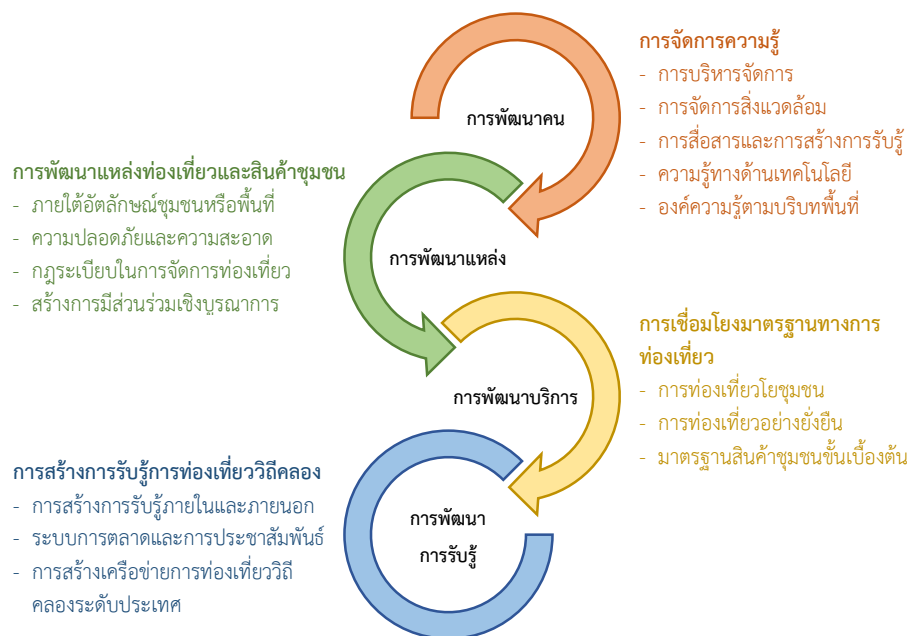
2.2) การพัฒนาบนฐานความปลอดภัยและความสะอาด การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยววิถีคลองนอกจากต้องสอดคล้องกับอัตลักษณ์แล้วนั้น การพัฒนาต้องให้ความสำคัญกับความสะอาดและปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยวและผู้ดำเนินงาน นอกจากความสะอาดและปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวแล้วยังหมายถึง ความสะอาดและปลอดภัยผลิตภัณฑ์ของฝากของที่ระลึกอีกด้วย โดยเฉพาะในส่วนของอาหารควรได้รับมาตรฐานเบื้องต้น เช่น อย.หรือองค์การอาหารและยา เป็นต้น

2.3) การพัฒนากฎระเบียบในการจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง เพื่อความต่อเนื่องในการพัฒนาแหล่งและผลิตภัณฑ์สำหรับการท่องเที่ยววิถีคลอง หลังจากพัฒนาบนฐานความปลอดภัยและความสะอาดแล้วนั้น จะต้องมีการสร้างกฎ กติกา สำหรับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน และเจ้าของพื้นที่หรือผู้ดำเนินงาน ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการวางกฎ กติกานั้นต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองให้ครอบคลุมทั้งในส่วนธรรมชาติและวัฒนธรรม ให้เกิดความสะอาดและปลอดภัยอย่างยั่งยืน

2.4) การสร้างการมีส่วนร่วมเชิงบูรณาการการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยววิถีคลอง การบูรณาการให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก ซึ่งเป็นการแบ่งการดำเนินงานตามหน้าที่ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงชุมชนหรือเจ้าของพื้นที่ ซึ่งมีแนวทางการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการที่ได้ร่วมคิดไว้ตั้งแต่ต้น

3) การพัฒนาบริการทางด้านการท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญดังนั้นจึงต้องมีการยกระดับให้ผู้มาเยือนเกิดความประทับใจและมีความมั่นใจในการเดินทางมาท่องเที่ยววิถีคลอง การจัดการท่องเที่ยววิถีคลองจึงต้องพัฒนาเชื่อมโยงมาตรฐานในแต่ละส่วนที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง เช่น มาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มาตรฐานโฮมสเตย์ เป็นต้น เนื่องจากมาตรฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะเป็นแนวทางการดำเนินงานและการจัดทำแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยววิถีคลองให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้การบริการทางด้านการท่องเที่ยววิถีคลอง เช่น การให้บริการนำเที่ยว การให้บริการเรือ นักสื่อความหมายชุมชน เป็นต้น ล้วนแล้วจะมีผลต่อการสร้างความประทับใจของนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนทั้งสิ้น เมื่อนักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจก็จะส่งผลให้เกิดการเดินทางเที่ยวซ้ำ และหากเกิดการเดินทางเที่ยวซ้ำ ก็ต้องมีการปรับเปลี่ยน หรือเปลี่ยนแปลงภายใต้อัตลักษณ์ เพื่อให้เกิดการบริการที่ดีขึ้น หรือเกิดการบริการในรูปแบบใหม่ ที่สร้างความประทับใจ ส่งผลให้การบริหารจัดการการท่องเที่ยววิถีคลองเกิดความสมดุลในมิติสิ่งแวดล้อม มิติสังคม และมิติเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นพื้นฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืนสืบไป

4) การพัฒนาการรับรู้การท่องเที่ยววิถีคลอง สิ่งสำคัญสำหรับการพัฒนาการรับรู้การท่องเที่ยววิถีคลองเป็นการสร้างการรับรู้ให้กับคนภายในและภายนอกพื้นที่ สำหรับคนภายในพื้นที่เป็นการสร้างการรับรู้เพื่อให้เกิดความรักและหวงแหน ทรัพยากรทั้งในส่วนธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่คลองจนเกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรให้มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด ไร ส่วนของการสร้างการรับรู้ภายนอกเป้าประสงค์หลักคือดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เกิดความต้องการเดินทางมาสัมผัสบริการการท่องเที่ยววิถีคลองภายใต้อัตลักษณ์ในพื้นที่ ดังนั้นการพัฒนาการสร้างการรับรู้เน้นหมายรวมถึง ระบบการจัดการความรู้ของคนในชุมชนและพื้นที่เพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยววิถีคลอง ระบบการตลาดการประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยววิถีคลอง การสร้างเครือข่าย และการเชื่อมโยงการรับรู้ผ่านผู้ประกอบการเพื่อสร้างมูลค่าทรัพยากรคลองโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ อย่างไรก็ตามการดำเนินการสร้างการรับรู้ต้องอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีคลองโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างสมดุลด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม ให้สามารถพัฒนาไปพร้อมกัน ดังนั้นการสร้างการรับรู้จึงสามารถแบ่งออกเป็น 4 ระยะ คือ การสร้างการรับรู้สำหรับคนในพื้นที่ การสร้างการรับรู้ก่อนการเดินทาง การสร้างการรับรู้ระหว่างการท่องเที่ยวในพื้นที่ และการสร้างการรับรู้หลังการเดินทาง

ภาพที่ 10 ปัจจัยสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4.4.2 แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ปัจจัยสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วย การพัฒนาคนหรือผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการท่องเที่ยววิถีคลอง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบริการทางด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาการรับรู้การท่องเที่ยววิถีคลอง กรอบกับการถอดบทเรียนขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยววิถีคลองราชดำเนินของ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือ อพท. อีกทั้งการประชุมรับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยววิถีคลองทั่วประเทศ จึงสรุปได้ว่าขั้นตอนการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองจึงต้องมีแนวทางการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. ศึกษาความพร้อมของพื้นที่ ก่อนการดำเนินการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองนั้น ต้องมีการดำเนินการศึกษาความพร้อมของพื้นที่ทั้งทางด้านทรัพยากร ผู้รับผิดชอบหลัก และองค์ประกอบทางด้านการท่องเที่ยว ทั้งนี้ในการศึกษาความพร้อมของพื้นที่ต้องดำเนินการศึกษาให้ครอบคลุมทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนในพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการดำเนินงานร่วมกันเชิงบูรณาการให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์ พื้นฟู และสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้กับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ให้ดีขึ้น และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

2. สร้างความรู้ความเข้าใจการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง ในการดำเนินงานผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองต้องมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เหมาะสม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยในส่วนของ การสร้างความรู้ความเข้าใจใช้กระบวนการจัดการความรู้ เนื่องจากแต่ละภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองนั้น มีองค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องดังนั้นการจัดการความรู้ของแต่ละภาคส่วนจะเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้แต่ละภาคส่วนตามความถนัด จากนั้นเกิดการจดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อประมวลผลเป็นสารสนเทศ และจัดเก็บเป็นคลังข้อมูล เพื่อใช้ในการกระจายความรู้การจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง อย่างต่อเนื่อง และสามารถเรียนรู้สร้างความเข้าใจได้ตลอดเวลา

3. พัฒนากลไกการบริหารจัดการ ในรูปแบบกลุ่มโดยการสร้างการมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ อีกทั้งยังต้องดำเนินการเชิงบูรณาการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงผู้ประกอบการอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงต้องมีการแบ่งโครงสร้างหน้าที่การดำเนินงานภายใต้ความถนัดของแต่ละบุคคล อีกทั้งวางแผนการดำเนินงานภายใต้การแบ่งผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยความเป็นธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนจนสามารถพึ่งพาตนเองได้

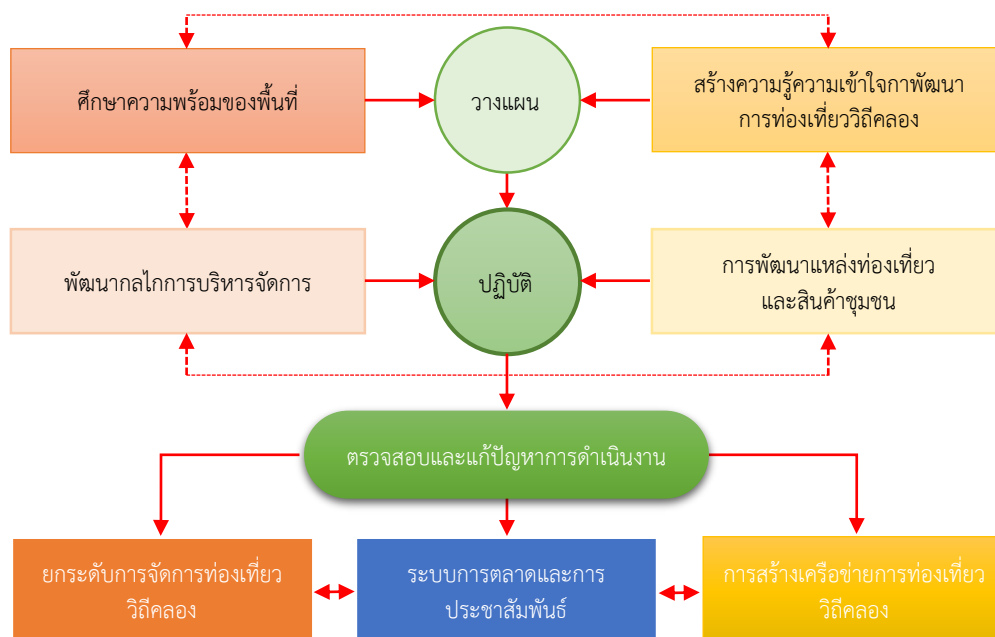
4. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าชุมชน เป็นขั้นตอนการเตรียมความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว ดังนั้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าชุมชนต้องดำเนินงานภายใต้ศักยภาพของพื้นที่ โดยคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของพื้นที่ไว้ และสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมายที่พื้นที่ได้ร่วมศึกษากำหนดไว้. อีกทั้งเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และสินค้า การท่องเที่ยววิถีคลอง ต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นไปตามมาตรฐานในแต่ละด้านเพื่อสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน ให้เกิดการเดินทางเที่ยวซ้ำ และต้องมีการยกระดับให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น

5. ตรวจสอบและแก้ปัญหาการดำเนินงาน หลังจากการรับรองนักท่องเที่ยวต้องมีการประเมินหรือตรวจสอบการดำเนินงานเพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน เพื่อปรับปรุงในการดำเนินงานครั้งถัดไป หรือถ้าหากเป็นความผิดพลาดระดับโครงสร้างก็ดำเนินการเข้าสู่การกำหนดแผนปฏิบัติการ ทั้งนี้การตรวจสอบและการแก้ปัญหาต้องนำข้อมูลมาจากความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการประเมินตนเอง อย่างไรก็ตามหากรับรองนักท่องเที่ยวมีความผิดพลาดน้อยที่สุด ก็จะส่งผลให้สามารถสร้างความประทับใจจากการเดินทางท่องเที่ยว และเกิดการเที่ยวซ้ำ ทั้งนี้นอกการมีการตรวจสอบการดำเนินการแล้วยังยังต้องมีการตรวจสอบและปรับปรุงรวมถึงฟื้นฟูทรัพยากรทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมด้วย พร้อมสร้างกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อยังคงไว้ซึ่งเสน่ห์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของพื้นที่เพื่อใช้ในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้

6. ยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง เป็นการพัฒนากิจการบริการจัดการ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชน และการบริการทางด้านการท่องเที่ยววิถีคลอง โดยให้ความสำคัญกับความสะอาดและความปลอดภัย ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน หรือพื้นที่ เพื่อให้เกิดการบริการท่องเที่ยวมูลค่าสูง ทั้งนี้การยกระดับต้องนำหลักเกณฑ์มาตรฐานด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง ให้เชื่อมโยงมาตรฐานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความมั่นใจและความประทับใจ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

7. การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยววิถีคลอง เป็นการสร้างความร่วมมือในระบบเครือข่าย เพื่อสร้างความเข้มแข็งการท่องเที่ยววิถีคลอง และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินงานการท่องเที่ยววิถีคลอง โดยมีเป้าหมายในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการฟื้นฟูลำคลอง และสองฝั่งคลอง โดยให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ทั้งนี้การสร้างเครือข่ายต้องดำเนินการสร้างทั้งเครือข่ายภายในและภายนอกพื้นที่ โดยต้องดำเนินการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความสำเร็จและการแก้ปัญหาการดำเนินงานการท่องเที่ยววิถีคลองอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังมุ่งเน้นให้เกิดการบูรณาการในการดำเนินงานเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากที่สุด

8. ระบบการตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววิถีคลอง เป็นการสร้างการรับรู้เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลให้เกิดความต้องการเดินทางเข้ามาสัมผัสและเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม แต่ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ดังนั้นการประชาสัมพันธ์เพื่อการตลาดต้องสอดคล้องกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 11 แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัตถุประสงค์หลักในการศึกษาดังต่อไปนี้ 1) เพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 4) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การวิจัยดังกล่าวดำเนินงานภายใต้แผนการวิจัย การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย ซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดำเนินการศึกษาโดยการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากนั้นดำเนินการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวภายใต้หลักการท่องเที่ยววิถีคลองตามแนวคิดองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ร่วมกับแนวคิดองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว จากนั้นดำเนินการประเมินการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยววิถีคลอง และจัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยววิถีคลอง พร้อมทั้งเก็บข้อมูลศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากนักท่องเที่ยว เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งในส่วนผลการศึกษานั้นสามารถสรุปรายละเอียดตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. สรุปผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. สรุปผลการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. สรุปผลการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5.1 สรุปผลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5.1.1 สรุปลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมของกลุ่มน้ำในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ส่วนใหญ่มีลำน้ำสายสำคัญที่มีต้นน้ำมาจากภูเขาสูง เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่ตั้งอยู่ทางตอนบนของประเทศไทย มีลักษณะภูมิประเทศโดยรวมส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยเทือกเขาสลับซับซ้อน ที่ต่อเนื่องมาจากทิวเขาในประเทศพม่า ประเทศลาว กัมพูชา และเวียดนาม นอกจากนั้นต้นน้ำของลำน้ำในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอิทธิพลจากแม่น้ำโขงที่มีต้นกำเนิดจากประเทศจีน ไหลผ่านประเทศลาวและภาคเหนือตลอดจนถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ดังนั้นภาคเหนือในอดีตจึงเป็นเส้นทาง

คมนาคมซึ่งใช้เดินทางส่งสินค้า ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่ลำน้ำที่เกิดขึ้นจะมีความสัมพันธ์กับลำน้ำโขงที่มีมายาวนาน ส่งผลให้ลำน้ำพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประวัติศาสตร์ในอดีตที่น่าสนใจ

5.1.2 การจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคเหนือเหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานการท่องเที่ยวรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดผลการศึกษาและการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ได้ดังต่อไปนี้

1) การจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคเหนือ ลักษณะทางกายภาพของภาคเหนือ ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูง และมีป่าไม้ปกคลุมส่งผลให้เกิดเป็นต้นน้ำที่ไหลรวมกันเป็นแม่น้ำหลายสาย เช่น แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง เป็นต้น ซึ่งแม่น้ำเหล่านั้นมีผลต่อระดับน้ำในลุ่มน้ำในพื้นที่ อีกทั้งยังก่อให้เกิดเส้นทางทางมากมาย ในรูปแบบคู คลอง ห้วย หนอง แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมองถึงประโยชน์หลักในการใช้เส้นทางน้ำเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้า ไม่ได้เป็นที่อยู่อาศัย หรือแหล่งท่องเที่ยวมากนัก เนื่องจากกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยว เนื่องจากไหลมาจากเทือกเขาสูง ดังนั้นจึงวิเคราะห์ได้ว่าลำคลองที่มีศักยภาพที่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวให้มีความสอดคล้องกับ แนวคิดการยกระดับการท่องเที่ยววิถีคลองเชิงวัฒนธรรมโดยส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ตอนล่างของภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วย ลุ่มแม่น้ำสกกะริง จังหวัดอุทัยธานี ชุมชนหาดเสลา อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์ และบ้านปากคลอง ตำบลเกยไชย อำเภอลำลูกกา จังหวัดนครสวรรค์

2) การจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมพื้นที่ลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลำคลองที่มีศักยภาพที่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวให้มีความสอดคล้องกับแนวคิดการยกระดับการท่องเที่ยววิถีคลองเชิงประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย ชุมชนในคลองลำน้ำพรม ชุมชนบ้านบึงสีเสียด อำเภอกะเปอร์สมุทรสาคร จังหวัดชัยภูมิ ชุมชนในลำน้ำมูลจากชุมชนบ้านแก้ง อำเภอโขงเจียมอุบลราชธานี ถึงลำห้วยสำราญชุมชนท่าเรือ เทศบาลเมืองศรีสะเกษ

5.2 สรุปผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5.2.1 ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากนักท่องเที่ยว จำนวน 15 คลอง มีระดับ C จำนวน 6 คลอง ระดับ B จำนวน 5 คลอง และระดับ A จำนวน 4 คลอง โดยคณะวิจัยเลือกระดับ A มาเป็นต้นแบบการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรายละเอียดสรุปผลดังนี้

นักท่องเที่ยววิถีคลองทำการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากนักท่องเที่ยวสรุปได้ว่า โดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปท่องเที่ยวเพื่อศึกษาดูงาน และพักผ่อนหย่อนใจ เดินทางกันเป็นกลุ่มประมาณ 2-6 คน ซึ่งพาหนะในการเดินทางหากไปพักผ่อนหย่อนใจมักจะเดินทางโดยรถส่วนตัว แต่ถ้าหากเดินทางเพื่อศึกษาดูงานจะเดินทางกับรถรับจ้างไม่ประจำทาง ทั้งนี้ก็จะสอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานในปัจจุบัน อีกทั้งโดยส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนนักศึกษา ข้าราชการ พนักงานบริษัท ที่มีระดับการศึกษามากกว่าระดับปริญญาตรี และส่วนการศึกษาดูงานส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี แต่อย่างไร

ก็ตาม นักท่องเที่ยววิถีคลองโดยส่วนใหญ่สนใจการท่องเที่ยววิถีคลองบนฐานการเกษตร ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และโฮมสเตย์ ทั้งนี้ส่วนใหญ่รับรู้ข่าวสารผ่านการสื่อสารออนไลน์ ซึ่งในปัจจุบันการดำเนินงานการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในส่วนของการใช้บริการของคนในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยชาวบ้านในพื้นที่และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ซึ่งมีการต้อนรับด้วยมิตรไมตรี และการแนะนำที่ครบถ้วน ซึ่งนับได้ว่าเป็นเรื่องที่ดีเนื่องจากสามารถดำเนินการพัฒนาต่อยอดในส่วนของพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวให้มีความสะอาด ปลอดภัยได้ง่ายขึ้น แต่อย่างไรก็ตามในส่วนที่ต้องเร่งพัฒนาเพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้นั้นคือ ร้านค้า อาหาร และร้านเครื่องดื่ม ให้มีความเพียงพอภายใต้ความสะอาดและปลอดภัย และในส่วนที่ต้องพัฒนาเร่งด่วนซึ่งได้รับการเสนอแนะจากนักท่องเที่ยวคือ ความสะอาดและการจัดการขยะ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย เพื่อให้เกิดความพร้อมและสามารถสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

5.2.2 ผลการวิเคราะห์และประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากแบบประเมินการท่องเที่ยวและเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ต้นแบบการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย ชุมชนเกาะเทโพ ชุมชนหาดเสลา ชุมชนปากคลองเกยไชย ชุมชนบ้านแก้ง และชุมชนห้วยสำราญ สรุปได้ว่าประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเร่งด่วนคือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งในปัจจุบันการดำเนินงานในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ต้องยกระดับและพัฒนาอย่างต่อเนื่องคือ การบริหารจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างระบบและยั่งยืน

5.3 สรุปผลการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การจัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยววิถีคลอง ดำเนินการโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาเป็นเครื่องมือ โดยมีประเด็นในการเสนอข้อมูลประกอบด้วย ชื่อชุมชน ชื่อลำน้ำ/ลำคลอง ทรัพยากรการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว และข้อมูลการติดต่อ ซึ่งเน้นการให้ข้อมูลที่สำคัญและดึงดูดใจ อีกทั้งเป็นข้อมูลที่อำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งของนักท่องเที่ยวที่สนใจให้มากที่สุด

5.4 สรุปผลการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5.4.1 สรุปปัจจัยสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การพัฒนาคน หรือผู้รับผิดชอบอาจจะเป็นชาวบ้านในพื้นที่ และภาคีที่เกี่ยวข้อง (Host) ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเป็นการพัฒนาที่ควรดำเนินการเป็นขั้นแรกเนื่องจากคนจะเป็นตัวกำหนด การพัฒนาแหล่งและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยววิถีคลอง การบริการทางด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาการรับรู้การท่องเที่ยววิถีคลอง ภายใต้การร่วมวางแผนการดำเนินงาน ร่วมปฏิบัติตามแผน ร่วมประเมินและแก้ไข การดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ดังนั้นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง ประกอบด้วย 1) การพัฒนาคนหรือผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการท่องเที่ยววิถีคลอง 2) การพัฒนาแหล่ง

ท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ 3) การพัฒนาบริการทางด้านการท่องเที่ยว 4) การพัฒนาการรับรู้การท่องเที่ยววิถี
คลอง

5.4.2 สรุปแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ขั้นตอนการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองสอดคล้องกับปัจจัยสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วย การพัฒนาคน หรือผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการท่องเที่ยววิถีคลอง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบริการทางด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาการรับรู้การท่องเที่ยววิถีคลอง ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาความพร้อมของพื้นที่ การศึกษาความพร้อมของพื้นที่ที่ต้องดำเนินการศึกษาให้ครอบคลุมหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนในพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน เชิงบูรณาการให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์ พื้นฟู และสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้กับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรวัฒนธรรม

2. สร้างความรู้ความเข้าใจการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลอง เน้นการจัดการองค์ความรู้ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชนในพื้นที่ ประเด็นการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เหมาะสม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยในส่วนของ การสร้างความรู้ความเข้าใจใช้กระบวนการจัดการความรู้

3. พัฒนากลไกการบริหารจัดการ โดยเริ่มจากการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ อีกทั้งยังต้องดำเนินการเชิงบูรณาการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ชาวบ้านในชุมชน รวมถึงผู้ประกอบการอย่างต่อเนื่อง โดยโครงสร้างหน้าที่การดำเนินงาน ภายใต้ความถนัดของแต่ละบุคคล

4. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าชุมชน คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของพื้นที่ และสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายที่พื้นที่ได้ร่วมกับกำหนดไว้. อีกทั้งเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าการท่องเที่ยววิถีคลอง ให้เป็นไปตามมาตรฐานในแต่ละด้าน

5. ตรวจสอบและแก้ปัญหาการดำเนินงาน นำข้อมูลมาจากความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการประเมินตนเอง วิเคราะห์แนวทางการแก้ไขเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นอีก

6. ยกระดับการจัดการท่องเที่ยววิถีคลอง เป็นการพัฒนาการบริหารจัดการ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ชุมชน และการบริการทางด้านการท่องเที่ยววิถีคลอง โดยให้ความสำคัญกับความสะอาดและความปลอดภัย ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน

7. การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยววิถีคลอง เป็นการสร้างความร่วมมือในระบบเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งการท่องเที่ยววิถีคลอง และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินการท่องเที่ยววิถีคลอง

8. ระบบการตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววิถีคลอง เป็นการสร้างการรับรู้เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลให้เกิดความต้องการเดินทางเข้ามาสัมผัสและเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม

5.5 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบด้วย

5.5.1 ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

1) สร้างความรู้ ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดการความรู้ เป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพการณ์ เพื่อมุ่งเน้นให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะคนในชุมชนและเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนมีความเข้าใจในการบริหารจัดการการท่องเที่ยววิถีคลอง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของการท่องเที่ยววิถีคลอง เพราะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว

2) การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการวางแผน สร้างกลไกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและฟื้นฟูวัฒนธรรมที่มีความเด่นเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อใช้ในส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน

3) การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพื้นที่คลอง การยกระดับการท่องเที่ยววิถีคลอง ด้วยการสร้างมาตรฐานการบริการ และการสร้างผลิตภัณฑ์ให้สะท้อนถึงอัตลักษณ์พื้นที่ จนเป็นที่น่าสนใจจากนักท่องเที่ยว

4) พัฒนาระบบการตลาดและการประชาสัมพันธ์ ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการส่งเสริมภาพลักษณ์เชิงบวกเป็นการสร้างระบบตลาดและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววิถีคลอง โดยสอดคล้องแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

5) การสร้างเครือข่าย ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการทำงาน ซึ่งมาจากความร่วมมือภายในชุมชน และการร่วมมือภายนอกในระดับชุมชนด้วยกันเอง ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค จนกระทั่งถึงระดับประเทศหรือระดับโลก แล้วแต่ศักยภาพ

5.5.2 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1) กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการบุคลากรด้านการท่องเที่ยววิถีคลอง โดยเฉพาะประเด็นการจัดการสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการท่องเที่ยว ซึ่งควรกำหนดนโยบายให้ครอบคลุมการยกระดับความรู้ในการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนและของที่ระลึกเพื่อใช้รองรับการท่องเที่ยววิถีคลอง และส่งเสริมให้บุคลากรด้านการท่องเที่ยววิถีคลองใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

2) กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววิถีคลอง เพื่อยกระดับแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับชาติ เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวภายใต้แนวคิดการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นสองฝั่งคลอง

3) กำหนดยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาการบริการและผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างมาตรฐานบริการ โดยการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก สร้างมาตรฐานความปลอดภัยให้กับของฝากของที่ระลึก ภายใต้การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

4) กำหนดยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างกลไกและยกระดับความรู้ในการดำเนินการตลาดและการประชาสัมพันธ์ โดยการส่งเสริมให้บุคลากรด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อดำเนินการตลาดการท่องเที่ยววิถีคลอง

5.5.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยววิถีคลองโดยชุมชน นักวิจัยควรดำเนินการศึกษาต้นแบบการบริหารจัดการและกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมและใช้กระบวนการวิจัยสร้างสร้างความเข้าใจในการบริหารจัดการท่องเที่ยววิถีคลองโดยชุมชนเชื่อมโยงมาตรฐานการท่องเที่ยวในประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะกรอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2) ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต นักวิจัยควรศึกษากลไกในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยใช้การท่องเที่ยววิถีคลองเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ ป่าชุมชน และสร้างมูลค่าเพิ่มทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในชุมชน

3) ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน นักวิจัยควรสร้างแนวทางการฟื้นฟูและส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมในลำน้ำ

4) การศึกษารูปแบบการส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์และการสร้างเครือข่ายเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจและภาพลักษณ์

บรรณานุกรม

- กรมชลประทาน. (2560) รายงานลุ่มน้ำภาคกลางเหนือ ตะวันออกเฉียงใต้ ได้ และตะวันออก.สำนักงานบริหารโครงการ.กรุงเทพฯ
- กรกรัณย์ ชีวะตระกูลพงษ์ และ จิตติชัย รุจนกนกนาฏ (2554ก). โครงการผลกระทบของการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้าตามข้อตกลงประชาคมอาเซียนที่มีต่อการขนส่งสินค้าข้ามแดนและการค้าผ่านแดน. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- _____ (2554ข). การท่องเที่ยวใน 4 รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- دنوّٰق سؤورنؤؤقّ و گؤؤرؤؤقّ گؤرؤگؤؤق. 2559. การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) กับการเชื่อมต่อพื้นที่
- นรารตี บัวขวัญ และคณะ (2559). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) และ 4 รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ปรัชญากรณ์ ไชยคช และคณะ (2559). โครงการเปรียบเทียบมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สตูล สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) และ 4 รัฐ (กลันตัน เปรัก เคดาห์ และเปอร์ลิส) ประเทศมาเลเซีย. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ศิริวรรณ มนอัคระผดุง (2557) การจัด ตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเพื่อรองรับเข้าสู่ประชาคมอาเซียน.บทความวิชาการ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. 4(19), 1 – 40. สงขลา.
- สภาปฏิรูปแห่งชาติ (2558) วาระปฏิรูป 10 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจพื้นที่ร่วมชายแดน. กรุงเทพฯสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (2559) คู่มือการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เข้าถึงในwww.boi.go.th
- สุระพันธ์ จุลสุวรรณ (2557) แนวทางการพัฒนาด้านชายแดนสะเดา. รายงานการวิจัย. สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏ

ภาคผนวก

แบบสำรวจข้อมูล แบบสังเกต ประเด็นในการประชุมกลุ่มย่อย และแบบสอบถาม
พฤติกรรมนักท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย ในพื้นที่ภาคเหนือและภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ

แบบสำรวจองค์ประกอบและศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย

แบบสำรวจองค์ประกอบและศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทยฉบับนี้ ใช้เพื่อจัดเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย ประกอบการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย (สกว.) ประจำปีงบประมาณ 2562 ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทยทั้งนี้ หากข้อมูลที่ได้รับจากแบบสำรวจนี้เป็นข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงและครบถ้วนสมบูรณ์จะช่วยให้งานวิจัยดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการให้ข้อมูลดังกล่าว โดยผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลที่ได้ไว้เป็นความลับและจะนำไปใช้เพื่อประกอบการศึกษาวิจัยในภาพรวมเท่านั้น

ชื่อชุมชน/คลอง.....
สถานที่ตั้ง.....
ผู้บันทึก (ชื่อ/สกุล).....
โทรศัพท์.....
Email: .....
วัน/เดือน/ปี (การบันทึกข้อมูล).....

ตอนที่ 1 การสำรวจองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย

๑. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่มีอะไรบ้าง และมีการบริหารจัดการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

-----

5. กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity) เป็นอย่างไร มีสอดคล้องกับอัตลักษณ์และบริบทของพื้นที่หรือไม่และมีการบริหารจัดการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. บริการเสริมในแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary service) เป็นอย่างไร และมีการบริหารจัดการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 การสำรวจศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย

การดำเนินงาน	รายละเอียด	สรุปประเด็นสำคัญ
1. การจัดการท่องเที่ยวในภาพรวมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน		
2. การจัดการท่องเที่ยวที่มีการกระจายผลประโยชน์ลงสู่ชุมชน ท้องถิ่น และสังคม เพื่อสร้างให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี		
3. การอนุรักษ์ฟื้นฟู และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น		

การดำเนินงาน	รายละเอียด	สรุปประเด็นสำคัญ
4. การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ และยั่งยืน		
5. การบริการและดูแล ความปลอดภัยด้านการ ท่องเที่ยว		

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกด้านการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกด้านการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย ฉบับนี้ใช้เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านสถานการณ์ การบริหารจัดการ ปัญหาอุปสรรค แนวทางการพัฒนา รวมถึงประเด็นสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย เพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย (สกว.) ประจำปีงบประมาณ 2562 ดังนั้น หากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึกในครั้งนี้ เป็นข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์ จะช่วยให้งานวิจัยดังกล่าว ดำเนินได้ไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญ มีประสบการณ์และองค์ความรู้ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว โดยผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลที่ได้ไว้เป็นความลับและจะนำไปใช้เพื่อประกอบการศึกษาวิจัยในภาพรวมเท่านั้น

ผู้ให้ข้อมูล (ชื่อ/สกุล).....
ตำแหน่ง.....
หน่วยงาน/สังกัด.....
สถานที่ตั้ง.....
เบอร์ติดต่อ..... Email: .....

ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก

1. สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทยเป็นอย่างไร และมีการบริหารจัดการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทยเป็นอย่างไร

[illegible]

3. การกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างไร

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

4. การท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทยมีกลไกในการอนุรักษ์และส่งเสริมรดกทางวัฒนธรรมอย่างไร

[illegible]

5. การท่องเที่ยววิถีคลองเชื่อมโยงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนได้อย่างไร

This image shows a full page of white paper with horizontal dashed lines, typical of primary school handwriting practice paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

6. ด้านบริการและความปลอดภัยในการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทยเป็นอย่างไร

This image shows a full page of white paper with horizontal dashed lines, typical of primary school writing paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

7. ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทยเป็นอย่างไร

[illegible]

8. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย ภายใต้ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางน้ำควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก
(.....)
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ประเด็นคำถามการสนทนากลุ่มย่อยการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย

ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่มย่อยกับภาคีที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย ใช้เพื่อรวบรวมข้อมูลสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย เพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย (สกว.) ประจำปีงบประมาณ 2562 ดังนั้น หากข้อมูลที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มย่อยในครั้งนี้ เป็นข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วน สมบูรณ์จะช่วยให้งานวิจัยดังกล่าว ดำเนินได้ไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความ อนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้อง ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว โดยผู้วิจัยจะเก็บ ข้อมูลที่ได้ไว้เป็นความลับและจะนำไปใช้เพื่อประกอบการศึกษาวิจัยในภาพรวมเท่านั้น

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล.....
พื้นที่ในการจัดสนทนากลุ่มย่อย.....
ที่ตั้ง.....
ผู้บันทึกข้อมูล (ชื่อ/สกุล).....ใน.....
โทรศัพท์..... Email: .....
วัน/เดือน/ปี (การบันทึกข้อมูล).....

ประเด็นคำถาม	รายละเอียดจากการสนทนา
1. ท่านคิดว่าองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองของประเทศไทย มีอะไรบ้าง	

ประเด็นคำถาม	รายละเอียดจากการสนทนา
2. หน่วยงานหรือองค์กรใดบ้างที่ควรจะเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองของประเทศไทย	
3. ปัญหาและอุปสรรคของการการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองของประเทศไทย มีอะไรบ้าง	
6. ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองของประเทศไทย มีอะไรบ้าง	
7. แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีคลองของประเทศไทย ภายใต้ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวลำคลอง ควรเป็นอย่างไร	

แบบสอบถาม พฤติกรรมการท่องเที่ยว

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อประกอบโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววิถีคลองในประเทศไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์ และโปรดสละเวลาในการตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริงหรือตรงกับข้อคิดเห็นมากที่สุด
ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว

๑. เพศ	☐ ๑) ชาย	☐ ๒) หญิง	
๒. อายุ	☐ ๑) ไม่เกิน ๒๐ ปี	☐ ๒) ๒๑-๓๐ ปี	☐ ๓) ๓๑-๔๐ ปี
	☐ ๔) ๔๑-๕๐ ปี	☐ ๕) ๕๑-๖๐ ปี	☐ ๖) มากกว่า ๖๐ ปี
๓. ระดับการศึกษา	☐ ๑) ต่ำกว่าปริญญาตรี	☐ ๒) ปริญญาตรี	☐ ๓) สูงกว่าปริญญาตรี
๔. อาชีพ	☐ ๑) นักเรียน/นักศึกษา	☐ ๒) ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ/พนักงานของรัฐ	
	☐ ๓) พนักงานบริษัทเอกชน	☐ ๔) ธุรกิจส่วนตัว/ประกอบอาชีพอิสระ/ค้าขาย	
	☐ ๕) เกษตรกร	☐ ๖) เกษียณ	
	☐ ๗) อื่นๆ โปรดระบุ.....		
๕. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	☐ ๑) ไม่เกิน ๕,๐๐๐ บาท	☐ ๒) ๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท	
	☐ ๓) ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท	☐ ๔) ๑๕,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท	
	☐ ๕) ๒๐,๐๐๑-๒๕,๐๐๐ บาท	☐ ๖) ๒๕,๐๐๑-๓๐,๐๐๐ บาท	
	☐ ๗) มากกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท		
๖. สถานภาพสมรส	☐ ๑) โสด	☐ ๒) สมรส	
	☐ ๓) อื่นๆโปรดระบุ.....		

ส่วนที่ ๒ พฤติกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทย

๑. ประเภทแหล่งท่องเที่ยวที่ท่านสนใจ (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☐ ๑) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism)
- ☐ ๒) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agro tourism)
- ☐ ๓) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism)
- ☐ ๔) การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี (cultural and traditional tourism)
- ☐ ๕) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (health tourism)
- ☐ ๖) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (edu-meditation tourism)
- ☐ ๗) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย (ethnic tourism)
- ☐ ๘) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (sports tourism)
- ☐ ๙) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (adventure travel)
- ☐ ๑๐) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (home stay & farm stay)
- ☐ ๑๑) อื่นๆ โปรดระบุ.....

๒. วัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยว

- ☐ ๑) เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ
- ☐ ๒) เพื่อศึกษาหาความรู้
- ☐ ๓) เพื่อซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค
- ☐ ๔) เพื่อประชุม สัมมนา ศึกษาดูงาน
- ☐ ๕) เพื่อรักษาสุขภาพ
- ☐ ๖) เพื่อเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง
- ☐ ๖) อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๓. ท่านทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวผ่านช่องทางใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☐ ๑) เพื่อน
- ☐ ๒) เว็บไซต์
- ☐ ๓) โทรทัศน์
- ☐ ๔) วิทยุ
- ☐ ๕) สิ่งพิมพ์
- ☐ ๖) ป้ายโฆษณา และโปสเตอร์
- ☐ ๗) การสื่อสารออนไลน์ (Facebook Line YouTube เป็นต้น)
- ☐ ๘) อื่นๆ.....

๔. ประเภทการเดินทางมาท่องเที่ยว

- ☐ ๑) เที่ยวด้วยตนเอง
- ☐ ๒) บริษัทนำเที่ยว
- ☐ ๓) อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๕. วิธีการเดินทางมาท่องเที่ยว (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☐ ๑) พาหนะส่วนตัว
- ☐ ๒) รถรับจ้าง
- ☐ ๓) รถโดยสารประจำทาง
- ☐ ๔) เรือรับจ้าง
- ☐ ๕) เครื่องบิน
- ☐ ๖) รถไฟ
- ☐ ๗) อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๖. จำนวนสมาชิกที่ร่วมเดินทางมาท่องเที่ยว

- ☐ ๑) มาคนเดียว
- ☐ ๒) ๒-๓ คน
- ☐ ๓) ๔-๕ คน
- ☐ ๔) ๖ คนขึ้นไป

๗. ลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลที่ร่วมเดินทาง (ยกเว้นผู้ที่เดินทางคนเดียว)

☐ ๑) ครอบครัว

☐ ๒) เพื่อน/เพื่อนร่วมงาน

☐ ๓) หน่วยงาน/องค์กร

☐ ๔) แฟน/คนรัก

☐ ๕) อื่น ๆ โปรดระบุ.....

๗. ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการท่องเที่ยว (เฉลี่ยต่อครั้ง ต่อ ๑ คน)

☐ ๑) ไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท

☐ ๒) ๑,๐๐๑ - ๒,๐๐๐ บาท

☐ ๓) ๒,๐๐๑ - ๓,๐๐๐ บาท

☐ ๔) ๓,๐๐๑ บาทขึ้นไป

๘. ท่านมีความสนใจการท่องเที่ยววิถีคลอง หรือไม่

การท่องเที่ยววิถีคลอง หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ผ่านการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งอาศัยและพึ่งพิงอยู่บนฐานของวิถีคลอง ซึ่งมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

☐ สนใจ

☐ ไม่สนใจ

ส่วนที่ ๓ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ต่อการท่องเที่ยวในประเทศไทย

คำชี้แจง

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความพึงพอใจ โดยแต่ละระดับมีความหมาย ดังนี้

คะแนน หมายถึง ๕ พึงพอใจมากที่สุด

คะแนน หมายถึง ๔ พึงพอใจมาก

คะแนน หมายถึง ๓ พึงพอใจปานกลาง

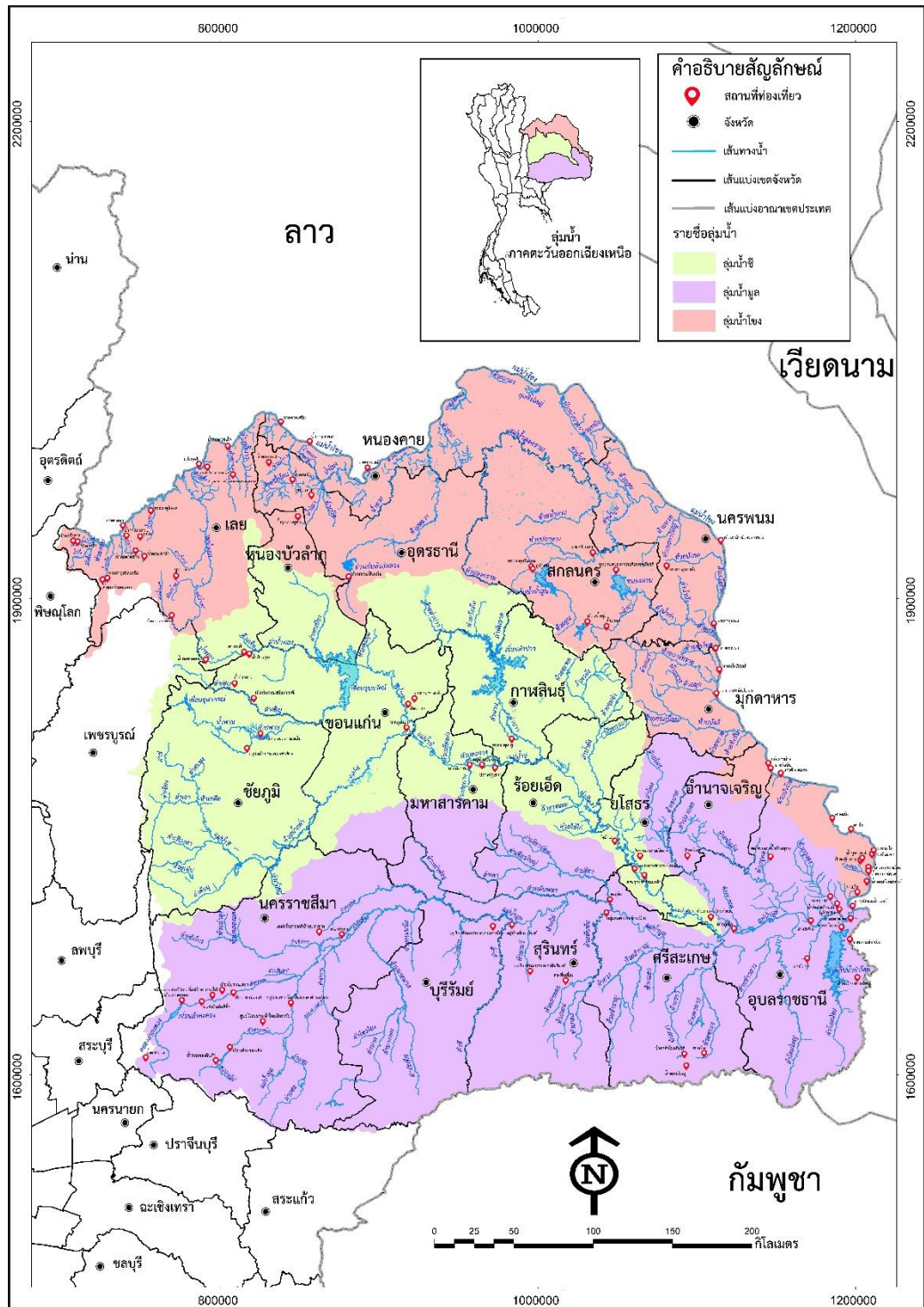
คะแนน หมายถึง ๒ พึงพอใจน้อย

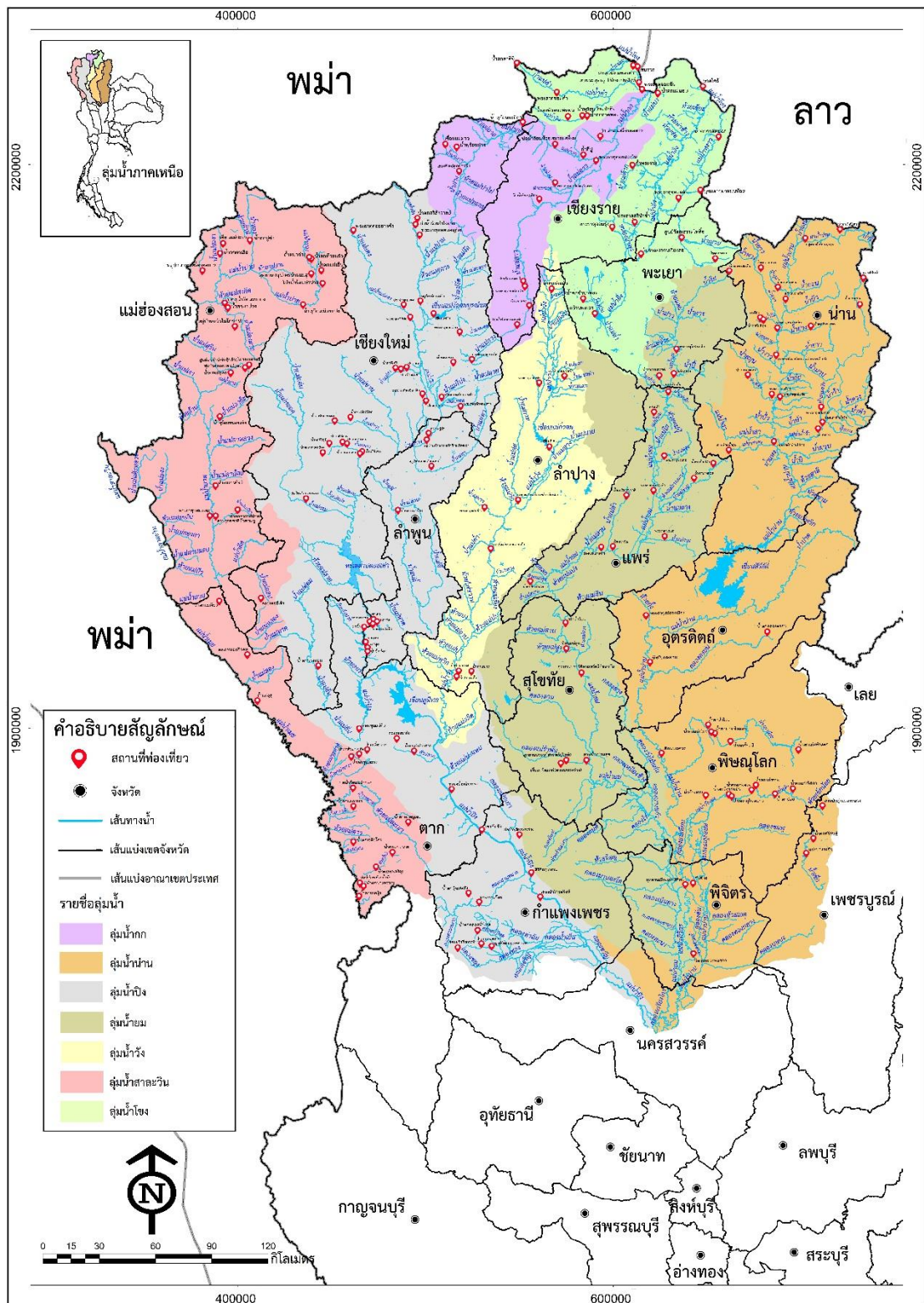
คะแนน หมายถึง ๑ พึงพอใจน้อยที่สุด

ข้อ	รายการ	ระดับความพึงพอใจ				
		๕	๔	๓	๒	๑
ด้านสถานที่ท่องเที่ยว						
๑	ความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว					
๒	ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว					
๓	ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว					
๔	ความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว					
๕	ความหลากหลายของกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ					
ด้านการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ/เอกชน						
๖	การให้บริการด้านที่จอดรถ					
๗	การทำป้ายบอกทางที่ชัดเจน					
๘	การจัดการด้านการจราจรภายในแหล่งท่องเที่ยว					
๙	การให้คำแนะนำหรือข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว					

ภาคผนวก ข

ประมวลภาพแผนที่ลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคผนวก ค

ตารางฐานข้อมูลชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยววิถีคลองภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

No.	จังหวัด	คลอง/ แม่น้ำ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยว	ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว	การเดินทาง				สิ่งอำนวยความสะดวก					
						รถยนต์	เรือ	รถไฟ	เดินเท้า	ศูนย์บริการ	ที่จอดรถ	สุขา	ที่พักแรม	ร้านอาหาร	ร้านของที่ระลึก
1	เชียงใหม่	คลองแม่ข่า	ห้วยตึงเฒ่า	จังหวัดเชียงใหม่	แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์	/			/	/		/	/	/	/
			คูเมืองเชียงใหม่ชั้นนอก	อำเภอเมืองเชียงใหม่	แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์	/			/	/			/	/	/
		คลองแม่จิด	เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล อุทยานแห่งชาติศรีลานนา จังหวัดเชียงใหม่	อำเภอพร้าว	แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ										
2	อุทัยธานี	ลุ่มน้ำสะแกกรัง	วิถีชีวิตชาวแพ	ชุมชนชาวแพ	แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีชีวิต	/	/		/			/	/	/	/
			นั่งเรือชมทิวทัศน์	ชุมชนชาวแพ	แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ	/	/		/			/	/	/	/
3	นครสวรรค์	คลองบางละมุง	ตลาดน้ำบางละมุง	ชุมชนบางละมุง	แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ	/	/		/	/	/	/	/	/	/
		แม่น้ำน่าน	วัดเกยไชยเหนือ	อำเภอชุมแสง	แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์	/			/	/		/	/	/	/
			จุดนัดพบยมน่าน	อำเภอชุมแสง	แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ	/			/	/			/	/	/
			ตำนานจระเข้"ค้างคายไชย"	อำเภอชุมแสง	แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์										
			ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนตำบลเกยไชย	อำเภอชุมแสง	แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีชีวิต	/	/		/			/	/	/	/
4	กำแพงเพชร	อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า	อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า	อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า	แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ	/	/		/			/	/	/	/
5	ลำปาง	ลุ่มน้ำแม่จาง	เขื่อนแม่เมาะ	อำเภอแม่เมาะ	แหล่งท่องเที่ยวผสมผสาน	/			/	/		/	/	/	/
		ลุ่มน้ำแม่ต้า	-	อำเภอเสริมงาม	แหล่งท่องเที่ยวผสมผสาน	/			/	/			/	/	/
		ลุ่มน้ำแม่สอย	อุทยานแจ้ห่ม	อำเภอวังเหนือ	แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ										
		ลุ่มน้ำแม่ตุ๋ย	-	อำเภอเมือง	แหล่งท่องเที่ยวผสมผสาน	/	/		/			/	/	/	/
6	แพร่	แม่น้ำสอง	บ้านคำใจ แม่น้ำสองสี ต้นไม้พันปีหลวง	อำเภอวังชิ้น	แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ	/	/		/			/	/	/	/

No.	จังหวัด	คลอง/ แม่น้ำ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยว	ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว	การเดินทาง				สิ่งอำนวยความสะดวก					
						รถยนต์	เรือ	รถไฟ	เดินเท้า	ศูนย์บริการ	ที่จอดรถ	สุขา	ที่พักแรม	ร้านอาหาร	ร้านของที่ระลึก
		แม่น้ำคำมี	วัดบางสนุก	ตำบลแม่คำมี	แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีชีวิต	/	/		/	/	/	/	/	/	/
7	จังหวัดสุโขทัย	แม่น้ำมอก	-	อำเภอบ้านด่านลานหอย	แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
8	จังหวัดพิจิตร	แม่น้ำพิจิตร	บึงสีไฟ	อำเภอเมือง	แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ															
1	ศรีสะเกษ	ลำน้ำมูล	วัดจำปา บ้านห้วยนา	องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแก้ว	แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
			พิพิธภัณฑสถานพันธุ์ลาว บ้านห้วยนา	อำเภอกันทรารมย์	แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม										
2	อุบลราชธานี	ลำน้ำชี	เขื่อนบ้านชีทวน	องค์การบริหารส่วนตำบลชีทวน	แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์	/	/		/	/	/	/	/	/	/
			วิถีชีวิต วัฒนธรรมบ้านชีทวน	อำเภอเขื่องใน	แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม										
3	ชัยภูมิ	ลำน้ำพรม	สวนส้มโอ วิถีชุมชน ลำน้ำพรม	บ้านบุ่งสือ	แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	/	/		/	/	/	/	/	/	/

การประเมินลำน้ำ

ที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยว	ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว	การเดินทาง			สิ่งอำนวยความสะดวก						รวม	ผลประเมินศักยภาพ
		รถยนต์	เรือ	รถโดยสาร	ศูนย์บริการ	ที่จอดรถ	สุขา	ที่พักแรม	ร้านอาหาร	ร้านของที่ระลึก		
ตำบลน้ำคำ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ	แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์	2.5	2.5	5	15	15	15	15	15	15	100	A
อำเภอกันทรารมย์	แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attraction)											
องค์การบริหารส่วนตำบลชีทวน	แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์	2.5	2.5		15	15	15	15	15	15	95	A
อำเภอเขื่องใน	แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attraction)											
ต.เขาแก้ว อ.เขื่องใน จ.เลย	ทางวัฒนธรรม	2.5			15	15	15	15	15	15	92.5	A
ต.ด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย	ทางประวัติศาสตร์	2.5				15	15				32.5	C
ถ.แก้วอาสา ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 42120	ทางวัฒนธรรม	2.5			15	15	15			15	62.5	B
ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย	ทางประวัติศาสตร์	2.5			15	15	15				47.5	C

ตำบลเชียงคาน อ.เชียงคาน จ.เลย	ทางวัฒนธรรม	2.5				15	15				32.5	C
ต.บ้านยาเหล็ก อ. เทพสถิต จ.ชัยภูมิ	ทางวัฒนธรรม	2.5				15	15		15	15	62.5	B
ตำบลโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ	แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	2.5	2.5		15	15	15	15	15	15	100	A
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา 30000	ทางวัฒนธรรม	2.5			15	15	15				47.5	C
วัดศาลาลอย ตำบลโพธิ์กลาง อ.เมือง จังหวัดนครราชสีมา	ทางวัฒนธรรม	2.5			15	15	15				47.5	C
อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อำเภอปากช่อง อำเภอวังน้ำเขียว	ทางเชิงนิเวศ	2.5			15	15	15		15	15	77.5	B
เขื่อนลำตะคอง อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา	เพื่อนันทนาการ	2.5			15	15	15		15	15	77.5	B
ตำบลหนองกุ่ม อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี	เพื่อนันทนาการ	2.5			15	15	15		15	15	77.5	B
ต.บ้านด่าน อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์	ทางวัฒนธรรม	2.5				15	15				32.5	C

ภาคผนวก ง
ประมวลภาพการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลและการจัดประชุม

ประมวลภาพการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลและยืนยันข้อมูล

